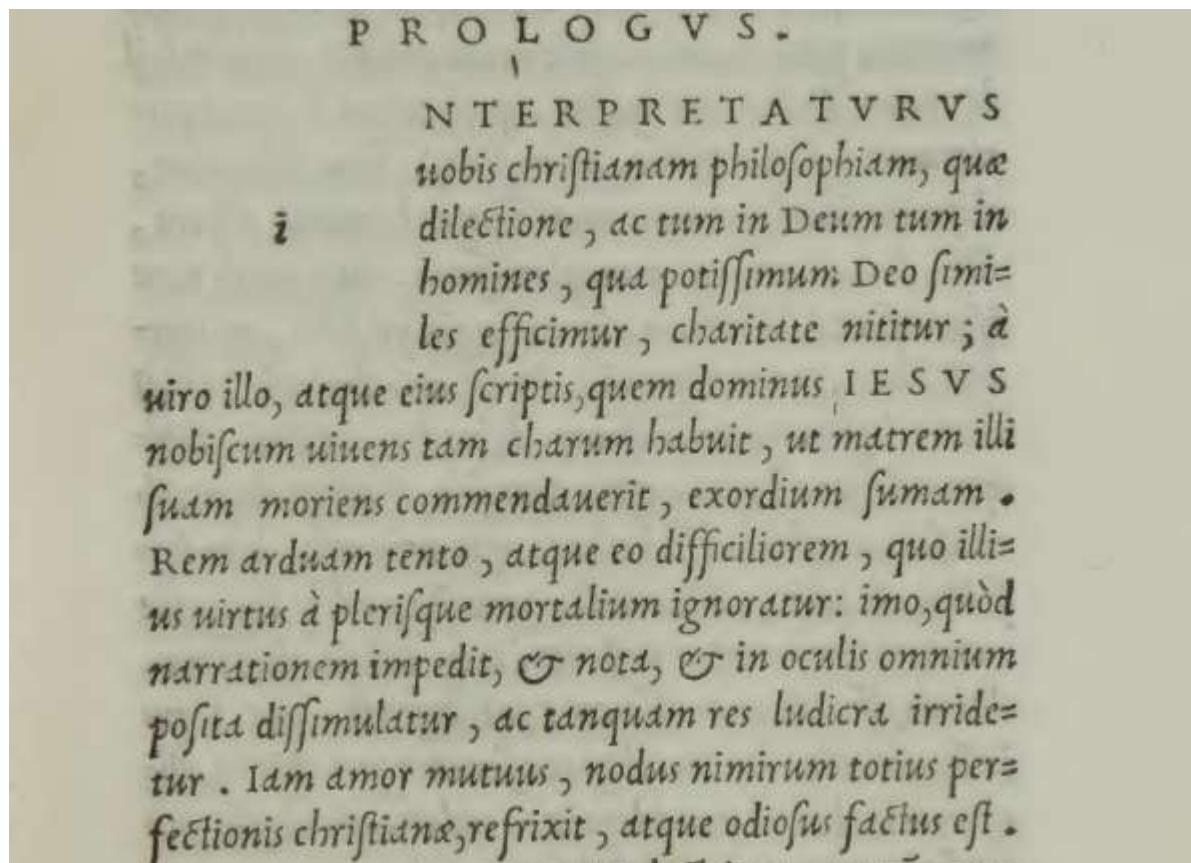

Documents to Accompany *Toward an Appreciation of Giovanni Battista Folengo's Commentary on the First Epistle of John, 1546*

1. GB Folengo John **Extant Public copies** Apr 5 2022.pdf
2. GB Folengo John **Hybrid Transcription** 1546 1555.pdf
3. GB Folengo John 1546 **Letter to Pole** May 2022.pdf
4. GB Folengo John 1546 **Index** April 26 2022.pdf
5. GB Folengo **1546 PROLOGUE** BNC Firenze.pdf
6. GB Folengo John **Prologue Hybrid Transcription**.pdf
7. GB Folengo John **Prologue Highlighted w English** May 6 2022.pdf
8. GB Folengo John **Prologue Color Commentary**.pdf
9. GB Folengo John **Superlatives** Oct 2020.pdf
10. GB Folengo John List **Transition Words**.pdf

GB Folengo **Glossary**,

<https://docs.google.com/spreadsheets/d/1PfxDC6FtQwPz67FoJWXoYrDgwt9XyJPDEU9WUNOoAdo/edit?usp=sharing>

Greensboro, NC 27412 United States

3. Virginia Tech
University Libraries at Virginia Tech
Blacksburg, VA 24061 United States
4. Towson University
Albert S. Cook Library
Towson, MD 21252 United States
5. University of Victoria Libraries
Victoria, BC V8W 3H5 Canada
6. National Library of Scotland
7. Manchester Metropolitan University Library
All Saints Library
Manchester, M15 6BH United Kingdom
8. Swansea University, Information Services and Systems
Swansea University, Library
Swansea, Wales., SA2 8PP United Kingdom
9. University of Birmingham
Birmingham University
Birmingham, B15 2TT United Kingdom
10. Open University
Milton Keynes, MK7 6AA United Kingdom
11. University College London
London, WC1E 6BT United Kingdom
12. University of Suffolk
Edinburgh, Scotland, EH1 1EW United Kingdom
13. Cité Internationale Universitaire de Paris
PARIS-CIUP
Paris, 75014 France
14. Università degli Studi della Tuscia. Sistema Bibliotecario di Ateneo
Sistema Bibliotecario di Ateneo (SBA)
Viterbo, 01100 Italy
15. La Trobe University
Melbourne (Bundoora) Campus, Borchardt Library
LA TROBE UNIVERSITY, AU-VI 3086 Australia

1. Universitätsbibliothek Freiburg
Freiburg/Breisgau, 79098 Germany
2. Universitätsbibliothek Leipzig
Bibliotheca Albertina
Leipzig, 04107 Germany
3. Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
Dresden, 01069 Germany

E-Books [maybe?]

1. University of Wyoming
William R. Coe Library
Laramie, WY 82071 United States
2. University of Liverpool, Sydney Jones Library
Liverpool, L69 3DA United Kingdom
3. University College London
London, WC1E 6BT United Kingdom
4. Biblioteca Casanatense
Rome, 00186 Italy

II. 1547

Commentaria in primam D. Ioannis epistolam / Io. Baptista Folengio ... autore.
Antwerp, Ioannis Loei, 1547.

Google Play Books, 2 copies:

1. <https://play.google.com/books/reader?id=KUBJAAAACAAJ&pg=GBS.PP1>
2. <https://play.google.com/books/reader?id=t9NQFqKx9nMC&pg=GBS.PP1>

Pierpont Morgan
Accession number: PML 125286

Ghent University Library
<https://lib.ugent.be/nl/catalog?page=2&q=%22Jan+Van+der+Loe%22>
<https://www.ustc.ac.uk/editions/404125>

Known copies:

Antwerpen, Belgium
Museum Plantin-Moretus
Shelfmark: 8 617

Gent, Belgium
Centrale Bibliotheek van de Universiteit Gent
Shelfmark: Theol 2677

Leuven, Belgium
Katholieke Universiteit, Centrale Bibliotheek
Shelfmark: Unknown

Leuven, Belgium
Katholieke Universiteit, Bibliotheek Faculteit der Godgeleerdheid
Shelfmark: 3205B 20

Namur, Belgium
Bibliothèque du grand séminaire
Shelfmark: 4 E 48

Auxerre, France
Bibliothèque municipale
Shelfmark: A 326 8° c.1 Registres

La Rochelle, France
Bibliothèque municipale
Shelfmark: Unknown

Cambridge, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland
University Library
Shelfmark: Syn.8.52.32

Edinburgh, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland
National Library of Scotland
Shelfmark: Unknown

Exeter, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland
Cathedral Library
Shelfmark: Unknown

Oxford, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland
Christ Church Library
Shelfmark: Special Collections Hyp.F.11

New York, United States of America
The Morgan Library
Shelfmark: PML 125286

III. 1555

In canonicas apostolorum epistolas, D. videlicet Jacobi unam, D. Petri duas ac D. Joannis primam, commentarii. [Lyons], S. Gryphium, 1555.

<https://www.worldcat.org/title/in-canonicas-apostolorum-epistolas-d-videlicet-iacobi-unam-d-petri-duas-ac-d-ioannis-primam-commentarij-io-baptista-folengio-autore/oclc/4043208481559>

Google Play Books, 2 copies:

1. <https://play.google.com/books/reader?id=zfs7AAAACAAJ&pg=GBS.PP1>
2. <https://play.google.com/books/reader?id=-GdPAAAACAAJ&pg=GBS.PP1>

VH7QX3XE2P.search.serialssolutions.com
EARLY EUROPEAN BOOKS Collection 10

1. North Carolina A&T State University, F.D. Bluford Library
Ferdinand Douglass Bluford Library
Greensboro, NC 27411 United States
2. University of North Carolina at Greensboro, University Libraries
UNCG University Libraries; UNC Greensboro University Libraries; UNCG Library
Greensboro, NC 27412 United States
3. Virginia Tech
University Libraries at Virginia Tech
Blacksburg, VA 24061 United States
4. Towson University
Albert S. Cook Library
Towson, MD 21252 United States
5. University of Wyoming
William R. Coe Library
Laramie, WY 82071 United States

EBOOK

1. Université d'Angers
ANGERS-Bib. électronique
Angers Cedex 2, 49055 France
2. Université Paris Nanterre

NANTERRE-PARIS10-Bib. élec.
Nanterre Cedex, 92001 France

3. Université d'Orléans
ORLEANS-SCD-Bib. électronique
Orléans CEDEX 2, 45072 France

4. Université de Tours
TOURS-Bibl.électronique
Tours cedex 1, 37020 France

5. Bibliothèque Diderot . Bibliothèque électronique (Lyon)
LYON-BDL-Bib électronique
Lyon, Cedex 07, 69342 France

6. Université de Strasbourg
STRASBOURG-SCD-Bib. électronique
Strasbourg CEDEX, 67070 France

1. Morgan Library & Museum
Pierpont Morgan Library
New York, NY 10016 United States

2. New York Public Library System
New York, NY 10018 United States

3. Benedictine College
Atchison, KS 66002 United States

4. University of Washington Libraries
Seattle, WA 98195 United States

5. Centre d'Etudes Supérieures Renaissance
Tours Cedex, 37013 France

6. Centre d'études supérieures de la Renaissance
TOURS-C.Et.Sup.Renaissance
Tours CEDEX 1, 37020 France

7. BNUS - Bibliothèque Nationale Universitaire de Strasbourg
STRASBOURG-B.N.U.S.
Strasbourg CEDEX, 67070 France

(8.) Bibliothèque nationale de France
Paris, 75013 France

1. Universitätsbibliothek Freiburg
Freiburg/Breisgau, 79098 Germany
2. Universitätsbibliothek Heidelberg
Heidelberg, 69117 Germany
3. Universitätsbibliothek der Eberhard Karls Universität
Tübingen, 72074 Germany
4. Sächsische Landesbibliothek - Staats- und Universitätsbibliothek Dresden
Dresden, 01069 Germany

IV. 1559

COMMENTARIA IN PRIMAM D. IOANNIS EPISTOLAM, Ioanne Baptista Folengio, monacho, Mantuano, autore.

[Commas have been added after monacho and Mantuano.]

Cum privilegio Pauli III. Pont. Max. Senatus Veneti, ad annos decem, VENETIIS, MDLIX.

The 1559 Aldine press publication uses the same plates as the 1546 first edition.

The last page shows the original date M.D. XXXXVI has been altered to M.D. XXXXXVIII

Google Play Books,

1. <https://play.google.com/books/reader?id=tvS7AAAACAAJ&pg=GBS.PA2>

1. Morgan Library & Museum
Pierpont Morgan Library
New York, NY 10016 United States
2. University of Alabama
Tuscaloosa, AL 35487 United States
3. Smith College
Neilson Library
Northampton, MA 01063 United States
4. University of Chicago Library
Chicago, IL 60637 United States

5. Université d'Ottawa/ University of Ottawa
Ottawa, ON K1N 6N5 Canada
6. University of California, Los Angeles
Los Angeles, CA 90095 United States
7. University of Aberdeen
Aberdeen, AB24 3AA United Kingdom
8. National Art Library, Victoria and Albert Museum
London, SW7 2RL United Kingdom
9. University of Cambridge
Cambridge University Library
Cambridge, CB3 9DR United Kingdom
10. University of Cambridge, Trinity College, College Library
Cambridge, CB3 9DR United Kingdom
11. University of Oxford
Oxford, OX1 2JD United Kingdom
12. Ushaw College Library
Durham, DH7 9RH United Kingdom
13. Universitäts- und Stadtbibliothek Köln
Köln, 50931 Germany
14. Priesterseminar Trier, Bibliothek
Trier, 54290 Germany
15. Staatsbibliothek zu Berlin - Preußischer Kulturbesitz,
SBB-PK, Potsdamer Straße
Berlin, 10785 Germany
16. Zentralbibliothek Zürich
Zürich, 8001 Switzerland
17. Hungarian Academy of Sciences Library
Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK)
Budapest, Hungary
18. University of Auckland, General Library
Auckland, 1010 New Zealand

{1555 p. 257} \1546 page 1.a\

IN DIVI IOANNIS EPISTOLAM PRIMAM IO. BAPTISTAE Folengii ad monachos solitudinis Casinensis Commentarii.

Prologus

INTERPRETATURUS vobis christianam philosophiam,¹ quae dilectione, ac tum in Deum tum in homines, qua potissimum Deo similes efficitur, charitate nititur;² a viro illo, atque eius scriptis, quem dominus IESUS nobiscum vivens tam charum habuit, ut matrem illi suam moriens commendaverit, exordium sumam. Rem arduam tento, atque eo difficiliorem, quod illius virtus a plerisque mortalium ignoratur: imo, quod narrationem impedit, et nota, et in oculis omnium posita dissimulatur, ac tanquam res ludicra irridetur. Iam amor mutuus, nodus nimirum totius perfectionis christianae, refrixit, atque odiosus factus est.³ Omnes contra Christi doctrinam quaerunt quae sua sunt: quod non agit charitas; quae (ut inquit Paulus) benigna est, nempe liberalis, et in alienis commodis tota posita.⁴ Quare illius religio, quae amore constat, queri merito posset, obscurum iam sibi locum in terris etiam apud illos esse,⁵ qui vel carnis, vel religionis affinitate coniuncti, nihil tam horrent, quam amoris nomen. Et tamen sua passim in lege Christus necessarium eum esse

{1555 p. 258}

ad assequendam beatitudinem \1.b\ ita frequenter inculcat,⁶ ut pene nihil aliud qua verbo, qua vita docere voluisse appareat. Unde non absque mysterio se vitem, nos palmites, se pastorem, nos oves, se patrem, se convivatorem nuncupat, nos filios et convivas.⁷ Quid, oro, hisce appellationibus affinius? quid coniunctius? verum suavitate istiusmodi mutua, proprii amoris felle contaminata, sublimis ille rerum divinarum

¹ Philosophiam christianorum in charitate fundatam esse. (Christian philosophy is founded on love/ charitas.)

² Deo similes efficitur per charitatem. (We are made similar to God through love/ charitas.)

³ Amor mutuus, christianae religionis nodus, refrixit. (Mutual love, the nexus of Christian religion, has grown cold cold.)

⁴ Charitas Dei atque illius notio tota est alienis in commodis. (The love of God and the whole notion of that is in regard to the benefits for others.) Repeated below, 1555 p. 303 \29.a\.

⁵ Charitas queritur locum sibi in terris obscurum esse. (Love/ Charitas complains that its place on earth is obscure.)

⁶ Amor mutuus ad assequendam beatitudinem necessarius. (Mutual love is necessary for achieving beatitude.)

⁷ CHRISTUS vitis est, pastor, convivator: nos palmites, oves, convivae. (Christ is the vine, the pastor, the dinner host; we are the shoots, the sheep, the dinner guests.)

gustus, quo anima in hoc aegerrimo vitae statu alitur, ac in sponsi sinu deliciatur, deperit: fiuntque amara omnia inter homines, aspera, difficilia, atque odiorum plenissima.⁸ Hinc porro rixae istae infinitae bellorum, in coniugiis perfidia, in contractibus, in mercimoniis, in ipsaque religionis, ne dicam religionum persuasione discordia, ac lites tanquam lerneae hydrae capita emergere. Puto et hanc ob causam occultum illud virus, quo universus iam infectus est orbis, edisserendi, pervestigandique illa, quae temeritatem omnino nostram latere voluit altissimus, dimanasse.

Nam omissa cura intelligendi, quae Deus iussit, quaeque sua in religione servari praecepit, in disquirenda divinae providentiae ac voluntatis abyssu cuncti fere occupamur. Quid? nonne ex parum cauta, ne dicam arroganti, quorundam persuasionem, et libertate, acerrimi iam facti sunt hostes inter se se gratia et arbitrium?⁹ Quamquam Deus bone, segnitiam apud nonnullos, atque ad actiones illas, quibus fulcitur charitas, fidesque tanquam arbor baccis et fructibus honestatur,¹⁰ ignaviam peperit praedestinationis opinio nimium pertinax, ac suis nuda membris praescientia.

Cum omnia quidem a Deo \2.a\ circa mortalium curationem facta sint, fiantque in dies in pondere et mensura,¹¹ id est, sapientissime, irreprehensibilique ratione et iudicio: nihilo tamen minus usque eo nostra iam processit audacia, ut incredibili animarum iactura et damno ipsum

{1555 p. 259}

fere Deum in rerum administrandarum providentia caecutire, atque in distribuendis sui sanctissimi Spiritus donis hallucinari velimus. Qui cunctis calculis favent arbitrio, vix gratiam admittunt. Qui gratiae, ullo absque medio, aut donorum consideratione, etiam ipsum arbitrii nomen aversantur, praedestinationemque (ne dicam fatum) opponunt,¹² contenduntque arbitrium humanum cum praedestinatione minime coire posse. In his igitur difficillimis, atque hominum captum obruentibus distenti plerique, quae sciri oportuit, omittunt.¹³ Proinde nescio qua sermonum novitate, atque opinionum insolentia

⁸ Mala quae a proprii amoris contaminatione proveniunt. (The evils which come forth from the contamination of self-love.)

⁹ Gratiam et arbitrium, ob quorundam dicendi licentiam, hostes pene inter se factos esse. (Grace and free will, on account of the outspokenness of some, have almost been made enemies between themselves.)* [Allusion to Luther.]

¹⁰ Operationes bonae haud aliter unitae sunt fidei, atque sunt baccae arbori, ac fructus. (Good works of faith are joined not at all differently than are berries and fruits of a tree.)

¹¹ Quid sit cuncta a Deo fieri in pondere, et mensura. (What does it mean that all things are made by God in [his] weight and measure.)

¹² Quid incauta quorundam praedestinationis assertio pariat. (What the incautious assertion of some on predestination may bring about.)

¹³ Stultam esse nonnullorum audaciam in disquirendis supervacuis, omissis interim quae sciri debent. (The audacity of some, in investigating superfluous matters, is foolish; meanwhile they have omitted what they ought to know.)

contenti, ne digitum quidem ad veras pietatis actiones promovent. Alget Christus in pauperibus,¹⁴ atque in squalore carceris pro his, qui alieno premuntur aere, et usuris, emoritur: fame, sitique enecatur horum loco, qui quadruplatorum obnoxii sunt delationibus, et catenis: quique liberorum gregibus onusti, vix cibario vescuntur pane. Ad haec infinitis cum irretiti sint homines vitiorum errorumque nexibus, nos tamen tetra haec spectacula crudelissimo praetereuntes animo stomachamur, si quis veram salutis rationem sitam esse memoret in abdicatione proprii amoris, ac studio conciliandi nobis Christi, in ferendaque eius cruce, non in discutienda definiendaque illius maiestate, ipsi soli nota, atque illi, cui \2.b\ voluerit Pater revelare.¹⁵ Est enim Patrum diffinitio veram contemplandi viam non in scientia solum, aut gustu illo suavi, qui cum pure orantibus communicatur, positam esse, sed in cognitione potissimum nostri, atque humili nostrae tenuitatis sensu, unde amor oritur ad proximum, ac nostri odium.¹⁶

Vere tunc quidem fluminis impetus laetificat civitatem Dei,¹⁷ cor scilicet pium, et humile: non curiosum, sibique placens, procax, suspiciosum, et in his rimandis, quae altissima obiecta sunt caligine in Deo, impudens, et incautum. Quam ob rem si unquam nostris in studiis, atque actio-

{1555 p. 260}

-nibus fuit opus humilitate, nunc nostra opus est tempestate, in qua non docti solum, verum etiam ii, qui lanificio, aut in tonstrinis, sutrinisque victum sibi comparant, de mysteriis ipsis arcanis, atque omnino occultis disputant, ac aliis rem tantam velut hactenus ignoratam aperire contendunt. Erro. obnubilant potius, atque cum iniuria sancti Spiritus vitiant quicquid candoris inest sponsae.

At vos, qui sublimia Casini iuga colitis, servatisque Patrum nostrorum morem, qui per nemora montis ac cellulas sparsi, simplicissimamque, atque adeo sanctissimam agentes vitam, ab omni procul aberant quemadmodum fastu, ita prava mentis persuasionem, et curiositate, genus aliud doctrinae exercere par est.

Ut enim vos olim a Patrum institutis minime degenerasse vidi, sic, o, non tantum vos, sed etiam quotquot christianae favent religioni, quique humeros collapsae pene fidei structurae supponere desiderant,¹⁸ ad doctrinam illam capescendam, quae tum humilitate, tum mundi, atque adeo nostri \3.a\ pro Deo despicientia ac neglectu,

¹⁴ Alget CHRISTUS in pauperibus. (Christ suffers cold in regard to the poor.)

¹⁵ Vera salutis ratio in ferenda CHRISTI cruce, non in definienda illius maiestate versatur. (The true cause of salvation resides in bearing Christ's cross, not in defining/proclaiming his majesty.)

¹⁶ Ab intima nostri cognitione amor oritur erga proximum, ac nostri odium. (Love arises toward a neighbor from our intimate knowledge, and hatred of ourselves.)*

¹⁷ Quo tempore fluminis impetus laetificat civitatem Dei. (At which time the impetus of the stream gladdens the city of God.) [Psalms 46.5]

¹⁸ Paracraesis non inutilis. (Entreaty is not useless). [Not clear which passage is referred to.]

tanquam aeneis columnis fulcitur,¹⁹ accensos videam. Tutissima haec est via spiritus,²⁰ atque ad nanciscendos sponsi amplexus compendiaria.

Sinamus quaeso, Deum sua sapientissima providentia, quae condidit, moderari. Sinamus praedestinationem nobis nostrisque ingeniis inaccessam suos in Deo sortiri effectus.

Sustinete, vos oro, dominum, atque illius dona, inter quae humanum est arbitrium, divinum illud quidem, atque in anima aequae fulgens, ut divus inquit Bernardus, ac gemma solet in auro,²¹ venerabundi colite, Deique gratiam et misericordiam super omnia opera eius exaltate. Nihil enim tam movet divinum iudicem, quam cor contritum et humiliatum.²² Eruditionem certe, quae multa est in vobis, non reprehendo: sed illam absque humilitate nullam esse dico.²³ Humilitas vero nihil altum de se sentit, tantum abest ut ad pompam, aut propriam gloriam, quae in spiritu hausit,

{1555 p. 261}

blatteret. Dei praecepta in primis sint vobis cordi, sint animo, sint ipsis quoque medullis animae affixa. De caetero sinamus Patrem nostram operari iustificationem,²⁴ quae a gratiane, an ab arbitrio, an a fide, et operationibus illis, quae a charitate proveniunt, originem habeat, quid nostra interest belligerare, ac propterea cum charitatis scissura digladiari? Tantum illud fatendum, tam gratuitum donum a Patris benignitate, tanquam ab Oceano gratiarum per Christum²⁵ (de cuius plenitudine nos omnes accipimus) oriri, perfici, et demum in animam nonnunquam aridam, solitariam, nihil ve minus quaerentem, quam ut iusta sit, derivari. \3.b\ Non quidem supervacanea illa est Prophetiae admonitio: Iacta, inquit, cogitatum tuum in domino, et ipse te enutriet. Alio item loco: Ipse, ait, faciet. Nam ipse quidem est, qui omnia operatur in nobis siquidem in ipso sumus, vivimus, et movemur.²⁶ Illi igitur cura est de nobis, ut ait Petrus, modo velimus,²⁷ modo nostri omni abiecta supervacua sollicitudine ad illum, non ad vanissimam de nobis persuasionem confugiamus; in illumque nervis omnibus animae,

¹⁹ Doctrina spiritus humilitate, mundi que contemptu, tanquam columnis fulcitur aeneis.

(Doctrine is supported by humility of spirit and contempt of the world, as though by columns of bronze.)

²⁰ Humilitas tutissima via est, ac necessaria christiano. (Humility is the safest/ a very safe path, and is necessary for a Christian.)*

²¹ Arbitrium humanum aequae est in anima, ac in auro gemma. Bern. (Human will in the soul is the same as a gem set in gold, Bernard of Clairvaux [1090-1153].)

²² Nihil tam movet divinum iudicem, quam cordis humilitas. (Nothing moves divine judgment so much as humility of the heart.)

²³ Eruditio sine humilitate vana est. (Erudition without humility is empty.)

²⁴ Iustificatio est donum Dei. (Justification is God's gift.)

²⁵ Dei benignitas oceanus est gratiarum. (God's mercy is an ocean of graces.)

²⁶ Deus est, qui operatur omnia in nobis. (It is God, who performs everything in us.)

²⁷ Deus curat nos, modo velimus. (God takes care of us, if only we wish it.)

non in nos ipsos, aut in proprium sensum, intellectumque ad divina caecutientem, feramur. Vultis ne ad vitam ingredi? huc puto vestros labores omnes dirigi. Vultis, inquam, quod sit ad coelum, iter non ignorare? servate mandata, ut vos hortatur Christus. Caeterum Spiritus dona a coelesti Patre summa cum veneratione ac fide praestolemini. Dat enim quibus vult, et qui in ipso, ac per ipsum accipere merentur, vel gratiam, vel salutem.²⁸ Scilicet Dei voluntati nostra de arbitrio ratiocinatio, aut fidei, aut iustitiae definitio praefixit terminos. Deus, inquit sapiens, timendus est, atque eius praecepta servanda, hoc est omnis homo. Sed de his satis, [sic, “.” in 1547] Dolor enim meus gravissimus ob ea, quae nostra aetate circumferuntur, spargunturque per vulgus, me sic sermoni de amore, quem dudum vestrum in

{1555 p. 262}

profectum parturio, praefari voluit. Non quidem me praeterit, quantum tum vobis, tum sacro vestro monti debeam. Dicam igitur quae in felicissimo vestrae Albanetae recessu didici. Alii scio, in erigendis aedificiis, temploque, ubi cineres atque ossa divi Benedicti asservantur, instaurando, perorandoque occupantur.²⁹ \4.a\ Alii item, ne quid vestrae desit quieti ac otio, dilatant fundos illud verentes, ne anxia introducta quaerendi victum solitudine disciplinae rigor perlanguescat.

Non desunt etiam, qui aere soluto alieno vestras facultates ab omnibus fere direptas, vestras faciant. Sunt et qui vos ad servandos antiquos loci ritus, et cerimonias, moneant, cogant quoque, atque ad vigiliis, ad ieiunia, ad silentium proborum nimirum delitias, hortentur. Ego, quod et illi faciunt, dilectionem, et charitatem mutuam vobis suadere cupio. Imo scriba ipse spiritus in epistola, cuius expositionem meditatur, et suadet, et (nisi caecutio) persuadebit. Non quod aliquid dicturum me sperem, quin sit a patribus et luculentius et elegantius expressum, sed hinc opportunam me nactum occasionem laetor: unde calamo, qui ore nequeo, meas possim vobiscum de amore illo, quem vos inter vos sanctissime colitis, communicare cogitationes.

Ore certe debueram, sed ratio nescio quae, ac necessitas meorum in psalmos commentariorum me a tam charo secrevit secessu.

Defuit certe mihi hac in re, ut in caeteris, tum mundus; at non defuit Deus, non deeritque in posterum, spero. Cuius sane ego fretus benignitate sui dilecti sermonem patrum sensu, et auctoritate interpretari incipio. lectorem tamen admonens ne mea, si in commentariis nihil aliud quam nudum sensum auctoris ac succinctum expetit, legat: nam multa quae tempori servire posse iudicavi, meis in commentariis interspergere consuevi, quam vero feliciter ego postea videro; prodesse certe non obesse mihi semper fuit animus.

[Below are the two pages of the *Prologue* which follow in the original 1546 edition and the other two editions, 1547 and 1559, but were omitted in the 1555 edition.]

²⁸ Cui hominum generi sua erogat munera Deus. (The sort of men to whom God gives out his presents.)

²⁹ Norma brevis ad salutem. (A brief rule for salvation.) [Reference to the Rule of St. Benedict.*]

Atque illud interim, quod alias \4.b\ me dixisse memini, de me repetere non gravabor, tantilla me scilicet, imbutum Graecorum eruditione ad id scribendi genus, quod absolutissimum in literis omnibus requirit scriptorem, animum induxisse. Sic aiunt nonnulli, qui neglectis, seu potius non intellectis latinis autoribus graecos solum in sinu portant. Qui rem tantam, inquit, uti est divinarum rerum interpretatio ausus est aggredi, cui vix prima graecorum sunt nota rudimenta? Oleum absque dubio perdit, et impensam. Haec sane ut saepe audio de me a nonnullis, ut dixi, iactari, sic doleo divitias Spiritus in tam arcto ab illis concludi armariolo, ut pene affirmare ausint amplissimam rerum coelestium exuberantiam in nullo, quod graecum non sit, reponi posse scrinio, quod mens in homine est, capax nimirum CHRISTI, qui fons est sapientiae, atque bonorum omnium origo.

Verum illud quoque addant, multos propterea ex sanctioribus olim autoribus, a literis tum graecis, tum hebraeis, abstinuisse, non quod omnino displicerent, facultasque, aut ingenium defuerit, sed erudita quadam, ut sic dicam, ignoratione, atque animosa de Deo fiducia delectati, an Dei spiritus, quae arcana sunt, absque linguarum istiusmodi peritia, quod isti negant, per ora posset eloqui incircumcisa, et indocta, experiri voluere.

Tam sanctas quippe mentes non latuit, aliam omnino rem esse Platonis eloquentiam, atque, ut ipsi appellant, divinitatem, admirari, in illiusque lectione insenescere, aliam Paulum apostolum in observantiis graecanicis hallucinantem, utroque balbutientem audire, gustare, plurisque facere, quam alios Xe-

\5.a\ -nophontem, aut acutissimum in paradoxis Zenonem. Latinus quidem sum, latinis faveo, latinos, modo probi sint autores, et in iis eruditi, quae CHRISTI spiritum magis quam Theocriti fabulas, ac, quod eum graecolorum nostrorum venia dixerim, βαττολόγιαν [battologian] exprimunt, deamo, et libentissime lego. Ad haec nostra prorsus religionis exordia, et perfectio, non in graecismo certe, sed in Dei sita sunt lumine.³⁰ quo hausto nihil est tam obstrusum, et reconditum, quin animae sic illustratae pervium fiat, ac lucidum, etiam sine literis. Magna profecto ea esset afflatuum coelestium imbecillitas, si istiusmodi inerudita, ac tenui literarum cognitioni, et doctrinae cogeretur ancillari tanta maiestas, ut sacra est lex, ac Dei notio.³¹

Quare per illos nobis liceat absque Homero, aut Euripide, quibus libenter caremus, CHRISTUM Iesum crucifixum nostris in scriptis profiteri, atque illius amorem, qui totus candidus est, et rubicundus, per incultos simplicium animos disseminare.

Non reputatur, inquit, doctus, qui graecas ignorat literas. Audio, et rideo. Verum hi

---

³⁰ Religionem christianam non in graecismo sitam esse, sed in Dei lumine. (Christian religion is not centered in Atticism [i.e. Greek ideology] but in the light of God.)

* battologian (stammering): the word is used by Erasmus in his discussion of pronunciation of ancient Latin and Greek, *De recta latini graecique sermonis pronuntiatione dialogus*, 1528, an issue important to Aldo Manuzio (whose press published this text, twice).

³¹ Res sacras dilucidare possunt qui Deum habent, etiam sine literis, aut linguarum cognitione. (Those who have [regard for] God, are able to elucidate sacred matters, even without letters or the knowledge of languages.)

videant, an huiusce existimationis desiderium a vanitate animi proficiscatur, vel secus. Siccine impudenter nostro abutimur ocio, ac studio? Libenter itaque in hac mea gloriabor ignoratione, ut inhabitet in me virtus CHRISTI, qui res adeo universalis est, ut omnia sit in omnibus.³² Haec pauca, non quidem in literarum vituperationem scribere libuit, sed in defensionem liberalitatis IESU CHRISTI. His igitur haud ab re delibatis ad dilectum CHRISTI discipulum redeo, qui sic suam de amore orditur ad fideles concionem.

{1555 p. 263} \5.b\

CAPUT I

1.1. QVOD fuit ab initio.

Quae ad Christi maiestatem attinent, breuiter attingit Ioannes: quae autem ad mores, quaeque ad beatitudinem gradus effigiant, prolixius. Sic agunt praeclarissimi rerum sacrarum interpretes. Nam antea uelle Dei perscrutari secreta, qui ab omni remotus est crassicie, atque inquinamento, quam carnem domes, et ad obsequium diuinorum assuefacias, animi parum prudentis est, et ad ea cogitanda, quae sensuum mortificationem postulant, minus idonei.³³ Unde ualde errant hi, qui tantilla percepta de diuinis cognitione et gustu suis in meditationibus, putant se esse perfectos, atque ad uiam illam expeditam Spiritus,³⁴ quae nullis rerum corporearum imaginibus ac formis impeditur, paratos. Verum cum imbecilliores sint, quam ut secretissimos cum Deo congressus adire possint, facile deficiunt turbanturque, si suo illo ueluti precario priuantur gustu.

Quam ob rem leuissima uix iniuriarum molestia affecti, aut cupiditatum titillatione puncti, quamprimum resiliunt, atque in carne, qui in spiritu nequeunt, refrigerium uenantur. Sedandae sunt igitur prius appetentiae illae effraenes, quibus fulciuntur sensus, moresque prius informandi ad policem euangelicam, quam ad ea rimanda accedas, **quae longissima uix exercitatione et studio a perfectissimis acquiruntur uiris.**³⁵

Alioqui, quomodo absque \6.a\ mentis ariditate quae in primo statim sermonis exordio dicuntur, audies? Quod fuit ab initio. Quod erat ab initio ex Graeco legimus, qua uoce Christi aeternitatem ostendi uolunt, hincque Marcioni et Cherinto haereticis responderi, qui negat Christum ante

³² CHRISTUS res est universalis, estque omnia in omnibus. (Christ is a universal cause, and is all things to all people.)

³³ Hominis parum prudentis est, uelle antea Dei secreta rimari, quam carnis petulantia fraenetur. (It little avails the prudent man to wish to probe the secrets of God until wantonness of the flesh is curbed.)

³⁴ Doctrinam omnem vanam esse absque Dei cognitione et gustu. (All doctrine is empty without the knowledge and taste of God.)

³⁵ Diuinorum cognitio uix longa acquiritur exercitatione, et sudore. (Knowledge of divine [matters] is acquired with difficulty from long practice and sweat.)

{1555 p. 264}

Mariam extitisse. Qua de causa illud quoque maiestatis plenum suo fecit euangelio exordium autor dicens: In principio erat uerbum: quod idem est, quod nunc dicit, Quod erat ab initio. Aeternitatem hic igitur filii Dei asserit Ioannes, polletque perinde, Erat, atque Semper est, ut diuus inquit Chrysostomus. Nam et numero, et omni temporum consequentia diuinitas prior est et superior.³⁶ Cum ergo, ut inquit ille, de unigenito dicatur, Quod in principio erat, ante omnia intelligibilia, et ante secula fuisse intelligas necesse est. Si quidem dixisset, Initio coepit esse, Filii aeternitatem negasset, atque proinde amplam haereticis aperuisset ianuam. Verum cum dicit, In principio erat: dogmata illorum uniuersa tollit. At mox illius humanitatem de diuinitate sobrie locutus asserens intulit:

**1.1. Quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostrae contrectauerunt de uerbo uitae,
1.2. et uita manifestata est.**

Parum sane profuisset mortalibus in altissimo errorum barathro immersis, si Deus sua in illa incomprehensibili, ac plane caecis animis incognita maiestate permansisset,³⁷ nec aliquando sui misertus figmenti adeo summis sese illius attemperasset naturae, ut homo factus unus omnium miserimus atque egentissimus, apparuisset \6.b\ uisibilis, palpabilis, mortalis, unusque omnino ex Adae posteris, peccato excepto.

Et hoc est, quod hic uult Ioannes, quod et alibi dixit: Verbum, inquit, caro factum est, et habitauit in nobis. Nam simulac profundissima illa atque arcana de diuinitate Christi pronuntiasset, Verbum erat apud Deum, et Deus erat uerbum, hausta nimirum ex illius pectore, qui de se simul, et de Pa-

{1555 p. 265}

-tre asseuerauerat, Ego et Pater unum sumus, quasi nostram miseratus ignorantiam, ac tarditatem, protinus intulit, Et uerbum caro factum est, et habitauit in nobis. Ita eundem seruat modum in epistola, quem seruauit in Euangelio. Etenim ostensa strictim, et breuiter Christi diuinitate, quod aegrotis, minusque tantae magnitudinis capacibus placere possent, continuo adhibuit dicens, Quod audiuius, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostrae contrectauerunt de uerbo uitae, et uita

³⁶ Divinitas et numero, et omni temporum consequentia, prior est. (Divinity is superior to rank and to all succession of time.) [Cf. Chrysostom, *Homilies on the Gospel of John*, Homily 2, "we shall decline to speak of "first" and "second" [cause] for the Divinity is above number, and the succession of times."]

³⁷ Parum profuisset nobis, si Deus in sua semper mansisset sublimitate. (It would have profited us little if God had always remained in his own sublimity.)

manifestata est.

Dilucidior erit litera, si propter rudiores, quibus is meus potissimum effunditur sudor, hunc ad modum ordinetur. Quod erat ab initio de uerbo uitae (hoc est ipsum uerbum) quod de illo audiuius (nempe a lege, et prophetis) Quod uidimus oculis nostris (nam uidimus gloriam eius gloriam quasi unigeniti a Patre) Quod perspeximus, et manus nostrae contrectauerunt (cum se palpabile in conclauo illo secretissimo praebuit) cum, dico, uita omnium nostrum, quae prius latebat, sensibus etiam ipsis corporeis exposita fuit. Et ita licuit inuisibilem uidere, impalpabilem palpare, inaccessiblelem alloqui.

1.2. Et uidimus, et testamur, et annuntiamus \7.a\ uobis uitam aeternam.

Ne nouum, inquit, sit uobis aut insolens, quod dixerim Deum, quem nemo uidit unquam, nos nostris conspexisse oculis, ac manibus contrectasse. Id quidem contigit, quia uita, nempe ipse Deus, per carnis assumptionem orbi se uniuerso uisendam praebuit, atque eam, ut iterum repetam, et uidimus, et testimonium de ea nunc dicimus, annuntiamusque uitam illam esse aeternam,

1.2. Quae erat apud Patrem.

Natura certe sua erat inuisibilis, at demum tamen

{1555 p. 266}

1.2. Apparuit nobis.

Itaque

1.3. Quod uidimus et audiuius annuntiamus uobis.

Atqui ex hac tam immensa Dei benignitate, qua uisibilem [sic, visibilem], qua palpabilem, qua tanquam colonum super terram, ut inquit Hieremias, absque diuersorio se mundo exhibuit, primus in nobis oritur erga illum amoris gradus, cui anima innixa ad contemplationis excellentiam disponitur.³⁸

Quam sane contemplationem nihil aliud esse ducimus, quam penitiori de nobis concepto neglectu ad pedes Christi prouolui, atque eo usque perseuerare, quoad in spiritu dilecti uocem audiat insusurrantis, Surge amica mea, et ueni, iam hiems transiit, imber abiit, et recessit. Putasne animam illam in mundo tunc esse?

Ergo diligentissima praemissa nostri antiqui Adae occasione cum Christo uersari, uera est

³⁸ Unde primus oriatur in nobis amoris gradus erga Deum. (From where the first step of love toward God arises in us.)

contemplationis norma, illa quidem breuis, ac tum cunctis tum nobis, qui mundo defuncti uideri uolumus, obuia.³⁹ Cum audio quidem Dei filium a discipulo illo, quem inter caeteros magis dilexit in terris, uerbum uitae, imo ipsam uitam,⁴⁰ et \7.b\ eam sane aeternam, ac lucem omnium uniuersalem appellari, quid aliud mihi opto, quaeroque ad uitam diuerticulum? De hoc, puto, sensit Dionysius, cum ad Titum scribens, uerte te, inquit, ad radium. Nam per Christum, qui splendor est gloriae paternae,⁴¹ cognoscitur Deus, quemadmodum sol iste uisibilis per radios ac splendorem, qui eiusdem est naturae cum sole. Non me praeterit multos a patribus constitui gradus, quibus adnixa humana mens in diuinarum rerum contemplationem rapitur. Verum deliciores iam facti sunt homines, quam ut multiplicationem huiusmodi graduum in re praesertim tali admittant, in qua anima fit ui amo-

{1555 p. 267}

-ris cum Deo uniformis.⁴² Ea etenim uis est amoris, ut facile absque gradibus amatum adeat, quod raro ab intellectu solo seruatum uidimus.⁴³

Congressus enim istiusmodi secretissimus cum Deo si ab intellectu duntaxat expetitur, periculum est: et id quidem indubitatum, ne anima insolescat, et se amet, quod ab illa, quae amore magis, quam intellectu agitur, cauetur. Proinde ut intellectus in id quoque pure queat incumbere, necesse est, ut suas non ignorans tenebras ad amorem, qui natura lucidus est, recurrat, atque illo nitatur. Qui amor tam ardentem accendi potest, atque in amatum conuerti, ut eadem fiat (quod ait quidam) cum Deo altitudo, eadem profunditas, eadem longitudo.⁴⁴ Et tunc suarum oblita operationum anima, a Dei spiritu solum, qui illius est uita, agitur. Atque hoc sane modo humanus silet intellectus, cum amor connubii spiritualis fit pronubus.⁴⁵

Et haec omnia unus atque idem operatur dominus \8.a\ IESUS, quem modo lucem, modo uitam, modo salutem, modo iustitiam nostram, et redemptionem, agnum nempe auferentem peccata mundi, sacrosancti appellant interpretes. Sed iam illud in litera non omittendum, Vidimus, ui uerbi Graeci efficaciorum praefere sensum, quam est

---

³⁹ Contemplationis definitio recens excogitata. (A definition of contemplation recently thought up.)

⁴⁰ Vita omnium Deus. (God is the life of all.)

⁴¹ CHRISTUS gloriae paternae splendor. (Christ is the splendor of fatherly glory.)

⁴² Vi amoris sit anima Deiformis. (Let the soul be God-like/ God-shaped with the power of love.)

⁴³ Amore magis quam intellectu in Deum rapiuntur animae affectus. (The passions of the soul are captivated more by love for God than by the intellect.)

⁴⁴ Amoris uehementia fit anima eadem cum Deo altitudo, profunditas, longitudo. (The soul is made vigorous in love with God, the same height, depth and length.)* [Cf. Ephesians 3.18.]

⁴⁵ Amore cum Deo res suas pertractante silet intellectus. (The intellect is silent with love for God when dealing with its own affairs.)*

simpliciter, uidimus. Illis est, Contemplati sumus, uelutque ad id expositum spectauimus, quod ad uiros apostolicos referendum erit. Hi enim non solum corpoream Christi praesentiam uiderunt, ut caeteri: sed longa cum ipso uersati consuetudine, speculatores facti sunt, ut inquit Petrus, illius magnitudinis. Etenim Christum indutum carne uidisse tantum, magna quidem censi debet felicitas: sed ea omnium maxima, atque arra beatitudinis certa, illius spectasse diuinitatem in membris illis uenerandis latentem. Id usu quoque his accidit, qui spretis mundi curis, in domino (ut inquit uates) delectantur. Nam hoc sane longius a uera contem-

{1555 p. 268}

-plandi ratione diuagantur, quo diutius in meditanda corporea Christi praesentia in terris, imo et in coelis, immorantur.⁴⁶ Altiores quidem illae concipiendae sunt de Christo cogitationes, quas Paulus cibum solidum appellat, quam illae, quas lac, imperfectorum utique alimentum. Unde uerius illud est, quam quod in dubium uerti possit, Christum secundum carnem solum cognitum, haud uere, uti illius decet maiestatem, esse cognitum. Quare uniuersalis magister suos uolens discipulos a suauitate suae praesentiae abstrahi, atque ad ea, quae excellentiorem \8.b\ reddunt animam assuefieri, aiebat, Nisi ego abiero, Paracletus non ueniet ad uos. Alio item loco: si diligeretis me, gauderetis utique, quia uado ad Patrem. Itaque causa perfectioris dilectionis in discipulis fuit Christi absentia. Ideo non usquequaque tutus is est gustus, qui in meditanda Christi humanitate percipitur, nisi ultra progrediatis.

Et certe uenalis ista est suauitas, et mercenaria: nam tandiu sic affecta anima Christum diligit, quandiu dulcedine illa afficitur. Unde sic quidam, Quandiu, inquit, durat dulcedo, durat et dilectio. Nos quidem Deus ad laborem uocat, ad asperitatem, ad crucem: non ad mollem id genus affectuum suauitatem potissime, qua interdum tepidiores in palaestra spirituali, tanquam unguento, perunguntur pugiles.

Eam ob rem ii, qui ab huiusmodi gustu dilectionem, qua in Deum tendimus, metiri solent, errant mirum in modum, cum uera dilectio a mandatorum Dei custodia dignosci debeat.⁴⁷ Unde insequentibus dicitur: Qui seruat uerbum eius uere in hoc perfecta est charitas. Quid uniuersalis praeceptor? Qui habet, inquit, mandata mea et seruat ea, ille est qui diligit me. Connitendum est igitur neruis omnibus, ne quid ex illis, quae iussit Deus, omittatur: caeterum affectum illum suauem, quo anima in rerum diuinarum memoria afficitur, suspe-

{1555 p. 269}

---

⁴⁶ CHRISTI praesentiam solam corpoream intueri haud multum est, nisi ultra progrediatis. (It hardly means much to consider only the corporeal presence of Christ, if you don't go beyond [it].)

⁴⁷ Dilectionem nostram erga Deum ex custodia praeceptorum illius consideramus, non ex gustu, quem devotionem appellamus. (We consider our love toward God, which we call devotion, a result of the keeping of his precepts, not from enjoyment.)*

-ctum habeamus, si uetus adhuc in nobis uiuit Adam, transgressor nimirum praecepti, atque ad unius illicium mulierculae, nempe sensuum blanditias, atque malitiam, inescatus.⁴⁸ Porro in excessu mentis, ac in secretis illis cum sponso colloquiis \9.a\ gustare, quam suauis sit dominus, et post gustum illum ad gustum illico mundi redire, et tanquam suem lotam (ut inquit Petrus) in uolutabro luti uolutari, maleque concocta remouere, nescio quo appellare debeam nomine huiusmodi deuotionis gustum, ac contemplandi morem. Et id pro uoce illa, Vidimus et perspeximus, sint dicta. Nunc ad seriem epistolae reuertamur. Vitam (inquit) illam aeternam Christum IESUM, qui semper, tanquam munus suo tempore erogandum hominibus, erat apud patrem Deum, Deus et ipse: quique nouissimis hisce diebus apparuit uisibilis, et cuius diuinitatem innumeris deprehendimus argumentis annuntiamus uobis.

1.3. Ut et uos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio eius IESU Christo.

Is esse debet finis legationis eorum, qui praesunt Ecclesiae, credentium unitas:⁴⁹ quam tum augeri Dei spiritu credimus, cum ii, qui illos docentes audiunt, ui legis auditaе a mundi foedere se disiungunt, illisque iunguntur, qui de hoc mundo non sunt, ut inquit Christus. Ea uera est Ecclesia, cuius consortio contempto, nulla potest esse contemptori salutis spes. Ergo extra Ecclesiam, fidelium nimirum concordiam, Deique delicias, nullam fatemur posse esse bene institutam congregationem et societatem.⁵⁰

Nanque a coelesti patre, de cuius utero (ut inquit ille) sapientia oritur, initium habuit atque incrementum. Quare ipse unigenitus tam necessariae copulae autor, sic patrem alloquebatur: Pater sancte serua eos in

{1555 p. 270}

nomine tuo, \9.b\ quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et nos.

Atqui unio istiusmodi, qua aequales pene efficimur Deo, fide formatur, perficiturque dilectione, atque aequa ad omnes beneficentia.⁵¹

Et haec est necessaria illa societas, de qua nunc edisserit Ioannes, cum Patre esse, et filio eius IESU Christo. Etenim Pater idem plane uult cum filio, idem sapiunt pariter, idem sentiunt, idem intelligunt, idem docent.⁵² His sane adminiculis fulcitur Ecclesia, creaturque in nobis, atque inter nos alitur cor illud unum apostolicum, quo quasi

⁴⁸ Gustus omnis spiritualis suspectus esse debet, si uetus adhuc in nobis uiuit Adam. (The enjoyment of all [things] spiritual ought to be suspect, if old Adam still lives in us.)

⁴⁹ Scopus illorum qui praesunt ecclesiae, qualis. (The goal of those who are in charge of the church: what it is.)

⁵⁰ Extra ecclesiam non est salus. (There is not salvation outside of the church.)

⁵¹ Unio fidelium necessaria. (What is needed for the union of the faithful.)*

⁵² Dei et CHRISTI una est uoluntas. (The will of God and Christ is one.)

symbolo notati sunt fideles.⁵³ Eo quidem diuulso, aut sectarum, discordiarumque maleis [sic, malleis 1546] contuso, ac rupto, pulcherrimum Ecclesiae domicilium nutare cernimus, quemadmodum ab ipso integro stat immobile, et inconcussum. Et certe nisi prorsus necessaria esset in Dei aede concordia et amor, haud ita crebro illorum nos admoneret Christus, non illius discipuli.

Imo ne ipsi quidem Ethnici, uerae omnino religionis expertes, discordias et simultates suis in rebus publicis enutriri sunt passi.⁵⁴ Sed illis omissis, quid sapientissimus dominus moneat, quid saepe inculcet, quid doceat, quid a nobis uelit, quid exigat, ne excidat memoria: quanquam memoria tenere Dei legem, ac illius praeceptiones ad unam scire, ipsa re tamen, ac factis contradicere, sit ne ridiculum magis, an lacrymabile, non dico.

Illud uero diuina fultus auctoritate [sic, auctoritate] non silebo, coetum illum hominum: quamuis sublimem, atque uirtutibus ornatum, non eam esse societatem, quam cum patre esse, atque eius filio scribit Ioannes, si disparem uoluntatem, si odia, si simultates, si matrem horum omnium altricem in eo uidero \10.a\ grassantem ambitionem, feram nempe illam crudelem, atque aprum quem Dei uineam depopulatum esse querebatur propheta.⁵⁵

Querimur et nos, simulatque cernimus cecidisse robur e Sion, et dilectam pedes omnibus diuaricasse uiatoribus. Id sane

{1555 p. 271}

est, quod dicere uoluit scriba Spiritus sancti, cum ueram pietatis faciem delinians, falsam fucataeque expunxit, ac ueluti lituris superinductis, sanctissimis deleuit monitis et praeceptis, quod est perinde quasi diceret: Vestra non amplius sint commercia et sodalitates cum his, qui oderunt pacem, et qui immundi cum sint sues, in coeno gruniunt, uitamque magis irrationabilem, quam homine dignam praeferunt. Sed societas uestra sit nobiscum cum Patre, et cum eius filio IESU Christo, cuius rogatu perpetuus nobis ad Deum patet accessus. Tale enim ipsius interuentu, cum iam capite periclitaremur, initum est foedus cum Patre. Imo talis est nobis oblata pacis conditio, ut integrum plane nobis iam factum sit ex hostibus, et his quidem sceleratissimis, filios Dei fieri.⁵⁶ Quis tam plumbeus est, qui hic non maxima gestiat laetitia? Quam ob rem conuenientissime ab Apostolo additur,

---

⁵³ Cordium unitate tanquam symbolo signati sunt fideles. (The faithful are marked by the unity of [their] hearts as a symbol.)

⁵⁴ Congregationem illam hominum a Deo procul esse, quae litigiosa sit et ambitiosa. (That congregation of men which is litigious and ambitious is far from God.)

⁵⁵ Qualis sit sancta hominum societas, qualis execrabilis. (Which society of men is sacred, which accursed.)

⁵⁶ Ab adventu CHRISTI ad nos data nobis est potestas, filios Dei fieri. (From the advent of Christ, we are given the opportunity to become the sons of God.)

1.4. Haec scribimus uobis, ut gaudeatis, et gaudium uestrum sit plenum.

Non me, inquit, clam est, quantum ob hoc conciliatum uobis cum Deo contubernium gaudeatis, quantum uos inter uos tripudium agatis: unde pene superfluum uideri posset admonuisse, uestramque hilarem ac ultroneam ad id laetitiae uoluntatem, et (ut sic dicam) promptitudinem stimulasse. Non tantum sane id scribo, ut gaudeatis, quod \10.b\ uos agere certo scio: sed ut gaudium uestrum plenius sit: quod absque dubio continget, si uos uidero non secus de aliena gaudere felicitate, atque de propria. Sic enim christiana est charitas.⁵⁷ Sic Christus induitur: sic in itinere, quo itur ad patriam, non erratur.

Maximus profecto istiusmodi est consensus, et communionis uis atque efficacia, quae in Christo fit.⁵⁸ Unde illud oritur iucundissimum intuentibus spectaculum, thea-

{1555 p. 272}

-trumque coeleste, ac diuinum inter illos, qui in charitate radicati, ut inquit Paulus, et fundati, non fabulas indoctas et lasciuas, ut mimi solent, et histriones, uulgo uenditant impudenti: sed uirtutum officinas exercent, atque in spiritus arena, quantum sua ualeat in Deum fides, ac dilectio, in oculis Ecclesiae demonstrant. Hincque mirabilem illum charitatis ardorem uidere licet, quo uel usque ad diuisionem spiritus et animae combusti, nihil iam sentiunt, quod non sit ignis, aut igni simile. Si ex ipsis unus aegrotat, aegrotant caeteri, alterque in alterius commodum aequae incumbunt, ut in proprium. Imo efficacius libentiusque rem curant proximi, quam propriam ac suorum. Si cui peccare etiam ad mortem contingat, Deus bone, quantus omnium moeror, quantus luctus, quantum ad medelam subsidium, quam ampla charitas, quam flagrantes et assiduae ad Deum preces.

Quid si opus sit pro salute fratris emori? Putasne tum diuisiones illas formari animo?⁵⁹ Res meas effundo pro alio, si fratris corpus periclitatur. Corpus item meum trado, si illius anima. Caeterum si aequa inter nos est proportio, neque pro anima animam, neque pro corpore corpus, \11.a\ neque interim pro re aliena meam impendo. Siquidem ad consilia haec pertinent, non ad praecepta. Vix eiusmodi rerum partitiones admittunt in palaestra spiritus hi, qui non contenti mediocritate, eo feruntur in Deum amore, ut nihil fere probent, quod diuinam non repraesentent imaginem:⁶⁰ perfectam nimirum in rebus curandis tum prouidentiam, tum iunctam cum commodo alieno probitatem, ac, qua maxime delectatur Deus, erga omnes dilectionem, quae tanta esse posset, ut nullo habito salutis propriae, uel qua seruatur corpus, uel qua anima, respectu, quicquid sunt pro aliis

⁵⁷ Indicia nonnulla perfectae charitatis inter homines. (Some signs of perfect love among men.)

⁵⁸ Unio illa vera est, quae fit in CHRISTO. (That one union is true, which is made in Christ.)

⁵⁹ Absurda quaedam de amoris gradibus partitio. (A certain partition into the steps of love is absurd.)

⁶⁰ Dei gloriae intuitu nullam admittimus in amoris gradibus partitionem. (In the consideration of God's glory we admit no division into the steps of love.)

impenderent, modo Dei gloriam extolli posse praeuiderent.
Ego certe (inquit cordatior) si geennae flammae et cruciatus]
{1555 p. 273}
-ciatus in me unum omnes conspirarent, saeuirentque, ac infelicem hanc animam quasi pissitando haurirent, non exhorrescerem, nec meam uel unico gemitu expostularem sortem, modo Dei nomen iri exaltatum compertum haberem.
Eo igitur imbutae spiritu animae, atque ardore illo, ut diximus, instinctae, non possunt non summo illo ac pleno affici gaudio, de quo nunc loquimur, cuiusque copiam e Philippensium profectu percipere desiderans apostolus, sic illos hortabatur: Implete (inquit) gaudium meum. ⁶¹ Qua re obsecro? auro ne? argento ne? sellane curuli, aut magistratu alio? Minime quidem omnium. Sed quo oro? Idem sapiatis, inquit, eandem charitatem habeatis, unanimesque idipsum sentiatis. En gaudium, en alacritas, en laetitia illa, per qua alter alterius mutuam gratulari debent profectum in Deo et charitatem. Gratulationes autem illae, quae fiunt inter homines ob deuictos, occisosque hostes, aut propter adeptum \11.b\ magistratum, et adauctum aerarium, ab humano proficiscuntur affectu potius, quam eo, quem decet sanctos: atque illos quidem, quibus mundus iste grauissimo est oneri ac taedio, non quieti: ⁶² quam nusquam esse existimant, praeterquam in illo, qui, quoniam nulli obnoxius est uanitati, aut, unde rerum corruptiones et tenebrae ortum habent, uicissitudini, lux a Ioanne appellatur. ⁶³
#Philippenses 2 2.2: implete gaudium meum ut idem sapiatis eandem charitatem habentes unianimes id ipsum sentientes
1.5. Et haec est (inquit) annuntiatio, quam audiuius ab eo, quoniam Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae.
Tenebrae peccata sunt in primis, haereses, ignorantia. ⁶⁴ Et qui in tenebris ultro ambulant, caecutiunt assidue, uiuuntque miseri, et nihil tam horrent, quam lucis nomen. Non ueniunt (inquit) ad lucem, ne opera illorum arguantur. ⁶⁵ Caeterum lucis nomine,

⁶¹ Verum pastoris animarum gaudium quale sit. (Of what sort is the true joy of the pastor of souls.)

⁶² Vita haec praesens taedio sanctis est, atque oneri, non voluptati. (For saints, this present life is [one of] tedium, and a burden not a pleasure.)*

⁶³ Nullae in Deo vicissitudines. (There are no vicissitudes in God.)

⁶⁴ Tenebrae in spiritualibus quae sint. (The shadows that are in spiritual matters.)

⁶⁵ Dei praecepta memoriter tenere, factis uero contra dicere, absurdum. (To hold God's precepts in memory, but to contradict them with deeds, is absurd.)

praeterquam quod Deum signamus, sanctam legem intelligimus: opera item iustis-

{1555 p. 274}

-tiae, castos mores, pudicitiam, eruditionem, et caetera huiusmodi animae ornamenta. ⁶⁶ Quibus tamen omnibus omissis huc Christum lucem illam ueram, quae illuminat, datque uitam omnibus uenientibus in hunc mundum, auocemus, atque cum scriba nostro sanctissimo annuntiemus, quae de illo audiuius. Quid obsecro istuc est? Quoniam, inquit, Deus lux est, atque ea quidem, in qua tenebrae sunt nullae. At unde, oro, auditum est Deum esse lucem? Ab ipso sane quidem: Ego, ait, sum lux mundi.⁶⁷ Quid ergo sol iste uisibilis? ad quid conditus est? Ob id nimirum, ut luceat in mundo: Deus autem tum huius, tum caeterarum rerum conditor lucet in animis, ut diuus aiebat Chrysostomus. Qui tamen \12.a\ se lucem nuncupat mundi propter homines mundi incolas, nec minus propter res caeteras, ob continuos uidelicet suae bonitatis radios, quibus omnia permeat, percurrit, seruat, atque esse iubet. Semel enim Pharisei (tanquam qui nihil doctrinae cuiquam attribuere consuescerent nisi Prophetis, quos lucem Iudaei appellare soliti erant) Christum inscitiae arguentes, Galilaei nomen illi obiecere, patriam nimirum ignobilem, et in qua propheta non uixisset. Vide, inquit, quod a Galilaea Propheta non surrexerit. At dominus, cui mos fuerat ac natura, uel ipsos rebelles hostes instruere, atque ad ueritatis lumen attrahere,⁶⁸ sic inter se de illius doctrina dissidentibus respondit: Ego sum lux mundi, non Palaestinae duntaxat et iudaeae, ut uestri olim Prophetae. Omnes orbis regiones lumine meo indeficienti illustro, omnes afflo, omnes ad lucem Patris amabilem inuito, Et ut breuiter dicam, qui sequitur me non ambulat in tenebris. Cui porro magistri assertioni succinuit [sic, succinit] Ioannes inquit, Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae. Obsecro, quid erat mundus ante Christi accessum ad nos? In quanta uersabatur errorum caligine nostrum genus? Et leges, et maiorum

{1555 p. 275}

scita, et bene uiuendi praeceptiones, uno facto uolumine in tenebris uolutabantur. Retraxerat radios Sol iustitiae, atque nobis iratus ob scelera, ne ipsum quidem naturae lumen, quo a caeteris distamus animantibus, integrum suas exequi sinebat operationes. Verum ille, qui in rerum exordio sua infinita, atque incomprehensibili sapientia lucem secreuit a tenebris, aquasque ab aquis miraculo \12.b\ omnium stupendissimo seiunxit, et dixit: Fiat lux, et facta est lux: sic suam attemperauit seueritatem, ac iustitiae gladium, ut dimoto diluuiio a terris, cacumina montium apparere iusserit. Tunc sane (o incredibile mysterium) tum inquam, praefinito tempore a Patre, Verbum caro factum est, et uenit lux in mundum: sed tenebrae eam non comprehenderunt, ut etiamnum haud desint, quae ignorent tantae lucis beneficium, non amplius tenebrae, sed profundissimae noctes,

⁶⁶ Lux sancta est lex, ac mores probi. (The law is sacred light, and good morals.)

⁶⁷ Cur Deus dicatur lux et sol. (Why God is called light and sun.)

⁶⁸ Divinae est bonitatis vel ipsos fugitivos et rebelles trahere. (It is characteristic of divine goodness to draw in even fugitives and rebels.)

et si quid obscurius dici potest. Quod enim, cum nox esset, ac tenebrae super faciem abyssi, diligenter magis homines tenebras, quam lucem: minus certe admirandum uideri potuisset, cum obuoluto tenebris uniuerso, ne unus quidem esset, ut queritur Daudid, qui faceret bene.

At orto iam Sole, in ipsis hallucinari radiis, ac more noctuae ad aspectum luminis hebescere, ac refugere, iam grauius peccatur, quam si nulla prospecta luce adhuc terra esset inanis et uacua.⁶⁹ Hoc est, ut admonet Ioannes, si adhuc in tenebris ambulamus.

1.6. Si dixerimus, inquit, quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus: mentimur, et non facimus ueritatem.

A Christo confestim alienatur, qui peccat:⁷⁰ nulla quidem potest esse inter lucem, et tenebras coitio. Unde clamat Paulus Corinthiis scribens: Quae nam societas lucis ad tenebras? Atqui si Deum diligimus atque eius unigeni-

{1555 p. 276}

-tum, debemus, sicut ipse ambulauit, et nos ambulare: alioqui, cimeriis ipsis, obscurioribus circumsparsi tenebris, nostris in consiliis et actionibus perinde implexe ducimur, atque ii solent, qui per labyrinthi ambages, ac \13.a\ maeandros suspensi diuagantur.⁷¹

Quemadmodum enim tute inter homines non uiuitur absque luce, ita absque Christo, qui lux est animae, caecutiat oportet ac pereat, quicquid diuinae lucis capax est in nobis, et particeps. Sed illud considerandum: qui fit, ut plerique ab istiusmodi solis radiis remotissimi cum sint, se tamen prope esse opinentur?

Aut hi certe inscitia errant et ignorantia, quod uix fateri debent, cum adeo lucide iam se effuderit sol noster et copiose, ut nemo sit, qui merito queri possit, se in tam uniuersali lumine caecum esse. Aut peccant consulto, ac data opera in limine ipso luminis attoniti labant.

Semel enim peccati tenebris suapte sponte addicti, atque a luce Spiritus ultro auersi, iam

⁶⁹ Peccant letalius homines, qui post CHRISTI adventum peccant, quam qui antea. (They sin in a more mortal way those who sin after the advent of Christ than those who sin before it.)

⁷⁰ A CHRISTO statim alienatur qui peccat. (One who sins is immediately alienated from Christ.)

⁷¹ Per labyrinthum vagatur, qui a CHRISTI vita discedit. (He who departs from the path of Christ wanders through a labyrinth.)

induruere: iam in caligine, atque umbra mortis sedere decreuerunt: iam lucem inuisam habent: iamque animae interitum tanti faciunt, quanti alii et uitam et Deum. Vtcunque errent, permagnum id est amentiae argumentum, quod cum mali sint, se nihilo minus et probos, et Deo charos esse arbitrentur: ut sunt illi (exempli causa) qui in Dei aedibus, familiisque bene institutis uersantes, nihil non agunt, quo mundi bonis, ac commodis, etiam cum religionis opprobrio et iactura potiantur: caeterum quid de aeterna uita futurum sit, nihil pensi habent.⁷² Censesne genus id hominum in tenebris diuersari, an in luce? Filioli mei, aiebat senex noster, nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: qua tamen habita, lucida continuo fit anima, atque propterea quae ab eo propter peccati tenebras fuerat disiuncta, Deo unitur. Turpissimum igitur \13.b\ in modum fallitur et mentitur, qui in tenebris ambulans se cum

{1555 p. 277}

Deo, qui lux est mundi, consortium habere opinantur?

Nam qui se putat innocentiam (quam iustificationem appellant) posse assequi sine Christo, tota errat uia, et si quis id audet dicere, mentitur, fucumque et sciens et prudens sibi obducit.⁷³ Vide quid sequitur:

1.7. Si autem in luce ambulamus, sicut et ipse est in luce, societatem habemus ad inuicem, et sanguis IESU Christi filii eius emundat nos ab omni peccato.

Aperte definit apostolus haudquaquam posse dici in luce esse et uiuere hominem, hoc est a peccato, peccatique caligine et foeditate purgari absque Patre atque illius filio: cuius sanguine ac morte nostra adeo omnia sunt abstersa crimina, ut nullus amplius extet reliquus in nobis ne naeuus quidem peccati, nisi uelimus. Quod sane donum ante lucis huiusce aduentum uix uni atque alteri contigit ex sanctoribus. Nunc uero omnibus factum est obuium,⁷⁴ nec est, ut quis fratrem suum amodo, ut scriptum est, de domino interroget: omnes enim a minimo usque ad maiorem cognoscunt.

Quid oro, cognoscunt? Deum nempe in luce esse, imo lumen illud in se habere, atque in nos effundere, quod totam ita commutet animam, ad se trahat, innouet, transformetque, ut de nobis dici merito illud possit apostoli, Eratis tenebrae, nunc autem lux in domino. Quod quidem beneficium ac donum efficacissimo cruori IESU Christi, qui nos emundat

⁷² Quo ducuntur itinere hi, qui se bonos existimantes mali sunt. (These [people] who are considered on the path, who esteem themselves good, are bad.)

⁷³ Errat, qui iustificationem se posse assequi sine CHRISTO opinatur. (He who thinks he is able to attain justification without Christ, errs.)

⁷⁴ Iam omnibus obuium factum est purgationis donum. (Now the gift of purgation/justification has been made open to all.)

ab omni peccato, referri acceptum debet, quoque indissolubilem cum Patre nanciscimur
14.a\ consuetudinem et amicitiam.⁷⁵ Unde ueram illam inter homines creari
necessitudinem et charitatem cernimus, quae unanimes illos, atque (ut inquit Daud)
unius moris habitare facit in domo domini. Et hoc est in luce esse, in luce am-

{1555 p. 278}

-bulare, in luce uiuere, ac demum in luce mori.⁷⁶ Qua de re non absque causa suos
hortabatur Ephesios Paulus dicens: Ut filii lucis ambulate, nam fructus lucis est in omni
bonitate et iustitia et ueritate. Magna profecto uis est lucis huiuscemodi, quae hominem
Deo similem reddit. Siquidem parte illa, qua non solum in amicos beneuolentia afficitur,
uerum etiam in hostes,⁷⁷

ac sibi infestos diffunditur, (qui est, ut inquit Paulus, lucis fructus in omni bonitate)
Deum imitatur, similisque illi fit, atque is omnino, qui pro salute proximi, nullo habito
propriae respectu (quod frigidiusculi in Dei obsequio non agunt) nec mortem, nec uitam,
neque ipsam demum, si fieri posset, a Deo separationem, pertimescit. Nihil non audent
uere Dei amantes, modo illius honori seruiant, atque illius gratiam demereantur.⁷⁸
Sanguis igitur IESU Christi, cuius pretium ipsi etiam beati sensere spiritus ab initio, ipse
est, cui nostram omnem debemus iustitiam, atque animae purgationem. ⁷⁹ Nec est tamen
quod quis sibi propter adeptam innocentiam nimis adblandiatur, cum omnibus id natura
propemodum datum sit post Adae lapsum, ut peccato obnoxii, uix horae unius
securitatem sibi polliceri queant.⁸⁰ Peccant omnes,⁸¹ sed bis ille felix, qui minimis
urgetur. Quare uerius illud est, quod sequitur, quam quod aliud maxime: 14.b\

1.8. Si dixerimus, inquit, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et ueritas in nobis non est.

Maxima ea est hominum illorum confidentia, qui a peccati sorde se mundos praedicant,
cum Paulus dicat fateaturque, se non propterea iustum tuto dici posse, quod nihil sibi

---

⁷⁵ CHRISTI cruor res ea est, qua purificamur, Deoque unimur. (The death/ blood of Christ is the thing by which we are purified, and made one with God.)

⁷⁶ Quid sit in luce esse. (What it means to be in the light.)

⁷⁷ Quomodo efficitur Dei similes per beneficentiam etiam erga hostes. (In what way we are made similar to God through kindness even toward [our] enemies.)

⁷⁸ Nihil pertimescunt Dei amantes, modo illius nomen exaltari contingat. (Lovers of God fear nothing, if only his name should happen to be praised.)

⁷⁹ CHRISTI sanguini, cuius pretium etiam beati spiritus sensere, nostram debemus iustitiam. (We owe our righteousness to the blood of Christ, whose worth now too the holy spirits have sensed.)

⁸⁰ Omnibus propemodum connaturale factum est post Adae lapsum peccare. (For almost everyone, it has become natural/ innate to sin after the fall of Adam.)

⁸¹ Nemo est qui non peccat. (There is no one who does not sin.)

consciret: Nihil mihi (inquit) conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. Clamat psaltes: Delicta quis intelligit? Et certe, quis gloriari potest se mundum habere cor, si-

{1555 p. 279}

-mulac legit Prophetam querentem se in iniquitatibus conceptum, peccatoremque in lucem editum? Quis tutus igitur (obiiciet quidam) in tam certis lapsibus et continuis, iter id uitae periculosum transiget? Iam fassus est senex mortalium delicta in Agni sanguine ablui, cuius uirtute [sic, virtute] ac bonitate nostrae etiam quotidianae sordes non imputantur, sed teguntur, omninoque, ac si nunquam extitissent, occultantur,⁸² modo studium in nobis, et conatus proficiendi de uirtute in uirtutem non desideretur.⁸³ Atqui semen id illud est Dei manu in nobis insitum, quo habito ad mortem peccare non possumus. Nam quod crebro inter homines peccetur, id imputandum est non tam caeduae ac turpi illorum naturae, quam consuetudini, atque ad ea, quae illis efficere possunt incogitantiae. Quod uero ullo absque merito subleuentur, ac denuo, milliesque deinceps a continuis mudentur errorum notis et maculis, id proprium est Dei, atque illius gratiae beneficium et munus:⁸⁴ quod sane omnibus ita expositum est atque obuium, ut nemo iam sit, qui queri merito possit, se in sordibus et tenebris derelicto,⁸⁵ caeteros in lucem ascitos esse, atque propterea filios Dei effectos.

Lux enim uniuersalis est Christus, cuius \15.a\ spiritus amor est, et is quidem generalis: omnes inuitans, omnes multiformis gratiae suae donis illectans, attrahens, uiuificans, ac demum, quantum in se est, seruans.⁸⁶

Sed illud horrendum dictu, quod plerique hominum huiuscemodi persuasionem imbuti ac fide, nulla tamen afficiuntur spiritus dulcedine ac suauitate, sed duriores in dies facti, peccatis modum statuunt nullum.⁸⁷ Horum quidem imbecillis fides est et uana, imo (ut illam alius uocat apostolus) mortua in semetipsa. Siquidem Dei promissis fidere, nec uitam dissolutam, et effraenem aliquando compescere, atque ad iustitiae normam informare: uanus istiusmodi est cursus, uanum consilium, uana persuasio.⁸⁸ Sed nec fidem illam

⁸² Virtute cruoris CHRISTI quotidiana etiam nostra occuluntur scelera. (With the power of Christ's death/ blood, even our daily sins are covered over.)

⁸³ Quantum promoveat in nobis conatus proficiendi. (How much an inclination to do good may bring about in us.)

⁸⁴ Proprium hominis est labi, Dei autem erigere. (It is typical of men to slip away, but of God to erect.)

⁸⁵ Nemo queri potest, se in tenebris derelictum. (No one may complain that he has been abandoned in the shadows.)

⁸⁶ CHRISTI lux est generalis, cuius spiritus amor est. (The light of Christ is universal, whose spirit is love.)

⁸⁷ Inanis illius est fides, qui CHRISTI vita non aemulatur. (Futile is the faith of one who does not emulate the life of Christ.)*

⁸⁸ Vanum illius esse consilium qui credit, nec vitam interim corrigit. (Worthless is the advice of one who believes but nevertheless does not correct his life.)

{1555 p. 280}

quidem appellare audemus, qua quis edoctus Dei filium pro se mortuum esse, atque propterea sibi omnia condonasse crimina sibi persuadet, nisi ipsum Dei filium cum amet, tum sanctis uitae moribus imitetur. Unde non immerito clamat ille, Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeantur? nunquid poterit fides saluare eum? Adeo enim cum uera fide coniunctum est operandi studium ac feruor, ut non solum ex fide, uerum etiam ex operibus iustificari homines asserat tantus pater.⁸⁹ Nec obstat, quod saepenumero inculcat Paulus, nempe hominem iustificari per fidem sine operibus legis, quae scilicet absque spiritu fiunt, aride nimirum, arroganter, atque persuasione propriae uirtutis et (ut fere erant pharisaica omnia) excellentiae infecta. His delibatis fatendum erit, hominem, quoad in carne uixerit, peccatis esse obnoxium, crebro labi, atque in lapsibus delectari, ac \15.b\ tandem mori: nisi pater, qui tradens nobis filium suum bona omnia cum illo tradidit, rarum illud fidei munus impartiat, qua tum in Deum, tum in proximum amore flagrantem,⁹⁰ non solum remissa nobis esse peccata per Christum credamus, sed etiam uitae inuolutionem allatam.⁹¹ quarum quidem rerum signum est euidens sacramentorum collatio, quo nemo nesciat illud interne in anima peragi, quod foris per eiuscemodi ministerium peragitur.⁹²

Sed haec omnia propemodum nihil ad salutem, nisi uita respondeat ministerio. Lepidos sane mores laudo, laudo uitae policiem, laudo cerimonias, silentia, solitudinem, frequentemque tum confessionem, tum oblationum uictimae salutaris usum, fidei nimirum nostrae in Deum uim utcunque testantia. Verum nisi uidero inter haec omnia Christum bonorum omnium conciliatorem uersari, secumque gregem illum sexaginta fortium, qui ambiunt lectum Solomonis, habere, quo illorum uitam appellabo nomine? [Song of Solomon 3]

{1555 p. 281}

Mundandarum quidem rerum amorem inter delitias spiritus immiscere, odiaque et simultates in purissimo Ecclesiae campo serere, hoc est, formosissimam sponsae faciem foedare uelle: quid censes? Malos male perdet dominus, ac uineam suam locabit aliis agricolis. O immensam nostram incogitantiam. O uanissimam confidentiam. Putamusne fidem hanc nostram informem, quam etiam colunt Daemones, nos posse absque uitae reformatione ea, quae in Christo fit, seruare?

Fallimur miserandum in modum, totoque erramus coelo, atque in ipso uocationis nostrae

⁸⁹ Iustificationem etiam ob operibus, quae naturaliter unita sunt fidei, prodire. (Justification also comes about on account of works, which are naturally united to faith.)

⁹⁰ Nobilissima pars fidei. (The most noble part of faith.)

⁹¹ Absque uitae inuolutione nulla est vis fidei. (The power of faith is nothing without a renewal of life.)

⁹² Quid prae se ferat sacramentorum collatio. (What does the offering of the sacraments show?)

caecutimus limine. Dum enim nos iustos esse, atque proinde \16.a\ tutos, et (ut sic dicam) impeccabiles arbitramur, eo ipso statim immundi efficimur, tantoque turpius delinquimus, quanto imprudentius nos mundos esse cum nobis tum aliis persuadere quaerimus: unde seductio illa oritur periculosissima, atque impostura, de qua ita senex noster. Si dicimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et ueritas in nobis non est. Seclusa autem ueritate, subintrat fucus, et dolus: quorum artificio atque arte usus olim Daemon, Euam infelicem seduxit, seductamque interemit. Cum itaque nos absque peccato esse credimus, decipimur, atque a ueritate seducti et alienati, in obscurissimas errorum tenebras praecipitamus:⁹³ arguimurque temeritatis et amentiae, qui illud nobis arrogare contendimus, quod nemini unquam praeter quam Christo contigisse non ignoramus. Et ut quidem illis, qui sanctissimam, atque adeo angelicam in terris agunt uitam, id detur nonnunquam fiduciae, ut cum propheta suam queant praedicare iustitiam et innocentiam, atque illis fas sit in improborum notam et contumeliam ad Deum confugere, et clamare:

Domine Deus meus si feci istud, si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuendis mihi mala, decidam merito ab inimicis meis inanis.

{1555 p. 282}

Illud quoque: Iudica me Domine secundum iustitiam meam, et secundum innocentiam meam super me: nobis itidem non licet, qui et hoc, et illud certatim facimus, qui manus non tornatiles quidem, et aureas, plenasque hiacynthis, ut de sponso Christo praedicat sponsa, circumferimus: sed inquinatas, sed plenas sanguine, usurisque, tanquam bonarum artium \16.b\ instrumenta ostentamus: Quique in aerumnarum aut iniuriarum compensatione non solum par pari referimus, sed pro beneficiis iacturam, pro beneuolentia prodicionem, pro gratia odium retaliamus. Quid? nonne aeternae iam factae sunt etiam inter illos, qui religiosiores uideri uolunt, et simultates, et odia? nonne bella? nonne pro re quoque nihili digladiationes? Et tamen seducti nescio a qua probitatis persuasionem ac sui amore, se coelum digitis tangere eo maxime tempore opinantur, quo fucos pietati obducto, ac uel orando, uel rem sacram operando, religioni, animo uiuunt sanguinario et crudeli. Sic sunt nostrae aetatis sancti, sic exul factus est Christus a mundo.⁹⁴

Quae uero sint reliquiae illae superstites, ac semen, quo amisso futuri sumus sicut Sodoma, et Gomorra, nouit Deus. Nos interim nostram non ignorantes miseriam, atque ad peccata procliuitatem, et crebros lapsus, perterrefacti clamemus ad Deum altissimum.

1.9. Nam si confiteamur peccata nostra, fidelis est et iustus, ut remittat nobis peccata nostra.

⁹³ Periculum id ingens est, cum quis se absque peccato esse existimat. (The danger is enormous when someone judges himself to be without sin.)

⁹⁴ Effigies illorum, qui se sanctos fingunt. (Images of those who portray themselves as saints.)

Comperior res est, quam ut multis probetur, confessionem illam, quae in corde contrito et humiliato fit Deo, primas sibi uendicare partes in animarum purgatione, eamque illi inesse uirtutem et efficaciam, cui innixa illa altera, quae fit Ecclesiae, potens est, atque ad absolutionem nanciscendam idonea.⁹⁵ Prius enim lacrymis,

{1555 p. 283}

peccatorumque horrore placandus est Deus, postea Ecclesia, cuius ille est caput, reconcilianda.

Id dico, ne prima illa contentus, Ecclesiam negligas. Si nescis, unum, atque idem corpus est Christus et \17.a\ Ecclesia: alioquin qui Ecclesiam, quae Christi spiritu alitur, non audit, Christum nequiquam audire potest.⁹⁶

Quapropter, ut dicere coeperamus, antea conciliandus est nobis Christi fauor per cordis amaritudinem et dolorem, quam sacerdotem adeamus: nam sponsus non secus nostris delectatur fletibus, et poenitentiae lamentis, ac solent pueri, quod aiunt, caprarum lacte, quae cum pessime oleant, typum prae se ferunt peccatorum. Sed uide quid dicat: In fletu, inquit, uenient ad me, et ego in misericordia reducam eos. **Necessario igitur confessioni illi, quae fit homini, praemittendae sunt lacrymae, quibus placatum numen misericordiam impartitur, abluitque animam, ac sibi in sponsam copulat.**⁹⁷ De hac certe confessione sentit Ioannes in primis, cum ad confessionem suos hortatur dicens, Si confiteamur peccata nostra. Subindeque causam assuit quam ob rem ad confessionem prouocauerit.

1.9. Fidelis, inquit, est Deus et iustus, ut remittat nobis peccata nostra, et emundet nos ab omni iniquitate.

Clamandum, inquit, est ad dominum spe firma exorandi remissionem peccatorum, quia fidelis est, uerax scilicet atque de his, quae pollicitus est, promissi seruantissimus, modo nostram illi constantem offeramus fidem, qua credimus remitti nobis peccata quamlibet grauia et letalia per meritum Christi, qui in se credentibus remissionem pollicitus est peccatorum, unde nostra oritur iustificatio, cuius causa primaria, ut uocant, et efficiens, Deus est, finalis Christus, formalis uero Dei \17.b\ charitas, quae diffusa in cordibus nostris per Spiritum san-

⁹⁵ Confessio interna peccatorum, alteram illam, quae fit sacerdoti, praeuenire debet. (An internal confession of sins ought to precede that other one which is made to a priest.)

⁹⁶ Unum atque idem corpus est, CHRISTUS et ecclesia: quam qui non audit, nec CHRISTUM audire potest. (Christ and the Church are one and the same body: he who does not accept [the Church], is unable to accept Christ.)

⁹⁷ Confessionis auriculari necessario praemittuntur lacrymae. (Tears necessarily come before an auricular confession.) [Cf. Martin Luther, LW 31: 351; WA: 7:54–55.]

{1555 p. 284}

-ctum, qui datus est nobis, cor nostrum, alioqui durum ac ferreum, molle reddit et docile, atque ullis absque meritis innouat, transireque facit in Deum libere.⁹⁸ Motus itaque ad misericordiam, et, qua omnes complectitur, charitatem, propter mortalium interitum Pater, per Filium suum unigenitum, quem constituit haeredem uniuersorum, decreuit genus istuc nostrum seductum et captiuum in libertatem asserere. Unde quicquid tunc Pater in hominum gratiam, et salutem est operatus, id totum propter filium operatus est. Ideo causa praecipua atque (ut uocant) finalis, quam spectat Pater in condonandis peccatis, Christus est, ob cuius dignitatem, ac meritum condonat si quid peccauimus. Ut Deus quidem, idem nostrae autor est iustitiae cum Patre et Spiritu sancto ut homo uero, causa est illa in primis, quam respicit Pater in remittendis noxis. Hinc Paulus clamat: Iustificamur gratis gratia ipsius, nempe Dei, per redemptionem in Christo IESU, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius. Caeterum iustum Deum appellat senex sanctissimus eo fere modo, quo Dauid in psalmo. Iustus, inquit, es domine, et rectum iudicium tuum. Siue enim iustitiae uocem ad partem illam referas, qua res cunctas aequissimo moderatur imperio: siue ad illam, qua perfectissimo diuitiarum cumulo beatus in se est (is modus interpretandi scripturas frequens est apud autores) utrunque Dei potentiae conuenit.⁹⁹ Ad iustitiam igitur pertinet cum primis res omnibus pro cuiusque dignitate partiri, \18.a\ et distribuere. Rogo, fuit ne unquam meritum cum illo comparandum, aut dignitas, ad quam ascitus est homo post Christi crucem? Videte (ait Ioannes) qualem charitatem dedit nobis Deus, ut filii Dei nominemur, et simus. Unde quidam ex solitariis nostris sic suam depingit, nobilitatem: Particeps (inquit) nominis, particeps factus sum et hae-

{1555 p. 285}

-reditatis: Christianus sum, frater Christi sum: Si sum quod dicor, haeres sum Dei, cohaeres autem Christi. Factus itaque homo Dei filius per adoptionem, et gratiam, iccirco haereditatis consors unigeniti, imo eiusdem omnino naturae, nempe os ex ossibus, cum Christo, si suam petit portionem, quae Deus est, quid agat Iustitia? nunquid solo homine reiecto, res caeterae conuenientissimo suae naturae fruentur bono? Iam quidem per Christum Deus noster est factus, cum Deus homo factus est. Eam ob rem haereditario ueluti iure, legeque (ut ita dicam) naturae debetur nobis Deus, qui noster Pater est ac pastor, nos filii, atque oues pascuae eius. Mirum profecto esset, si aegrotum filium Pater, aut ouem languidam et morbosam pastor auersaretur. Peccat quidem anima infelix, atque letaliter uulneratur: quid agat? ueniam petet, ac medelam: A quo? a tyrannone irato? ab hostene ipso suo crudelissimo? A Patre certe, et eo quidem fideli et iusto: fideli, quoniam quod est pollicitus praestat: iusto, quoniam iustitia praeuia dat ueniam animae tanquam rem illi promissam et debitam. Qui debitam? quoniam illius iussu, qui promisit, petiit: Petite, inquit, et accipietis.¹⁰⁰ Quare sanctissime scripsit \18.b\ Ioannes: Si

⁹⁸ Iustificationis gradus et definitio. (The definition and degrees of justification.)

⁹⁹ Iustitia qualis in Deo. (What justice in God is like.)

¹⁰⁰ Hominem posse salutem, uti rem sibi debitam, a Deo petere. (A man may ask for

confiteamur (inquit) peccata nostra, fidelis est, et iustus, ut remittat nobis peccata nostra. Quid porro sit peccata remitti, mox aperit: Et emundet nos ab omni iniquitate. Sub nomine iniquitatis totum scelerum aceruum intellige. Est et alia impetrandi ratio iustitiae causa, ob pactum scilicet inter hominem ac Deum sancitum. Remittite, inquit, et remittetur uobis. Praestet igitur praescriptam sibi conditionem a Deo homo, pacti ille non erit immemor. Id sane uult aequitas, id iustitia, id leges omne is tum humanae, tum diuinae postulant. Quod si dirus quispiam tyrannus peccatum agnoscenti remittit foedusque seruat poscenti, num id negabit Deus quouis

{1555 p. 286}

homine clementior, ac fons ille gratiarum, e quo salus processit uniuersi? Atque hinc (id alterum erat iustitiae membrum) dictus est iustus, nam bonorum omnium cumulo felicissimus cum sit, cunctas creaturas (non solum ratione praeditas) pro illarum modulo beat, ac suo in statu seruat. Ita enim de iustitia Dei ratiocinantur sanctiores, qui partem illam in Deo, qua impios cruciatibus afficit, iudicium magis quam iustitiam appellant.

Iam illud pro confesso habendum, nullo tam grato Deo sacrificio aut hostia ad aram fidei posse litari, quam cum homo se peccatorem agnoscit, atque proinde mollicie omni ab animo semota et ignauia, totus in se ipse iratus insurgit, easque a se se deposcens poenas, quas dignas tanta culpa, quanta est tam pium Patrem offendisse, non modo praeterita, uerum etiam futura exhorrescit facinora, se macerans, se ulciscens, se tandiu cruci illi suffigens, in qua illos, qui in Christi \19.a\ acie militant, affigendos esse asseuerabat Paulus dicens: Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitiis et concupiscentiis, quoad eius in Spiritu audiat: Tolle grabatum tuum et ambula, signum nimirum perfectae liberationis a peccato.¹⁰¹ Quod sane beneficium sub mirabili illo paralytici miraculo expressum sanctissimos mysteriorum Dei interpretes non latuit. Et tu, inquit Bernardus, si iam surgis desiderio supernorum, si grabatum tollis, corpus uidelicet a terrenis subleuans cupiditatibus, ut iam non feratur animus concupiscentiis eius, sed magis ipse, ut est dignum, regat illud, et ferat quo non uult: si demum ambulas, quae retro sunt obliuiscens, et ad ea, quae ante te sunt, te extendens desiderio, et proposito proficiendi, curatum te esse non dubites. haec ille. Non itaque fucum nobis imponi sinamus, cum carnis sensus suggerit nos tutos esse propterea, quod baptizati sumus, quod sacris initiati, quod crebro oramus, si grabato adhuc nostro

{1555 p. 287}

decubantes, desideria carnis perficere, quod uetat Paulus, modis omnibus inquirimus. Frequenter enim per confessiones ablui, nec unquam Christum induere, quid Dei filium ostentui habemus?¹⁰² quid tam efficacem uictimam, ut est mors Christi, nostris irrita

---

salvation as a thing owed to him by God.)

¹⁰¹ Quid sit tollere grabatum. (What it means to take up one's pallet.)

¹⁰² Confessionem crebro repetere, neque unquam CHRISTUM induere, parum utile. (To return to confession repeatedly, and never take on Christ, is of little use.)

facimus ineptiis? Demus, demus gloriam Deo, nostrosque continuos non dissimulemus lapsus.

1.10. Nam si dixerimus, quoniam non peccauimus, mendacem facimus eum, et uerbum eius non est in nobis.

Miserrimus omnium ille est, in quo Dei uerbum suas non exequitur partes, quae sunt \19.b\ (ni fallor, atque ob id est datum in primis) ut animam pascat, et Deo iungat.¹⁰³ Unde non immerito a prisco illo concionatore fons sapientiae appellatur in excelsis:¹⁰⁴ a Paulo autem, gladius Spiritus, quo nimirum effraenes illae in nobis belluae concupiscentiarum, iraeque, et libidines interimuntur. At uide quantum tenebrarum propter illius absentiam nostris obfunditur oculis. Si nostram, inquit, miseriam ignoramus, signum est ingens Dei uerbum non esse in nobis, quod si adesset, cederent actutum tenebrae, atque orta luce, in quantis errorum uersaremur ambagibus, inspiceremus.¹⁰⁵ Dauid enim uocat Dei uerbum lucernam atque in caliginosa uitae huius nocte lumen. Nos contra nescio quid lucis nostro ab arbitrio, aut ratione humana, quae fallax est, proficiscentis, nobis effingimus, cui, si quid in rebus etiam quae ad animam spectant, agendum est, innitimur, eo fulcimur, eo tegimur, eo tandem seruari credimus. Verum benignissimus Dominus, qui (ut ait Paulus) omnia in omnibus est, scilicet, pro rebus omnibus satis est omnibus, quae res potissimum sit, qua nixae animae seruari debeant, ne diutius erraremus, breuibus aperuit, cum dixit: Qui uerbum meum audit, et

{1555 p. 288}

credit ei, qui me misit, habet uitam aeternam: ut uerissimum illud omnino appareat, fidem scilicet oriri ex auditu, auditum autem per uerbum Dei. Illud uero curandum, ne quis fucis stultior, (ut illum appellat Chrysostomus) suam ad hunc modum foueat insipientiam, atque in Dei obsequio tarditatem. Ecquid in me promouet Dei uerbum? quid literae? quid speculationes illae Paulo potius aut Ioanne dignae, quam \20.a\ homuncione isto, cui sat est simpliciter ambulare? Qui ambulat simpliciter, in fiducia ambulat.¹⁰⁶ Audio. Sed uide an Simplex, ut ait idem, eo in loco pro stulto, et pro eo, qui nihil nouit, intelligendus sit, an pro non malo, et non uersuto. Amat certe Dei spiritus in anima sanctam simplicitatem: at non ignauiam, et bonarum rerum neglectum. Quod uero sint (ut nonnulli ex his, qui inscitiam, quam simplicitatem appellant, hoc tegunt pallio, obiicere solent) qui doctrina spiritus excellentes, intumescant, atque in luce iam cognita hallucinentur, ultroque ad lapidem angularem impingant, culpa solis non est: neque ille propterea reprehendendus, qui dedit, cum adeo bonus sit, ut solem suum oriri faciat

¹⁰³ Verbi Dei est animas pascere, ac Deo unire. (To feed souls and to unite with God is [characteristic] of the word of God.)

¹⁰⁴ Verbum Dei fons est sapientiae in excelsis. (The word of God on high is a fountain of wisdom.) [Ecclesiastes 1.5]

¹⁰⁵ Signum evidens an Dei uerbum sit in nobis. (Whether the word of God is an evident sign in us.)

¹⁰⁶ Quid sit simpliciter ambulare. (What it means to walk simply.)

super bonos et malos: sed propria id illorum agitur malitia, atque amore mundi. Tantilla enim contenti aura in uulgo, sic insaniunt, ut sacrosancta etiam rerum obstrusarum mysteria ad fastum, seu ad spem praemii uanissimam reserare non reformident. Hactenus de uerbo uitae, a quo stulta abhorret simplicitas, haec dicta sint. Qui enim docti sunt in regno Dei, hi suam libenter caeteris ad aedificationem corporis Christi impartiant doctrinam, non ad gloriam et uanitatem. Qui uero rudiores sunt, ut fere omnes sunt mechanici, atque illi, quibus nullum est ad literas ingenium, non solum obuios docentes libenter audiant, uerumetiam inquirant, rogent, atque ut ministros Christi apud se habeant, et, si opus est, alant. Atque ita pulcherri-

{1555 p. 289}

-mum erigetur in terris templum Dei, non manufactum, neque creationis huius mundi, sed fide, et qua praecipue Christi religio \20.b\ fundatur, charitate. Vide quomodo sapiens ille utrunque informet membrum. Sic primum. Si est tibi, inquit, intellectus, responde proximo. Aliud item sic: Esto mansuetus ad audiendum Verbum Dei. Iam illud dicendum uidetur, quanam Deum ratione mendacem facimus, cum nos immunes a peccatis esse iactamus.¹⁰⁷ Reor enim quae a sanctis uiris dicuntur, aut literis mandantur, ea omnia a Deo proficisci. Cum quidem lego in ecclesiaste [sic, lowercase], non esse hominem iustum in terra, qui faciat bonum, et non peccet: id aequale lego, ac si a Dei ore prolatum esset.¹⁰⁸ Nonne quotidianis experimur exemplis tritum illud dictum sapientis in cunctis iustis locum habere, Septies in die cadit iustus? Et ut immensam autorum syluam hoc idem asserentium omittam, putasne Ioannem, quando in superioribus dixit, nos plane falli, ac seduci, si dixerimus quoniam peccatum non habemus, a memphiticis uatibus, ut olim Pythagoram, aut ab Aegyptiis Platonem, rem tantam didicisse, an potius a sapientiae fonte illo hausisse, qui ait, Ego sum uia, ueritas, et uita? quique, quo nostram ad peccata facilitatem, ne dicam perpetuitatem, significaret, sic suos Deum precari instituit inter caetera apud Matthaenum, Dimitte nobis debita nostra? quae debita quomodo intelligi debeant expressius posuit Lucas.

Dimitte, inquit, peccata nostra. Unde clamat Salomon, Quis potest dicere, mundum est cor meum, et purus sum a peccato?

Et certe quamuis a consensu, quae mors est animae, abstinemus: negare tamen haud possumus, quin carnem peccati, cuius uis acti, et impulsus non raro illudimur, circumferamus.¹⁰⁹ \21.a\ Nec est quod quis sibi ultro imponat dicens, sanctos uiros peccare quidem uel continue, sed citra periculum, et iacturam,

{1555 p. 290}

¹⁰⁷ Quid sit Deum mendacem facere, cum nos absque peccato esse dicimus. (What it means to make God a liar, when we say that we are without sin.)

¹⁰⁸ Omnes peccato obnoxii sunt. (All are guilty of sin.)

¹⁰⁹ Descriptio illorum, qui a Deo recesserunt. (A description of those who have retreated from God.)

cum magnus asserat Basilius, nullum tam paruum esse peccatum, quin magni aestimandum sit.¹¹⁰ Diuus etiam Augustinus in definitione fidei affirmat, nullum sanctum et iustum carere peccato. Ergo omnes peccato sunt obnoxii, proinde diuina egent purgatione. Et qui id negat, Deum mendacii arguit, cui honos sit in secula seculorum. Amen.

CAPUT II.

2.1. Filioli mei haec scribo uobis, ut non peccetis.

Quandiu ecclesia in tentoriis militaribus commoratur, impiosque ne Christi uestis inconsutilis scindatur, tolerat, nigriciem quandam imperfectionis contrahere uidetur. Unde non immerito se nigram in canticis amatoriiis appellat: formosam tamen ob studium, credo, et conatum ad perfectiora.

Sed hi naeui potius dicendi sunt, quam maculae illae, quibus infecti permulti, grauitatem sui morbi non sentiunt: quos tamen sponsa, uti sedulae nutrices solent, non respuit, imo strictius plerunque, quo tandem respiscant ad uitam, quam illos, qui uiua sunt membra Christi, et fouet, et amplectitur.

Coetus uero ille quis sit, qui supereminentem uiam charitatis ingressus, Dei statuit ciuitatem in coelis, nedum in terris, quique cum Paulo de se illud dicere non \21.b\ ueretur, Viuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus, nouit Deus. Fons enim is est signatus, puteusque aquae uiuae, quae fluunt cum silentio. Hoc est, in Dei prorsus mente sita est ecclesiae perfectio, atque seruandorum notio.¹¹¹

Quare danda nobis est opera, seduloque elaborandum, ne, ut a Ioanne nostro admonemur, peccemus. Siquidem interstitium indubitatum, quo ab ecclesia, Christi nimirum corpore, uti membra mortua

{1555 p. 291}

rescindimur, est peccatum. Haec scribo, inquit, uobis o Filioli, ne peccetis, ne Deum offendatis, ne itinere omissio iustitiae, in praeceptis prolabamini. Iam plus quam satis indultum est carni et sanguini, respiscite, reflexisque gressibus ad cor redite praeuaricatores. En ego Christi praeco e sublimi tanquam specula clamo, moneoque, ne peccetis. Intuere tenerum pii Patris erga liberos animum in uoce illa: Filioli, Filioli,

---

¹¹⁰ Nullum tam paruum peccatum est, quin magni aestimandum sit. (No sin is so small that it should not be thought great.)

¹¹¹ Ecclesiae perfectionem, seruandorumque cognitionem, in Dei nomine esse. (The perfection of the church, and the knowledge* of those about to be saved, is in the name of God.)

inquit, mei scribo haec uobis: nempe illa, quae praecessere, ut non peccetis.¹¹² Dixerat in superioribus neminem a leui saltem noxa peccati immunem uiuere: et cui aliter persuasum esset, hunc errare: seducique, ac Deum mendacii arguere. Nunc uero ne peccemus, perinde hortatur, quasi nobis integrum sit non peccare. Suine est dissimilis in assertionibus tam sanctus Apostolus? nihil certe minus. Obserua igitur pii pastoris prudentiam.

In exordio enim sermonis nos nostrae admonuit miseriae, quae adeo tenaciter nostris insedit uisceribus, ut pene connaturale factum nobis sit peccare. Quid oro miserius? quid infelicius, quam sic a natura per peccatum corrupta impelli, ac fere cogi, ut Deum etiam nolentes offendamus? \22.a\ In progressu porro epistolae cautos nos reddit, hortaturque ad innocentiam tuendam. Sed hic uiribus plusquam herculeis opus est. Imo natura humana ex se nihil aliud agere iam potest (natura nascimur filii irae et damnationis) nisi peccando quam letale fuerit posteris primi Adae uulnus, ostendere. Gratia igitur Dei uis ea est in primis, quae negotium id ingens et difficile perficit.¹¹³ Quam sane rem aduertens Paulus, ob uimque illam homini per legem peccati illatam deterritus, clamabat: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Sed mox unde opem expectari par fuerat et auxilium, addidit: Gratia Dei per IESUM Christum dominum nostrum. quod idem omnino est,

{1555 p. 292}

quod a Ioanne hic dicitur: Scribo, inquit, uobis, ne peccetis.

2.1. Sed et si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem IESUM Christum iustum.

Asserunt Patres ad membra corporis illius generatim cuius participes factae sunt etiam beatae animae in coelis, pertinere, pro membris illis Deo supplicare, quorum uirtutem ac robur in lucta carnis e tranquillis coelorum sedibus in mundissimo diuinitatis speculo intuentes precantur, ut corpus illud tandem, cuius caput Christus est, ex quo totum per nexus et coniunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum fidei, crescat etiam in uirum perfectum, in plenitudinem corporis Christi, qui solus propitiator is est, qui ad dexteram Dei patris sedens, interpellat pro nobis, non quidem uoce, aut oratione ad numeros formata, sed miserando, sed subueniendo, \22.b\ sed uirtutem ad triumphum pro debellatis hostibus suppeditando.¹¹⁴ Vna enim est Ecclesia atque connexionis charitas nostra haec religio, cum his, qui exantlatis iam mundi per

¹¹² Paraenesis Ioannis a peccati usu nos deterrens. (John's exhortation deterring us from the practice/ enjoyment of sin.)

¹¹³ Gratia Dei duntaxat nos a peccatis immunes facit. (The extent to which the grace of God makes us immune from sin.)*

¹¹⁴ Absurdum minime est opinari partem illam corporis CHRISTI quae in coelis est, pro ea quae adhuc laborat in terris, Deum precari. (It is not at all absurd to think that the part of the body of Christ which is in heaven prays to God on behalf of that [part] which still struggles on earth.)

CHRISTUM aerumnis, Deum non iam per speculum in aenigmate, ut nos, intuentur, sed uere, sed perfecte, sed absque uelo.¹¹⁵ Quare absurdum minime id erit opinari, ut inter quos una est charitas, una etiam sit uoluntas, atque ad ferendas his qui in acie adhuc laborant suppetias, desiderium et affectus, quem conuenientissima uoce precationem appellarunt sancti Dei interpretes. Quid, oro, Ecclesiae puritati officit istiusmodi persuasio? Nihil certe uideo detrahi posse fidei candori, si milites iam in tuto positos pro his, qui in agone etiamnum contendunt, atque in arena cum fortissimis congregiuntur hostibus, sollicitos esse credamus. Tantum illud pro confesso haben-

{1555 p. 293}

-dum, Christum solum mediatore illum esse, per quem Pater omnes sperantes in se recipit, felicissimeque ecclesiae illi ad quam suspirant electi (nempe ecclesia militans) copulat, et ex utraque unam efficit Hierusalem, sanctam illam quidem, a Deo electam, tutam, beatam, et cuius ciues immortales sunt spiritus, rex autem Christus: atque idem pro his, qui corpore grauati, ut inquit Paulus, ingemiscunt cupientes dissolui, et esse cum Christo, aduocatus. Quam ob rem si cui fors contigerit labi, aut in ruinam aliquam peccati quamuis grauissimi cadere, aduocatum habet iustum IESUM Christum.

Et id quidem non apud tyrannum implacabilem et iratum, \23.a\ sed apud Patrem, apudque illum, qui nostra diligentius, quam nos ipsi, curat commoda. Tutae igitur ac saluae sunt merces nostrae, simul atque illum, qui tam ardentem nos amauit, ut mortem pro nobis seruandis non exhorruerit, habemus aduocatum, et propitiatorem: iudicem uero Patrem.

Iam nihil damnationis est his, qui in Christo sunt, ut inquit Paulus. Unde irrecuperabiliter hi peccant, qui uitae suae turpiter, et absque fructu, praeteritae memores desperant, atque adeo male de Deo sunt persuasi, ut tam beneuolum refugiant iudicium, in quo Pater arbiter est, frater autem assessor, atque interpellator.¹¹⁶

Iccirco iustissimus ille fuit creatoris dolor, cum Adam lapsum fugientemque Patris aspectum requisiiuit dicens, Adam ubi es? quasi diceret, Patrem fugis? Patrem auersaris? Vide quantum animi reis addant uerba illa domini IESU, Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis. Quid?

---

¹¹⁵ Ecclesia una est illorum qui in coelis sunt, et qui in terris. (The church of those in heaven and those on earth is one.)

¹¹⁶ De iudicio non esse dubitandum, in quo Pater iudex est, frater noster assessor. (One should not be hesitant about a judgment in which our Father is the judge, our brother the counselor.)

putasne id dicere Christum, quo supplices quo sudantes sub talento illo plumbeo, in quo sedet iniquitas et peccatum, irrideat, atque, uti solent permulti nostrae tempestatis antistites, infamet, et traducat?

Reficiam, inquit, uos, uestramque refocillabo debilitatem:

{1555 p. 294}

non frangam, non calamitosis addam calamitatem, non calamum attritum conteram.¹¹⁷

Accessi tantum ut seruem, non ut perdam, non ut figmentum meum, cuius infirmitatis particeps factus sum per carnem abiiciam. Equidem, ut de me dicam, persuaderi mihi facile patiar, neminem tuto ad hominum rectionem, et curam promoueri posse, nisi Christum, normam uidelicet bene sancteque uiuendi, induerit. \23.b\ Hoc est. Nisi undequaque Spiritus sancti oleo perunctus, obductusque (Christum unctum interpretantur) uestem illam stragulatam induerit, de qua sic Paulus: Induite uos sicut electi Dei, sancti, et dilecti, uiscera misericordiae benignitatem, humilitatem, modestiam, patientiam, supportantes inuicem, et donantes uobismetipsis, si quis aduersus aliquem habet querelam, sicut dominus donauit uobis, ita et uos.¹¹⁸ Hae sunt partes, quas in sui gregis ductoribus requirit Christus. Quare nunquam Christianum illum esse pastorem dixerō, qui exuto Christo, ueste nimirum gratiarum omnium et uirtutum polymita, pro misericordia saeuitiam, pro benignitate duriciem et auaritiam, pro humilitate fastum, pro modestia impudentiam, pro patientia ultionem induerit, querelasque mutuas subditorum non tam extinxerit, quam accensa flamma odiorum auxerit.¹¹⁹

Vult, inquit Chrysostomus, dominus IESUS animam nostram illius esse domicilium, et ipsum rursus nobis loco uestis circumdari, ut idem nobis sit omnia intus et foris, quippe et nostra perfectio et complementum sit: complementum enim illius est, qui omnia in omnibus implet. Contemplare igitur dignitatem, strictumque nodum cum anima, tui aduocati, o homo. Ille enim qui te creauit, qui te redemit, qui tuae consors est naturae, pro te stat coram Patre.

Quare discusso metu, timoreque illo, qui seruis conuenit, abiecto, cum fiducia ad thronum Dei ac-

{1555 p. 295}

¹¹⁷ Quae ad rectores animarum spectant. (What things pertain to the guiders of souls.)*

¹¹⁸ Quid sit induere CHRISTUM. (What is means to take on Christ.)

¹¹⁹ Descriptio pravorum antistitum. (Description of depraved authorities.)

-cede.¹²⁰ Peccasti: Ne, expauescas, neque a Dei aspectu uelut Cain desperatus fugias: quandoquidem aduocatum habes apud Patrem IESUM \24.a\ Christum iustum. Dico, aduocatum habes et syncerum, non uenalem, non clamosum, non fraudulentum, non, ut plerique in causis agunt forensibus, fortunas magis litigantium expetentem, quam iustitiam et pacem. Nihil sane tam cito exhaurit respublicas, et ciuitates, quam insaturabilis quorundam ciuiles controuersias tractantium erynnis, atque ad coaceruandas opes, nempe calamitatem suis posteris susque deque audivitas. His frenum omnino a principe, aut ab illis, qui rerum potiuntur, iniiciendum est: ne dissimulatis erroribus ac flagitiis illud merito de se usurpari audiant, Malum scilicet nullum esse in ciuitate, cuius non sit autor dominus ciuitatis. Sed ad nostrum redeamus aduocatum, quem, quo nos fidentiores reddat, senex iustum esse affirmat. effectus uero iustitiae istiusmodi qualis? Audi.

2.2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris.

Non in longum, ait, lites clientium protrahit noster aduocatus, non uiduarum, non orphanorum, non reliquae turbae infelicis ac destitutae causas data opera aut confundit, aut quia desunt pecuniae, auersatur, in reosque saeuissime inuehitur.¹²¹ At subuenit inuocatus, parcit immeritis, erudit, atque ne in controuersiis cum hostibus succumbant, addit illis animos, et quantum in se est, quotquot ab Adam illo transgressore usque ad consummationem seculi fuere, suntque in praesentia, ac futuri sunt in posterum, seruat. Ut homo enim noster est aduocatus et intercessor, ut Deus autem una cum Patre propitiatur omnibus iniquitatibus nostris.¹²² Parum dico. Non solum enim illis, qui Spiritu sancto suo afflati, \24.b\ diuinis assentiuntur immissionibus, ac monitis, sed

{1555 p. 296}

uniuerso penitus mortalium generi offensum Patrem reconciliat (modo uelint) et propitium reddit. unde intulit Ioannes,

2.2. Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.

Inspice generalem Christi gratiam, atque ad capescendam ueniam pollicitationem. Non quidem particularis huius, aut illius est gentis Deus, sed uniuersalis sol est iustitiae

¹²⁰ Quid sit cum fiducia ad thronum accedere. (What it means to approach the throne with faith.)

¹²¹ Effigies male causas tractantium in foro iudiciali. (An image of cases badly handled in judicial court.)

¹²² CHRISTUS ut homo noster est advocatus, ut Deus, una cum patre propiciator. (Christ as a man is our advocate, as a God, together with [his] father, a propitiator.)

Christus Deus noster.¹²³ Ubi non est gentilis, ut inquit Paulus, et Iudaeus, circumcisio et praeputium, barbarus et Scytha, seruus et liber, sed omnia, et in omnibus Christus. Nemo sane est, qui se abscondat a calore eius. Poterat quis in dubium uenire, an illis tantum, atque illorum erratis, quibus cum familiariter uixit, propitius fuerit Christus, haud caeteris. Ea propter illiusmodi occurrens dubitationi uir prudens illud adiecit: Non pro nostris autem tantum, fuit scilicet expiatio filius Dei: sed etiam pro totius mundi, nempe erroribus et peccatis.¹²⁴ Hic certe Iudaeorum supercilium deiicitur, confunduntur haeretici, ac uelut ad desperationem indignantur hypocritae: quibus omnibus persuasum est, Dei penes se tantum gratiam habitare. Vana ista est persuasio et impia. Quare semotis a grege domini lupis istiusmodi truculentis, fateamur Christum uniuersalem fuisse uictimam, et expiationem.

Quod si salus ad omnes non peruenit, illorum culpa fuit, qui solis radios auersati, sanctoque Spiritu reluctantes, ultro tenebras elegere, caecutieruntque data opera.¹²⁵ Occiso \25.a\ itaque in cruce Christo, non tantum qui in coelis sunt spiritus beati, et qui in terris agunt homines fideles: sed et qui in carcere erant, ut diuus ait Petrus, ad quos ueniens praedicauit, tam salutiferi cruoris senserunt uirtutem. Verum attoniti facti sunt homines, atque ita incogitantes, ut

{1555 p. 297}

neminem propemodum uideas, qui carnis curam, et commoda non diligentius amplexetur, perfici atque in desideriis, ut inquit Paulus, quam quae ad salutem animae pertineant, cogitet. Nam praecipuam uiam eam esse ad salutem non ignoramus, si Dei beneficia, inter quae potissimum est mors Christum continue libenterque uersantes animo, sic uitam nostram instituamus, ut hi uere simus, qui dicimur, militiae uidelicet Christianae amantiores quam rerum illarum, quae cum ad mundum spectent, caduca sunt, uaria, infida, et ad interitum pertrahentia: alioqui sanguis Christi, expiatio nimirum illa generalis, et salutifera, nobis erit in scandalum et ruinam.¹²⁶ Atqui, si nescis, sanguis etiamnum Abel iusti (hic erat Christi typus) clamat de terra in filios diffidentiae, ultionemque minatur et mortem. Tantum uero abest, ut aduocatus sit apud Patrem pro ingratu, ut etiam illos auersetur: atque a conuiuio coelesti, tanquam eos, qui absque ueste se se ingesserint nuptiali, excludat.

Et ut semel dicam, participem posse neminem esse beneficiorum Dei arbitror, qui benefactoris immemor, ad futura capescenda munera se indignum exhibet.

Verum cum omnes se nosse Deum fateantur, proindeque ad illius religionem pertinere

---

¹²³ Gratia CHRISTI universalis est, itidem et ueniae promissio. (Christ's grace is universal, and the guarantee of pardon.)

¹²⁴ CHRISTUS universalis fuit expiatio. (Christ was universal expiation.)

¹²⁵ Salus ad omnes pertinet, et qui non seruantur, in causa ipsi sunt. (Salvation pertains to all, and those who are not saved, have themselves to blame.)

¹²⁶ Quomodo CHRISTI mors fiat nobis in ruinam et scandalum. (In what way the death of Christ may result in ruin and downfall for us.)

sibi persuadeant, ne erretur, ut fit, \25.b\ atque in delectu itineris, quo recta ad Deum pergitur, hallucinemur, imo ne malum bonum, et bonum malum dicamus, crassae quorundam ignorantiae sic occurrit Ioannes:

2.3. Et in hoc scimus, quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus.

Parum sane esset hominem quempiam ex Christianis parentibus ortum baptizari, et in fidei mysteriis erudiri, sacrisque insuper initiari, atque ad summum usque gra-

{1555 p. 298}

-dum ecclesiae acciri, subindeque ab omnibus coli, ac ueluti quoddam probitatis simulacrum e coelo lapsum adorari, si ad illius praecepta seruanda, qui dona huiusmodi rara contulit, ignauus fuerit, et obliuiosus. Ergo animae sanctitas, quae amore maxime nititur, et cognitione, ex praeceptorum Dei studio, atque in illis exercitatione deprehendi potest.¹²⁷ Etsi enim baptismus inter alia bona, quae secum affert, quaedam sit nota, et symbolum, quo ab infidelibus, ut olim Iudaei a gentibus per circumcisionem, dignosci debeat,¹²⁸ uanus tamen cum huius, tum caeterorum sacramentorum, atque ordinum esset usus, nisi uita, quae potissimum in seruandis Dei mandatis animatur, et perficitur, sacramentis responderet. Si igitur quis asserat, iuretque se Deum cognoscere et amare, non contradicam, modo illius mores eo sint praediti temperamento et uigore, ut de illo id dici posse negem, quod de sapientibus huius mundi dicere non uerebatur Paulus, quod scilicet cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt (nempe fide ac obedientia) sed euanuerunt in cogitationibus suis. Quibus nam obsecro? Audi. Existimantes se esse sapientes, \26.a\ stulti facti sunt. Nam suam, non Dei gloriam quaerentes, sibique tantum modo placentes, nihil non insulsum, ac uani dum cogitare poterant. Hanc sapientiam diuus Iacobus terrenam appellat, animale, et diabolicam. Stultissima itaque ea est sapientia, quae propria nititur existimatione, atque, ut eas uocant Graeci, *διαλογισμοις dialogismois*.¹²⁹ Quocirca simpliciter parendum est numini, obtemperandumque uerbis uitae, quibus decentissime ornata est sacra lex, grauida quidem mysteriis, sed potissimum praeceptionibus illis, quas qui, quoad eius fieri potest, non transgreditur, ex seruo peccati fit filius Dei liber, atque ad nanciscendam pacem illam animi, quae exuperat omnem intellectum, idoneus. Porro huiuscemodi pax, et

¹²⁷ Sanctitas animarum unde deprehendi possit. (How the sanctity of souls may be detected.)

¹²⁸ Baptismus inter caetera quae secum affert bona, symbolum est fidei. (Baptism, among the other good things it brings along with it, is a symbol of faith.)

¹²⁹ Stultissima ea est sapientia, quae propria nititur existimatione. (That wisdom is extremely foolish which depends on its own estimation.) [Dialogismos, written in Greek here, regarding biblical language is defined as reasoning that is self-based and therefore confused.]

quies,

{1555 p. 299}

qua sabbatum fit ex sabbato in anima, a Dei oritur cognitione et amore.¹³⁰ Cognitionem dico, non illam quidem, quam hi etiam habent, qui athei sunt, uerum eam, quam mundi corde possident. Etenim quod potentissimus sit omnium Deus, quod optimus, quod maximus, quod sempiternus, quod omnia condiderit, quod ea ipsa moderetur, ac, ne in nihilum dilabantur, sustentet, ac foueat: nemo fere est, modo sit sui compos, qui non concedat, et se cognoscere fateatur.

Verum sapientiam illam, et cognitionem, qua duce ad interiora usque uelaminis, cuius custodes sunt fides et charitas, penetramus, haurire, atque in cellam uinariam, in qua susurro quodam tenui, auraque leniter flante, auditur.¹³¹ Dilectus meus mihi, et ego illi, introduci, emori quoque in sponsi amplexibus, et transire de claritate in claritatem per diuinorum cognitionem, atque ecstasim, \26.b\ iam ad aliud sapientium genus attinet, quam hi sunt, qui ore, ut inquit Paulus, confitentur se nosse Deum, factis autem negant.

Horum conditionem ac mores ita Hieremias expressit: Sapientes (inquit) sunt, ut faciant mala, bene autem facere nesciuerunt. En praeceptorum Dei neglectus, atque ignoratio in huius mundi sapientibus inuenta, en fucus hypocritarum detegitur: en unde tumultus opinionum in nostra hac aetate lasciuientium ortum habent. Non est iam regio, non ciuitas, non oppidum, non uicus, qui peculiarem sibi non effingat religionem: quam quidem tametsi unam esse fatentur omnes, uarios tamen, quos sibi uerissimos esse persuadent, derisis caeteris, informant gradus: ac perinde uicissim pro illis tuendis indignantur, rixanturque, quasi bene uiuendi ratio, ac uera pietas in tenebris usque ad id tempus uersata, iam demum apud se emerserit, sedemque sibi tutam et certam pene fessa locauerit. Hinc (credo) prodiit, quod infinitus iam propemodum sit factus scribentium numerus:

{1555 p. 300}

hinc sectae, hinc haereses coortae, contentiones illas, quibus miserandum in modum pie affliguntur mentes, exsuscitarunt. Nam ut multis iam propter uniuersalem eruditionem, ac styli gratiam, integrum est suos mandare literis animi conceptus, atque ad aedificationem Ecclesiae, si quid inuenisse, quod uerum sit, uidentur sibi, cum aliis communicare: sic non desunt, qui (ut ait Paulus) ex contentione atque inuidia, aut quorumorem tanquam Camarinam moueant, et pie scribant, et uerum dixisse appareant.¹³²

¹³⁰ A Dei cognitione et amore oritur in nobis pax animi et quies. (Peace and quiet of the soul arises in us from the knowledge and love of God.)

¹³¹ Fides et charitas tanquam ianitores sunt coelestium contemplationum. (Faith and charitas are like gatekeepers of celestial contemplation.)

¹³² Periculosa nostri temporis conditio, in qua quilibet pene particularem sibi effingit religionem, unde ortae sunt haereses, atque scribentium multitudo. (The dangerous

Est et aliud nunc scriptorum genus, qui tam ardentem in quorundam \27.a\ libros inuehantur, ut nullo plane seruato tum decoro, tum modo, nihil aliud mihi agere uidentur, quam crabrones irritare: atque eam sibi difficilem assumere prouinciam, quam hi sibi arrogat, qui quicquid scribas, contradicunt tamen, taxantque pro haeretico nonnunquam, si quod mysterium ab illis ignoratum protuleris, aut si uerbum non ad amussim correctum forte exciderit. Scilicet leue est piaculum quempiam haereseos insimulare, atque in hominum gratiam (de promulgatis haereticis non loquor) innoxios grauare.¹³³ Certe si mitra aut pileus, aut beneficiorum, ut uocant, multitudo quaerenda est, non eo sane modo quaeri debet, quo scinditur charitas, fidesque periclitatur, atque concordia illa, qua absente nullum ne uestigium quidem pietatis inter homines esse potest, naufragium facit. Id totum, ni prorsus falsus sum, a Dei ignoratione, atque illius praeceptorum neglectu pendet, ac uim habet.¹³⁴ pene cum Paulo dixi scriptores huiusmodi charitatem ueritatis non habere. Siquidem,

2.4. Qui dicit se nosse Deum, et mandata eius non custodit, mendax est, et in eo ueritas non est.

{1555 p. 301}

Notant quidem hic, Nosse, pro amare positum, pollereque perinde quasi diceret Ioannes,¹³⁵ Neminem unquam dixero Deum diligere, si illius non paret mandatis.¹³⁶ Imo si quis id dicat, mendacii debet argui, atque in corde illius nulla est ueritas, licet ore prae se ferat ueritatem. Vtraque enim litera Senis nostri sanctissimi sententiae seruire potest. Proculdubio fateri possumus genus illud hominum, neque Deum cognoscere, neque amare, qui illius negligit praecepta. Quis, oro, uel mediocriter in

\27.b\ Dei amore uersatus, seu in his, quorum ope atque usu quam sublimis sit Deus, quamue suis contemptoribus expauescendus, et formidabilis, cognosci potuit, delectatus, tam suauem, atque adeo potentem spernat dominum? Idem plane est dominum quempiam spernere, atque illius spernere mandata. Mendax igitur ille erit, ac fuci plenus, qui etsi partim uerbo et doctrina, partim exteriori facie, qui mos est hypocritarum, Deum

situation of our times, in which almost anyone may make up his own particular religion, from which heresies have arisen, and a multitude of writers.)

¹³³ Turpissimum illud est genus hominum, qui quempiam haereseos accusant, cum ab ecclesia nondum ille iudicatus sit. (That sort of man is very nasty who accuses someone of heresy, when the [accused] has not yet been judged by the church.)

¹³⁴ A Dei ignoratione cuncta emergunt mala. (All other evils emerge from ignorance of God.)

¹³⁵ Nosse pro amare positum a Ioanne. ('To know is to love' has been set down by John.) [I John 4.16]

¹³⁶ Impossibile est, ut Deum quis diligit, si praecepta eius contemnit. (It is impossible that someone love God if he scorns his precepts.)

se notum habere profitetur, ac diligere, si tamen quae ad diuini amoris significationem faciunt, emerint, nepam senseris tactum, ut ait ille, in pariete.¹³⁷

Resilit haud secus ab his, quae nuper docuit, ac solet bubo, aut noctua uisa luce. Et demum uide quam notam ad id significandum benignissimus ostenderit magister. In hoc cognoscent, inquit, homines, quod uere discipuli mei eritis, si feceritis quae ego praecipio uobis. Discipulorum nomine, et amicos, et eos, qui ad secreta Dei colloquia admittuntur, intellige. In illo enim mirabili cum Deo congressu fit anima sapiens, atque ad caetera spiritus dona capescenda idonea. Unde nullus in anima sic coelitus illustrata potest esse aut error, aut, unde omnis oritur superstitio, stulta persuasio, aut ad actiones illas, quae a charitate proueniunt, ignauia et neglectus.¹³⁸ Praeceptorum itaque Dei obseruatores hi sunt, qui se Deum cognoscere, diligere, ac uti patrem timere, et uenerari, quemadmo-

{1555 p. 302}

-dum prae se ferunt, ita pro tutando Dei honore ac religione, parati semper sunt ad quaeuis subeunda tormenta, et cruciatus. Nec mirum quidem, nam Christi spiritu imbuti, christiformes quodammodo efficiuntur, \28.a\ hoc est ad contumelias, ad iniurias, ad sanguinis una cum uitae iactura effusionem pro Patris gloria paratissimi.¹³⁹ Quare non semel Christus suam uocat crucem Patris gloriam, et claritatem.¹⁴⁰ In morte quippe Christi incomprehensibilem in modum aucta fuit Dei religio et cultus.¹⁴¹ Qui apud nos etiam a Dei charitate deliniatur, perficiendus tamen in Christo, cum Deus erit omnia in omnibus, destructaque lege peccati, quae spiritui aduersatur, liberi cum domino semper erimus. Ibi, o domine, in lumine tuo uidebimus lumen, qui nunc Andabatarum more cum oculatissimis hostibus congregari non ueremur. Ut enim absque armis, clausisque oculis in arenam, ubi te pugiles armati ad pugnam prouocant, descendere haud tutum est: sic Dei armatura, quam fidei laminis intertextam, atque uncinis affectuum, qui a coelestium rerum cognitione prodeunt, munitam esse oportet, te exutum, exoculatumque, ad luctam spiritualem accedere, periculosissimus est ausus, et qui facile risum spectatoribus mouere possit.¹⁴² At longum magis fortasse quam institueramus, de notitia, quae de Deo in obtemperando illius praeceptionibus haberi potest, atque per coniecturas deprehendi, sermonem fecimus. Id consulto egimus, quo haud ignorent imperitiores in diuinis, quam facile ab intemperata de nobis existimatione deludamur, fingamusque nescio quas in

¹³⁷ Hypocritarum mos ac vita nepae comparatur. (The behavior of hypocrites and the life of a crab are compared.)

¹³⁸ Difficillimum est errores in anima Dei charitate accensa, residere posse. (In a soul inflamed by the love of God, it is extremely difficult for errors/ deceptions to be able to reside.)

¹³⁹ Quid sit Christiformes fieri. (What it is to be made Christ-like.)

¹⁴⁰ Crux CHRISTI fuit Patris gloria. (The glory of the Father was the cross of Christ.)

¹⁴¹ Crux CHRISTI in quibus rebus versetur. (In what matters the cross of Christ is occupied.)

¹⁴² Absque armis fidei ad pugnam descendere cum hoste fortissimo, haud tutum est. (It is hardly safe to descend into battle against an extremely strong enemy without the arms of faith.)

nobis uirtutum formas, uanas illas omnino, et quae uitia potius dici queant, quam uirtutes.
Nam ut diximus, error is est propemodum uniuersalis, et qui ex his etiam permultos, qui religiosiores uulgo apparent \28.b\ inuoluat.
Adeo tenax est gluten propriae excellentiae persuasio, qua infecti plerique uix an sit Deus uere
{1555 p. 303}
norunt. ¹⁴³ A Dei quippe notione eo longius seiuncti sunt, quo propius sibi adhaerent, se amant, seque esse aliquid ob literas, atque ob seruatos praefixos quosdam sibi ritus opinantur, omissis interim grauioribus, magisque necessariis.
Ad illos, credo, pertinet mansuetissimi seruatoris et magistri seuerum illud Vae, apud Matthaeum Vae uobis, inquit, pharisaei tristes, qui decimatis mentham, et anetum, et cyminum, et dimittitis quae grauiora sunt legis. ¹⁴⁴ Laudo literas, laudo cerimonias, bonosque mores, ac, si placet, assiduum orationum meditationumque probo usum et exercitationem. Imo huiuscemodi omnia adeo non improbo, ut ea etiam necessaria esse in academia spiritus dicam.
Verum absque dilectionis mutuae ornamento ea prorsus merum cyminum esse, et anetum, et si quid uilius in hortis seri potest, assero, clamoque cum Sene nostro sanctissimo: In hoc scimus, quoniam cognouimus eum, si mandata eius obseruamus. Qui dicit se nosse eum, et mandata eius non custodit, mendax est, et in eo ueritas non est.
2.5. Qui autem seruat uerbum eius, uere in hoc charitas Dei perfecta est.
Obserua sacrosancti huius Theologi doctrinam, qui a Dei cognitione charitatem adeo non separat, ut unum penitus uelit esse Spiritus sancti donum. Caeterum notio illa de Deo, quam in philosophis fuisse legimus, quamque nonnulli ex his etiam, qui in religione haud mediocre sibi nomen compararunt, se habere iactitant, absque diuinorum \29.a\ gustu, notio quidem est, at non illa, quam modo cognitionem, modo charitatem Dei appellat Ioannes. ¹⁴⁵ Quae charitas nihil aliud est, quam fax quaedam accensa in cordibus nostris

¹⁴³ Gluten tenax est propriae existimationis opinio. (The belief in one's own opinions is a tenacious bond.)

¹⁴⁴ Quaecumque agunt homines in exercitio religionis, merum cyminum est et anetum absque charitate. (Whatever men do in the practice of religion, without charitas/ love, is mere dill and cumin.) [cf. Matthew 23.23]

¹⁴⁵ Charitas Dei atque illius notio tota est alienis in commodis. (The love of God and the whole notion of that is in regard to the benefits for others.)

per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, qua in Deum per amorem, puramque cognitionem, atque ad diuinas percipiendas immissio-

{1555 p. 304}

-nes desiderium mouemur.¹⁴⁶ Qui enim tam praeclaro affectus est motu, atque ustus igne a mundanarum statim rerum amore se abdicat, seque superans non solum illatas sibi iniurias fert toleranter, uerumetiam pro inferentibus Deum ipsum deprecans, it laetus a conspectu mundi quod dignus sit habitus pro nomine IESU contumelias pati, hoc est, crucem ferre.¹⁴⁷ Modo quidem Dei nomen illustretur, nihil tam arduum est atque difficile, quod non amplecti audeat. Quicquid conditum est, ad Dei gloriam tum amat, tum (mira res) uel propriam ipsam odit animam, et ut Christum lucrifaciat, aequae ac stercus ducit: tantum abest, ut Dei mandata non sint illi dulciora super mel et fauum: laeteturque super eloquia domini, sicut qui inuenit spolia multa. Non sane illum praeterit ex uerbi Dei notitia atque obseruatione ut asserit Ioannes, quale sit diuinae charitatis pondus in unaquaque anima comprehendi posse: quorum quidem mandatorum finis ipsa est charitas, hoc est, mundi contemptus, nostri odium, atque ampla ad omnes, siue hostes sint, siue amici, dilectio.¹⁴⁸ Haec iubet Christus, haec a suis maxime deponit, haec adeo necessaria esse definit, ut his neglectis nullum ad regnum Dei patere uelit aditum. Qui enim seruat uerbum Dei, seruat uerbum \29.b\ uitae, Verbum quo anima instructa fit unus cum Deo spiritus, uiuitque in eo magis, quam in sese: unde quaecunque agere libuerit, ea omnia ad Dei refert gloriam, et proximi commodum.

Non inflatur, non agit fraudulenter, non malum pro malo reddit, non quaerit quae sua sunt, sed quae aliorum. Videsne modo animae illius excellentiam quae uiam mandatorum Dei felicissime percurrit, ubi per amorem, atque ad diuina studium dilatatur cor eius? Donum id Dei est omnium praeclarissimum, obuium his solum, qui sunt eius: nam caeteri lucem istiusmodi oblatam perinde refugiunt, et ut rem penitus incogni-

{1555 p. 305}

-tam auersantur, ac solent amentes uisa auri massa in itinere, aut sus inspecto amaraco. Dei enim infensi cum sint, atque ultro ad pietatem ferrei, quid succi spiritus a tam duris mentibus prodire posse existimas? Proinde quicquid agunt, ferum est, dirum, immite, uarium, exitiale. Quod si quid tamen lenius datur cernere, id totum lascium est,

¹⁴⁶ Charitatis definitio et effectus. (The definition and effect of charitas.)

¹⁴⁷ Nihil aliud est contumelias pro CHRISTO pati, quam crucem ferre. (To suffer insults on behalf of Christ is nothing other than to bear the cross.)

¹⁴⁸ Quomodo finis mandatorum Dei sit charitas. (In what way the goal of God's commandments is love.)

effoeminatum, languidum, ac mundo deditum.

Quare ad minimam uel aeris sereni iniuriam, aut leuem morbum, aut tantillam mortis memoriam, non secus pauent ac contremiscunt, atque alii in grauissimis et certis assolent periculis. hi nempe ulla absque notitia, quae uera notitia sit, illorum, quae iussit Deus, a Dei \30.a\ dilectione et charitate, cuius uirtute atque ope suaue fit iugum Christi, ita horrent, ut nihil in eis uideri queat, quod impietatis non sit plenum, atque futurae damnationis signum.

Danda est itaque opera nobis, qui credimus, quique in amoris exercitatione ac studio uersantes, nihil Christi dilectioni, praeferimus, ut si suum in nobis effectum, tum baptismum, tum caetera sacramenta, et ritus illos ac mores, quibus fulcitur religio, tum Christi maxime meritum, habere expetimus, a diuinis praeceptionibus ne digitum quidem recedamus. Alioquin illis omissis haec adeo non proderunt, ut etiam formidabilia futura sint, et mortifera.¹⁴⁹ Ergo

2.5. In hoc scimus, quoniam in ipso sumus.

Siquidem per amoris funem ita Christo conglutinamur, ut unum prorsus censeatur corpus et sponsi et sponsae. Ad haec, nonne Christus amor est? nonne charitas?¹⁵⁰ et qui manet in charitate nonne iuxta doctrinam spiritus in Deo manet, et Deus in eo? En quid pariat Dei uerbi custodia, atque ad seruandas illius praeceptiones sollicitudo, Dei scilicet cum anima coniunctionem.¹⁵¹ Imo Deus

{1555 p. 306}

ipse mysterio ineffabili fit animae statio, fit incendium, fit uita, fit omne bonum. Et certe,

2.6. Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, et ipse ambulare.

Charitas quidem nunquam ociatur, nihilque eorum, quae nouit esse grata ei quem amat, omittit.¹⁵² Hoc sane experimento uere nouimus, nos ad illius pertinere corpus, atque illius hausisse spiritum, quo opifice fax illa in nobis accenditur, et flamma, de qua diximus Dei charitatem oriri. Parum quidem esset nos Christum ore profiteri, factis uero in illius obsequio tepescere. Non, opinor, professio istiusmodi uerum Christi discipulum facit, sed

¹⁴⁹ Baptismus et caetera sacramenta quibus exitio sunt. (For whose fate are baptism and the other sacraments.)* [Note: What does *exitio* mean here?]

¹⁵⁰ CHRISTUS amor est, et charitas. (Christ is love and charitas.)

¹⁵¹ Ex Dei uerbi custodia fit unum cum Deo anima. (As a result of the keeping of God's word, the soul becomes one with God.)

¹⁵² Charitas nunquam otiatur. (Love is never idle.)

imitatio.¹⁵³ Nam qui se in Christo esse, per eumque salutem sibi apportatam iactitat, \30.b\ illius debet etiam uestigia obseruare, atque illis ipsis incedere. Vixitne ille sibi duntaxat, ut tu, an caeteris? Sibine tantum est mortuus, an nobis?

Atqui neque sibi uixit, neque interiit tantus dominus: sed se nobis totum impendens, totus noster tum uiuus tum mortuus factus est: nostramque non detrectans miseriam, uilissimum se omnium, quo nos beatos redderet, effecit. Putasne conuitia suis seruis dominum pro conuitiis congegessisse? Ita quidem non congegessit, ut etiam pro his, qui probra irrogarent, Patrem deprecaretur. O normam certe uiuendi huius mundi sapientibus incognitam. Iam in tam altum descensum est improbitatis barathrum, ut uix inuenias, qui hos amoris stimulos animaduertat. Aurea profecto nostra haec esset aetas, si re perinde ipsa homines praestarent, ut uerbis praedicant. Quid non de fide, fiduciaque in Deo per Christum collocanda docent uel ipsae mulierculae? Iam iustificationis originem et meritum ab omnibus uulgo hominibus, si otium tibi est audiendi, audies definiri. obmutescunt pene doctiores. Verum, cum manus ad sti-

{1555 p. 307}

-uam admouendae sunt, emeritque opus aliquod praeclarum, quod dandum sit uirtutis nostrae specimen, quamue solcite et robuste Dei opera, quae nostri omnino neglectu perficiuntur, nauanda sint, ostendendum, frigent omnes: nihilque non amoris proprio, summa cum iniuria rei cognitae, postponunt. Hi quidem, ut inquit Christus, ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Censesne id genus homines iisdem illis, quibus Christus, quem in se habere somniant, incedere uestigiis an propriis \31.a\ nempe uariis, fluxis, suique dissimillimis, atque ad interitum properantibus?

Vestigium ad uitam fuit crux Christi praecipuum, qua erecta, et conspicua cunctis facta mortalibus, iam inde arcana illa prodiit doctrina, qua omnibus Christi sectatoribus ostensum fuit, neminem ad Patris regnum ascisci posse, nisi eius filio, quem caput electorum esse uoluit, per passionis prius ignominiam ultro copuletur, affixisque cruci illius affectibus omnibus noxiis, et concupiscentiis, recta in Deum per amorem, rerumque humanarum despectionem (addo et sui odium) proficiscatur, uiuatque Deo, peccato defunctus.¹⁵⁴ Quotus igitur quisque est ex illis praesertim, qui sibi nimium adblandiuntur, et placent ob uisam lucem, qui huiusmodi sentiat crucis affectus, acutissimos quidem illos, atque usque ad diuisionem spiritus et animae penetrantes? Dic sodes, putasne uitam eam similem esse uitae Christi, in qua stupra, usuras, dolos in contractibus, in testamentis, in mercimoniis, in qua homicidia, uel quae ferro, uel quae ueneno, uel quae odio et oblocutione perpetrantur, commisceri uides? Eane, quae fastu intolerabili atque ambitione et auaritia armata, nihil tam sanctum est, ac iustum, quod non confundat, et pro adipiscendo magistratu aliquo, aut diuitiis, aut scorto non peruertat? Oblitus enim quis semel Dei creatoris sui, necesse est, ut et omnem

¹⁵³ CHRISTI professio non christianum facit, sed imitatio. (A profession of Christ does not make one a Christian, but rather an imitation [of Christ does].)

¹⁵⁴ CHRISTUS caput electorum a Patre ordinatus. (Christ is ordained by the Father to be the head of the chosen.)

{1555 p. 308}

bene uiuendi rationem abiiciat, cunctaque praeferat creata creatori, ac neget Christum, quem tamen se assecutum arbitratur tum, cum se bonum esse effingit, speratque sibi Deum ob suas quasdam insulsas, et \31.b\ sine fide, et charitate, uix ui actas operationes deberi. Vita haec est incauta omnino, et quae Deum magis irritat, quam placat.

Visne igitur Christum sequi, ac uiuum illius corporis censi membrum? quicquid agis, aut cogitas, id totum ad illius honorem et age et cogita.

Qui sic agit pius est, castus, lenis, patiens, comis, non sibi uiuens soli, sed caeteris potissimum:¹⁵⁵ non reddit malum pro malo, non maledictum pro maledicto, non pro dente (id quondam duris permissum fuit Iudaeis) dentem excutit: si quid etiam commune cum aliis tractandum erit, illorum potius, quam suum spectat commodum: omnes in Christo, et per Christum amat: honores oblatos nihili pendit, non quaerit fugientes, ut nunc fit, illosque sectatoris horrentes indignitatem haud inhiat.¹⁵⁶

Et demum qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum uitiis et concupiscentiis. Qui uero non sunt eius, carnem suam fouent, hoc est, uitia nutriunt, ac mundum Deo praeferunt. Ergo qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulauit, et ipse ambulare.¹⁵⁷

2.7. Charissimi non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Mandatum uetus est uerbum, quod audistis.

Dicturus enim Ioannes, qui odit fratrem suum, in tenebris est, et tenebrae obcaecauerunt oculos eius, ne ab Euangelii suauitate, offensi uoce tenebrarum, uel eo maxime, quod in lege Mosis legerant, odio habeatis inimicum tuum: ne inquam his, atque id genus aliis au-

{1555 p. 309}

-ditis ab incoepta iam spiritus doctrina resilirent, eorum \32.a\ praeoccupat dubitationem, appellatque praeceptum charitatis praeceptum uetus, utpote a Mose, atque a Prophetis Dei nomine celebratum.¹⁵⁸

Condito statim uniuerso mandatum de diligendo tum Deo, tum proximo (ea erat naturae lex) insculptum fuit mortalium animis, exaratum postea literis a Mose, per Christum uero declaratum, atque, ut res summe necessaria, praeceptum, et promulgatum. Quid? adeo benignissimo placuit Domino, ut nedum illud iam hominum moribus antiquatum

¹⁵⁵ Effigies vitae christianae. (An image of Christian life.)

¹⁵⁶ Norma brevis sequendi CHRISTUM. (A brief rule for following Christ.)

¹⁵⁷ Facies illius atque effigies, qui CHRISTI formis effectus sit. (The appearance and image of one who has been made Christ-like.)

¹⁵⁸ Praeceptum charitatis uetus est. (The precept of love is ancient.)

instaurauerit, sed et suum esse peculiariter uoluerit.

Hoc, inquit, est praeceptum meum, ut diligatis inuicem, sicut dilexi uos. Vide quomodo Christus suam uocat institutionem amoris copulam, nexumque illum, quo astricti homines inuicem, nihil proximi commodis anteponeere debeant, quemadmodum non anteposuit ipse Dei filius, qui propriam, ut ita loquar, deuouens uitam, non tam pro amicis, ac sibi necessitudine coniunctis mortem obiit calamitosam, quam pro hohostibus [sic, hostibus], et his quidem sceleratissimis, ac poena dignis. Haec uis ea est amoris, quam, ut altius nostris insideat animis, suum proprium uocat mandatum.¹⁵⁹ Siquidem quod uerbis commendauit, id re ipsa primus praestitit.

Non quidem ea uixit uitae ratione dominus atque uniuersalis omnium pastor, qua nostri uiuunt interdum proceres et pastores, qui ut plurimum in delitiis lasciuiantes, uitae aliis duritatem praedicant, nihilque tam solícite peruestigant, quam quomodo posthabitis uel necessariis subditorum commodis, nihil sibi desit ad luxum et libidinem. Hi certe dilectionis mandatum neque pro nouo habent, neque pro ueteri: sed \32.b\ uti rem mundo insolitam non norunt, miranturque si qui sint, qui eo affecti spiritu, nihil omnino Dei charitati anteponant. Nostra, inquit, curemus, alii ut possunt. Pa-

{1555 p. 310}

-storesne istos appellabimus, an mercenarios? Sint enim uero etiam pastores: sed uideant, num in se illud Dei conueniat apud Hieremiam encomium: Pastores, inquit, multi demoliti sunt uineam meam, conculcauerunt partem meam. Caeterum uinea domini illius sunt electi, pars uero Dei propria illius est ad omnes charitas, quam, ut diximus, suum peculiare uoluit esse mandatum, quod modo uetus, modo nouum, non absque summa ratione appellat Ioannes.¹⁶⁰

2.8. Iterum, ait, mandatum nouum scribo uobis.

Vetus quidem, quoniam a primogenia rerum origine, ut praefati sumus, datum fuit. Nouum autem iccirco, quia mortalium incogitantia et malitia exoletum, peneque oblitteratum, per Christum instauratum fuerit, atque adeo innouatum, ut suo ipse exemplo ostenderit commoda nostra omnia proximorum commodis postponenda esse, uitamque pro illorum salute effundendam, qui periculis tum animae tum corporis expositi, nostro indigerent officio, atque implorarent auxilium.¹⁶¹ Sintne hi hostes, an amici, haud multum refert, modo diuinis oculis nostra, quae a dilectione ea, qua omnia ad Dei charitatem referimus, probentur opera. Nam quemadmodum in ipso sumus, uiuimus, et mouemur, ita quidquid sumus, quidquid uiuimus, quidquid a suo sancto moti spiritu operamur, id totum diuino amori offerendum erit, comburendumque super altare

¹⁵⁹ Altius insident animo, quae fuerint saepius repetita. (Those things which are repeated more often, will penetrate the soul more profoundly.) See p. 343.

¹⁶⁰ Vineam domini qualis. (Of what sort are the vines of the lord.)

¹⁶¹ Charitatis mandatum quomodo nouum sit. (In what way the commandment of love is new.)

holocausti prospectans ad orientem, qui Christus \33.a\ est, sol utique iustitiae, ac lampas illa et fax, qua deflagrantes animae nihil amant, quod totum igneum, totum lucidum, totum uerum, diuinumque omnino, et beatum non sit.¹⁶² Unde sequitur:

2.8. Quod uerum est, et in ipso, et in uobis

{1555 p. 311}

quia tenebrae transierunt, et uerum lumen iam lucet.

Notant in superioribus nonnulli, quo dilucidior fiat litera, non, Iterum, legendum esse, sed Rursus: aut, quod etiam clarius erit, Contra. Ut simulac dixerat, Mandatum uetus est uerbum quod audistis, mox uocem contrarietatis, non iterationis intulerit. Graeca tamen uox utrunque sonat. Item, Quod uerum est et in ipso: illud, et, redundat: nec Quod, ad mandatum referri uolunt: quanquam nihil sententiae Ioannis (ut mea est opinio) utrum, Quod, neutrum, aut ui uocis Graecae foemininum facias, officit. Sic itaque illi, qui Quod, absolutum legunt, hanc literam subdubiam alioquin et obscuram interpretantur.

Principio quidem primum, Et, expungunt: dein secundum pro Etiam exponunt, ut ea sit litera: Quod uerum est in ipso, etiam in uobis, subaudi, uerum est: atque hunc sensum reddunt. Quod in se uerum est, id scilicet, quod tenebrae transierunt, et uerum iam lucet lumen, in uobis etiam uerum est. Nam sicut fugatis a mundo peccati tenebris per Christi aduentum, lux fidei, diuinorumque cognitio, quod maximum est lumen, iam apparuit, ita expulsa errorum caligine ac nube, iam gratiae lumen illuxit uobis. Frustra, inquit, in uobis non fuit Christi aduentus: sed quemadmodum is lux est uniuersalis, sic aptam in uobis ad amplexandam lucem, quam ipse

\33.b\ impartitur animae, materiam reperit. Verum igitur illud in se est, lumen disiectis tenebris apparuisse in mundo. Verum item et illud, uos abiectis erroribus ac peccatis, quae immensis offunduntur tenebris, illustratos esse. Iam uero illorum, qui, Quod, ad mandatum referunt, is esto sensus: Mandatum id nouum, quod ab initio quoque mortalium inditum fuit animis, in ipso Deo, qui summa est ueritas, uerum est. Proinde a uobis recipi debet, atque

{1555 p. 312}

animo figi, ut pote qui illius ueritatis expertes minime estis. Verissima certe fuit haec iussio in Christo, et sancta: non ficta, aut (ut omnia fere sunt hypocritarum) impura. Quonam pacto quaeso? quia quod iussit praestitit: en ueritas in Chisto [sic, Christo]. At uerum istuc interim non erat in uobis mandatum, cum odiis obfuscati, conuitia conuitiis

¹⁶² Altare holocausti typus fuit CHRISTI in lege veteri. (A type of Christ was burnt as an offering in the Old Testament.)*

pensabatis, par parique a uobis in compensandis iniuriis referebatur. Nunc autem uerum et in uobis factum est, sed non ex uobis, uerum ex diuinae lucis beneficio, qua in cordibus uestris per Christi spiritum effusa, iam quid a suis in causa amoris requirat Deus edocti estis: id nempe, ut bonos omnes in Christo, ac per Christum diligatis: prauos uero ob Christum, id est, ut conuertantur ad Christum.

Ea itaque tota uidetur esse ratio dilectionis mutuae inter Christianos. Qui secus amant, humano ducuntur affectu, natura plerunque sordido, et instabili.¹⁶³ Maxima propterea adhibenda est cura, ne tam diuina in homine portio ac flamma, ut est amor, ui alterius ignis atque ardoris, qui ab effraenatis concupiscentiarum ictibus solet excuti, suffocetur: curandumque \34.a\ ne auri amor, aut scorti, aut affinium, aut propriae existimationis, Christi amorem in nobis extinguat.

Nam sicut nullo alio animae affectu tam suauiter delectatur Deus, ut casti amoris et puri: sic contra, nullo alio magis offenditur, quam impuri et libidinosi, Ab amore dein turpi atque odio aequae animae offunduntur tenebrae: hoc est, qui odit proximum, aut qui illum amat intemperanter, is absque Deo est: quem lucem esse aeternam, et lumen uitae hi experiuntur, qui ab omni odiorum genere abhorrentes, Deum propter se, homines uero in Deo tum amant, tum iuuant obsequiis, etiam non requisiti. Hos quidem non praeterit transiisse iam tenebras, quas secum fert odium, et illuxisse uerum lumen, quod amor: uerum

{1555 p. 313}

2.9. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc.

Non possum, fateor, non interdum complurium deflere ignorantiam, et uanam de se persuasionem: qui tametsi Dei pietatem ac cultum, qui sanctis ornari solet actionibus prae se ferre uidentur¹⁶⁴: inimicitias tamen odiorum plenissimas, etiam in immeritos exercent. Unde, oro, tantus stupor mentis? unde tanta obliuio? satius sane esset, minusque religioni incommodum, filios hosce tectos aperto, ut aiunt, marte congregari uidere, (tunc spes reconciliationis esset aliqua) quam talem enutrire fucum, atque irreparabilem propter odiorum pertinaciam, dissidiorum pestem. Errorne is est incognitus, an pertinax in malis potius deliberatio? utrumque foedum. Verum quae a deliberato proficiscuntur animo peccata, et foediora sunt, et capitaliora.¹⁶⁵ Quanquam neque error dici potest \34.b\ lapsus ille, in quem sponte sua quis labitur, ut fere illis, quos nuper memorauimus, contingere suspicor. Siquidem frequens illorum ad ecclesiam

¹⁶³ Vera dilectionis mutuae ratio. (The true reason for mutual delight.)

¹⁶⁴ Pietatis cultus bonis ornatur operationibus. (The cultivation of piety is adorned by good works.)

¹⁶⁵ Peccata, quae a deliberato proficiscuntur animo capitaliora sunt, quam quae secus. (Sins which proceed from a resolute soul are more deadly than those [which proceed] otherwise.)

accessus, frequens lectio, frequens eleemosynarum usus, atque cum probioribus consuetudo et conuictus, non mediocrem arguunt futurae uitae cognitionem et fidem. Sed cum de odio, et offensis acceptis fit mentio, non est scelus, quod non amplectantur miseri, modo suos uideant hostes incommodo aliquo uitae, aut fortunarum, aut famae affici. Adeo quicquid candoris attulit pristina lux, sequens obfuscauit caligo, et nox. Non est tam sanctum opus, quod tenebrosum non reddat odium et simultas.¹⁶⁶ Quod eo libentius inculco, quod uideam in id mali genus etiam illos labi interdum, qui speciali religione se Deum possidere opinantur. errant toto coelo. Unde hi patienter, non oscitanter, ut solent tritiora, quae ad Corinthios scripsit Apostolus, audiant, deque se dici existi-

{1555 p. 314}

-ment: Si, inquit, habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. De fide tantummodo testimonium, aliis omissis, huc affero: siquidem de fide neutiquam uulgari, atque inter homines consueta, sed integra et perfecta Paulum concionatum esse doctiores scribunt. Quod in euangeliis (ait Genadius) maximum esse dominus asserit, scilicet montes per fidem transferre, id sine charitate nihil esse uult Paulus. Idem ferme Origenes, caeterique ex Graecis. Quare si frustra illa est fides, quae fere Dei aequat potentiam,¹⁶⁷ absque charitate, quid erunt ieiunia? quid eleemosynae? quid orationes? quid uigiliae? quid decor ille rituum ac cerimoniarum, quo mirabilem in \35.a\ modum Dei ornatur religio, proderit?¹⁶⁸

Nihil sum, ait Paulus, absente charitate, et nos aliquid esse gloriamur? Nos caecos, atque incogitantes, qui ultro in meridie parum uidemus. Fatendum igitur erit, eum ipsum hominem, qui fratrem suum odio habet, in tenebris uersari, hoc est, absque Deo esse,¹⁶⁹ atque illo incedere tramite, quo itur ad mortem, quantumuis sit ille sanctus, et ad tertium usque coelum ascitus, miraculisque conspicuus, et admirandus. Contra uero,

2.10. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est.

Qui fratrem suum diligit, is proculdubio non errat, aut aliquo impingit, quoniam in luce ambulat. Offendit enim in saxum (en scandalum) aut aliud simile, qui in tenebris graditur, non item qui in luce. Caeterum, ut iam diximus, Deus est animae lux, Separatio autem a Deo, quam potissimum ab odio prodire ducimus, caligo est densissima. Iccirco non est lumen, non solis fulgor et radius cum illo comparandus, quo is, qui in proximi dilectione perseuerat, illustratur.

¹⁶⁶ Non est tam sanctum opus, quod non deturpet odium. (No work is so holy that hate does not defile it.)

¹⁶⁷ Frustra fiunt omnia absque fide. (Without faith all is for nought.)

¹⁶⁸ Cerimoniis ornatur religio, modo adsit charitas. (Religion is adorned by ceremonies only if love is present.)

¹⁶⁹ Qui fratrem suum odit, in tenebris uersatur, et est absque Deo. (He who hates his brother dwells in shadows and is without God.)

{1555 p. 315}

2.11. Qui autem odit fratrem suum in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat: quia tenebrae obcaecauerunt oculos eius.

Haud dici facile potest, quantum is subeat periculorum, qui odit alium. Et ut nihil aliud periculosius sit, illud mihi periculosissimum uidetur, cum solitudinem aliquam quis pererrans, aut labyrinthum, (quo alio nomine uitam hanc bonis infensam appellabimus?) amittit semitam, seu nescit, ut inquit senex noster, quo eat. Ita anima ob fratris odium obcaecata, Christum \35.b\ amittit, qui uia certa est errantibus per inhospitam uitae huius eremum ad patriam: amisso uero Christo, qui non semel se mundi lucem esse asseruit, quomodo inextricabiles ac dubios uitae anfractus et maeandros tuti superabimus?¹⁷⁰ Ergo Christus non solum uia est ad Patrem, uerumetiam uiae lumen ac fax, qua accensa in nobis recta incedimus: extincta uero nostra culpa, erramus attoniti ac uorticosi.

Obseruastine unquam illius faciem ac mores, qui odio in quempiam elatus pene amens fit ac furiosus? Quantus in uultu liuor, quanta uecordia, quanta cum impudentia iuncta inquietudo, deformitas, atque ad ea quae agenda sunt, obliuio et stupiditas. Quam misere distorquentur qui tales sunt, quam crudeliter.¹⁷¹ Adeo enim ab irrequieto uexantur odiorum oestro nonnulli ac furia, ut pene illud tragicum ad illos pertinere dicerem, nisi me nota baptismi sacrosancta deterreret. Id Dei iudicium esto: nos tantum quae de illis timemus, proferamus.

Audi igitur quid ille uidit admirabundus: Hem, inquit, ut liuidam liuidus adipem depascit dipsas: Ut foeda foedus prester exhaurit exta: Ut furit in oculis cerastes: ut in impexum debacchatur ca-

{1555 p. 316}

-put haemorrhoids: Ut sordidam tabo frontem lambunt colubri: Ut uiperis horrent crines, longaque torta sibilat cauda draco. Nihil sane ad deliniendam odiosorum faciem addi posset, illorum praesertim, quibus indiuidui dati sunt comites liuor et ambitio. His tamen, ut pote a Christi academia explosis et reiectis, penitus omissis, ad explanandam, gustandamque sanctissimi uiri doctrinam, \36.a\ uertamus stylum. Tantum illud oro, ab eisque obnixe efflagito, ut dicti illius haudquaquam immemores: Qui odit fratrem suum, homicida est: suum aliquando deformem inspectent animum, paueantque a iudicio illo extremo, inexorabilique Dei omnipotentis irati. Sed scribam audiamus Spiritus sancti:

¹⁷⁰ CHRISTUM amittit, qui fratrem odit. (He who hates his brother loses Christ.)

¹⁷¹ Descriptio morum illius, qui odio in alium elatus, fit pene amens. (Descriptio of the behavior of that one who, raised up in hate for another, becomes almost demented.)

2.12. Scribo uobis filioli, quoniam remittuntur uobis peccata propter nomen eius.

2.13. Scribo uobis Patres quoniam cognouistis eum, qui ab initio est. Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis malignum.

2.14. Scribo uobis infantes, quoniam cognouistis Patrem. Scripsi uobis Patres, quoniam cognouistis eum, qui ab initio est. Scribo uobis iuuenes, quoniam fortes estis, et uerbum Dei manet in uobis, et uicistis malignum.

Iam uniuersos, qui nomen per baptismum atque Euangelii doctrinam Christo dederant, commonefacit: hosque omnes in exordio statim admonitionis, quo paterni sui affectus, ac laboris assidue recordentur, filiolos appellat. Dein singulorum aetatem accersens, eam, quae uniuscuiusque aetati conueniens magis uisa est, suppeditat doctrinam: laudatque illorum fidem, atque erga Chris-

{1555 p. 317}

-tum dilectionem et notitiam. Illud uero non me mouet, neque, quo minus huius apostoli sensum peruestigem, et ut assequar contendam, remoratur, quod multus sit in repetendis sententiis, aut iterandis uerbis ueluti, ut nonnullos offendi uideo, ex sermone proximo exceptis.¹⁷²

Quid obsecro, ab ore illo sapientissimo, quod ab ipsa edoctum fuit sapientia, prodire aut debuit, aut potuit, quod multum, superfluum, seu temere iteratum \36.b\ atque inconsulto dictum, uocari debeat?

Sexcenta credo, si scripta essent Euangelia, atque ea quidem totidem repetita, non iccirco tamen adeo diligenter audirent homines, et intente, quin aliis iterum opus esset praeceptionibus ac monitis, non sane culpa solis, qui uniuersalis cum sit lampas, infinitis, si daretur, sufficeret mundi machinis, sed hominum oscitantiae, atque ad ea, quae sciri debent, obliuionis. Oro, num quia propalata Euangelii pace, atque per Christum reconciliatione cum Deo diulgata, nihil aliud in Ecclesia iam edocetur, quam gratis seruari homines per fidem, apertos esse coelos, ac regnum Dei uel ipsis patere Dei hostibus, ac rebellibus, modo lumen oblatum resipiscentiae non auersentur: num, inquam, ob tot inuulgata, quotidieque iterata Dei beneficia cessatum est a uitae fastu et superbia? num ab usuris? ab oppressionibus? ab odia? a laesionibus?

O nostros testudineos in uia Dei passus.

Ferrei propemodum facti sumus, ac duriores quam quos repetiti hi ictus edomare possint. Miramur tamen, querimurque delicatissimi, si Deo placet, homines, si nostram ob tarditatem ea repetant sancti autores, atque ad fastidium usque, ut blatterant quidam, inculcent, quae uix semel, ac tenuiter, ut pretiosior assolet liquor ab aurea stillare fistula, prolata, satis omnibus, et qui in coelis sunt spiritus, et qui in terris agunt homines, facere debuissent, nisi nostra obstitisset duricies, atque in his quae-

---

¹⁷² Cur Ioannes aliquibus uidetur multus in repetendis sententiis. (Why John is seen by some to repeat many a sentence.)*

{1555 p. 318}

-rendis, quae aeterna pollicentur bona, segnicies. Obserua igitur, o qui Christi spiritum hausisti, quam necessario nobis consulens suis in iterandis \37.a\ sententiis utatur ordine scriba sanctus: Scribo, inquit, uobis filioli. Vocat filiolos non solum pueros, quos instituere pariter cum caeteris intendit, uerumetiam illos, quos in sequentibus partim senes, et Patres, partim adolescentes et iuuenes, partim infantes nuncupat.

hos quidem omnes ut pote in Christo sui ministerio regeneratos, tenero tanquam filios prosequatur affectu et charitate. Et primum (latenti sane mysterio) uim exprimit baptismi, cuius uirtute purgati ad tantam peruenerant innocentiam (effectus is amplius est baptismi) ut solo Christi nomine inuocato, cuius spiritu purificatae sunt aquae, gratis ulla absque poenitentia, aut pro peccatis satisfactione remissionem acceperint peccatorum Remissa, inquit, ac plane abolita sunt in uobis per Christi nomen peccata. Quid gratius audiri potuit? quid salubrius? Ergo tam immensum uobis gratulor beneficium, quoniam remittuntur uobis peccata propter nomen eius.¹⁷³ Atqui uos in primis alloquor o Patres, o pastores, gregis dominici ductores, o qui per aetatem antiqua, et quae longo annorum remota sunt interstitio a uobis, cognoscere potuistis. Id sane gaudeo, sed illud magis, quod antiquum illum dierum, nempe Christum, qui erat ab initio non ignorastis, sed plenam de illo, unde uestra exorta est salus, hausistis notionem. Nam Christum Dei esse filium cognoscere, eundemque mortalium omnium redemptorem fateri, atque proinde illi fidere, et quicquid accidat inniti, certissimum salutis pignus est, et arrhabo.¹⁷⁴ Et quidem magna ea est felicitas in

\37.b\ sene cui adeo integri sunt sensus ac ualetudo, ut prisca aequae ac si praesentia essent, memoria teneat, et cognoscat. Sed maxima illa et prope diuina, si Christum, qui fuit ante omne

{1555 p. 319}

tempus, nouerit, atque illius frequenter animo uoluerit beneficia. Nam Christum cognoscere, et illius ignorare beneficentiam, non cognitio quidem uocari debet, sed turpis ignoratio.¹⁷⁵

Quantumuis igitur longe in praeteritos prospiciant annos senes, mortale tamen illud est quod uident, atque caducum: Christum uero intelligere, qui aeternus est, ac notitia apprehendere incomprehensibilem, iam aliud ualetudinis genus requiritur quam sit humana, quae suapte natura decidua est et labilis.

Haec enim ad moderatam corporis habitudinem ac texturam attinet, illa a Patre luminum nedum impertitur, sed etiam, ne bonis datis male utamur, conseruatur: utrunque tamen Dei munus est. Verum quod minus est, haud multis datur: quod maius et nobilius,

¹⁷³ Baptismi effectus singularis. (The singular effect of baptism.)

¹⁷⁴ Certissimum salutis signum, quale. (A very certain sign of salvation: what it is.)

¹⁷⁵ CHRISTUM cognoscere, sed illius ignorare beneficia, ignoratio turpis est. (To know Christ but be ignorant of his kindnesses, is a disgraceful ignorance.)

negatur nolentibus. At in quo numero hi censendi sint senes, qui utraque carent ualetudine, uix dicere ausim, adeo aetas illa semper mihi potius fuit uenerationi, ac stupori, quam derisioni. Sed illa magis, quae haud annorum numero tantum ac diuturnitate, ut ait sapiens, computatur, sed fide in Deum integra, atque in doctrina spiritus, quae in contemplationibus uersatur, exercitata, de thesauris sciat obstrusioribus proferre et noua et uetera.¹⁷⁶

Vel saltem qui huiusmodi grauati sunt annis, et longaeui, si sobrii sunt, ueluti suum admonet Titum apostolus, si pudici, si prudentes, si sani in fide, si in \38.a\ dilectione, si in patientia ualidi, hos ut rem diuinam e coelo nobis delapsam et colo, et ueneror. Senes uero stolidos ac morosos, quique nihil aliud praeter annos sua in senectute enumerare possunt, non sic amo, sed tacite praeteriens canos in eis tantum honoro.

Non est quidem tam delirus senex, cui suus non debeatur honos ob caniciem.¹⁷⁷ Rem pene incredibilem dicam. Est apud nos senex hoc in loco, in quo haec nunc commentor, ita obliuiosus, ut nihil penitus recordetur. Quod si tamen quidpiam enar-

{1555 p. 320}

-rare occoeperit, rem statim ipsam, locum, ordinem, obliuiscitur: rursus, si per circumlocutiones rem iam exorsam absoluere conatur, itidem ipsae excidunt circumlocutiones ita, ut nihil omnino nisi confusum, et quod risum moueat auditoribus, eloqui possit.¹⁷⁸ Erga hunc tamen sic dementem, quia senex est ac decrepitus, officiosissimi sunt loci incolae, ac pie obseruant et uenerantur hominem certe uel ob id maxime miserandum, quod praeter indicibilem hanc suam obliuionem, tam continuis exagitur pauoribus, ut quoscunque audiat strepitus, aut hospites aduentare intelligat, apparitores, aut carnifices, qui eum iugulent, aut ad magistratus pertrahant, adesse opinetur.

Scribo uobis adolescentes, quoniam uicistis malignum. Instructis in superioribus senibus, ac non tam natura patribus, quam religione, atque ob sapientiam et morum grauitatem, in populis autoritate: transit ad informandam adolescentium aetatem de more fluxam, ac uariis concupiscentiarum flammis obnoxiam.¹⁷⁹

Ut enim longaeuis, conuenit prudentia, \38.b\ uitaeque sanctissimis undequaque ornata moribus: quo iuuenes, caeterique e uulgo homines habeant, unde bene uiuendi rationem, tanquam a perfectissimis idaeis, sumere possint, in senili requiritur aetate: ita in primis annis illis, in quibus ardentius effraenes mouentur appetentiae, corque ad uoluptates magis quam ad uirtutes amplexandas incitatur, summa est adhibenda cautio, atque ad eneruos illos subiugandos animi motus diligentia.¹⁸⁰ Non tam quidem feruent lebetes ac ebulliunt ad flammam suspensi, neque tam ardet pertinaciter teda [sic, taeda] pinea

¹⁷⁶ Laudabilis senectus qualis. (Praiseworthy old age, what it's like.)

¹⁷⁷ Non est tam delirus senex, cui suus non debeatur honos ob caniciem. (No old man is so crazy that honor is not owed [to him] on account of his white hair.)

¹⁷⁸ Exemplum senis obliuiosi. (Example of a forgetful elderly person.)

¹⁷⁹ Adolescentium vita labilis est. (The life of adolescents is labile/ unstable.)

¹⁸⁰ Quomodo alendi sunt adolescentes. (How adolescents should be reared.)

incensa, ut ardet adolescens ociosus, ac molliter educatus.

Quam ob rem ea in primis debet esse Patribus cura et uigilantia, ut eorum filii, et hi, qui propter aetatem nondum ad obeunda munera publica idonei sunt, sed qui tamen de se nonnullam mouent expectationem, ac spem posteris, il-

{1555 p. 321}

-la informentur disciplina et rerum usu, ut nihil prorsus aut cogitare, aut agere permittantur, quod graue idem non sit, maturum, ingeniosum, quodque immensum publicae utilitatis prae se non ferat desiderium et amorem. Haec sane omnia praeterquam quod non aspernandam arguunt in puero uirtutis indolem, animum quoque indicant niueum, et syncerum. Sed alia omnino ratione condocerendi sunt ephoebi, qui coenobiis inclusi, occupationes mundi tum lenocinia refutasse se profitentur. His primum tanquam fraenum iniiciendus est Dei timor, et reuerentia: amor postea, et ad spirituales formandos conceptus ommissa uanitate desiderium. Ex hac nimirum doctrina tota spiritualis fit anima, et in his meditandis, quae ad \39.a\ mundum attinent, ignara. Illi enim suos ad ciues tuendos, ornandosque dignitate ac fortunis, cum opus est, edocentur: hi uero ad sui neglectum, ac mundi odium. Illi ne pedem quidem moueant, aut ne quid omnino moliantur animo, quin utile futurum suae patriae sit, imbuuntur: his ne tantilla quidem permittitur terrenarum rerum sollicitudo, sed toti in Deum accensi, nihil in mundo diligunt, nisi quod pure Deum referat.

Mortui quidem carni ac sensibus, in his tantum versantur rebus, quae animam purgant, et satiant: non deturpant, atque a prima sua origine, quae tota coelestis est, ac diuina, retrahunt.

Raro enim adolescentes, hi potissimum, qui (ut diximus) uitae huius obitum profitentur in coenobiis ad laudabilem perueniunt senectutem, si a teneris, in rebus nihili occupati, nil minus edocentur, quam ut omnino spirituales sint.

Unde errant Patres, si humano obcaecati affectu, plantas adhuc rudes ac debiles ad uitae nonnunquam ueteris et annosae fulcimentum aptare adnituntur. Ex quo illud necessario contingere uidemus, quod male, ambitioseque iuuentus educata, in malum incidit senium, atque fatuum. Cu-

{1555 p. 322}

-pisme tuis in moderandis rebus senem habere sapientem? eum elige, qui sapuit [i.e. sapivit] iuuenis, a senibusque fuit enutritus sapientibus, non a feruidis et indomitis puerorum ingeniis. An putas de huiusmodi posse dici adolescente, quod uicerit malignum, an uictus cesserit maligno? id potius extremum. Siquidem contra uersutissimum ueteratorem ac peruicacem uelle armis plumeis aut uitreis ad pugna egredi, audacia quidem est, sed temeraria et \39.b\ periculosa. Armis itaque duris ac inuictis ad debellandum tam acrem aduersarium et uiolentum, ut est daemon, utendum erit.

Caeterum malignum uocat diabolum, propter illius astutiam, atque ad irretiendas animas

calliditatem. Cum semper sit metuendus, tum in primis illius cauendus est animus atque ars, cum se transfigurat in angelum lucis. Quare aptissima usus est uoce Ioannes, illum appellans malignum, hoc est, dubium, uafum, uersipellem, atque subobscurum.¹⁸¹ Antiqui enim lucem malignam pro luce subobscura intelligebant, unde ille,

Quale sub incertam lunam sub luce maligna.

Ait igitur: Ad uos, o qui annorum molliciem, atque aetatis licentiam, animi robore, maiorumque autoritate, et cultura superastis, quique fortissimum, atque adeo imperterritum, Deo duce, uicistis hostem: hostem, inquam, illum transfugam, dolosum, pertinacem, milleque nocendi artibus instructum, et armatum, scribo: admoneoque, ut perseueranter in iam adepta duretis uictoria. Eo, quo coepistis, pergite animo, ac uim mentis. Vestrae quidem aetatis iuuenes ob id laudari, felicesque censi solent, quod robore corporis nullis uel plenioris aevi hominibus facile cedant. Vos beatiores, qui robore mentis neque cupiditatum illecebris, neque illarum autori dia-

{1555 p. 323}

-bolo cessistis. Sit, ut lubet, aliorum uirtus in bellorum discrimine conspicua: sit in theatris, sit in ambiguis illis cum monstris ac feris congressibus. Vos celebrius de uobis dedistis specimen, quippe qui aduersus carnem, atque latentes inimicorum insidias et dolos, non minus fortes quam circumspecti fuistis. \40.a\ Vos itaque tanquam probatae uirtutis filios mea scriptioe ac laude dignos ducens, haec scripsi uobis.

Scribo et uobis infantes, quoniam cognouistis Patrem.

Quod notant nonnulli, ad eosdem hic scribi, quos supra filiolos appellauit: quemadmodum non improbamus, ita si quid aliud alii senserint, quod sententiam non mutet, imo locupletiores reddat, non inuiti admittimus. Id tantum cupimus, ut omni deposito supercilio, sic spiritualia tractemus, ut nos posterum honorem Dei quaesiuisse iudicent, non nostram gloriam et laudem. Cohorresco, cum mihi in mentem uenit cuiusdam morientis ex nostris querela. Is enim magnae celebritatis lector, atque earum rerum, quae nunc in Dei aede non mediocri pusillorum periculo controuertuntur, ac publice disputantur, interpres: cum uitae finem sibi adesse intelligeret, sic suum testatus est dolorem: Vae mihi, ait, qui res sacras interpretatus sum. Ego enim, qui morientium animum ac fidem pie interpretari soleo, sic dictum illud accipio, tanquam a mente haud male quidem sibi conscia profectum, sed timida, et quae purgatius forsitan, quam antea, uidisset, quantum puro animo et humili res tantas tractari oporteat.¹⁸² Sanctus quidem spiritus tum nostris delectatur scriptis, cum ipse solus quaeritur, cordeque humili et purgato accersitur.¹⁸³ Qua de re, ut dicere incoeperamus, haud multum torqueor, si quid

¹⁸¹ Cur diabolus uocetur malignus. (Why the devil is called malicious.)

¹⁸² Exemplum cuiusdam interpretis scripturarum morientis. (Example/ Admonition of a certain dying interpreter of scriptures.)

¹⁸³ Quando Spiritus sanctus nostris delectatur scriptis. (When the Holy Spirit is delighted by our writings.)

in hisce maxime minutiis uariant interpretes, modo suus in tractandis diuinis misteriis non desideretur candor, ac pura fides.¹⁸⁴ Iam diximus uocem hanc Filioli, in superioribus credentes am-

{1555 p. 324}

-plecti posse omnes. Quod si quis \40.b\ contradicat, asseratque tum filiolos, seu pueros, tum infantes, eosdem omnino esse: cedo, cum illisque consentio, iterationem hic esse illam necessariam, de qua superius nonnulla. Tantum illud diuersum (si tamen diuersum) interpretemur, quo in primo loco est dictum, Quoniam remittuntur uobis peccata propter nomen eius[.] In secundo autem, Quoniam cognouistis Patrem. Obsecro, unde orta est peccatorum remissio? nonne a Dei cognitione? Nemo certe tam amplum unquam poterit sperare beneficium, ut est peccatorum remissio: nisi prius nouerit Deum patrem esse, et eum quidem bonum, placabilem, liberalem, potentem, et qui ardentius nostram expetat salutem, quam nosmetipsi. Hac itaque notitia et persuasione imbuta anima, in repertae lucis accenditur amorem, audetque sperare, atque illi soli fidere: quem ut potissimum nouit, sic in donis elargiendis celerem, atque ultro uolentem credit. His conceptibus purgatur anima, hoc est, abolito antiquo peccati chirographo innouatur, uiuitque in Christo, qui totius purgationis ac uitae animarum autor est, et conseruator.¹⁸⁵ Absente nanque Christo mortua est anima, praesente uero eo uiuit uitae genere, quod est absconditum in Deo:¹⁸⁶ cuius cognitio profundissima obiecta caligine, mundi que sapientibus incognita, paruulis tantum illis, atque infantibus, quos hic audis agnouisse Patrem, detecto Mosis uultu, manifestatur.

Confitebor, inquit Christus, tibi domine Pater coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus, et prudentibus, et reuelasti ea paruulis.

Tam quidem indignabunda, ut ita \41.a\ loquar, stomachatur dominus ob quorundam arrogantiam, qui cum stultissimi omnium sint, se tamen sapientissimos esse existiment, ut illa etiam, quae eum rudioribus communicare solet, eos latere uelit. Ergo illi, qui se probe norunt, quique suomet se metien-

{1555 p. 325}

-tes pede nihil altum de se sentiunt: sed uenerabundi, summissique ac trepidi, ad diuina peruestiganda mysteria accedunt, gustu illo coelesti et notitia a benignissimo donantur spiritu, qui a sapientia illa, quam Paulus sapientiam carnis appellat, exhorrescit. At tu uide, quanta tum fuerit christianorum perfectio, cum haec scriberet Ioannes. Quis id

¹⁸⁴ Res sacrae quomodo tractanda sunt, at edocendae. (How holy matters are treated and taught.)

¹⁸⁵ Gradus quidam sublimis, quo purgantur animae. (A certain lofty position in which the soul is purged.)

¹⁸⁶ CHRISTO praesente uivit anima, absente uero moritur. (When Christ is present, the soul is alive, but when he is absent, it dies.)

credat? uerumne potest esse, ut infantes illi, qui per aetatem terrenum et mortalem ignorant, coelestem ac immortalem cognoscant Patrem?

Scribo, ait, uobis infantes, quoniam cognouistis Patrem. Pudore plane hic suffundor, ac meam non queo, quantum sat est, detestari segnicem, et mei amorem, quo in me grassante, in tam profundum coniectum me uideo nonnunquam ignorantiae somnum, ut ne me quidem integre noscam, tantum abest, ut ad illa rimanda, gustandaque idoneus sim, quae me iccirco fugiunt, quoniam Dei sapientia non nisi demisis [sic, demissis] conceditur animis, paruulis nimirum illis, de quorum felicitate sic Deus in patres impios contestatur. Paruulos uestros, de quibus dixistis, quod praedae hostibus forent, introducarn, ut uideant terram, quae uobis displicuit. Quare non frustra illa fuit domini IESU, adducto in medium discipulorum puero, comminatio: Nisi, inquit, efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis regnum Dei. Sed illud \41.b\ consolationis plenissimum in sinu gero. Puer natus est nobis. Non sibi, inquit Esaias, natus est puer, sed nobis:¹⁸⁷ nostram scilicet ut instauret ruinam, utque delyris ex senibus in sapientissimos reformet pueros, addatque innocentiam immundis, puritatem impuris: atque ut eam inserat in nobis uim spiritus, qua exutis ueteris Adae spoliis, noua conuestiamur cute: hoc est, ut serpentium more per angustas discerpti pueri nostri plagas transeuntes, uetustas deponamus exuuias: et sic ephoebi facti in Christo, barbarn illam horridam, mysticarn,

{1555 p. 326}

-pexarn, uatibus relinquamus memphiticis, ac gymnosophistis, nempe mundi sapientibus, ac Magis. Hi enim omnes ueterem olentes sudorem, an suauitas sit spiritus ignorant. Etenim a diuinarum rerum cognitione, quae fide maxime nititur, alieni, in his quaerendis, quae fastus suggerit ac libido, miserrime occupantur. Ad hos profecto senes non scripsit Ioannes: uerum ad eos, quos illum, qui ante rerum exordium erat, agnouisse certo sciuerat. Quapropter ea, quae antea monuerat, ne possent elabi, prudentissime repetit. Scripsi uobis (inquit) Patres, qui cognouistis eum, qui nec initium habet, nec finem. Scripsi uobis iuuenes, quoniam fortes estis, et uerbum Dei manet in uobis, et uicistis malignum. En telum illud tam hostibus formidabile ac mortiferum.¹⁸⁸ En armatura, qua muniti esse debent milites, qui in acie uersantur spirituali. Vicistis, inquit, malignum, quia Dei uerbum manet, perseueratque, tanquam res optime cognita, in uobis. Atqui de fide hic dici arbitror: siquidem, ut in sequentibus definit, Haec est \42.a\ uictoria, quae uincit mundum, fides nostra: quam porro scimus ex auditu percipi, auditum autem per uerbum, quo in nobis regnante, nullus relinquitur aduersario locus. Aut regnet quidem in anima peccatum oportet, aut innocentia, qua in nobis per uerbum illud, quod erat ab initio, creata, mundi amor (unde uim sumit in nobis malignus, ex quo peccatum, unde mors, tanquam spiculum letale ac medicatum infigi solet) excluditur. Ad quem usum porro satum sit Dei uerbum in terris, edocuit Dei filius in deserto illo horrido tentatus. Alioqui certe quo confugere debeat anima a daemone laccessita, non uideo, si

¹⁸⁷ Meditatio de puero IESU. (Meditation concerning the boy Jesus.)

¹⁸⁸ Verbum Dei telum est, quo superantur daemones. (The word of God is the weapon with which devils are overcome.)

uerbi Dei armis exuta, cum tam astuto pugili et crudeli manum conserere cogitat. Huius sane periculi haud ignarus Moses, per uerbum domini (sic in Numeris egimus) figebat tentoria, et per uerbum illius pro-

{1555 p. 327}

-fisciscebatur. Hinc suos ad hunc modum hortabatur Colossenses apostolus: Verbum, inquit, Domini habitet in uobis abundanter: hoc est, hubertim more diuitum, et copiose. Nam diues si quam subit fortunarum iacturam, non subito, quod illi unde damnum resarciat abunde suppetit, prosternitur. Ita agunt qui uerbi Dei diuitiis affluentes, stant in acie imperterriti, nihilque minus metuunt, quam ut uicti in praelio succumbant.

Spiritus quidem ensem (sic uerbum Dei nominat Paulus) quaquauersum et caesim et punctim in hostes uibrantes, pernici rotantur agilitate. Hac igitur tecti armatura feruentioris ingenii homines, ut fere sunt iuuenes, a maligno illo atque nequissimo, ut eum uocat Paulus, ueteratore, securi sunt. Vicistis, ait, malignum, quoniam \42.b\ Dei uerbum in uobis sedem posuit. Felix statio, et digna, cui Cor undequaque defaecatum praeparetur. Cogor aliquando haec mecum commentans, in illam uenire cum multis opinionem: qui asserunt, tantam nunc uitiorum errorumque calamitatem nostros occupasse animos, iccirco quod in sacrarum literarum exercitatione, unde Dei uerbum hauritur, aut ignaui sumus, aut nimium ambitiosi.¹⁸⁹ Aequae enim bene uiuendi deturpant formam, et qui ignorant, et qui superbe sciunt.¹⁹⁰ Quapropter danda est opera patribus, ut illud in primis eligatur studium a suis, quod sacrum sit, et Christum doceat. Breuis quidem est uita, et quemadmodum uanitati, sic periculis exposita est infinitis. Quid ergo tam concitum uitae spatium, in rebus, studiisque nihili conteritur, et euanescit? Christus tandem nostrum sit studium, nostra lectio, noster scribendi scopus, nostra omnis cura, negotium, amor. At scio quem finem quietemque suorum tum studiorum, tum laborum expetant plerique. O mentes interim caecas. Mundus, et is corruptissimus, excluso Christi

{1555 p. 328}

spiritu, uel in ipsis religioni consecratis dominatur. Iam absque ullo pudore quaeruntur dignitates: iam fraudibus, iam (malum) donis, atque hypocrisi, quod olim antiquis patribus fuit horrore, emitur. Apud Campanos monachos extant annales, in quibus illud inter caetera memorabile: dignumque quod ad posterorum exemplum in aes aut saxum incidatur, factum legimus. Cum enim in Cauensi coenobio, quod propter frequentiam monachorum ac sanctitatem, tum ob ingentem fortunarum \43.a\ uim et copiam (ex his enim mille, et eo amplius alebantur monachi) celeberrimum fuit, in demortui locum creandus esset abbas: hi, quibus electio decreta erat, quorumque intererat: ne quid

¹⁸⁹ Mala omnia in mundo nunc dominari propter ignorantiam scripturarum. (Now all evils in the world rule on account of ignorance of the scriptures.)

¹⁹⁰ Mores eorum, qui aut ignorant scripturas, aut ambiose sciunt et docent. (The behavior of those who either are ignorant of scriptures or [who] understand and teach ambitiously.)

dissidii oriretur, providere, locum antea quam ad electionem peruentum esset, ab armatis circumsederi militibus imperabant ne scilicet suffectus electioni reluctans fugeret. Adeo sanctissimi illi uiri subesse magis, quam praeesse caeteris ambiebant.¹⁹¹ O normam certe uel ipsis summis Pontificibus necessariam, atque Episcopis, nedum monachis: quibus illud potissimum in uotis debet esse, ut nihil animo concipiant quod mundum oleat.¹⁹² Surdisne canit uir sanctus, cum mundum non tam amari, ut fit a nobis, hortatur? Hunc audiamus:

2.15 Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo.

Oro, nunquid eget glossis absolutissimum istuc axioma? Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo. Quemadmodum enim a Patre, uti ab oceano quodam gratiarum immenso, uirtutum riuli dimanant: ita a mundo intemperanter amato, tanquam a spurcissima ebulliunt cloaca uitiorum agmina. Non hic mundum appellat pulcherrimam hanc faciem uniuersi, cu-

{1555 p. 329}

-ius opifex est Deus: sed foedas rerum inanium cupiditates, luxumque illum contaminatissimum, ac libidinem: qua qui exhuberant, felices mundi possessores, beatique censi solent.¹⁹³ Si quidem res conditae amandae sunt, amor is in ipsarum effectorem refundi debet, atque in ipso, tanquam fine reperto quiescere. Nam qui in opificio sic delectatur, \43.b\ ut nihil ultra quaerendum esse existimet, is in opificem contumeliosus reputabitur. Proinde hi, qui adeo ardentur mundi res diligunt, ut Deo posthabito nihil praeter mundum se amare prae se ferant: a Dei non immerito dilectione et charitate, qui rebus omnibus est praeferendus, extorres fiunt. De his sane scribit Ioannes, non de illis, qui mirabili hac mundi fabrica tanquam gradibus quibusdam necessariis praesertim rudioribus ad Dei inuisibilia contemplanda uti solent. Quare si quid in rebus conditis diligunt, in Deo, ac per Deum, quicquid illud est, diligunt: tantum abest, ut eorum quicquam oderint, quae creauit Altissimus.

De utraque mundi appellatione sensisse Ioannem arbitror, cum de Dei uerbo quod erat in principio apud Deum, loquens, ita scribit: Mundus per ipsum factus est.¹⁹⁴ En mundus a Deo conditus, opus nimirum nobilissimum et amabile. Et mundus eum non cognouit: nempe terrenarum rerum cupiditatibus affixi, atque adeo intenti, ut nihil penitus

¹⁹¹ Exemplum monachorum cavensium contra ambitionem. (Admonition of the monks of Cava [de' Tirreni] against ambition.)

¹⁹² Qui monachum profitetur, nihil appetere debet, quod mundum sapiat. (One who professes to be a monk should not long for anything that tastes of the world.)

¹⁹³ Quid mundi nomine intelligat Ioannes. (What John understands by the term world.) [Index entry repeated below, \44.a\ p. 330, FN 197.]

¹⁹⁴ Duplicis mundi definitio ac forma. (Definition and form of the two-fold world.)

probarent, quod carnem non saperet, moreque pecudum oblectaret. Quae res igitur mollem hanc nostram naturam, planeque corruptam, a tam lasciuo atque effoeminato syrenarum cantu immunem reddet, simul ac cernimus, nostroque maximo experimur damno, et periculo, nihil aliud uitam hanc esse miseram, praeterquam struem quandam immensam malorum?¹⁹⁵

Vide quid uigilantissimus moneat episcopus: Fugite mundum o qui coelestia desideratis, fugite tenebras, fugite circa eum istuc mare uoluptatum, rabidum, sinuosum, periculo-

{1555 p. 330}

-rumque plenissimum.¹⁹⁶ Fieri nequaquam potest, ut utrique \44.a\ pariter domino seruiatur. Excidit, excidit, inquam, a Patris dilectione, qui mundum diligit. Quid ille habet, aut pollicetur, quod exitiale non sit? quodque praesentaneum non secum afferat uenenum? Non uos unquam locus quantumlibet secretus, non uos titulus religionis, non ipsa demum sacra unda baptismi a mundi amore separabit, si impurus in uobis fuerit animus, atque ab ecclesiae synceritate diuisus.¹⁹⁷ Cauete, uos obsecro, a maligno. Videte canes, uidete concisionem, uidete quomodo caute tot inter mundi laqueos ambuletis.

2.16 Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superbia uitae, quae non est ex Patre sed ex mundo.

Iam mundi effigie ob oculos ponere decreuit Senex uenerandus. Effigiem dico illam, quam qui miratur et diligit, fit Dei hostis actutum, quia ex Patre non est, sed contra Patrem. Nos coloratius tam sordidam laruam, habitis a Scriba sancto liniamentis, depingamus.¹⁹⁸ Trifariam enim totum hoc absoluit negotium. Pars prima ad uoluptates attinet, secunda ad stemmatis ac nobilitatis ostentationem, postremam uero ad mundi gloriam, et dignitates pertinere iudico. Corporeis itaque uoluptatibus addicti, nec non uanissime absque animi bonis iactantes familiam et prosapiam, aut dignitates iniussi et non acciti usurpantes, uel (ut uerbo utar ueteri) cauponantes, ex Deo non sunt, sed mancipia mundi, mundoque uelint nolint fiunt obnoxii. Est quoddam hominum genus, etiam inter eos frequens, qui speciali cultu religionem profitentur, \44.b\ adeo, in procurandis rebus illis, quibus oblectantur sensus, et acuti et sagaces, ut nihil

{1555 p. 331}

---

¹⁹⁵ Nihil aliud est vita haec praesens, quam malorum acervus. (This present life is nothing other than a pile of evils.)

¹⁹⁶ Adhortatio ad mundi fugam. (Exhortation to flight from the world.)

¹⁹⁷ Quid mundi nomine intelligat Ioannes. (What John understands by the term world.) [As above, \43.a\ p. 329.]

¹⁹⁸ Effigies mundi illius, quem in maligno esse scribit Ioannes. (An image of that world which John writes is in wickedness.)

quod ad satiandam gulam, aut extimulandam uenerem, aut captandum uulgi fauorem, coaceruandasque diuitias facit, omittant. Turpe illud omnino, et execrandum, quod de pingui quodam audiui archipresbytero in plebe iactari apud Samnites. Si hominem, inquiunt, quaeris, nunquam ociosa est illius uita. Quid? aut ludit, aut scortatur, aut cum lurconibus ad epulas sedet.¹⁹⁹ Huiusce quidem coloris homines mundus ut suos, ne dicam sues, complectitur, alit, ac uti lanienae destinatos boues infarcit, Pallor quidem, aut temperata tum coloris, tum habitudinis membrorum ratio, mentem arguunt sublimem in uiro honesto et graui. Pinguedo uero ea uentris, quae non natura (quis naturae uitia insolenter carpit?) sed usu crebro artolaganorum, atque id genus esculentorum, popinarumue, et potationum, quae homini Epicuraeo magis quam Christiano conueniunt, uiuarium quoddam est libidinum, atque ad nefandissimum quenque concubitum et molliciem: incitamentum.²⁰⁰

Diuus Augustinus de carnis concupiscentia sic scribit: Concupiscentia, seu desiderium carnis, non modo libidinis et rei uenereae, sed omnium quae ad carnem pertinent immoderatus et illicitus usus est, siue cibi, siue potus, siue lusus. Caeterum ita ex Graeco legimus: Quicquid in mundo est, hoc est, quicquid appetunt carnales homines, libido scilicet carnis, libido oculorum, et insolentia uitae, non a Patre est, sed a mundo. Absque dubio relatiuum, Quae, quod referri uidetur ad uitae superbiam solum ab interprete, \45.a\ tria illa complectitur, quorum primum ad carnis delicias et uoluptates pertinere diximus, Secundum ad ostentationem imaginum, et stemmatis. Tertium ad dignitates, quae intemperanter desideratae et quaesitae, quantumlibet spirituales appareant, mundanae dici debent et carnales:²⁰¹ quoniam qui illas expetunt, et uel usque ad effusionem animae inquirunt, emunt

{1555 p. 332}

quoque, et cum non obtinent, insaniunt, mancipia fortunae sunt obscoena, ne dicam ludibria risu digna. Vide quo effraenata nonnunquam procedat istiusmodi hominum intemperantium libido, quantunque illos sursum deorsumque uoluet, atque ostentui fors habeat.

Quoties enim cumque creandus est magistratus, toties emoriuntur, uerentes sane ut irrisi praetereantur: irrisi tamen ac praeteriti, ad nouam iterum se irrisionis occasionem impudenter exponunt.

O stultitiae pabulum, O uis incomprehensibilis ambitionis, quae mortuos etiam e sepulchris euocatos, ad infamiam uniuersi uiuere facis: si tamen uita illa censeri debet, quae in arbitrio fortunae posita, atque in alto errorum uitiorumque pelago iactata, nihil

¹⁹⁹ Exemplum cuiusdam praelati impudici. (Example of a certain shameful prelate.)

²⁰⁰ Pallor honestus et temperata coloris ratio in homine, quid prae se ferat. quid etiam pinguedo. (Honest paleness and a temperate range of color in a man, what it shows. And also what plumpness [shows].)

²⁰¹ Dignitates illae, quae homines reddunt impudentes, sunt fugiendae. (Those honors which shameful men deliver/ render, are to be shunned.)

firmitatis, nihil sapientiae, nihil quod sanum prae se ferat animum, in se habere potest.²⁰²

Ergo hominem sic male de se meritum ex Deo non esse concludi debet, Itidem de illis dicendum uidetur, qui antiquum ostentantes sanguinem, et non uulgare genus, religionem quoque, toti in recensendis auorum gestis occupantur, homines alioqui stupidi, atque, uti uinum fugiens, a maiorum gloria et spiritu degenerantes. Contenti quidem Patrum erexisse statuas, imaginesque, tum fana et palatia colossis adornasse, ac picturis, \45.b\ huiusmodi se fumosis enutriunt titulis et monumentis. Vide igitur in quam sordida rerum faece ab his uiuitur, qui mundum hunc miserum tanquam patriam incolentes, toti in libidinibus, in alendis scortis, canibus, auiumque gregibus, in usuris, in comparandis tum diuitiis, tum, natura etiam reluctantem, dignitatibus, quae omnia cum uita terminantur, ac mortem animae ut plurimum inferunt, distinentur. Concupiscentia, inquit Augustinus, oculorum, et auaritiam, et omnem inanem comprehendit rerum aspectabilium curiositatem: Superbia uero uitae omne genus arrogantiae, et ambitionis. Volunt quidam primum

{1555 p. 333}

parentem his tribus oppugnatum arietibus occubuisse, Christum rursus eisdem ipsis in deserto, sed uicisse. Quo admonemur tandiu nos meriti obnoxios esse, ac damnationi aeternae, quandiu cum primo Adam conuersamur: Vitam autem restitui, atque in Dei familiam nos, alioqui seruos inutiles et fugitios, cooptari, si cum secundo.

Vincimus enim cum Christo coniuncti, uincimur uero cum Adam, ueteri nempe homine, et transgressore.²⁰³ Obserua quam paterne nos Paulus ab intemperitiis huiusmodi foedissimis per Adae casum humano generi conciliatis deterrens, ad Christum reuocet. Non in commensationibus, inquit, et ebrietatibus, non in cubilibus et impudiciis, non in contentione et aemulatione: sed induimini dominum IESUM Christum. [Romans 13.13] Qui acutiori sunt ingenio, atque in his rimandis, quae extra mundum sunt, syncero et sancto, eandem ferme sententiam a Paulo hic dici sentiunt, \46.a\ quam a Ioanne, cum asserit mundum hunc immundum et coenosum, libidinibus totum obscoenis, auaritia inexpleta, et ambitione, scatere ac sordescere. Quare qui sic mundum diligunt, ut ad pomum iugiter manum porrigant, hoc est, ut transgressores semper sint, hi ex Patre non sunt, sed ex mundo illo qui Deum non cognouit. Et tamen

2.17 Mundus transit, et omnis concupiscentia eius.

Nihil sane uelocius, addo et fallacius, mundi effigie.²⁰⁴ Oro, quid infirmius fortunae

²⁰² Ambitiosorum mores. (Habits of the ambitious.)

²⁰³ Vincimus CHRISTO uniti, uincimur disiuncti. (United with Christ we vanquish, separated we are vanquished.)

²⁰⁴ Nihil fallacius mundi effigie. (Nothing is more deceptive than the image of the

bonis? quid miserius? Quae nam in rebus mundi tam cito transeunt, quam transit externa corporum pulchritudo, ac decor ille uultus, quem leuissimus offuscat morbus: tollit quoque si uehementior fuerit? Porro si aurum spectas, si gemmas, si uniones miraris et deperis, quid tali amore insulsius? quid magis fortunae ludibrio expositum, addo et pau-

{1555 p. 334}

-ris plenum? De honoribus autem tam anxie quaesitis, non est quod dicam modo, simul ac omnibus palam sit factum, quam ridicule suis soleant imponere uenatoribus.

Et ut quod sentio eloquar, dignitates huiusmodi, quae procaces, ne dicam procos, reddunt homines, ac impudentes, si ad bona animi referre libeat, referam et alia ego pene innumera, quae tamen bonis perinde animi conuenire cernimus, atque conueniunt lappae satis tritici, ac lolium. Non sane mundi honoribus obstrepere nunc mihi est animus, utpote a Deo optimo maximo ordinatis. Sed stolidos, atque anxios illorum execror competitores, quorum haud secus me miseret inquietudinis, ac soleo lepra infectos miserari, aut quos in paralysi tremere conspicio.

\46.b\ Ea enim est ambitiosorum natura, ut praeter quam quod Deo inuisi sunt, uariis continuisque agitentur tum animi, tum corporis permotionibus: canes diceret, aut asinos ab asilis ardente Syrio extimulatos.²⁰⁵

Hi proculdubio suis in consiliis atque actionibus se magis quam Dei gloriam, commodumque uniuersale et spectant, et ardentius forsitan quam alii ceteras uoluptates, quas mundus uti perpetuas suis ostentat cultoribus, deamant.

Et nihilominus mundus iste fallax, uelocissimus est cursor, praeteritque (ut inquit Paulus) illius figura, et imago

2.17. Qui autem facit uoluntatem Dei, manet in aeternum.

Felici, atque adeo arcana antithesi, in lasciuiam mundi fluitantes cum his, qui solido animi proposito Dei uoluntati obsequuntur, comparat. Illi, ait, qui mundo adhaerent, quique illius cupiditates contra Dei praeceptum, qui cordis mundiciem suis imperauit, amplexantur, cum suo ductore mundo, aura uelocius praeterlabentur. Contra, qui per uoluntatis consensionem

{1555 p. 335}

Deo adhaerent unius effecti spiritus cum eo, longaeui erunt, atque cum illo, qui aeternus

world.)

²⁰⁵ Ambitiosi, tanquam canes sunt ab oestris syrio ardenti puncti. (The ambitious are like dogs pricked by the frenzy/ gad-fly of Dog Star heat.)

est, aeterna perfruuntur uita. Non queunt non adipisci aeternitatem, qui cum Deo per unitatem spiritus coniuncti, tam arcte illius copulantur uoluntati, ut deiformes potius, quam homines mortales, et cito desituri, uideri possint.²⁰⁶ Spiritus quidem Patris coelestis, ut animas a mundi uanitate uindicans, totas coelestes facit et puras: ita post uitae huius certamen, aeterna donat felicitate. Etenim quemadmodum aeternus est, sic aeterna, quibus aeterni perfruamur, largitur praemia. Quod quidem non \47.a\ agit spiritus Satanae, autor nimirum mortis, atque id genus rerum, quae ut uanae sunt ac fluxae, ita hominem ad aeternum pertrahunt interitum. Quid non malorum suggerit tam nequam spiritus? quem dolum? quem fucum omittit, quem non obducat oculis miserorum tam sagax praestigiator? Ad inconcessam alliciens uenerem, mille (ut ait quidam) obiicit formas incautis irritabiles, quibus tanquam scopulis illisi, facile naufragantur. Quid gulae illecebras memorem? quid eduliorum lautitias? quid potationum affluentiam describam? quid crassas illas mensarum cupedias, atque ad concubium usque protractas coenas? quid lusus? quid inter lupas comessationes, obscoenitatesque non dicendas dicam?

Suggerit interim Daemon pessimus lasciuas, quibus eneruantur animi, cantiones, dicteriaque obscoena: quorum lenocinio, crebro ueluti ariete concussae uirgines, labant trepidae ac dubiae, nutantesque minantur ruinam.²⁰⁷ Putasne spectacula illa nefanda comoediarum (irritamenta sane libidinum, ad quae uel ipsae pudicissimae alliciuntur matronae, moestaeque reluctantibus etiam, suamque deplorantibus sortem maritis, inuitantur, imo indicta mulcta coguntur) ab ullo alio prodiisse autore, quam a spiritu illo spurcissimo:²⁰⁸ qui aequae interdum nostros ludificatur optimates, ut in li-

{1555 p. 336}

-mo quoque profundi, in quo non est subsistentia (ut inquit Dauid) positi et immersi, se tutos esse, atque in portu nauigare arbitrentur? Quicquid tamen delinquit uulgius, id totum sciant referri sibi acceptum. Id rursum sciant praecipuum istuc tetro illi cacodaemoni esse consilium, in id eum incumbere, in eo machinis \47.b\ omnibus adhibitis totum esse, ut mentes nostras a ueris perpetuisque bonis auocatas, ad inanes rerum imagines amplexandas, et simulacra conuertat. Qui enim exorato Dei praesidio tam uafro et uersipelli restiterit suasori, is longe beatus. Qui autem illi cesserit et succubuerit, is omnium miserrimus ad aeternam detrudetur mortem. Spiritus quidem Dei ea suggerit, quae uitam pollicentur aeternam: Spiritus uero Satanae, quae mortem, atque exitium illud, quod eo infelicius iudicari solet, quo infinitum est, atque aeternum. Iam tu mihi considera, quam prudenter sanctissimus Ioannes negotium hic Dei tractet. Scribens enim illum ipsum hominem, qui diuinae paruerit uoluntati, aeternum fore, hoc est, cum Deo ipso, quem unice dilexit et amauit, aeternis iri donatum bonis: illud innuere etiam uoluit, trifariam illam mundi partitionem, quam carnis uoluptatibus, oculorumque

²⁰⁶ Antithesis de illis, qui mundo seruiunt, et qui Deo. (Antithesis of those who serve the world and those who serve God.)

²⁰⁷ Artes variae daemonum. (The various arts of demons.)

²⁰⁸ Comoediae inter christianos irritamenta sunt libidinum. (Comedies among Christians are inducements to lust.)

irritamentis, ac uitae fastu et strepitu constare asseruit, minime ex Deo esse, imo praeter illius uoluntatem mundum inuasisse.

Quapropter eos, qui tam immundis adhaesissent dominis, Dei reluctari praeceptis, quae eo spectant, ut homines a mundi uanitate extractos patri ipsi coelesti per amoris ac fidei nexum adglutinet. Proinde neque impudicos, neque curiosos uanarum rerum inquisitores ostentatoresque, et oculos somnii, atque inanibus pascentes formis, neque fastuosos, et arrogantes, et qui tumultuosas tum usuris, tum ui raptas coaceruant sibi opes, ad regnum Dei pertinere: quod nemo ingreditur (ut ait quidam) pollutus, ac re-

{1555 p. 337}

-bus huiusmodi onustus, quae mentem aggrauant, atque in iustitiae semitis lassescere faciunt. \48.a\ Caeterum ne tempus diutius in inquirenda Dei uoluntate, qua cognita et custodita, bonis donantur perpetuis animae, conteramus, sic illam depingit Paulus: Haec est, inquit, uoluntas Dei, sanctificatio uestra.²⁰⁹

An uero a mundo tam largum donum sperari queat, tute iudica qui legis, forsan et experiris quam periculosum sit ad praefurnium sedere fuliginosum, nec fuligine contaminari. Quandiu enim carnem hanc infelicem circumferimus, agitamurque uelut a fluctibus ab illius appetentiis et cupiditatibus, uiuimus certe: at circum tamen uersamur trepidi in freto quodam undoso curarum et fracto, atque adeo periculose iactamur, ut plane impossibile uideatur non aliqua saltem irati maris aspergine non solum affici, uerumetiam terri et concuti.²¹⁰ Sed illud maximae nobis debet esse consolationi, quod breui desitura sit haec procella, citoque is ueniet, qui reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae.

Grauis quidem (quis id neget?) corporea haec est sarcina. Graue bellum. Grauisissima quae hoc in bello infiguntur uulnera: sed conflictus breuitas, immensa futurae uitae expectatione ac fide, compensari debet. Iam nihil pene est, quod cito transit.²¹¹ Quocirca quid malorum? quid periculorum tali imbutus persuasione non sufferet toleranter? non fortiter? non animose? Ignauae omnino mentis indicium est, atque inconstantis fidei argumentum in illis rerum euentibus sic prosterni et atteri, ut omissa erga Deum fiducia desperes, muliebriterque ulules et queraris.²¹²

---

²⁰⁹ Voluntas Dei est animarum sanctificatio. (Holiness of souls is the will of God.) [1 Thessalonians 4.3: For this is the will of God, your sanctification: that you should abstain from sexual immorality.]

²¹⁰ Quandiu vivimus in hoc mundo, tanquam in freto iactamur undoso. (As long as we live in this world, we are tossed about as if on a wavy sea.)

²¹¹ Nihil ferme est, quod cito transit. (There is almost nothing which transitions quickly.)

²¹² Ignavae mentis signum est, in adversis nimium atteri. (It is a sign of a sluggish/cowardly mind to be worn down excessively in adversities.)

2.18. Filioli (inquit scriba sanctus) nouissima \48.b\ hora est. Et sicut audistis, quia antichristus uenit, et nunc multi antichristi facti sunt.

{1555 p. 338}

Unde scimus, quia nouissima hora est.

Agnito enim cursus fine, quod reliquum est stadii, fit leuius, atque propter spem brauii expeditius. Hinc Ioannes, praeco nimirum spiritus, ac tubicen, nostrae quidem timens in arena defatigationi, ac lassitudini, sic fere: O qui in agone hoc anxio uitae pro focus atque aris cum hoste decertatis fortissimo, gaudete. En finis belli iam prope est, cursusque stadii iam iam promissam attingit metam. Durate: ecce hora conflictus extrema: ecce (quid anxii suspiratis?) certissima uenturi finis praeludia. Iam antichristus, quem agonothetae nostro anteambulonem fore non dubitatis, haud longe abest a foribus. Imo nunc quoque pro uno multi emergerunt antichristi.²¹³ Adeo enim mundus hic insolens et superbus erexit in Euangelii negotium cristas, ut non pauci id sibi usurpent nomen. Et quidem merito. Nam Christi doctrinae aduersantes eo degunt uitae genere, quod pecori magis conueniat, quam Christiano, cuius firma ea esse debet professio, ut malit e uita abire, quam uel semel peccando ab his, quae pollicitus est, desciscere:²¹⁴ quod ex nostris nonnullos egisse doleo. Et quidem,

2.19. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis: nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum, sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis.

Notant quidam latinus legi posse Exierunt, non, Prodierunt: ut diuus etiam legit Augustinus. Siquidem de quorundam defectione ab Ecclesia est sermo, non de origine. Quocirca sic transferunt:

\49.a\ E nobis profecti sunt. De illis loquitur, quos superius antichristos appellauit: hi enim a caeterorum communionem deficientes, illis qui Christum intrepide profitebantur infesti admodum erant,

{1555 p. 339}

²¹³ Admonitio Ioannis, quod Antichristus iam uenit. (John's warning that the Antichrist has already come.)

²¹⁴ Antichristus, imo Antichristi, quales in Ioanne. (The Antichrist, or rather the Antichrists, what they are like in John.)

sed tecte. Nam ipsissimis Christi armis atque praesidiis Christum astutissime oppugnabant: quae sane ars et fucus uix a paucis dignosci poterat. De istiusmodi fucoso hominum genere, ecclesiaeque perniciosissimo,

sic Paulus Philippensibus scribens, non modo suam admonuit aetatem, uerum etiam et nostram. Multi (inquit) ambulant, quos saepe dicebam uobis, nunc autem flens dico inimicos crucis Christi, quorum finis interitus: quorum Deus uenter est, et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. Haud pauci tum quidem erant, sunt et in praesentia, qui Christi crucem praedicantes, re tamen ipsa, et uita cruci aduersantur. Hi enim non minus forsitan, quam publici atque aperti Dei hostes, candori sponsae officiant, et quieti. Unde non absque lacrymis illam prodiisse monitionem reor. Multi (inquit) ambulant, uobiscumque familiariter conuersantur, qui eadem quae nos docere prae se ferunt: sed ad quaestum, ad mundi gloriam, ad aucupandam (quod non egit Christus) sanctitatis opinionem. Talem sane fucum, illorum indicat uitae ratio, quae de diametro cum Christi uita pugnat et cruce. Huiusce itaque coloris homines antichristos appellare non uerebimur cum Ioanne. Qui tametsi in Ecclesiae gremio simul cum caeteris Christi crucem ferre, ac puris interesse ritibus et sacramentis cum illis \49.b\ qui Dei spiritu aguntur appareant: a Deo tamen, atque ab eis quos docet unctio, Christi nempe spiritus, a seruandorum consortio iam sunt expuncti. Iam, inquit, e nobis nostroque recesserunt collegio. Ab integritate quidem corporis Christi (quod niueis constat animis, atque tum fide tum charitate, uiuis nimirum membris, perficitur in Deo) semoti, ac tanquam membra putida dissecti, nobiscum esse non possunt, qui ob Christi amorem, et mundum et quicquid in mundo expeti possit, contempsimus. Illi contra, nullum non movent lapidem,

{1555 p. 340}

quo mundum sibi concilient, atque in ipso sub religionis praetextu regnent. Hanc semper, mi lector, uitam miserrimam esse existimaui. Verum illud supra omnes molestias molestissimum mihi semper uisum est quod huiusmodi membra cadauerosa, sacrosancto uiuoque, et quod nullum admittit mortis genus, et inquinamentum, sponsae corpori purissimo et immortalis assuere: atque in ipsis nobilioribus texturae illius partibus collocare attentant hi, quorum potissimum interest, hortum domini a feris seruare indemnem. Si sic architectantur Proceres, quid agant baiuli? quid operarii? Exeant, exeat iam tandem: abeant, discedant, erumpant palam uulpes istae uersutissimae, quae uineam Dei Sorech occulte demoliuntur. At e nobis (inquit Ioannes) exiere, alioque profecti sunt. Apertissimo id fuit argumento illos non fuisse ex nobis, quod exierunt.

Vtique si ex nobis fuissent, nobiscum in Dei obsequio, quod infractum constantemque in primis requirit animum, perdurassent. Nunc uisum est Christo \50.a\ ut qui sunt eius, perstent intrepidi. Quos uero ad suum non pertinere corpus uel ab initio nouerat, hos palam fieri decreuit. Quod sane uestrum in maximum cessisse commodum, sat scio: nam ex illorum defectione qualis sit uestra erga Deum fides et charitas ostensum est.

Siquidem qui ad occasionem desciscunt a Christo, Christianos se simulant, non sunt.

2.20. Sed uos unctionem habetis a sancto, et nostis omnia.

Uctionem uocat Ioannes Spiritus sancti afflatum, quo tanquam pretiosissimo pigmento perfusae animae, quid suo in cultu requirat Deus, perfecte norunt. Discretionis quippe dono spirituum (sic illud appellat apostolus) insignitae quo quisque ingenio Dei uineam excolat: hoc est, qui ueri sint Christiani, qui secus, compertum ha-

{1555 p. 341}

-bent. Tam uerum illud quidem est, quam quiduis aliud uerissimum, hominem spiritualem omnia diiudicare. Non est sane tam occultum secretum, resque adeo arcana, quam saltem coniecturis non assequatur uir a Christi spiritu eruditus: quem Spiritum propterea hic sanctum nuncupari legimus, quia quos semel imbuerit, hos se dignos facit: sanctos uidelicet, atque ad excellentiora nanciscenda chrismata idoneos.²¹⁵

Caeterum a mente sordida, inque rebus corporeis se se nimium oblectante auolat Dei spiritus: unctio nimirum illa suauissima, e cuius exuberantia et perfusione delibutae animae, ad luctam eam cum Deo secretam, inenarrabilem, incomprehensibilem, in qua saepenumero fit Deo superior anima, accinguntur.

Vide quid a colluctante secum anima roget sponsus, pene in lucta prostratus: Dimitte me inquit, \50.b\ iam enim ascendit aurora. O mysterium, o arcanum haud multis cognitum. Quid illa uictrix? Non te (ait) dimittam, nisi benedixeris mihi.²¹⁶

Non potuit quidem non parere uictoris uoluntati uictus. Tu obserua benedictionis cum uim tum ordinem.

Quod est (inquit) nomen tibi? Respondit, Iacob. Nequaquam, (ait ille) Iacob appellabitur nomen tuum, sed Israel. Israel directum a Deo, seu uidentem Deum, ut uult Philo, interpretantur. Quocirca in hoc totam uersari cardine Dei benedictionem ad animas, ut directae ab eius spiritu, illum contemplantur, asserere possumus. Posthac, ait, non erit tibi nomen Iacob, nomen uetus, nomen a praeuaricatore desumptum, nomen, cuius appellatio uae est aeternum. Sed (nomine sane nouo, quod os domini nominauit) appellaberis a Deo directus, cui antea mundus ipse indiuiduus erat comes, et dux. Sit igitur nomen tuum, ut meum est, admirabile.²¹⁷ Porro quid admirabilius in terris uisum est unquam, quam hominem ex inimico, ut illo quid profligatissimo, filium Dei factum? Ego

²¹⁵ Spirituales homines nihil non diiudicant. (There is nothing spiritual men do not discern.)

²¹⁶ Lucta Jacob cum angelo quid protenderit. (The struggle of Jacob with the angel, what prolonged [it].)*

²¹⁷ Nomen Dei, nomen est admirabile. (The name of God is an admirable name.)

{1555 p. 342}

certe natura filius, tu ex adoptione et gratia. uterque tamen filius, atque ita filius, ut inseparabiliter utrique sit nomen filii, idem utrique spiritus, eadem mens, uoluntas eadem, atque haereditas.²¹⁸ Vide, oro, quid filius naturalis patrem roget: Pater sancte serua eos in nomine tuo (nomen proprium Dei erga fideles est pater)²¹⁹ quos dedisti mihi, ut sint unum sicut et uos: uolo ut ubi ego sum, et illi sint mecum. En habes in hac filii praecatione suauissimum illud, quo recreantur animae, Patris nomen. Habes homines per gratiam filio traditos, \51.a\ habes nexum utriusque indissolubilem: nam si Patrem a filio separas in diuinis, quatenus unus est Deus, atque unius substantiae spiritus, ita coniunctionem filii cum suis membris, quae sunt sanctorum animae, diuidunto.²²⁰ Habes tandem communem perpetuamque utriusque filii mansionem apud Patrem, cum ait: Volo ut ubi ego sum, et illi sint mecum, ut uideant claritatem meam, quam dedisti mihi. Haec sunt (ni fallor) quae in tam felici lucta congressuque cum Deo, in quo anima fit unum cum Christo, perdiscuntur.

Verum animalem hominem, crassum scilicet, atque humano duntaxat utentem iudicio ac sensu, istaec omnino fugiunt, quae spiritualiter (ut ait Paulus) examinantur.

Siquidem ab his tantum, qui Christi sensum callent, quae ad spirituale pertinent connubium, diiudicantur: sus enim luto assuetus, quae nitida sunt et odorifera, non aliter conculcare pedibus, aut immundo rictu proterere est solitus, atque solet excrementa in male olenti pessundare latrina, aut cloaca. nullus illi delectus, sit ne ambrosia an nautea [sic], quod offertur. Sic sunt homines uoluptuarii. Sic sunt inuidi, sic haeretici, sic hypocritae, sic pauperum contemptores, sic fortunarum illarum, quae ipsis debentur miseris, asoti. Sic demum sunt hi, qui tum usuris, tum rapinis, tum praesertim immoderato ad dignitates ambitu, atque

{1555 p. 343}

aestu integras exhauriunt regiones, totamque ipsam bene uiuendi rationem e mundo tollunt. De istiusmodi itaque hominum genere scripsisse Ioannem arbitror, cum antichristos multos suis apparuisse temporibus questus est.²²¹ Quos tamen e caeterorum \51.b\ contubernio decessisse asserit. Sed expende modestissimum in exhortando senis animum. Ne quidem illis, quod ferme cunctis tum erat commune credentibus, detrahere

---

²¹⁸ Et CHRISTO et homini idem est nomen filii. (Both for Christ and man, the name of son is the same.)

²¹⁹ Nomen proprium Dei erga fideles, est pater. (The special name of God in relationship to his faithful, is father.)

²²⁰ Patrem a filio inseparabilem esse in diuinis. (In divine matters the father is inseparable from the son.)

²²¹ Qui sint illi, qui subus comparentur, et Antichristo. (Who those [men] are, who are compared to swine and to the Antichrist.)

uideretur, nempe Spiritus sancti etiam in specie uisibili praesentiam, sic ait:²²²

2.21. Non scripsi uobis quasi ignorantibus ueritatem, sed quasi scientibus eam. Et quoniam omne mendacium ex ueritate non est.

Antea quidem dixerat illos a sancto unctos, propterea omnia illis comperta esse: nunc, ne indignanter acciperent admonitionem, in exorsa iam excusatione diutius immoratur. Quod moneo, inquit, uerum est: neque id scribo quasi uos latuerit ueritas, qui doctorem habuistis Christi spiritum, quem qui habet nihil non nouit: sed in memoriam reuoco, quae antea noueratis.

Altius enim insidet animo, si quid fuerit crebrius repetitum. Miserum illud quidem uidetur, cum corpus suis destituitur membris. uerum illud afferre solet gaudium aegrotis, si abscissa uomica pus exstillare desierit. Pustulae illi quaedam erant uerius ac tubercula sano alioquin corpori interspersa, quam uiua membra, quibus informatum est corpus Christi, a quo proculdubio illud dissidet membrum, quod putridum est, aut superuacuum.²²³ Rariores quidem facti estis, non eo inficias. Verum cum uos intueor purgatiores factos, atque ob foedum illorum itum pacatiores, laetor. Et, ut concludam, nihil omnino propter paucos ad aliena castra transfugas, decessit Christi militiae.

Vos in iam coepto perseuerate consilio. non

{1555 p. 344}

deerit quidem sancti unctio, quae de omnibus addiscendis \52.a\ uos graphice doceat. Scripsi itaque uobis non quasi ignorantibus ueritatem, sed illam compertissimam habentibus: illud quoque scripsi, quod omne mendacium ex ueritate non est. Vocat mendacium quicquid a Christi disciplina est alienum.²²⁴ Dici facile non potest, quantum Deo gratum sit cor simplex, et absque ullo fuce syncerum. Unde quantumuis homo Dei religionem ore profiteatur, fucus tamen sit ac duplex, cum Deo ne parum quidem commercii habere poterit. Nos totos Christo in baptismo deuouimus, iurauimusque quaecumque emersissent aduersa, in illius perseuerare cultu ac religione, quae id potissimum a nobis efflagitat, ut contempto mundo, coelestia tantum inquiramus.²²⁵ Itaque uideat unusquisque, quomodo integre illud seruet foedus: uideat, inquam, quem sibi maxime suis in actionibus statuerit finem: quid in diuitiis, quid in adipiscendis cogitet magistratibus: uideat quo animo, quo ingenio, quo proposito ad studia, ad literas, ad connubia, ad artes perdiscendas, atque ad sacramentorum ordinumque

²²² Ioannis tempore Spiritus sanctus etiam in specie visibili dabatur. (In the time of John, the Holy Spirit was actually bestowed in visible appearance.)

²²³ Malus christianus pustula magis ac vomica est, quam Christi membrum. (A bad Christian is more a pustule and an abscess than a limb/ member of Christ.)

²²⁴ Mendacium quid sit apud Ioannem. (What a lie is for John.)

²²⁵ Quid in baptismo polliceamur. (What we promise in baptism.)

communione moueatur: uideat quid in huiusmodi rerum usu meditetur.²²⁶

De aperta a Deo rebellione non loquor modo. Nemo ferme homo est, qui usuras, parricidia, stupra, rapinas, oppressiones, bella inter Christianos, furta, uiolentasque (ut sic dicam) ad dignitates irruptiones, atque, ut istiusmodi recenset illuuiem Paulus, idolis seruietes, molles, catamitorumque amatores, ebriosos, maledicos, et id genus permultos non detestetur, proque apertis Dei hostibus, qui haec agunt, non habeat. At illos huc aduoco, deque illis \52.b\ scribo, qui probitatis praetextu nequitiam dissimulantes, pessimi omnium sunt: quippe quibus pro ludo sit, Dei abuti patientia, atque in ferendis illorum iniuriis, et simulatione, tolerantia. Nihil sane tam officit Dei religioni, quam fucus, ac mentita pro-

{1555 p. 345}

-bitas.²²⁷ Quisquis igitur quocunque modo aut causa mendax est, Christum negat, qui summa est ueritas. Porro qui negat Christum, illique rupto foedere cum Deo inito aduersatur, quid dubitas hunc antichristum esse?²²⁸ At uero, ne nunc in partiendis mendacii generibus torquearis, uide quid inferat Ioannes:

2.22. Quis est mendax, nisi is, qui negat quoniam IESUS est Christus?

Id quidem scelestissimum genus est mendacii: haec omnem superat impietatem assertio. Et quemadmodum uitae aeternae pignus, imo ipsammet uitam aeternam esse non diffitemur, si quis cognoscit te, o Deus, solum Deum uerum esse, et quem misisti IESVM Christum, ita perpetuae damnationis signum id erit indubitatum, IESUM esse Christum, nempe ad medelam uniuersi pollicitam negare unctionem. Atqui id negant Iudaei, qui suum adhuc expectantes messiam, nullum non mouent lapidem, quo Christi obnubilent religionem. Negant et Christiani illi, qui sacro tincti, perfusique liquore, nihilo tamen secius uel ad Dei offensiones peccando, sponteque sua a iustitiae itinere deerrando, alacres sunt et prompti: ac si Christus omnium arbiter nullius omnino esset potestatis:²²⁹ uel ultro ueniam post lapsum desperantes \53.a\ aequae abiiciunt animum, quasi Christus non esset IESUS, seruator nimirum omnium sperantium in se: IESUS enim sonat Seruatorem, Nomen sane aeternum, atque illi ante quam mundus fieret a principio, a Patre inditum. Nomen, quo audito non est tam in peccatis prouolutus quispiam, qui non reuiuiscat in Deo, illud cogitans, quod non sit aliud nomen sub coelo datum hominibus, in quo oporteat illos saluos fieri praeter nomen istuc uitale.²³⁰ Mosesne antiquae legis

²²⁶ Beatitudinem maxima petendam esse ueneratione et metu. (Mercy ought to be sought with the utmost veneration and awe.)*

²²⁷ Nihil tam officit Dei religioni, quam simulata probitas. (Nothing impedes the worship of God more than simulated probity.)

²²⁸ Qui sint illi, qui negant CHRISTUM. (Who they are who deny Christ.)

²²⁹ Qualis sit Antichristus, nostra hac aetate. (What the Antichrist is like in our age.)

²³⁰ IESUS seruatorem sonat, nomen sane aeternum ac uitale. (Jesus sounds like savior, the name is truly eternal and vital.) And see passage below, p. 346, beginning "Quid

typus? Aaron item ceremoniarum, atque adeo

{1555 p. 346}

cruenti sacerdotii princeps, populum Dei electum in regionem illam huberem, totiesque a Deo promissam, introducere potuerunt, an imperator Mosi succedens IESUS? Is IESUS nostri faciem adumbravit, qui genus hominum de ignorantiae errorumque Aegyptio eductum, euocatumque a morte, sibi asseruit.²³¹ Quid sacer ille nuntius? Vocabis, inquit, nomen eius IESUM. Qui sic o Angele Dei? Dicam. Ipse saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Ergo IESUS seruat. Ergo quicumque inuocauerit nomen IESU, saluus erit. Vide quid de se testetur IESUS: Ego sum (inquit) ostium: si quis per me introierit (nemo uenit ad Patrem, nisi per IESUM) seruabitur. Paulus quoque uocis huius suauissimae contemplans uirtutem, iuxta et nostram execrans erga IESUM ingratitude, clamabat. Si quis non amat dominum nostrum IESUM Christum, sit anathema, Maranatha. Maranatha interpretantur, Dominus noster uenit.²³² Quasi diceret: Quid opus uerbis? quid fucum omnia \53.b\ ueritate (quae est in Deo) simplicium oculis offundimus? Venit dominus, in cuius aduentu res factis, non fuco, aut fastu, definietur. Christi porro nomen tum regiam, tum pontificalem prae se fert dignitatem: siquidem non solum sacerdotes, uerum etiam Reges oleo ungi, atque unguento chrismatis deliniri consueuerant:²³³ unde et Christi, uncti nimirum, appellabantur.

Quod sane nomen, atque unctionem, Christo Dei filio magis conuenire ducimus, quam illis: quippe qui cum mortales essent, mortali inungebantur oleo: Christus uero aeternus Dei filius aeterna atque odoratissima sancti spiritus perfusus est unctione, quae ab ipso postea capite descendens in barbam, barbam, inquam, Aaron, ad oras usque extremas profluxit uestimentorum sponsae.

Ideo in canticis sui amati nomen oleum effusum esse clamat: Oleum, inquit, effusum nomen tuum,

{1555 p. 347}

ideo adolescentulae dilexerunt te. Fuit itaque Christus non solum Rex ille, per quem Reges, ut ipse de se testatur, regnant, sed et sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Imo non minus uictima, quam sacerdos ad uniuersi expiationem factus est tantus

---

sacer ille.”

²³¹ Cur Iosue, non Moses, populum ad terram duxit promissam. (Why Joshua, not Moses, led the people to the promised land.)*

²³² Maranatha quid significet in Paulo. (What *maranatha* means in Paul.) [1 Corinthians 16.22, from the Aramaic meaning something like the lord has come.]

²³³ CHRISTI nomen regium est, ac pontificale. (The name of Christ is regal and pontifical.)

dominus.²³⁴ Caeterum Christi regnum uita est aeterna, Sacerdotium uero aeterna illius est apud Patrem interpellatio: sed et libationem, ac hostiam, perpetuam dicimus esse in illo animarum purgationem, ²³⁵ quam ex sacramentorum fonte illius sanguine purificato deriuari non nescimus. Quare qui hunc fontem ignorant, unde effluent gratiarum riuu, atque ad animas innocentia, minine [sic, minime, 1546] tenent.²³⁶ Ergo cui adhuc \54.a\ IESUM, Seruatorem mundi esse, atque eundem uel sacerdotem, uel hostiam in crucis ara pro uniuersali ac aeterna expiatione mortalium Patri oblatam, nondum persuasum est, is quidem mentitur (ut ait Ioannes) negatque IESUM esse CHRISTUM, qua negatione quid sceleratius excogitari potest? Itaque (sit ut lubet in caeteris excellens)

2.22. Hic est antichristus, qui negat Patrem et filium.

2.23. Nam qui negat filium, nec Patrem habet. Qui confitetur filium, et Patrem habet.

Adeo enim unum est Pater et filius, ut neuter sine altero queat consistere. Sic enim filius: Ego et Pater unum sumus. Unde in confessione habita in concilio Niceno, Filium consubstantialem Patri Patres esse definierunt. Quare non absque causa Paulus Hebraeis scribens, qui tametsi Patrem faterentur, Filium tamen negantes, antichristum nescio quem alium pro Christo opperiebantur, ut nunc quoque operitur gens ista omnium stoli-

{1555 p. 348}

-dissima. Vocat [, vocat 1546] filium splendorem gloriae, et figuram substantiae patris. Vult Phocius Graecorum acutissimus in splendore ac relucentia paternae gloriae naturam, siue naturalem a Patre progressum intelligi: dicitque filium, ut Deum etiam, non solum ut hominem, constitutum a Patre haeredem uniuersorum, quod ab aeterno substantiae paternae, et gloriae, omniumque ex aequo bonorum cum Patre sit particeps, et omnia sit filius, quae Pater, praeterquam quod non sit Pater: nam lumen est de lumine. Siue igitur refulgentiae aut splendoris uoce naturalem progressum cum Phocio [Photio 1546], siue coaeternitatem cum Cyrillo \54.b\ intelligas, non aberras a scopo.²³⁷ Etenim eiusdem omnino sunt naturae radii cum sole, atque cum igne spendor [sic, splendor]. Ideo sic Petri successor Clemens: Filius (inquit) est uerbum, et speculum, et character, et imago uiuens Patris uiuentis, in omnibus Patri similis, eiusdemque naturae, in diuinitate genitus, et genitori per omnia coaequalis. Nec quaeratur quomodo genuit filium Pater,

²³⁴ CHRISTUS Rex fuit, sacerdos, et uictima. (Christ was king, priest and victim.)

²³⁵ Quid sit modo regnum CHRISTI, sacerdotium, et libatio. (What is now the kingdom of Christ, the priesthood and sacrificial offering.)

²³⁶ Sacramenta, unde gratiae emergunt, a CHRISTI sanguine purificata. (The sacraments, whence comes grace, emerge from the purified blood of Christ.)

²³⁷ Quomodo intelligatur filium, splendorem esse gloriae, ac figuram substantiae patris in Paulo. (In what way one may understand the son to be the splendor of glory and figure of the substance of the father in Paul.) [Hebrews 1]

quod et Angeli nesciunt nam Deus a nobis minime discutiendus est, sed credendus.²³⁸ Sufficit nosse quod lux genuit splendorem. Haec ille. Verum ne splendoris nomen quispiam audiens subdubicaret, num eiusdem cum Patre esset substantiae filius (in splendore quis substantiam requirat?) addidit Paulus: Et figura substantiae eius: hoc est, imago naturalis, ac tanquam expressum sigillum illius substantiae. Est igitur filius forma, est character, est imago, est omnimoda similitudo, atque expressio paternae substantiae. Et quemadmodum per se, nullo externo indigens adminiculo, subsistit Pater, ita filius.

Cum dicimus quidem, Pater Deus est, artifex est, omnipotens est, ac id genus alia, quibus paternam utcumque exprimere conamur naturam, id totum quoque damus et filio: ut pote, qui totam, ut ita dicam, hauserit Patris substantiam atque essentiam. Sed de his satis. Haud scio equi-

{1555 p. 349}

-dem prudentisne sit animi, uelle in his rimandis diutius immorari, quae uix strictim quasi per transennam ab apostolicis ostensa sunt uiris. Nos ad consuetum lactis suctum reuertentes, solidiora quae sunt edulia sinamus aliis, atque cum Paulo constanter asseueremus neminem posse dicere dominum IESUM, nisi ille, qui \55.a\ a spiritu Patris edoctus, omnia scrutatur, etiam profunda Dei: tantum abest, ut anathema IESUM dicat. Siquidem quis ab ipso patris spiritu, ut diximus, edoctus, filium execratur? contemnit? et non potius amplectitur, ac super omnia et diligit, et ueneratur, et adorat? Cui aliter persuasum est, is quidem nec uere nouit, nec habet, ut inquit Ioannes, Patrem. Vide quid nobis filius pene eum stomacho improperet: Si Deus Pater uester esset, diligeretis utique me: ego enim a Patre processi, et ueni in mundum. At mundus non te cognouit, o mundi fabricator et uita. Ecquis igitur est, qui uere nouit Patrem? Audiamus ipsum filium: Scio, inquit, eum. Unde id nouimus? Sermonem, ait, eius seruo. Ergo qui Dei sermonem non seruat, haud nouit Deum. Nihil explicatius. Nos igitur miserrimos, atque incogitantes, qui ore, uitaeque policie duntaxat, et cerimonia fatentes Deum, gestis uero negantes, in tantilla diuinorum cognitione sic insolenter efferimur, ut neglectis Dei praeceptionibus, perinde securi in utranque dormimus aurem, quasi pro unico nos habeat in terris Deus uirtutum archetypo, atque disciplinarum miraculo: Verum, si sapitis,

2.24. Vos quod audistis ab initio, in uobis permaneat, quia si in uobis permanserit quod audistis ab initio, et uos in filio et Patre manebitis.

Initium hic uocat Ioannes tempus illud, quo nouum

{1555 p. 350}

salutis semen iactum fuit per Dei spiritum, quo ductore, quasique manum stiuae

²³⁸ Qua ratione filius sit genitus a Patre, latet etiam angelos. (For what reason the son was born of the Father, lies hidden even from angels.)

admouente, per boues illos fortissimos, quos mare fusile admirandum in templo Dei sustentasse legimus, noster alioqui salebrosus, atque \55.b\ ambagibus errorum, spinisque obsitus peccatorum, excultus fuit ager, quem Christus non auro, argentoque numerato, sed proprio sibi acquisiuit sanguine, ac morte. Is enim, quae est illius indicibilis bonitas, nostris primus iniecit fraenum erroribus, disseminatoque uitae uerbo, ac sparsa ubique sui diuinissimi spiritus luce, e tenebris (ui tunc opus fuit) genus istuc nostrum miserrimum euulsit, sibique asseruit, atque ad tantam suos euexit hostes sublimitatem, ut illis dederit potestatem filios Dei fieri. Consiti ergo aliena manu, atque empti, cuiusnam iuris erimus?²³⁹ Nostri ne? qui ultro uenditi sub peccato, grauissima, itaque insupportabili premebamur seruitute, ut ne extremus quidem in nobis audiretur halitus? Mundine? de cuius nos manibus, atque hasta, iure belli, in quo Dei filius emoriens, mortem ipsam iugulauit, extraxit, suosque fecit: atque ad aeternorum bonorum haereditatem perinde asciuit, cooptauitque, ac si nostro ea Marte ac uirtute adepti essemus?

Paulus enim hisce connumeratis nexibus, quibus innodati homines arctiori stringebantur nodo, quam solent rei capitis pyratae in carceribus uinciri manicis, ac bois stringi, sic ait: Haec quidem fuistis. Mox uero liberationis modum intulit: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine domini nostri IESU Christi, et in spiritu Dei nostri. En a quo, quibusque remediis nostra orta est libertas. Quare ex meretriciis, spurcissimis nimirum membris ac foedis, facti sumus per gratiam et alienam coemptionem membra Christi. Unde clamat Paulus: An nescitis quoniam \56.a\ membra uestra templum est Spiritus sancti, qui uobis est, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti

{1555 p. 351}

enim estis pretio: iccirco illius facti, qui emit. Id uult Paulus, nos qui eramus tanquam oues sine pastore errantes, e solitudine ad caulas retractos assertosque esse in ius dominicum, qui nostram a iure diaboli captiuitatem non pollicito, sed praesenti redemit pretio.

Membra itaque Christi facti per illius redemptionem, poterimusne ad tantam deuenire socordiam, ut membra iterum procacis impudentissimaeque meretricis, nempe lasciuientis mundi, et nostram sitientis a Deo defectionem, ac fugam, efficiamur?

Maneant, maneant, inquam, in nobis, ne id contingat, perpetuo, quae ab initio audiuius, hausimusque a Christi spiritu, uerba fiduciae, uerba promissionum, uerba uitae aeternae, uerba quibus ad animam insinuatis, fit Dei templum cor hominis, ac diuinarum particeps contemplationum.

Atque hunc in modum in filio et Patre manebimus, unius omnino effecti cum eo spiritus. Mundus enim cum nos ut sua adamaret mancipia, res futiles, ac penitus inanes et sordidas suppeditare poterat: nihil praeterea.

Sed Christus, in cuius mox ius transiuimus, uitam eam pollicetur, atque elargitur, quae

²³⁹ Emptae a CHRISTO animae, illius factae sunt iuris. (Souls obtained by Christ, become of his law.)*

omnis expers tum aerumnae ac miseriae, tum finis, beatissimis atque adeo aeternis referta est bonorum thesauris, et quae paruo omnino emitur, etiam si uitae iactura emi contingat.

2.25. Et haec est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, uitam aeternam.

Obserua breuissimam futurae uitae ac felicitatis definitionem. Nihil est, \56.b\ inquit, aliud uita beata, uita illa, ad quam die, noctuque suspirant Dei filii, hi nempe, qui Christi molestias, mundi anteponunt delitiis, quam in Patre manere ac filio:²⁴⁰ cuius quidem mansionis autor est utriusque spiritus, atque idem ad destinatum brauium ut dux ita, ne in cursu deficiamus, nutemusue in stadio, soler-

{1555 p. 352}

-tissimus praecursor. Iam dilucidior fuisset litera, si Qua, non Quam, uertisset interpres ad hunc modum, Haec est promissio, qua promisit nobis uitam aeternam. Haud scio equidem, an huiusce uitae desiderio, quae in aperta diuinitatis uisione, atque cum Deo, qui uita est animae non solum coniunctione, uerum etiam similitudine est posita, teneantur hi, qui terrenarum rerum cupiditatibus affixi, potioem animae partem (amorem dico) quo Deo potissimum uniri possent, in coeno tanquam sues immundi, sepultam tenent. Aut certe istiusmodi uiae ratio, per quam deiformes etiam in hoc mundo efficiuntur piorum animae, prorsus me latet, aut quae fieri uideo absurda sunt, atque omnino a uero itinere exorbitantia aut tali persuasione imbuti sunt homines, ut nullam aliam futuram esse uitam, quae diuturnioribus innixa sit bonis, quam ea sunt, quae sexcentis exposita esse mortibus uel una die experiuntur, tum credant, tum morum dissolutione palam testentur. Sane dicerem frustraneam fuisse Christi praesentiam in terris, nisi quasdam cernerem in mente Dei proborum reliquias: raras illas quidem, atque ita occultas, ut plane suspicer tum illos demum ad religionis iam perditae instaurationem e tenebris emersuros, cum ne uita quidem \57.a\ eos dignos hi ducent, qui se solos ad id laboris natos arbitrantur, ut uel ipsis ultra columnas Herculeas habitantibus, bene uiuendi leges praescribant, ne dum Christianis illis, qui ob temporum licentiam nonnihil ab euangelicis descuiere praeceptionibus. Obsecro, quibus id armis tentare cogitant? aereisne? an illis, quibus usus est Christus in praelio hoc duro cum morte et peccato? Tum, dico, quando fortis armati arma ipse auferens, uniuersa spolia eius diripuit, interficiensque inimicitias in semetipso, pacem, ut inquit Paulus, euangelizauit? Cum quidem pro Christo bellum istuc, quo tenebrarum harum po-

²⁴⁰ Vita beata qualis. (What the blessed life is like.)

{1555 p. 353}

-testates debellari solent, ineundum sit, Christi ipsius armatura ac telis tam arduum perficiendum est negotium. At nostrum, si lubet, armorum usum cum illo, quo Christus mundi principem cum toto illius exercitu profligauit, comparemus: nostraque inter nos, in re tanta praesertim discutiamus consilia: imo hi sua, qui rerum potiuntur, quorumque interest pulcherrimae Christi sponsae in acie periclitanti subuenire. Ille in primis tenuissima armatus paupertate, munitusque satellitio illo hominum, quos pauperes spiritu uocare libuit, in medium prodit circi, atque in theatrum cum mundo dimicaturus descendit. Quid nos? quo obsecro armorum genere? Quibusnam praesidiis rem tam difficilem aggredi est nobis animus? luxure? opulentiane, quae usuris, ut fit a plerisque, atque auaritia, et infelicis plebis sanguine sit acquisita? Christus enim suos appellat milites beatos, si esuriant sitiantque iustitiam.²⁴¹ Nos contra, neque \57.b\ comessationibus, neque, unde portentosae illae et promiscuae libidines, quas Paulus uerecunde cubilia, et impudicitias nuncupauit, originem habent, ebrietatibus, uel modum, uel finem ponimus. Ille, Discite a me, inquit, quia is sum et humilis corde. Quid nostrates Proceres? Audiamus Esaiam sub Moab nomine illorum adumbrantem ingenia.

Audiuimus, ait, superbiam Moab. superbus est ualde. At uide huiusce bestiae uecordiam. Superbia (inquit) eius, et arrogantia eius plus quam fortitudo eius. Iccirco ululabit Moab ad Moab, et tandem uniuersus ululabit. Heu mundi fastum etiam inter mortuos inuentum, atque e sepulchris foedissimo omnium exemplo exsuscitatum. Clamat Paulus, In carne ambulantes non secundum carnem militamus: arma nanque militiae nostrae non carnalia, sed potentia Deo ad destructionem munitio. At tu iterum perspice, quam ex diametro, ut aiunt, inter sese dissident arma Christi et arma illorum, qui se tamen ad

{1555 p. 354}

Christi militiam pertinere, imo ad Christi religionem tutandam se unos e coelo delapsos opinantur. Certe si, ut diximus, Dei religio pene in ipsis uacillans basibus, firmissimis, ut conuenit, offirmanda est uectibus, nullis aliis utendum erit instrumentis, quam illis ipsis,

---

²⁴¹ Arma quibus tutantur Dei milites, et quibus eorum adversarii. (The arms by which the soldiers of God are defended, and those by which their enemies [are defended].)

quae secum attulit in terris opifex ille admirabilis, qui effinxit uniuersa, nempe humilitate, fide, iustitia, patientia, terrenarum rerum contemptu, ac qua uel sola suus obducitur color sponsae, charitate: quae quoniam in terris iam nulla est (abiit dudum in coelum indignabunda) totus confusus est orbis. Hinc praelia, hinc \58.a\ regnandi cupiditas, hinc oppressiones, hinc rapinae, hinc odia, hinc extrema illa demum usurarum calamitas homicidiis ipsis crudelior, originem traxere. Non est (opinor) tam fortis animus, atque ad aduersa alioqui perferenda impavidus, qui hic non timeat, qui Christi uices non doleat, quique non malit e uita excedere, quam in tam aerumnoso rerum statu, in quo nulla habita probitatis ratione, scelestissime uiuitur, perpetuo angi, et cruciari. Censendumne erit uitae aeternae pollicitationem, quam factam nobis a Deo Patre cum alias in scripturis, tum in hac maxime legimus epistola, ad illuuiem istam hominum ambitiosorum, crudelium, inertiumque pertinere? Errant qui id arbitrantur. Siquidem nisi penitus capiti illi, in cuius texturam cooptari cupimus, ac membra censer, similes usqueadeo effici conemur, ut unius omnino fiant uigori, naturaeque, et caput et membra, nulla nobis erit cum Deo portio.

Tu uide, ne pro Christi corpore, quod undequaque perfectum esse debet, ac uniforme, chimaeram aliquam, aut monstrum aliud huic simile in credentium coetum obtrudas, sponsamque illibatissimam et uerecundam pro pellice habeas. Ne id contingat, summo enitendum est studio, cauendumque ab illis ipsis rebus, a quarum astu pellecti multi ac seducti, ex membris Christi in

{1555 p. 355}

membra transeunt meretricis. Quam sane metamorphosim eo periculosiorem quo frequentiore sanctissimus nostrae timens infirmitati apostolus, sic nos hortatur:

2.26. Haec scripsi uobis de his, qui seducunt uos:

2.27. et uos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in \58.b\ uobis. Et non necesse habetis, ut aliquis doceat uos, sed sicut unctio eius docet uos de omnibus, et uerum est, et non est mendacium. Et sicut docuit uos, manete in eo.

Id uult Ioannes: Haec ideo tot uerbis replico, ac uel usque ad rauim inculco anxius, ne impiorum capti praestigiamentis, a Christo omnium benignissimo, ad mundum, dominum nimirum agrestem et fallacem, transfugiatis.

Non desunt, scio, uestro in coetu seductores qui uestram cauponantes simplicitatem ac fidem, antichristi uerius quam Christiani uocari possunt. Cauete, obsecro, ab istiusmodi uenatorum aucupio: fugite mundum, nam quae, ad mundum attinent, ut laciniosa sunt, ac tortuosa, sic obliquo ueluti gyro ac maeandro ad interitum pertrahunt. Sed quid uos multismoneo?

Ipse Christi spiritus etiam citra nostram adhortationem, non solum commonefaciet uos, uerum etiam suauissimis attrahet afflatibus, et nusquam non uestris aderit consiliis. Is quidem quandiu uobiscum erit, nihil uobis ad coelestem nanciscendam gloriam deesse poterit: tantum abest, ut rebus illis, quae ad praesentis uitae institutionem faciunt,

frustremini. Nec est uerendum quo minus ea uera sint ac sancta, quae is docuerit, qui ab omni procul abest fucō et inquinamento.

Tantum in eo, quod ille uos semel edocuit, perseuerate.²⁴² Ingenii sane uani signum est

{1555 p. 356}

et peruersi, ab incoepto probitatis studio ac proposito facile relabi et deficere.²⁴³ Rectam, opinor, hausistis doctrinam: non defuit spiritus, non unctio, non Patris aeterni subsidium. Meministis quo uester dirigendus sit cursus, quo labor, \59.a\ quo indefessum illud anxiumque pertingendi metam tum studium, tum conatus. Nihil iam aliud restat, nisi ut in ea, quam edocti estis, ut dixi, persistatis instructione ac doctrina. Atque id quidem non temere: aut sicut hi solent, qui leuissimo agitantur animo, inconsulto, ac interrupte, sed usque ad Christi aduentum perseueranter: quem sane aduentum haud procul esse a foribus praesentisco,

2.28. Et nunc filioli manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in aduentu eius.

Diuus Augustinus legit, Manete in ea, nempe unctio. Verum siue Ea legas, siue Eo, alterum ad Christi refertur spiritum, alterum ad ipsum Christum, quae eadem est unctio, ac dulcis quaedam in anima suauitas, qua mens affecta tota lenitur, atque ad percipienda secreta legis mysteria praeparatur. Sed illud cauendum, ne exorsam in nobis flammam ignauiter restinguamus. Nam Christi spiritus eiusmodi est naturae, ut semper ardeat: nec aliunde, quo suam enutriat flammam, uenatur alimenta. Ipse enim per se ignis est.²⁴⁴

Quocirca peregrinis haud commiscetur incendiis, neque alium ab anima requirit fomitem, ac nutrimentum, praeter ipsam animam. Quae tamen, ni prudens sit, et constans, in eam facile delabatur socordiam, ut ignem tam uitalem pertaesa, ignem alium concupiscentiarum ita strictim amplexetur, ut tota se mundo tradat, quae prius fuerat Dei. Unde duplicis fit rea piaculi: nam praeterquam quod e purissimo sancti spiritus ardore in tetrum illud, letale,

{1555 p. 357}

horrendum, \59.b\ miserabile, detestandumque se demiserit incendium, leuissimi quoque censebitur consilii. Atque in his peccati generibus mirum quam turpiter errent fere omnes. Iccirco non tantum ab huius apostoli doctrina, sed et aliorum, tum maxime ipsius Dei uerbis, tanquam assiduis pungimur stimulis, urgemurque ne exorsum in nobis

²⁴² Adhortatio ad perseverantiam. (Exhortation to perseverance.)

²⁴³ Ingenii signum est uani ab incoepto facile desistere. (It is a sign of an unreliable mind/ talent to desist readily from an undertaking.)

²⁴⁴ CHRISTI spiritus per se ignis est. (The spirit of Christ is a fire unto itself.)

remollescere sinamus studium.

Quocirca non in cassum clamabat Paulus: Spiritum nolite extinguere. Spiritum extinguit, qui a Deo ad mundum transfugit: extinguit, qui coeptum iter iustitiae commutat et praecidit: extinguit, qui ipsiusmet spiritus refutat afflatus: extinguit, qui foedis deditus uoluptatibus in turpissimo commarcescit ocio: extinguit lurco, helluo, rapax: extinguit hypocrita, iners, tyrannus: extinguunt hi tandem, qui ob amorem mundi religionem Dei non solum uenalem habent, uerum etiam illa, ad conciliandos sibi honores ac dignitates, pro lena utuntur.²⁴⁵

Vide in quam miserandam transmutantur formam atque imaginem plurimi ex his etiam, qui primas tenent, aut magis occupant, cathedras in Dei aede, ac templis. Et tamen in anima sic male affecta et turpi non habitat Spiritus sanctus.

Haec admonuisse non inutile fuerit, cum propter illos, qui persuasum habent felicissimum hunc scribam Dei in repetendis sententiis multum (pene dicunt superfluum) esse, tum ob quorundam facilem impudentemque in mutando consilio leuitatem.

Adeo enim instabiles sunt (de locorum mutatione modo, uel status uitae quandoque male imprudenterque assumpti non loquor) atque in instituenda sua ipsorum uita, et uarii, et \60.a\ imbecilles, ut uno eodemque temporis momento ardere illos uideas et algere. Unde non iniuria crebros illos inculcari audimus stimulos. Vinctio maneat in uobis. manete in ea. Et nunc: Filioli manete in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in

{1555 p. 358}

aduentu eius. Siue enim aduentum Christi uniuscuiusque mortem, siue iudicium uniuersale, siue etiam particulares illius afflatus intelligas ad animam, non erras, opinor.²⁴⁶

Solet quidem benignissimus dominus antea multis peneque infinitis extimulare modis animas, quam ad extremam illam a corpore separationem peruentum sit, ne tum quidem imparati inueniantur homines cum paratissimi debeant inueniri.

Magna ea est confidentia, cum quis absque oleo et lampade bene emuncta sponso Christo ire obuiam contendit. Fax purgatissima et accensa in aduentu magni Dei ad nos, est necessaria: alioqui illud erit periculi, ne explosi, exhibatique, ac reiecti a conclauo illo coelesti, et coenaculo, in quo animae beatis atque adeo perpetuis delitiantur epulis cum sponso, ianuam a tergo claudi sentiamus.²⁴⁷

Ut enim facis huiusmodi liquorem ac nutrimentum, fiduciam esse in anima ducimus: ita portarum clausuram animae desperationem, atque in malis perpetuitatem arbitramur.

Etenim nullo alio tam longo seiungimur interstitio a sponsi congressu et contubernio,

²⁴⁵ CHRISTI spiritum quomodo extinguimus. (How we extinguish the spirit of Christ.)

²⁴⁶ Adventus CHRISTI triplex. (The three-fold advent of Christ.)

²⁴⁷ Oleum in lampade ferre quid sit. (What it means to carry oil in a lantern.)

quam desperationis, atque ultroneae a clementissimo Patre, dicamne fugae, an defectionis, ignoro.²⁴⁸ Siue igitur quotidianis ad resipiscentiam pungaris stimulis, siue ad aliam uitam per mortem e corpore euoceris, fiducia \60.b\ tibi opus est ingenti, et ad conciliandum plenius Dei fauorem et gratiam, certa.

Secus enim si egeris, quinam gratiam illam spiritus, quam iustificationem appellamus, quamque a fide potissimum oriri credimus, assequi poteris?²⁴⁹ Cum iustificentur itaque homines gratis per fidem (ut sentit Paulus) quid paues? quid de diuina dubitas clementia? quid illam, illam tam amplam angustiis nescio quibus insulsis, Dei arctas liberalitatem? Visne Deum in morte habere propitium? te totum (quantus quantus sis) in illius proiice uoluntatem. Quae talis est, ut animarum omnium salutem magis ex-

{1555 p. 359}

-petat et quaerat, quam nosmetipsi propriam. At sic tamen interim noster adornandus est cursus, itaque concinnanda nostra haec uitae lampas, ut cum fiducia ad thronum (ut inquit Paulus) accedere non uereamur: nam fides, quae suis denudata est membris ac fructibus, non illa est, quae Deum promereatur.²⁵⁰ Aliter quidem saluandorum quoque Daemonum spes esset non exigua. A qua tamen assertionem pii omnes tam horrent, quam a reliquis illis, quae suam ob impietatem diuinae refragari iustitiae ac naturae, certo norunt. Proinde anima, quae fide illa uiuit, cuius tanquam lampadis inflammatae fomes perpetuus ac nutrimentum diuinus est amor, qui operationum ellychniis ornatus sit, atque altus: ea est, quae in sponsi aduentu non expauescit, non trepidat, non (ut inquit Ioannes) confunditur: sed hilaris et expedita, fit illi obuiam.²⁵¹ Felix occursum, ac dignum homine illo, qui concessio uitae usu non abutitur: sed ea, qua conditus est a Deo, natura, sic uiuit in hoc mundo, ut uenientem \61.a\ dominum, non ut hostem timeat, sed ut amicum et Patrem uenerabundus praestoletur. Alioqui certe nullam unquam, quae Deo grata sit, inire uitae rationem, ultroque a benignissimo Patre deficere, uoluntarieque delinquere, atque in peccatorum faece ac sorde omnem aetatem consumere, qua fronte? quo animo? qua fiducia Deum offensum, atque infinitis ultroneisque irritatum, iuxta et iratum, culpam, expectabimus iudicem? Dura ea est hominum conditio et periculosa, qui uitam hanc breuem, datamque homini a Patre aeterno, ut mentis aciem in rerum coelestium contemplatione ac desiderio, ullo absque interuallo fixam habeant, in his solum, quae ad carnem mundique oblectamenta pertinent, afflictam obruunt. Quare haud mirum esse debet, si aut in uita admoniti ab incoepto pertinacique in malis non resiliunt proposito, aut in morte

²⁴⁸ Nullo alio tam longo [sic, longo, 1547] seiungimur a Deo interstitio, quam desperationis. (We are separated from God by no other gap as lengthy, as [that] of despair.)

²⁴⁹ Iustificationem non expectari debere sine fiducia. (Justification without faith should not be expected.)

²⁵⁰ Fides absque suis membris, ac fructibus, minime seruat. (Faith without its members/limbs and fruits saves least.)

²⁵¹ Lampas fidei quomodo ornari debeat. (How the lantern of faith ought to be adorned.)*

constituti, iusto Dei iudicio desperant, censentque
{1555 p. 360}
diuinam clementiam suis uictam sceleribus cessisse.
Rumor est nuper hisce in oris dissipatus, Episcopum quendam Pannonium post uitam in aulis principum ac negotiis illis, quae institorem magis decent, quam Episcopum, attritam, lecto grauiter decubasse: qui tamen, anteaquam e uita excederet, suis a familiaribus rogatus, ut eiectis iam tandem ab animo huius mundi curis atque occupationibus, Deo adhaereret: illique, tametsi grauissime ac hostiliter ab se laeso, fideret, speraretque ab eo ueniam, qui nulli quamuis scelesto suam denegat misericordiam: quin potius stat ad ostium pulsans, nihilque tam cupit, quam ut ad eum fiducialiter recurratur: respondit: Si Deus mihi parcat, non est iustus. His dictis e \61.b\ uita discessit. ²⁵²
Exemplum sane horrendum id mihi uisum est, dignum tamen memoria, ac quod literis propter illos mandetur, qui simili donati pedo ac infula, nihil sic amant in uita, quam ne suum aliquando praestitisse officium appareant. Certe si quantum oneris secum habeat mitra illa, quae non tam gemmis, filisque aureis ab Idaeis intertexta esse debet phrygionibus, quam pura fide a Dei spiritu, ac tum in Deum, tum in subditos dilectione, qua malint etiam a carnifice millies obruncari, quam ne una quidem aberret a grege ouicula, diligentius expenderent Episcopi, non sic animose rem tantam aggredierentur, non emerent, non uel usque ad fastidium summi Pontificis peterent, fereque extorquerent. Sed hic mihi tempero. Quid enim mea haec interest monere, qui mortuus sum? Ergo ad mei similes tantum, quos eodem in sepulchro mecum Deo seruire gaudeo, secundum mensuram regulae, qua mensus est mihi Deus mensuram pertingendi usque ad illos, scribo. ²⁵³
Non enim quasi non pertingens ad eos superextendimus nos. Ideo si quid scribo, illis scriptum sit. Nam inter meos, et Reges, et Principes, et Pontifices, et populares homines agnosco. Tantum illud
{1555 p. 361}
auero, petoque, ut se tales Deo exhibeant, quales se esse interposito etiam bis iuramento promiserunt. Magna profecto nostra est obligatio, magnum debitum, magnaue, ac indelebilis promissionis syngrapha, obsignata nimirum crucis nota, atque impressione. Si quidem nostra est aliena uita a mundi consortio, manet integra inter nos et Deum transactio [sic, transactio] et pactum.

²⁵² Exemplum episcopi morientis. (Example of a dying bishop.)

²⁵³ Episcopi veri consilium circa subditorum salutem. (The advice of a true bishop concerning the salvation of his subordinates.)*

NOTE needed on this bishop.

Sin secus: hoc est, si his quae uel in baptismo, uel in professione \62.a\ denuo polliciti sumus, ex animo reiectis, obliteratedisque reconciliationis nostrae cum Deo conditionibus, sic uiuere libeat, ut merito periurii damnari possimus, ius illico foederis ob ruptam fidem resignatur, atque in aliena castra transfugientes, ex Dei filiis, hostes euadimus.²⁵⁴ Siquidem qui amicus est mundi, ut noster inquit senex, Dei inimicus constituitur. Porro mundum non tantum patentia illa flagitia appello, quae perpetrata, ipsis etiam solent esse horrore flagitiosis, quantum occultas, peneque incomprehensibiles in animo peccati radices ac blandimenta: quibus inescati plerunque homines, eo trahuntur, quo a mundi illicio, atque hamato fune concupiscentiarum euocantur.²⁵⁵ Hinc primum promissae fidei obliti, ad diuinas obsurdescunt inspirationes, contemptisque Dei mandatis, in omnem sese proiciunt turpitudinem. Quid uero malorum atque impudentiae ab affectu inordinato ac turpi oriri soleat, frequentes rerum nostrarum calamitates testari possunt. Tolle igitur nimium illum terrenarum rerum aestum et ingluuiem a Christianis, cessabit quam primum ambitio, cessabit superbia, cessabit hydra illa insolens, unde rixarum omnium emergerunt capita, dominandi cupiditas, atque propterea ad aliena commoda difficultas, ad propria uero tanta rerum effusio ac luxuries, ut nullus unquam uel nostram, uel nostrorum infarciendi libidinem inueniatur modus.

Hi sunt quidem fructus carnis, hi sardonici risus, eae insidiae, haec lenoci-

{1555 p. 362}

-nia ea uniuersalia, in quae ipsi quoque interdum impingunt mortui. Contenti enim quidam suo illo excelso gradu, ne dicam laqueo, ferme in aliam prae animi \62.b\ impotentia transformantur speciem, quae non sit hominis sani, sed aut amentis, aut ferae indomitae ac immundae.

Quare hisce assueti maleficis, longoque usu attriti atque inueterati in peccatis, ad quemuis Christi aduentum exanimantur.²⁵⁶ Si a primo illo, quo mens ad praeteritae uitae resipiscentiam atque detestationem, quae est diuinae beneficentiae natura, admonentur, pertentari eos contigerit, auertunt actutum animum, resiliuntque, et alio, ne suae salutis monitorem audiant, deflectunt.

Adeo miseri, qui ad tam suauem tactum commollescere debuerant, indurantur, atque ultro ad uniuersales spiritus sancti radios hebescent. Si a secundo, tum dico, cum ad supremum peruentum est uitae suspirium, inuitantur, nullum illis discrimen, primane, an secunda uigilia ueniat dominus. Nam cum semper imparati sint, ad minimam mortis memoriam contremiscunt, nihilque tam inuiti audiunt, quam illud Christi: Ecce sponsus uenit, exite obuiam illi. Quo se tunc uertant trepidi? Ad mundumne? quid mundo fallacius? Ad Deumne, quem sibi ultro infensum reddidere? Enimuero si sapiunt, quo

²⁵⁴ Arcta est promissio eorum, quae promittuntur in baptismo, arcta et quae in coenobiis privatim. (The promise/ guarantee of those things is strict, which are promised in baptism, and strict as well those [promised] privately in monasteries.)*

²⁵⁵ Unde illuuias errorum dimanavit. (From where the filth of errors has flowed.)

²⁵⁶ Cuius sint vitae, qui CHRISTI timent adventum. (The lives of those who fear the advent of Christ.)*

scelestius a Deo descuiere, eo pertinacius celeriusque ad illum, cui proprium est misereri et parcere, confugient.

Tantum illi fidant, atque in eum quicquid in uita deliquerint ulla absque diffidentia reiiciant. Ignis enim consumens Deus est. Ab hoc sane non tantum ad scoriam usque decoquuntur animarum flagitia, uerum etiam in tam nitidam refunduntur imaginem ac formam, ut sint tanquam filiae Dei uiuentis, purae uidelicet, atque ab omni prorsus ueteri \63.a\ consuetudine defaecatae.²⁵⁷

Verum ad huiusmodi spiritus immissiones duriores sunt nonnulli, quam ut emolliri uelint. Itaque in peccatis enutriti, in peccatis etiam irre-

{1555 p. 363}

-parabiliter emoriuntur. Caeterum qualis fuerit status morientium, tale erit et iudicium.²⁵⁸ Unde qui condemnati e uita demigrarunt, eandem secum ferentes sententiam, ante Christi tribunal sistentur, audituri nimirum iudicium illud horrendum: Ite maledicti in ignem aeternum. Is erit aduentus filii Dei postremus, in quo Christus, cui Pater omne dedit iudicium, uniuersalis erit arbiter, reddetque unicuique secundum opera sua. His quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem, et incorruptionem, quaerentibus uitam aeternam: His autem, qui sunt ex contentione, et qui non acquiescunt ueritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, et tribulatio, et angustia in omnem animam hominis operantis malum. Habes effectum iudicii. Nunc formam habe ex euangelio. Cum uenerit filius hominis in maiestate sua, et omnes angeli cum eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suae (quis hic primum non expauescit expectans audire quid id rei sit?) Audiatur. Et congregabuntur ante eum omnes gentes (o potentiam infinitam nostri iudicis) et separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oves ab hoedis. Quid postea? Et statuet oves quidem a dextris, hoedos autem a sinistris. Iam uideo hic totam contremiscere mundi machinam, ne dum iudicandos.²⁵⁹

Tunc dicet Rex iis qui a dextris erunt, Venite benedicti Patris mei, possidete paratum uobis regnum a constitutione mundi. \63.b\

Quanto hic gaudio solent hi affici, qui nullius sibi conscii sceleris, illud formidandum impiis iudicium iucundo praestolantur animo. At tu qui legis intueri, quibus potissimum praesidiis seruari possis: Esuriui (inquit Rex) et dedistis mihi manducare: Sitiui, et dedistis mihi bibere: Hospes eram, et collegistis me: Nudus, et operuistis me: Infirmus, et uisitastis me: In carcere, et uenistis ad me. Et quandiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis. Eae sunt uerae illae, ac

{1555 p. 364}

²⁵⁷ Quomodo Deus ignis sit consumens. (In what way God is a consuming fire.)

²⁵⁸ Qualis est morientium status, talis et erit iudicii. (What the status is of the dying, so too will be [the status of their] judgment.)

²⁵⁹ Iudicium universale quale futurum sit. (What universal/ final judgment will be like.)

solidae, quae decent sanctos, operationes: reliquae uero quae prae se ferunt pietatem, sunt ad has gradus, atque illarum ornamenta, quarum tamen omnium basis ac fundamentum pura est fides, quae adeo segniter non ociatur, ut se etiam mortuam contestetur, si cesset. Noui quosdam non popularis apud uulgum opinionis, quibusque mos erat ne digitum quidem ab Ecclesiae institutis recedere: siue ieiunia, siue missarum orationumque frequentiam, siue dierum obseruationes, atque id genus alia, quae gradus bonarum esse actionum diximus, requireres.²⁶⁰ Verum cum pro re nata succurrendum esset calamitosis, Neronis dixisses. Quid? Inter ipsas etiam pias alioqui exercitationes uidi illos ita in aduentu pauperis panem petentis furere ac insanire, ut blasphemias quoque, et maledicta inter psallendum immiscerent. Hi quidem dantes non dant. Iccirco quicquid agunt, cum absque fide sit ac spiritu, inter peccata potius connumerari debet, quam inter actiones illas, quae Deo probentur, quarumque obseruatores ad dexteram supremi iudicis collocatum iri non ambigimus. Hi quidem ob fidei candorem ac simplicitatem agni ab agno illo emaculato, \64.a\ qui tollit peccata mundi, appellantur: Illi ob foedam uitae consuetudinem et maleolentiam haedi: de quorum iudicio sic commemorata piorum felicitate, narrat Matthaeus: Tunc ex his, qui sinistris eius erunt, dicit: (Heu miseri, quo uos mundi protraxit amor? Quo carnis illecebrae? quo bonarum rerum neglectus? quo ambitio? Audite o qui ut mundo, sic Deo fucum facere credidistis. Audite increduli: audite rebelles, periuri, decoctores, rapaces, sicarii, hypocritae, homicidae, fures, auari, sacrilegi, blaspemi [sic, blasphemi], et qui uestra Dei clementiam aequasse facinora, imo superasse, iudicastis. Audite quas certas daturi estis poenas. Cohorresco o benignissime IESU, nec absque maximo terrore tuam illam, illam, inquam, tuam

{1555 p. 365}

terrificam, iustam tamen, et necessariam sententiam proferre audeo:) Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est Diabolo et angelis eius. Esuriui enim, et non dedistis mihi manducare: sitiui, et non dedistis mihi potum: Hospes eram, et non collegistis me: Nudus, et non operuistis me: Infirmus, et in carcere eram et non uisitastis me. Et quandiu non fecistis uni de minoribus his, nec mihi fecistis. Obserua quomodo totius rei Christianae summa sit posita in amore proximi.²⁶¹ Et quidem statutum est a Deo perfectionem legis esse dilectionem, finemque praecepti charitatem de corde puro, conscientia bona, et fide non ficta. Ad haec tanta fuit olim etiam apud Ethnicos cum priuati tum publici hospitii cura et obseruatio, ut Plato scriberet, hospites omnes ac pauperes a Deo esse.²⁶² Quae porro genera poenarum subituri sint improbi, \64.b\ quis modus, ubi, aut qua ratione torquendi sint apud inferos, praeter id, quod illa incognita

²⁶⁰ Quae a christianis requirentur in die iudicii. (What will be required of Christians on judgement day.)

²⁶¹ Tota summa rei christianae in dilectione posita est. (All the greatest importance of Christian matters is placed in love.)*

²⁶² Quid de hospitio frequentando senserint ethnici. (What the heathens felt about frequenting a guest house.)

sunt, nostri minime est instituti ea uelle stilo persequi: quae ut arcana sunt, atque in Dei mente reposita, sic rationibus tractata humanis, fidem reddunt aliquantisper infirmam. Idem censendum iudico de his, qui quaerunt, peruestigareque enituntur, quo motus consilio Deus, uniuersale illud fieri decreuerit iudicium.

Superuacanea haec est inquisitio, nodumque in scirpo hi mihi quaerere uidetur. Lego enim et credo fore iudicium, in quo quidem omnes resurgemus, at non omnes immutabimur. Atque ea omnia in momento nictuque oculi gerentur.²⁶³ Nec tantum homines, sed et angeli beati, tetrique spiritus, coram illo, qui iniuste pro nobis iudicatus, tunc iuste orbem iudicabit uniuersum, sistentur: ubi morosa nulla erit opus discussione, quandoquidem sibi quilibet testimonium illis reddente conscientia ipsorum, atque inter se inuicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, cum iudicabit Deus occulta homi-

{1555 p. 366}

-num, innotescet. Et demum pii omnes IESUM aspicient praesentem ad gaudium, impii autem ad moerorem. Turbabuntur, ait sapiens, timore horribili, suamque execrabuntur inscitiam, atque errorem, dicentes: Ergo errauimus a uia ueritatis, et ambulauimus per solitudines inaccessas: uiam autem domini ignorauimus. Quid nobis profuit superbia? quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Transierunt illa tanquam umbra. Contra uero iusti stantes in magna constantia aduersus eos qui se angustiauerunt, accipient regnum decoris, et diadema speciei de manu altissimi. Haec, \65.a\ inquam, lego, atque in huiusmodi assertionibus meam alo fidem. Caeterum quae curiositatem sapiunt, quaeque meum exuperant captum atque aciem, tam fugio quam quis alius. Quare ad ea, quibus nostra accenditur fiducia in Deum, reuertentes, arcana haec omnino, et tardis, ut me esse fateor, incognita, sapientioribus relinquamus. Puto enim, syncera fide, ac operationum earum sedulitate, quae a dilectione proficiscuntur, eum nobis conciliari posse Dei fauorem, atque amicitiam, (quae omnia illius dona sunt) ut in quacunque hora aut modo aduenerit, illi obuiam ire minime formidemus: sed prompto animo, atque ob donatam nobis fiduciam hilari et confidenti, sponsum opperiemur.²⁶⁴ Ergo quaecunque accidant aduersa, manendum est in eo, ut cum apparuerit, habeamus fiduciam. Atque hoc modo in felicissimo illius aduentu neutiquam pudefacti explodemur irrisi, ut illis fatuis euenit uirginibus, quae acceptis lampadibus non sumpserunt oleum secum. Unde ad fores conuiuui cubantes expectantesque introductorem, illud confusionis plenissimum retulere: Abite improuidae, nescio uos.

En igitur repulsa illa molestissima, qua non iniuria plectuntur hi, qui nulla uitae suae habita ratione in hoc mundo, Christi aduentum non solum timent, uerumetiam, ne esset iudicium atque ultor,

²⁶³ Iudicium universale subitum erit. (The final judgment will be sudden.)

²⁶⁴ Fide, et actionibus, quae a dilectione prodeunt, conciliatur nobis Dei favor. (By faith and actions which come from love, God's favor is acquired by us.)

{1555 p. 367}

uanum fore et commentitium exoptant, sibi que, sed frustra, persuaderi uellent. Vos autem, quibus sanior mens est, atque incensae ad sponsi aduentum et tetae et faces,

2.29. Si scitis quoniam iustus est, scitote quoniam et omnis, qui facit iustitiam, ex ipso natus est.

\65.b\ Nulli dubium, quod qui iustificationis gratiam adepti sunt, ideo iusti appellantur, quoniam Christo insiti sunt qui nostrae iustitiae autor est, ac dator.²⁶⁵ Da hominem quamlibet uirtutibus ornatum ac probum, abscissum tamen a Christo, huic iustitiae nomen haudquaquam hi tribuent, qui probe norunt aequae hominem amputatum a Christo, esse ac palmas solet a uite recisus. Quam ob rem non ociosum est, quod tam crebro inculcat benignissimus dominus, suosque hortatur in se, tanquam palmites in uite manere: Qui manet, inquit, in me, hic fert fructum multum: nempe iustitiae, quae a fide illa, quam in Deum habemus, quaque uniti sumus Christo, originem habet. Unde improba ea omnino est uox, ac detestabilis, qua non nulli se factos quidem homines a Deo haud negant, uerum se iustitiae nomen ex sese nancisci posse asserunt. Id certe perinde est, atque si quis asseuerat sarmentum (ut inquit ille) emucidum posse ex se uuas producere, aut cadauer in cineres iam collapsum posse ex se uiuere ac spirare. Christus itaque, qui non tantum iustus est, sed et ipsamet absolutissima iustitia (aliter pro uniuersali hominum damnatione satis nunquam facere potuisset) ex se filios sui gignit similes, quos fide alit, atque ita charitatis suae potu inebriat, ut unum plane illos secum cum Patre efficiat. Haec est perfecta iustitia, si quod tamen perfectionis nomen in hoc mundo reperiri detur. Raro enim ad tantum animae candorem ac lumen potest quispiam, quamuis in caeteris

{1555 p. 368}

perfectus, euehi, ut non interdum notas quasdam imperfectionis \66.a\ prae se ferat. Sic est huius mundi natura aggrauat enim uel nolentes, trahitque inuitos in peccati legem, nobis nimirum a Deo relictam, ne nusquam desit ad perfectionem exercitatio ac lima. Indicium igitur id certum erit, nos ex Deo natos esse, si ita (quemadmodum ipse iustus est) in iustitiae studium incubuerimus,

ut iusti nomine ab ipso iustitiae erogatore Christo cohonestari mereamur. Id nempe studii, atque seduli in uia iustitiae exercitamenti nos a Deo natos, atque insitos illi esse arguit.

---

²⁶⁵ Iustus quispiam dicitur iccirco, quoniam CHRISTO insitus est. (Therefore anyone is said to be just, because he has been grafted onto Christ.)

Verum in hoc erratur a multis, qui suam uolentes, ut inquit Paulus, constituere iustitiam, iustitiae Dei non sunt subiecti. Sibi quidem uiuere adnitentes, Deo moriuntur: neque unquam, ut idem asserit, per legem legi emori didicere: unde a radice miserrimum in modum degenerantes, nihilque quod pietatem referat et iustitiam, parientes, more surculi abscissi atque proiecti sterilescent.

Danda est itaque opera, in illudque ui summa animi connitendum, ne ab incepto in nobis per Christum iustitiae itinere deerrantes, in carnem, qui spiritu rem tantam coeperamus, consumemur. Cor quidem torpidum, atque suo in obsequio languidum, non amat Christus, multo minus sordidum, et, quod maxime fastidit, superbum et fictum.

\66.b\

CAPUT III.

3.1. Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.

Sapientissimus apostolus, atque idem coelestium mysteriorum nuntius, ut erat arcana quadam, hausta nimirum e sinu Christi, diuinae charitatis erga homines imbutus doctrina et cognitione, sic omnes, qui ex Deo

{1555 p. 369}

nati sunt, eadem affici notitia non modo uult, sed et illam ipsam rem tam saepe insinuat, ut plane affirmari queat, neminem, qui id ignoret, ad aliquam peruenire posse, quae uera sit, diuinorum atque adeo propriae salutis notionem.

Tametsi enim humanum id superat ingenium, prorsusque incomprehensibile factum est, quam ampla fuerit atque immensa Dei charitas erga genus humanum: tamen istud nostrum in primis debet esse studium, laborque, et exercitatio, ut id penitus non ignoremus. Qui sane tali uiuunt deliberatione, non queunt non obices omnes, atque impedimenta, quibus necessarium illud praecidi potest consilium, horrere. Ideo a mundanarum rerum cura atque amore auersi, in id solum mentis aciem ita intente dirigunt, ut nihil, quod mundi crassiciem oleat, admittant.

Cum quidem purissimae sit naturae Deus, qui poterit unquam a spisso animo et sordido ne tantillum quidem intelligi? An sit Deus, quis iam in dubium uertit? Verum affectus

illos ardentis amoris in Deo erga homines nemo \67.a\ unquam nisi eodem accensus igne cum illo metiri poterit.

Qua de re si quos uideris ultro libenterque in his uersari, quae ad mundum attinent, hos dicas nulla posse ratione ad diuinorum cognitionem introduci.²⁶⁶ Nam res spiritus eo peruestigandae sunt animo, qui nullo alio detentus affectu, in id totus feratur, quod non tam nixu proprio, quam benignissima Dei manu assecuturum se confidat. Hanc sane ob causam puto antiquos Patres antra solitudinum et uastas eremos adisse, ne quid omnino, quod tam delicatum cum Deo congressum interturbare posset, diligere cogerentur.²⁶⁷ Is felix, qui in his mundi rebus uersando, mundum odit. Nam qui mundum diligit, is ex Deo non est.²⁶⁸ At cuius ditionis ille sit, qui ex Deo non est, tute cogita. Philo in libro, quem de uita theoretica composuit, sic de primis ecclesiae institutis retulit: Renuntiabant, inquit, cunctis fa-

{1555 p. 370}

-cultatibus suis, qui se ad huiusmodi philosophiae, nempe Christianae, disciplinam dabant. Tum deinde omnes etiam uitae solitudines abiicientes egressi extra urbem in hortulis uel exiguis agellis degebant, refugientes imparis propositi consortia. Non cibus illuc, non potus apportabatur, sed diuina solummodo eloquia. Ab ortu autem diei usque ad uesperam, omne eis spatium studiorum exercitiis ducebatur, quibus ad diuinam philosophiam per sacras literas imbuebantur.²⁶⁹

Aurea profecto institutio, qua uerae pietatis culmen est erectum, sed ob ignauiam posteriorum, et anxium ad amplectenda terrena studium, pene dirutum.

Sunt quidem necessarii in mundo magistratus, sunt iudices ut Dii habiti in terris, sine quorum autoritate uix \67.b\ ab improbis tuta esset innocentia ueruntamen in tam opportunis bene institutarum rerum praesidiis, omnis abesse debet ambitio.

alioqui sancte optimeque ordinata a Deo, non queunt non confusissime pertractari, si qui rerum potiuntur quidpiam aliud quam uniuersale commodum, atque illius, cuius uices in terris gerunt, honorem appetunt.

Diuites sua libenter impartiant egenis, neque ob fortunarum copiam adeo insolenter turgeant, ut humanae sortis obliti, Christi pauperes ludibrio habeant. atque illa, quae calamitosis erogari decuit in alendis canibus, scortisque et parasitis, insumantur.

Pauperes uero iuxta Dei timorem, uitae necessaria manuum artificio, si datur, sibi comparent: sin minus idonei sunt, quaestuque uita sustentanda est, id agant uerecunde,

²⁶⁶ Qui se ultro, libenterque curis onerant mundanis, ad diuina percipienda fiunt inepti. (Those who voluntarily and willingly burden themselves with worldly concerns, become inept at perceiving divine matters.)

²⁶⁷ Cur patres antiqui solitudines frequentarunt. (Why the ancient fathers frequented solitary places.)

²⁶⁸ Qui mundum diligit, ex Deo non est. (He who loves the world, is not of God.)

²⁶⁹ Quid Philo de antiquis scripserit christianis. (What Philo wrote concerning Christians of old.)

et parce.

Cuperem quidem ob quorundam impudentiam, et ad aliena ligurienda uoluptatem, omnem omnino tolli ab ecclesia Dei mendicitatem.²⁷⁰ Cuperem etiam, ut opulentiores ita in communicandis superuacaneis saltem benigni essent, quod nemo mendicato uiuere cogeretur. Et certe dum quilibet ex ditioribus sua tantummodo quaerunt commoda et luxum, nihilque non

{1555 p. 371}

agunt, quo reclamante quoque Dei iustitia, suos tantum, qui interdum propter ignauiam nulli sunt usui, infarciant et saginent: contra autem, cum tam in immensum iam aucta sit mendicitas, ut fere inuenias qui secus, et si non desint, qui necessaria suppeditent, se posse uiuere denegent: adeo suaue nonnullis factum est id genus ocii. Cum, inquam, haec istiusmodi se habeant modo, non solum urbes et regiones infelicissimo turbantur \68.a\ motu, sed et ipsae omnino religiosorum familiae atque aedes tali nonnunquam agitantur uertigine, ut emporia dicas, aut nundinas.

Censemusne multos in hoc tam sui dissimili, ac turbulento uitae statu posse aliquando eo peruenire quietis atque ocii, ut libere in diuinarum rerum contemplatione uersari queant? nihil minus. Opinantur quidam praesentaneum id fore tot malis remedium, si rite indicta contingant comitia, et generalem tantilli huius orbis nostri synodum acciri detur.²⁷¹ Sancte hi quidem, sed in eo caecutiunt, quod nondum cunctae illis perspectae sunt rerum earum origines, pro quibus cogendum esset necessario concilium.²⁷²

Arbitrantur enim restitutis religiosorum moribus, diminutisque illorum facultatibus ac bonis, totam Christianae Reipublicae machinam pene labefactatam posse denuo erigi, ac instaurari.

Non inficior equidem struem hanc immensam illorum, qui sacris absque delectu initiati sunt, ad tantam deuenisse morum dissolutionem, ut ipsimet in causa sint, quamobrem toti fere orbi stomacho facti sunt, atque horrore, nedum irrisioni. Unde ab his potissimum, ut pote qui primi labantem impulerint religionem, prodire debet iudicium, et id quidem seuerissimum, ne dissimulatis in Deum iniuriis, nihil quod firmam polliceatur lapsarum rerum instauracionem a Patribus decerni possit: de aliis postea uidendum erit, tantum in timore Domini. Non me fugit praeterea quam late principum pene omnium

{1555 p. 372}

ac praelatorum tyrannis aucta sit, quam saeuae ac inexplebiles exactiones, quam maximus humanarum diuinarumque legum neglectus. Vix inter Christianos \68.b\

²⁷⁰ Mendicitas inter christianos vix ferenda. (Mendacity is not to be tolerated among Christians.)

²⁷¹ Concilii celebrandi ratio. (The reason for celebrating/ holding a council.)*

²⁷² Concilium generale necessarium esse, sed non omnes eundem spectare scopum. (A general council is necessary but not all consider the same goal.)

reperies magistratum, qui in tractandis negotiis publicis Deum ob oculos habeat. Quaerunt fere omnes quae sua sunt, non quae IESU Christi, non quae religionis, non quae publica concernunt commoda. Iam ita uiuitur a plerisque, ac si fortuito casuque res mundi, tanquam concursus atomorum agitantur. Nulla pietas, nulla clementia, nulla charitas, et adhuc an conuocari debeat synodus in dubium uertitur?

Sed illud stupendum non praeteribo, quod cum fides propemodum periclitetur, atque amor mutuus, unde oritur in nobis Deus, omnino extinctus sit in mundo, ad illa solum tractanda conuenire apparant, quae forsitan ignorata fidei minus officerent, quam eo modo intellecta, quo a plerisque intelliguntur, disputanturque, turgide nimirum, atque ad pompam. Obsecro, quid mea interest definiri, quas in me habeat uires arbitrium, quas uoluntas, quas Dei gratia, si nullo adhibito uitae meae temperamento, neque gratiam uocantem audio, neque manum uoluntati atque arbitrio suam deploranti debilitatem, ac ruinam, porrigo?

Quorsum ad originem, effectumque iustificationis et sacramentorum discutiendum inuitor, qui ab omni prorsus beneuolendi ratione alienus, nihil me agere uideo, quod uiua sit fide nixum: qua, ut sic loquar, sequestra, Spiritus Dei in cor hominis descendit: unde nostra omnis emanat iustificatio, atque ad sacramenta digne percipienda dispositio? Parum est a Patribus decerni, pacem nodum eum esse indissolubilem, quo non modo res conditae in terris, sed etiam quae in coelis, suo in statu conseruantur, uiuuntque in Deo, nisi depositis \69.a\ non tantum armis, quantum belligerandi libidine, atque, unde originem habent concertationes et rixae etiam in pacis templo, ambitione, uim

{1555 p. 373}

nobis magis inferri patiamur, quam nos aliis inferamus. O inscitiam hominum. non pascitur, crede mihi, doctrina nostra hac uanissima Deus, neque more humano istiusmodi genere scientiae, quae inflat, delectatur. Quare nostrae prius corrigendae sunt appetentiae, dirigendaeque a mundi amore in Deum, quam ad illa peruestiganda definiendaque accedamus, quae purgatissimum requirunt animum. Sic nimirum placato numine, nostrumque ad concilium accersito Dei spiritu quid non exorabunt Patres? quid non recte sancteque sancient in Dei nomine congregati? Qui ita suas condunt leges ac decreta, ut nihil aliud spectent quam Dei honorem, hi profecto filii Dei sunt, hi digne praestant aliis, hi facile dissidiosorum hominum atque haereticorum destruentes consilia, omnemque altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei attenuantes, in captiuitatem redigent omnem intellectum, in obsequium Christi.²⁷³ Quid? in promptu habentes omnem ulcisci inobedientiam et impietatem, fraenum mundo uel reluctanti iniicere ualidi erunt. Sic sunt illi, qui a spiritu Dei nostri sancto illustrati, non a spiritu Dei huius seculi nequam obcaecati, mundo ferocienti dominantur, eumque ad timoris Dei regulam informant. Alioqui segnibus conductis agricolis in uineam domini, neque maceries, neque ulla unquam obstare sepes poterit, quin turmatim porcorum greges

²⁷³ Qui leges condunt, hi nihil aliud, quam Dei honorem spectare debent. (These [people] who establish laws, ought to consider nothing other than God's honor.)

irrum pant, qui totam conculcantes uineam, ita integre depas cant racemos, ut ne unus quidem \69.b\ in lacum illum, in quem e praelo, quod solus calcavit Christus, redemptionis liquor effluxit, a uinitoribus inferri possit. Atque ita Christus ab hominum malitia pene superatus, e uinea excedet, aliosque (Turcas fortasse ac Sarmatas) quibus tuto suam commendet sponsam, eliget defensores. Interim autem uos, o qui non tam Casini, quam contemplationis montem illum sublimem, in quo beneplacitum est Deo habitare, colitis, uidete qualem

{1555 p. 374}

charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur, et simus. Videte, inquam, quam charos habuit nos Deus, ut non solum amicos, uerum etiam filios et dici et esse uoluerit. Tametsi enim uerbum Simus, non sit apud Graecos, additum tamen adeo non corrumpit sensum, ut etiam iuuet, reddatque uenustiore m, gratumque magis, ob rudiores maxime, quibus nondum compertum est, nullum omnino esse discrimen inter dici et esse, cum nomen, quod os Domini nominauit, a Deo alicui tribuitur. Diuus tamen Augustinus hac de re ita scribit: Qui uocantur et non sunt, quid prodest illis nomen? nihil prorsus (arbitror) si sint ex illis, de quibus in prouerbiis ita legimus: Nomen impiorum putrescet. secus uero de illo censendum, de quo sic quidam: Nominabitur tibi nomen tuum a Deo in sempiternum. Quale istuc est nomen? pax iustitiae, et honor pietatis. De Hierusalem, sancto nimirum electorum coetu, praedixit Baruch propheta. Vtrum igitur uerbum addas Simus, uel ne, haud multum adeo refert. Id curandum potius, quod tale sit nobis nomen a Deo datum, ut intra se nostrum quilibet sentiat Dei spiritum operantem \70.a\ clamantemque, Abba, pater. Ea proprie filiorum uox est, atque illorum qui per gratiam et adoptionem filio Dei insiti sunt: et ita insiti, ut unum plane iam factum sit in ipso Deus, et homo. Nam ad rationem summi boni spectat, quod summo se modo communicet cum creaturis: quod sane tum fit, cum naturam creatam tam sibi arcte copulat, ut ex tribus, uerbo scilicet, anima, et carne, una fiat persona.²⁷⁴ Quod si humanam carnem iuxta suae naturae conditionem Deo in unitate personae uniri non decuit, decuit tamen Deum, qui propter incomparabilem suam dilectionem et charitatem ea ipsa unione genus hominum seruare decreuerat, nostram non exhorrescere naturam. Non ideo tamen mutatus est Deus, qui semper est immutabilis: sed

{1555 p. 375}

nostra immutata est natura, quae cum uaria semper fit, atque ab ipso primo suae conditionis exordio sui dissimilis: nihilo minus ab ipsa uerbi assumptione habuit, quod ex terrena et mutabili sit effecta Deiformis, atque unius omnino spiritus cum Deo.²⁷⁵

²⁷⁴ Ad rationem summi boni spectat, ut se summo modo communicet cum creaturis. (It attests to the plan of the greatest good, that one shares himself with creatures in the highest way.)*

²⁷⁵ Quando Deus carnem assumpsit, non mutata fuit illius natura, sed nostra. (When God took on flesh, his nature was not changed, but ours was.)

Siquidem tanta est Patris aeterni charitas, ut naturam humanam ad tam excellentem gradum cum uerbo euexerit, ut eadem omnino sit facta hypostasis naturae diuinae atque humanae: ita, quod genus id nostrum alioqui luteum et mortale, secretissimo quodam modo ac ratione diuino innixum stipiti, in Deo magis sit ac uiuat, quam in sese: more nimirum surculi in ramo alterius arboris insiti, (sic humanis, atque omnibus obuiis, utendum est exemplis:) cum ramus sit arbori naturalis, surculus uero insititius, una tamen est arbor, unus truncus, una radix.²⁷⁶ Ecquid igitur boni \70.b\ a tam admirabili ac stupenda insitione sperari potuit? quid coniunctio illa? illa, inquam, coniunctio ab immensa aeterni Patris charitate profecta nobis attulit praesidii quid fauoris? Illud sane, quod ab ipsa Christum Deum et hominem, nempe fratrem nostrum, accepimus.

Charitatis enim Dei immensae, atque adeo imperscrutabilis bonitatis erga hominum genus haec fuit significatio: siquidem ab homine contemptus, non propterea ab aeterno suo illo seruandorum hominum consilio refrixit: neque perinde rem tam indignam ac nefariam est auersatus, tulitque indignabunde, quin limum istum nostrum uilissimum, atque illi infestum, arctissime uinciret, itaque sibi adglutinaret, ut nisi conatu ingenti prostratae uoluntatis a tam felici atque arcto coniunctionis uinculo enodari non possit.

Quid Deo sublimius? quid limo abiectius? Et tamen, (O incomprehensibilem aeterni Patris dignationem) Deus ad limum descendit, Deus limo unitur. An id satis illi uisum est? quid? homo, limus uidelicet alga ipsa uilior, ad tam excelsam prouectus est

{1555 p. 376}

sublimitatis altitudinem per Christum in Deo: ut quicquid egit Deus in terris, id limum egisse fateamur, credamusque illa Deum uere pertulisse, quae tulit limus in Christo.

Sic e stercore eleuatum est genus humanum: sic Hester depositis uestimentis pullis et lugubribus, introducta fuit ad Regem, a quo regni diademate donata, Vasthi loco regnare iussa est: sic tandem homines ex inimicis facti sunt filii Dei uiuentis, non solum amici.²⁷⁷ Et id quidem propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, lauitque sordidos in sanguine \71.a\ filii sui dilectissimi, quem propitiatorem posuit pro his, qui longe erant, et qui prope, quique profugi a facie domini illam secum, quemcunque peragrassent locum, ferebant sententiam: Vagus et profugus eris super terram. At quid illud profligatae desperationis indicium?

Maiores, inquit, est iniquitas mea, quam ut ueniam merear. Addiderant igitur flagitiorum cumulo etiam desperationis iniuriam, itaque pertinaciter in retrahentem a fuga induruerant homines, ut nullum omnino tanquam exanimes experirentur conscientiae stimulum, morique potius decreuerant, quam Deo uocanti assentire: illique, quem a fasciis ipsis offendere didicerant, reconciliari. Ergo propter nimiam charitatem suam, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo: ergo in Christo, per quem

²⁷⁶ Natura humana ita est Deo unita, ut magis in illo sit, quam in sese. (Human nature is so united with God that it is more in him/ that than in itself.)

²⁷⁷ Nulla hominis dignitas, aut virtus Deum unquam promeruit, sed ipse Deus per se animam, tanquam Hester Vasthi loco regnare uoluit. (No dignity or virtue of man ever deserves God, but God himself wished the soul to reign by itself, like Hester in place of Vashti.)*

accessum habemus in uno spiritu ad Patrem, reconciliati sumus Deo: ergo de gradu eiecta, atque occisa Vasthi, illa scilicet immani lege peccati, discissum fuit mortis decretum. Quis istud tam insperatum nobis attulit beneficium? nonne Deus? nonne Pater aeternus? nonne ille, qui suas fore asseruit delitias cum filiis hominum conuersari? Causa uero? charitas, amor, bonitas. Hominumne? Quid hominum? Dei. Quid enim succi ab arido stipite, aut saxo prodire unquam potuisset? Quid a Pyratibus? Quid a statuarum simulacrorumque cultoribus, ac par-

{1555 p. 377}

-ricidis, uel clementiae uel religionis sperari debuit? Omnes enim in id ultro conspirauerant, ut Deo aduersarentur. Qua de re non hominum bonitas, quae nulla erat: non amor, qui e terris excesserat: non charitas, quae dudum \71.b\ fugata in Dei sinu latebat, tantorum bonorum causa exitere. At Deus ex se se motus misit filium suum ueluti colonum in terris absque diuersorio, qui Patris tabellam iam a principio obsignatam, firmatamque iracundiae pessulo, resignaret apertamque e cruce, loco nimirum orbi uniuerso conspicuo, palam ostenderet, in qua sane uox ista aureis formata erat literis, CHARITAS. Hanc homo laetus inspexit, atque inde ueniam sperare coepit, et uitam. Conspexit et daemon, ac horrendum in modum exterrefactus, se regno spoliatum iri praesensit.

Nec quidem falsus fuit: mortuo nanque Christo, atque e tumulo excitato, quin etiam ad dexteram Dei patris gloriosissime ascito, captiua ducta est captiuitas: Morteque prostrata et interfecta, expunctum fuit debitum, atque ob datum pacis osculum, unum facti sunt Deus et homo.

Dum enim hominem tot interstitiis a Deo dissidentem assumpsit Christus, per crucem interficiens (ut inquit Paulus) inimicitias in semetipso, mediumque parietem maceriae dissoluens, fecit esse unum Deum et hominem, uitam (ut sic loquar) et mortem, gratiam et peccatum.

Unde indelebilis se reum facit culpa, qui tam beatum gratuitumque Dei nodum cum anima dissoluere non ueretur. Nam sic uno copulatos ardore, et eo quidem diuino ac aeterno, quo mediatore non solum filius unus est Deus cum Patre, uerumetiam spiritus humanus unus fit cum Dei spiritu, quid unquam dirimet, nisi mens hominis a Deo auersa, atque exultans in peccatis uoluntas? Siquidem inuita humana uoluntate istiusmodi non fit coitio, atque cum \72.a\ Deo unio.²⁷⁸ Quapropter sicut ipsa, pars ea est hominis, quae cum Deo libera-

{1555 p. 378}

-lissimo atque eodem salutis animarum appetentiore quam ipsae sint animae, transigit:

---

²⁷⁸ Voluntate hominis inuita non fit unio cum Deo. (Union with God does not come about from man's reluctant will.)

ita eadem uel sola est, quae uiolato foedere initae semel cum Deo copulae, abrumpit conditiones pacis, fitque actutum e filia Dei filia Babylonis misera. Nec sic tamen suos illos infinitos uniuersalesque charitatis radios a mundo subtrahit benignissimus dominus: si quid peccatur, tolerat, fertque nostram quodammodo humeris miseriam: ut uel sic saltem ad Patre tam beneficum recurrere non uereamur, dediscamusque animi desperationem, ac iuxta in perseuerantia peccati impudentiam. Itaque iam demum respiscamus ad uita, ex animoque expendamus qualem charitate quantamque beneuolentiae significationem dedit nobis Pater, ut filii Dei et nominemur, et reuera simus.

3.1. Propter hoc mundus non nouit nos, quia non nouit eum.

Ecce palam ulla absque periphraisi uir sanctus asserit Deum a mundo ignorari. Non nouit (inquit) eum, nempe Deum. Ecquis non nouit? mundus. astrane? sol? luna? plantae, terraeque animantia suum non norunt opificem? profecto coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum eius annuntiat firmamentum.²⁷⁹ Suo enim modulo res conditae, quamuis expertes uitae, laudant Deum, cum ab indita ui naturae, atque praescripta rei cuiilibet existendi lege summo ab effectore neutiquam recedunt.

Ecquis igitur iste est mundus tam ingratus? tam sui parum compos, qui suum non agnoscat conditorem? eum puto, de quo ita concionatur Christus. \72.b\ Cum uenerit ille (Spiritus intellige Patris) arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio. Illud item:

In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego uici mundum. Mundus ergo iste uisibilis non is est, quem iri a Paracleto reprehensum edisserit dominus: sed ille,

{1555 p. 379}

cuius principem ac rectorem ui eiiciendum esse diuina affirmat autoritas: ille, inquam, quem diuus Petrus mundum impiorum appellauit. Sic enim de Deo praeteritorum scelerum ultore loquitur.

Diluuium mundo impiorum inducens, et ciuitates Sodomorum et Gomorrhaeorum in cinerem redigens euersione damnauit. Clarius adhuc Paulus ad Ephesios scribens. Cum enim Christi coniunctionem cum Ecclesia, quae est corpus ipsius, et plenitudo eius, descripsisset: asseuerassetque ipsum Dei filium in omnibus pro omni bono suppetere, ut pote, qui omnia in omnibus adimpleret: mox intulit, Et uos quoque conuiuificauit, cum essetis mortui delictis et peccatis uestris, in quibus ambulastis secundum seculum mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius spiritus, qui nunc operatur in filios diffidentiae: in quibus et nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes uoluntatem carnis et cogitationum, et eramus natura filii irae. Ecce quam musice suo depinxit colore mundi faciem diuinus philosophus. Et nos quoque nonnulla in superioribus attigimus. Vide quomodo gradientes inter delicias atque oblectamenta huius

---

²⁷⁹ Qualis sit mundus, qui ignorat Deum. (What the world is like that ignores God.)*

mundi, mortuos appellat apostolus, nimirum Deo ob delictorum frequentiam atque habitum, quo inebriata anima, sensuque illo sublimi, quo in Deo uiuitur, \73.a\ destituta intermoritur[.] Ad haec, qui principi, siue ut illum uocat Paulus, Deo seculi huius nequam, dicto parent, hi diffidentiae filii, ut cernis nuncupantur, hoc est, increduli, ac parum Christi meritis fidentes. Et demum nil nisi carnem, iram, mortem, Sodomam, Gomorrham, et alia id genus permulta hoc in mundo immundissimo connumerari audis. In quibus (inquit) et nos aliquando conuersati sumus in desideriis carnis nostrae, facientes uoluntatem carnis et cogitationum: Hoc est, et animo et corpore toti peccatis expositi et obnoxii. Iccirco eramus natura

{1555 p. 380}

filii irae, nempe diuina digni ira, atque ultione. Vides, (ni fallor) huiusce mundi, qui Deum non nouit, effigiem: uides periculum: uides imposturam: uides cantus circaeos. Miror si quis iam sit, quem scorti huiuscemodi fucosi latere possit uafricies, falsique risus. At mirari qui pergam? quorundam potius dolere debeo peruicaciam, ne dicam ultroneas in Deum iniurias, et uoluntarios uoluptuososque in impietatem lapsus: qui nulla uel baptismi, uel professionis rerum earum, quae mentem a sensibus, atque proinde a mundi dilectione euocare possent deterriti memoria ac monitu, ubicunque degant, aut quacunque in re laborent, siue sacra ea sit, siue prophana, mundum in sinu portant: hoc est, pessundato Dei timore, non nisi, quod aut dolum, aut insidias, aut simultates aut libidinem, aut auaritiam, aut tyrannidem, aut ambitionem referat, cogitant, callentque astutissimi (si Deo placet) ueteratores.²⁸⁰ Per illos sane non stat, quin diu sua ipsorum culpa uacillans euertatur religio, subuersaque sancte \73.b\ uiuendi disciplina, mundus ea tandem obtineat, quae haud multo pridem a sanctissimis, ipso etiam reluctantante mundo, deuicta fuerant uiris.

Ergo illud certissima definiri potest asseueratione, mundum ab illis amatum, qui mundi odium profitentur, bonarum rerum exitium, atque instantem praedicere calamitatem. Verum tu, o Christe, cuius hic res agitur, prius quam spinae istiusmodi acutissimae in rhamnum coalescant, succide illas, ad nihilumque deueniant tanquam aqua decurrens: et si quas dirigunt in te sagittas, tu illas, qui potentissimus es omnium, perfringe: fiantque limacibus persimiles, qui inter repandum colliquesunt. Et certe quid nisi repunt cochleolae istae tumidissimae? Possunt sane in curribus, et equis nonnihil ferocire, atque in gratiam fortunae, cuius sinciput se apprehendisse gloriantur, ineptire, ac penitus dementare. Verum si res mundi huiusce fastuosas

{1555 p. 381}

et ludicras, ob quas ii mirandum in modum insolescunt cum rebus Christi seriis conferre libeat, nihil aliud, ut diximus, quam repunt cochleae. Tantum animos non abiiciant probiores: nam Christus, qui mundum se in illorum gratiam uicisse fassus est, uincet et, credo, ampullas istas ludentes in gremio suae dominae. Hinc nos etiam qui Dei honorem

---

²⁸⁰ Quid sit mundum in sinu ferre. (What it means to carry the world in one's breast.)

pluris facimus, quam illi suum mundum, ignorant ad unum, eosque omnino praeterit, quod illius assuti sumus corpori, quem, ut licentius suo frui mundo possent, non esse uellent. Quod si illius non penitus ignorant maiestatem, prouidentiam quoque, et quibus omnia suo in statu perseuerant condita, tum potentiam, tum uirtutem, \74.a\ bonitatem tamen, atque in ferendis sceleratissimorum hominum contumeliis patientiam, contemnunt. Id est enim non nosse Deum, atque illius membra prorsus ignorare. Imo cognita acerbissimis diuexant modis. Nec mirum quidem, in mundo sunt, ut iam praedixit dominus, et de mundo non sunt, sed filii Dei cum sint, illius quoque sunt haeredes, cohaeredes autem Christi, unde sequitur:

3.2. Charissimi nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus. quoniam uidebimus eum sicuti est.

Benignissimus dominus cum etiamnum in terris nobiscum ageret, nihil fere tam euidenter docuit, quam mundi contemptum.²⁸¹ Non enim Dei sapientiam latere potuit, pugnare inter sese Dei amorem atque amorem mundi. Iccirco suos de mundo nequaquam fore praedixit: Vos, inquit, de mundo non estis, sed ego elegi uos de mundo, propterea odit uos mundus. Ecquid unquam a tam fallaci domino requietis sperari potuit? Audite. In mundo

{1555 p. 382}

pressuram habebitis. Verum confidite, quia ego uici mundum. Hae sunt delitiae, quas hi a mundo expectant, qui in Dei castris militant, pressurae, odia, proscriptiones, exilia, atque huiusmodi alia pene innumera, quibus Dei amici libentissime obnoxii sunt.²⁸² His dignus, inquit, non fuit mundus. Quare sic sua a mundo accepta uulnera testabatur Paulus: In omnibus (inquit) tribulationem patimur, laboramus, persecutiones sustinemus, humiliamur, deiicimur, semperque mortificationem IESU Christi in corpore nostro circumferimus, at \74.b\ ea spe tamen, ut uita IESU manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos qui uiuimus in mortem tradimur propter IESUM, ut et uita IESU manifestetur in carne nostra mortali. Aegro quidem, atque irato haec audiunt animo mundi amatores, irridentque si quis illorum derideat insaniam: quanquam certe non res ea digna uidetur risu, sed dolore potius immenso, cum quis, ex illis etiam, qui se mundo imposturam fecisse opinantur, sic molliter, atque effoeminate uiuit, ut malit muliebrem uel in ipsis Dei aedibus mundum expiscari, quam inter mundissimas spiritus delitias, amaras tamen, atque insolitas suibus, uersari. Unde illud oriri cernimus, quod hi plerunque mimos, morionesque, aut pictum pauonum more famulitium, et collusores, forsitan et nepotes proprios, ne dicam filios, seu maui spurios, pluris faciunt, quam

²⁸¹ Nihil tam euidenter edocuit CHRISTUS in terris, quam mundi contemptum. (Christ taught nothing on earth so manifestly as contempt for the world.)

²⁸² Delitiae illorum, qui CHRISTO merent, pressurae sunt, et erumnae [sic]. (The delights of those who serve Christ are afflictions and troubles.)

Christi egenos.

Vidi equidem semel quendam non aspernandi nominis antistitem, ita manum in delitiis habuisse, ut ne interrogantes quidem, aut officii causa illum de more deducentes (intentus nimirum tolutario, qui forte pexus bellissime aderat) uel audiret, uel comitatum illum officiosum, gratum se habere indicaret.²⁸³ Sed festiuiter circunspiciens modo iubas equi, modo dorsum leniter manuque molli, atque ex contactu manicae odorata contractans, nihil aliud quam dilecto

{1555 p. 383}

gradario caeteris interim neglectis adblandiretur. Exhorruui, fateor, hominis leuitatem, ne dicam impudentiam monstrumque tunc uisus sum deprehendisse sub graui illo habitu, informe, non hominem, cui animarum curatio tuto committi posset. Et tamen huiusce farinae \75.a\ praesules quoquo te uertas, in sponsae ludibrium ebullire uides, et emergere. Heu sortem mundi infelicissimam. Ex lue sane istiusmodi letali iam facta est domina gentium sub tributo, corruique Sion ad Struthionum planctum.

Hae nempe pressurae illae sunt ineuitabiles, quas nusquam suis deesse filiis decreuit Pater aeternus: quasque ego non tam cruciatibus ac poenis, quas corporibus hisce moribundis a tyrannis inferri uidemus, metiri soleo, quam moerore illo, quo miserandum in modum hi affliguntur, qui Dei uineam ab ipsis cernunt deuastari agricolis et uinitoribus. Et tamen secretissimo Dei consilio sic fieri oportere non inscii sumus.

Iam illud inter caetera nostram omnem leuare posset molestiam, atque huiusmodi animi aestum lenire, si Dei uoluntatem in omnibus, quae occurrunt, non detrectantes, prompto id amplectamur animo, quod necessario nostram ad exercitationem a Deo mitti certo scimus.

Intuere num uerba illa Christi apud Patrem pro suis tunc habita discipulis moerorem omnem illum etiam, quo ob conculcatam afficimur religionem auferre queant, uel ne. Queunt certe, modo ea, qua conuenit in Deum fide et dilectione, expendantur. Ego dedi inquit, eis sermonem tuum: (en praesentaneum in primis contra mundi uulnera remedium) et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo. Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serues eos a malo. De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo. Sanctifica eos in ueritate: sermo tuus ueritas est. Haec forsane domine ad tuos solum spectabant discipulos, non ad alios quam multis adhuc

{1555 p. 384}

\75.b\ obiectos erroribus et peccatis. Audi: non pro eis rogo tantum, sed et pro eis, qui credituri sunt per uerbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te. Audio domine, et me ex illis unum esse, qui ad tam felicem admittuntur copulam

²⁸³ Exemplum cuiusdam antistitis contra mollitiem vitae. (Admonition of a certain minister against the softness of life.)

mihi persuadeo. Nec falsus sum.

Verum tu interim sine quo inanis est hominum conatus, inanis cursus, inane item consilium et deliberatio, meam adauge fidem, iuua conatum, insinua uires: imo, quo obnixius tenaciusque tibi adhaerere possim, sic meum erudi animum et uoluntatem, ut te solum uim eam esse et uelim et intelligam: per quam, ut tuus ait Paulus, fiduciam et accessum habeam in confidentia per fidem, qua in te uiuo.

Ita enim abs te non tantum motus, uerumetiam et impulsus, et usque ad stadii metam sustentatus, ea omnia, quae debilem hanc animam in cursu tam difficili remorari solent, haud pluris faciam, atque solent pueri a fictis excitati terriculamenti, in sinu matris sese abdere.

Tuta omnia quamuis horrenda sibi tum fore existimant. Tu et si Pater es, et is quidem nostri amantissimus, affectum tamen illum etiam maternum, quo nostram alioqui meticulosam exuscitare consuescis erga te fiduciam, quotidie experiri nos facis, eoque donas spiritus ardore ac testimonio, ut audeamus te Patrem appellare, atque subinde ad te tanquam ad tutissimum matris sinum confugere.

Hac igitur animatus persuasione, cuncta quae hic mihi tuo a discipulo scribuntur, omni reiecta haesitatione ac diffidentia, tum libenter audio, tum mihi ipsi cum primis dici non ambigo: Charissimi, inquit, \76.a\ nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus quoniam uidebimus eum, sicuti est. Dixerat enim nos mundum ueluti diuersae factionis milites non agnoscere. Nec mirum, ait, si mundus non cognoscit Dei filios, cum

{1555 p. 385}

Deum ipsum ignoret. Verumne quid huiusmodi nos turbet odium, illud in mentem ueniat, quod sumus filii Dei. Certe qui tali dignantur cognitione ut se Dei filios esse sibi persuadere possint (quemadmodum sibi quilibet, ne semper in itinere nutent iustitiae, persuadere debent) tanti aestimant mundi indignationem atque iniurias, quanti res caeteras fortunae ludicras, et nihili.²⁸⁴ Cum enim ad tam sublimem mentis excellentiam et dignitatem euecti sint, ut se Dei haeredes, cohaeredes autem Christi fore intelligant, se rerum quoque conditarum dominos per Christum esse intelligunt. Quare mundi ineptias deridentes, eo tanquam mimo aut histrione in scena hac stultorum uti consueuere. Vidistine unquam pantomimos uarias in species seu morum seu personarum sese transfigurantes, cachinnos mouisse spectatoribus? ita mundi stultitiam, addo et feritatem, et, si lubet, delitias contemplantur, feruntque filii Dei, quem breui, transacto uitae huius citissimae curriculo, se uti est inspecturos et credunt, et maxima mentis laetitia praestolantur.²⁸⁵ Quandiu enim in hac cum mundo colluctatione exercitamur, uix fieri potest, quin aliquam saltem ex tetro, puluerulentoque pugnae istiusmodi genere contrahamus labeculam et nigriciem: qua impressa, impossibile plane est, eam nos posse ostendere nunc dignitatem \76.b\ ac splendorem, quem post bellum istuc ineuitabile in

²⁸⁴ Quilibet sibi persuadere debet se Dei esse filium, ne semper haereat. (Anyone who must persuade himself to be a son of God, does not always adhere.)*

²⁸⁵ Sancti viri hunc mundum eo mirantur modo, quo mimos solent scaenicos. (Holy men admire the world in that way, in which they usually [admire] theatrical farces.)

coelis cum Christo expectamus. Id quidem temporis ad pugnam attinet, non ad triumphum.²⁸⁶ Adest sane dignitas, sed non uidetur, non apparet, non quales futuri sumus in Christo comprehendi potest. Cum porro Christus apparuerit uita nostra, tunc et nos apparebimus (ut inquit Paulus) cum ipso in gloria: Deoque, non natura, sed qualitate similes erimus: nempe beati, sancti, iusti, puri, immortales.²⁸⁷ Ad haec, nos qui Christo per crucis tolerantiam, mundanarumque rerum despicientiam atque irrisionem,

{1555 p. 386}

similes sumus, erimus et in futurum in maiestate gloriae. Nonne uidimus eum, cum in humanis ageret, rerum omnium huius mundi contemptorem? nonne abiectum? nonne a satrapis, superciliosisque scribis et pharisaeis, hypocritarum scilicet agmine derisum? nonne a mundo ipso, qui eum non cognouit, male habitum?²⁸⁸ quid tum, cum uita illa, quae nunc abscondita est in Deo, innotuerit? tunc illum uidebimus sicuti est, ac semper fuit, mirabilem, excelsum, incomprehensibilem, substantiaeque sibi soli cognitae.²⁸⁹ Caeterum quis similis unquam fuit Deo in filiis Dei? Ipse enim qui magnus et terribilis est super omnes qui in circuitu eius sunt, sibi soli est notus. alioqui cum uidere (ut ait quidam) et intelligere comprehensionis sit species, is qui Deum intelligentia assequeretur, aut Deo maior esset, aut ipse Deus. Cernetur igitur a nobis modo plane ineffabili in suae deitatis substantia, ut creator a creatura cerni potest. At nunc interim quidem a nobis uidetur per speculum in aenigmate, \77.a\ quasique per transennam intuitu fidei atque oculis illis, de quibus ita Christus: Beati oculi qui uident ut uos uidetis. In futura uero uita secretissimo modo, atque omnino nobis, quandiu in carne sumus, incognito, eum uidebimus. Si quidem ratio uisionis illius, quemadmodum a separatis a corpore animis comprehenditur, palam nobis nunc esset, iam beati essemus: quando quidem ea beatorum propria est portio, atque usus.

At nunc interim quidem a nobis uidetur per speculum in aenigmate, /77.a/ quasique per transennam intuitu fidei atque oculis illis, de quibus ita Christus: Beati oculi qui uident ut uos uidetis. In futura uero uita secretissimo modo, atque omnino nobis, quandiu in carne sumus, incognito, eum uidebimus. Si quidem ratio uisionis illius, quemadmodum a separatis a corpore animis comprehenditur, palam nobis nunc esset, iam beati essemus: quando quidem ea beatorum propria est portio, atque usus.

Hic nobis tantum in hoc mundo pro uiribus est enitendum, in illudque totis (ut aiunt) neruis incumbendum, ut si coelestis imaginem (ut eam appellat Paulus) induere, nobiscumque ferre post mortem efflagitemus, terreni effigiem tantisperdum in carne uiuimus, dediscamus, exuamusque si quid ueteris inhaesit Adae: atque illud in primis

²⁸⁶ Id temporis ad pugnam attinet, non ad triumphum. (At that time it concerns the battle not the victory.)*

²⁸⁷ Deo qualitate, non natura similes erimus in coelis. (In heaven, we will be similar to God in quality not in nature.)

²⁸⁸ Qualem in terris vitam vixerit CHRISTUS. (The sort of life Christ lived on earth.)

²⁸⁹ Quo modo videbitur Deus a nobis pro uti est. (In what way God will be seen by us for [what] he is.)*

cogitemus, nos haudquaquam gloriae Christi consortes fieri posse,

{1555 p. 387}

nisi et crucis fuerimus. Porro crux Christi in eo maxime uersatur, ut uel lenociniis, uel aduersis mundi huius fortiter exantlatis, in amorem ac desiderium illius, qui crucem sibi prius quam nobis fabrefecit parauitque, totis animi uiribus feramur. Alioqui res est, quae desidiā omnem atque molliciem eam, quam in tolutario antistite in superioribus nos uidisse diximus, excludit. Nihil effoeminatum in suis amat Christus, nihil sordidum, nihil fucatum, nihil ambitiosum, nihil quod absque sua cruce sit.

3.3. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est.

Parum quidem esset nos ex Deo natos esse opinari, persuasumque habere \77.b\ Dei uisionem piarum esse in coelis perfecta animarum felicitatem, nisi et spes esset cui libet se id, quod hac de re credit, adipiscendi.²⁹⁰ Qui tali imbutus est fiducia, ea omnia quae suum impedire possunt cursum remouet, illaque sectatur, quae uim suppeditant ac fauorem.

Et ut quidem Dei filius in hoc etiam mundo, alioqui caliginoso et obscuro, totus coelestis fuit ac purus: ita qui ad sanctissimum illius spectant commercium, omni uacare debent inquinamento ac turpi amore. Proinde non modo ab ipsa nefanda lue peccati abstinent, horrentque a delictis illis ultroneis, quae mortem inferunt animae: uerumetiam causas diuerticulaque ad peccatum pertrahentia, tanquam uenenatas dipsades aut cerastes euitant. Nunquam eum tutum dixero, qui se facile periculis exponit, quique ultro uel fugientes quasi illicia ad peccatum, occasiones uenatur. Is certe nondum de his plenam hausit notitiam, et si de illis magnifice blatteret, quae praestolamur post mortem in coelis, aut uana illa fore opinatur, uel si uera esse non dubitat, spe tamen tenui nixus, ut diuitiarum coelestium non plene

{1555 p. 388}

gustum nouit, sic eas a Deo sperare, quem sibi iratum esse iudicat et implacabilem, non audet. Unde absque coelestium expectatione ac fiducia uitam hanc miseram (qui tales sunt) transigentes, toti in appetendis corporeis occupantur.

Atque ita infelix anima, nata nimirum ad contemplanda diuina, mutata sorte, ad amplexanda stercora, nempe delitias mundi, conuertitur: mortua quidem Deo, mundo uelit nolit uiuere cogitur. At non eo se habent modo hi, qui abiecto \78.a\ terrenarum rerum affectu, in inquirendo sponso toti sunt.

²⁹⁰ Spes unicuique esse debet adipiscendi, quae de futuris credit bonis. (Each person ought to have hope of obtaining what he believes concerning future good.)

Hinc (ut dixi) continuis sese exercentes pietatis studiis, in Deo spe uiua requiescunt: id est, ut ait Ioannes, sanctificant se, sicut et ille sanctus est. Quocirca non iniuria clamabat Paulus, spe nos seruatum iri. Quod si quidem a Christo, qui totius nostrae purgationis autor est, in istiusmodi exercitamento quo purificari quaerimus in Deo, pendere, illique, si quid splendoris nanciscimur, referre acceptum debemus: noster tamen ei non displicet in re praesertim tam seria cum labor, tum conatus, tum pertinax et insuperabilis ad coronam deliberatio, qua hi potissimum, qui in stadio ad metam usque perseuerant, a benignismo [sic, benignissimo] donantur Christo.²⁹¹ Nonnihil enim iam possumus audemusque ex nobis, simul atque noster factus est Deus, itaque arcte nos sibi astrinxit, ut una omnino facta sit uoluntas Dei et hominis in Christo: qui interstitium illud immensum, chaosque uastissimum inimicitiarum inter Deum et hominem auferens, talem sanciuit legem, ut omnia, siue is mundus esset, siue uita, siue mors, siue praesentia, siue futura, nostra essent, nos Christi, Christus autem Dei. Mirum si tam sublimem hominis uirtutemque nobis per Christi mortem conciliatam expendis, te adhuc truncum inanimem, atque ad actiones pietatis immotum effingis. Ecquid non audet in re salutis humanus spiritus, qui unus iam factus sit cum Dei spiritu?²⁹² Ergo si

{1555 p. 389}

quid, quod uim potius diuinam quam humanam prae se ferat, egeris, (sic sunt actiones Deo dignae) quid dubitas \78.b\ in te id Deum egisse, teque in Deo? At si rursus in labem aliquam peccati relapsus a Deo deflexeris, iam tu solus egisti, non Deus tecum, a quo tu sponte tua alienatus cadere potuisti: ²⁹³ qui illi insertus non modo securus eras a lapsu, sed etiam ad operationes illas idoneus: quae cum Dei munera sint, tuas tamen non secus esse uoluit, atque si tuo ab arbitrio solum profectae essent ac uoluntate, non ab illo. Adeo liberalissimus dominus suas in nobis coronat largitiones, remuneratque quasi meritum.²⁹⁴

Quod si porro interrogor quantum illud fit quod possum, insipiens tu, qui diuinarum gratiarum oceanum ripis includi arbitraris.

Tantum me equidem posse iudico, quantum sol ille dederit, qui omnes quamuis fugacissimos irradiat, mouet, pungit, illectatque (ut sic loquar) donis, ac placidissimo sui purissimi spiritus illapsu pertrahit, a fugaque reprehendit, atque ne uocantem refugiat uim addit et gratiam, ne quis suae improbitatis atque duritiae causam in Deum reicere audeat, causeturque se inuocatum alio diuertisse.²⁹⁵

²⁹¹ CHRISTUS tametsi bonorum omnium dator est, nostro tamen delectatur studio. (Although Christ is the grantor of all good, still he delights in our effort.)

²⁹² Qua ratione possumus aliquid ex nobis in re salutis. (For what reason we are able [to make] something of ourselves in the matter of salvation.) And see 1546, p. 82a.

²⁹³ Si quid boni agimus, id agit Deus in nobis, nosque in Deo; si mali quidpiam, nos soli. (If we do something good, God works that in us, if something bad, we [are] alone.)

²⁹⁴ Suas in nobis Deus coronat largitiones. (God crowns us with his largess.)

²⁹⁵ Tantum possumus quantum uult Deus. (We can do as much as God wishes.)

Vocantur itaque generatim omnes, sed excellentius, qui per baptismum Christo commoriuntur, uiuuntque in Deo per uitae innouationem exuscitati. ²⁹⁶ Sed felicissimi illi omnium censi debent, qui existimantes se quidem mortuos esse peccato, uiuentes autem Deo in Christo IESU, sic suas ordinant uitae actiones, ut ultra non seruiant peccato. Nam quod Christus, cui insiti sunt per baptismum, mortuus est, peccato mortuus est semel, non pluries.

Quare extremae id erit signum insipientiae ac impietatis, nos iterum, qui Christi \79.a\ imaginem circumferimus, ad peccata, quibus semel cum Christo mortui sumus, redire, reuomereque dudum excocta. Si quidem mortui sumus peccato, quomodo (ut ait Paulus) adhuc uiuemus in illo?

{1555 p. 390}

Monstrum id est immane, atque ad ea quae a fidei natura abhorrent obnixe contendens. Id dixisse me minime poenitet propter quorundam imbecillitatem, qui oblata occasione se ostendendi cuius sint temperaturae, atque erga Deum professionis, trepidant subito, facileque a pristino resilientes calore, despondent animum.

Quod si quidem Deus est (quo ampliorem suam in nobis ostendat dilectionem) qui operatur in nobis, ut inquit Paulus, et uelle et perficere pro bona uoluntate at illud tamen fatendum, nos omnia audere, posseque in eo, qui nos confortat. Membra enim singula in corpore humano suas habent proprias functiones, suum uigorem, sua officia: Sed a capite, a quo tanquam a fonte sua cuilibet uis membra destillat, atque energia, uitam hauriunt. Caeterum Christus suae caput est Ecclesiae, nos membra de membro. Verum illud timendum, ne per usum peccati quo solo a Deo separamur, a tam uitali rescindamur capite.²⁹⁷ Porro peccatum iniquitati tanquam basi innititur.

Siquidem

3.4. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas.

Illud obseruari solet in Ioanne, ab illis maxime, qui Christi spiritum habentes, nihil non elimatum, diuinum, coelestiumque secretorum conscium ab huiusmodi dici scriptoribus probe norunt, in singulis fere uerbis uniuersalem \79.b\ haereticorum machinam tanquam tormentis aeneis quassari, ac si attentius inspexeris, dirui atque extirpari. Tantum uero abest, ut in uerbis illis, Sanctificat se, sicut et ille sanctus est: Pelagianorum pestem foueri censeant, ut etiam exterminari iudicent. Nam nuda haudquaquam id asseuerasset prolatione uir sanctus, nisi prius rem tali praemuniuisset elogio: Omnis qui habet spem hanc in eo. En fulcimentum, quo sustentata tan-

²⁹⁶ Nemo queri potest, se non esse uocatum. (No one may complain that he was not called.)

²⁹⁷ Peccati usu a Deo separamur. (We are separated from God by the practice of sin.)

{1555 p. 391}

-quam erratica uitis anima, ex se posse aliquid in Deo confidit, experiturque quam periculosum sit nullo diuinae se gratiae fultam auxilio, suis tantum niti uiribus, sibique quod proprium Dei est, sumere, atque impudenter arrogare. Id sensit Pelagius, cumque illo hi, qui nunc tantum exulceratae tribuunt naturae, ut pene Deum, cura animarum omissa, solum coelestia moderari faciant.²⁹⁸

Sed illud timendum, ne dum Pelagianorum scopulum uitare contendimus in Manichaeorum incidamus syrtes: qui tam nudam effingunt humanam naturam, et desolatam, ut fato, necessitatique ineuitabili seruire uelit nolit compellant: ut hi agunt, qui cuncta indiscrete nimium et improuide ad praedestinationem referunt.

Verum haec ueteri Patrum consensione iam pridem explosa sunt. Posse quidem nonnihil ex se hominem, ut diximus, definierunt: sed in Deo, qui tam copiosae est erga animas beneficentiae, ut nostra uelit esse merita (ut diuus inquit Chrysostomus) quae sunt ipsius dona.²⁹⁹

Hincque suis nos haud aliter uti decreuit largitionibus, atque illi solent, qui maximis a principe ditati bonis, eis quidem ut suis utuntur: sed eo usque tamen, ut principi non solum dona illa accepta referant, uerum etiam tanta erga eum afficiuntur animi propensione et gratitudine, ut quicquid unquam ab illo perceperint, aut percepturi sint, id totum domini sui esse et uelint et fateantur.

Imo si absque Deo quidpiam se posse unquam opinarentur, mallent ad perpetuos obtrudi inferorum ignes, nedum uita hac misera priuari, quam sine illo, quem unice diligunt, posse uel supra angelicas hierarchias collocari.

Si quid igitur possunt aut possident, id totum dant Deo.

Tantum pro uirili parte adnituntur, ne quid unquam in tam liberalem peccent benefactorem, neque de re omnino non sua, quasi illam non acceperint, glorientur.

Eos quidem non praeterit, quod omnis qui facit peccatum,

{1555 p. 392}

et iniquitatem facit, et quod peccatum est iniquitas. Quamlibet enim parum a uero iustitiae scopo quis aberrauerit, is proculdubio transgressor fit legis. Ad hunc fere modum peccatum hoc in loco ab iniquitate distinguunt, ut peccatum secundum uim uocis graecanae sit lapsus, atque a proposito ostensoque iustitiae bono defectio: iniquitas

---

²⁹⁸ Pellagii opinio de Dei gratia, atque hominis potestate. (The opinion of Pelagius concerning God's grace and man's ability.)

²⁹⁹ Vult Deus sua dona, nostra esse merita. (God wishes his gifts to be our deserved rewards.)*

autem ipsa legis transgressio, siue quicquid contra legem fit, aut sine lege. Unde *anomos* [*Greek*] Latinis exlex est ac (ut passim noster uertit interpretis) iniquus. quanquam Graecis iniquus *anomalos* [*Greek*] est.³⁰⁰

Quare is esto sensus: O uos qui in sortem filiorum Dei acciti estis, in eam gratiam qua ex hostibus facti estis ciues sanctorum et domestici fidei, toto incumbite studio, neque alio deflectite: aliter uero rei actutum legis uiolatae censebimini. Nam peccatum, ut leue sit et humanum, id nunquam efficiet, quo minus is qui peccat, non obseruatae \80.b\ legis insimuletur. Nec est quod quis sibi adblandiatur dicens, se quidem peccatorem esse, at non iniquum: quoniam non eadem res sit peccatum et iniquitas. Is enim uero perfectam undequaque, et suis absolutam numeris audiat definitionem. Peccatum est iniquitas.

Solent quidem homines, hi potissimum, qui sceleratioribus ac manifestis utcunque abstinent delictis, sibi non nihil tribuere iustitiae, propterea quod iniqui non sint, nempe adulteri, rapaces, parricidae, furesque, et id genus alia, quae ab iniquitate illa prodire putant, quam omnem inquinamentorum molem complecti asserunt autores.

Caetera uero? Illa dico, quae in corde insunt contaminato? Illa, quae semper uisa sunt Patribus eo periculosiora, quo magis incognita, imo a plerisque dissimulata, tectaque fuco nescio quo effictae religionis et pietatis? Semper ego quidem hos magis, quam illos Deo inuisos esse existimaui: iccirco iniquiores, atque propterea ad resipiscentiam illam animi, quam ab ampla diuinarum gratiarum benignitate

{1555 p. 393}

oriri non nescimus, duriores. Vos uero qui dudum in uasto mundi pelago spatiiati estis, confidite, postquam Deus ipse in terris apparuit, non ut unum quidem atque alterum, sed omnia simul semelque a suis expungeret errata, deleretque si quid debebamus quod sane multum erat, nobisque, qui non eramus soluendo, tam graue et molestum, ut nullis unquam nostris exolui potuisset uiribus et conatu.

Per carnis itaque assumptionem, qui latebat apparuit, seque reum faciens pro omnibus, de peccato damnauit peccatum.

3.5. Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata tolleret, \81.a\ et peccatum in eo non est.

Siquidem peccatis obnoxius fuisset Christus, nec sibi, nec caeteris, etiam si millies obuiisset mortem, fecisset satis. Decuit certe innocentiam eiuscemodi subire expiationem, quae nisi in munda carne, sanctaque anima perfici potuisset.³⁰¹ Cum igitur altissimo, letalique detineremur obliuionis somno, omnesque miserrimum in modum in utrunque obdormiscerent oculum, nec esset qui Dei praesentiam alioqui corporeis oculis inspectabilem ueneraretur, e caligine illa sua aeterna maiestatis ac nube, mortalium sane oculis, addo et angelicis inaccessa, prodit uisibilis: atque homo factus, humanos omnes, excepta peccati corruptela, in se tulit affectus: nostramque sumens miseriam, ac mundi

³⁰⁰ *Anomos anomalos* [*Greek*].

³⁰¹ Decuit CHRISTUM innocentem esse. (It was fitting for Christ to be innocent.)

iram, pro nobis, qui destinati eramus morti, mortem ipse oppetiit turpissimam et cruentam.

Atque hunc in modum rescisso mortis chirographo, quo aeternae sese damnationi astrinxerant mortales, in Deo uiuere coepimus: et nisi nostra impediisset impietas, iam suo mundus peracto cursu et obsequio ociaretur:³⁰² homoque, qui iccirco conditus est, atque in agni sanguine purificatus, ut Christi corpus adimpleat, in coelis absoluto penitus uitae huius corporeae itinere,

{1555 p. 394}

cum suo uiueret redemptore felicissimus, ac propter reintegrati corporis dignitatem et gloriam plene beatus.

Nostra omnino in peccatis duricies atque amor mundi debitam uniuersi dissolutionem remoratur, in longumque protrahit. Adhuc laborat dominus sustinens: adhuc nostram fert peruicaciam, adhuc tota die expandit manus suas ad populum non credentem, et contradicentem sibi. \81.b\ Heu mundum ingratisimum. Ecquid iam praestolaris? Aliamne uictimam? Christumne alium? Num te fugit nullam amplius relinqui hostiam pro peccatis? Si alium profecto redemptorem opperiris, et qui pro tua stet amentia praedem expectas, tota erras uia, miseriorque ac infidelior es, quam ipsa sit miseria et infidelitas. Quod si te neminem alium expectare clamites, qui tuam possit tegere impietatem, praeter Christum, qui pro cunctis mortalium omnium satisfecit reatibus: oro, quid Christi sanguinem? quid mortem? quid pretium? quid meritum tam efficax derides?³⁰³

Peccando enim, seu potius in ultroneis perseuerando lapsibus Christi cruor ostentui habetur et irrisioni, illiusque mortis robur perte [sic] fit irritum et inane. Iam amor mundi nostro ab intellectu tam salubrem excussit sensum. Unde (obsecro) quae carnem hanc moribundam fouere possunt tanto comparantur ardore ac mentis aestu, ut non iam uulgus ipsum solum natura stolidum, suiue ut plurimum dissimile, atque nouarum rerum cupidum: sed ipsos quoque sapientiores et optimates in hoc genere amentiae insanire uideam?

Si Christi membra sumus, ut nos esse iactamus, cur peccatis? cur illecebris, infinitis illis quidem, atque appetentiis uel diuitiarum uel honorum uel libidinum obtemperantes, a purissimo illius corpore, in quo peccatum non est (ut inquit Ioannes) degeneramus? Ipse certe apparuit, uixitque in terris: non quidem ut peccatorum alendorum materiam suppeditaret, uerum ut illa omnino

{1555 p. 395}

³⁰² Mundus iam suum perfecisset cursum, a motuque quievisset, si homo a peccato cessasset. (The world would have finished its course, it would have quieted from movement, if man had ceased from sin.)

³⁰³ Nullam iam hostiam, praeter CHRISTUM, relinqui pro peccatis. (Now, no sacrifice for our sins remains, except Christ.)

tolleret: tulitque constantissime, modo nos ea ablata uelimus.³⁰⁴ Volumus quidem, \82.a\ si dilutis resipiscentia praeteritis instantia auersemur, caueamusque in posterum ne aliquo uel leuiter impingamus. Faciles sane a nobis sunt lapsus, at in pristinam reponi libertatem et consanescere, iam alterius id iuris esto et uirtutis. Quare diuina hic opus erit manu.³⁰⁵ Aliter uero ab illius euulsi fauore, aut propter nostram malitiam obcaecati, nullum nobis aliud tam potens extabit effugium, quin assidue per inextricabiles diuagemur errores. Adeo periculosum est uel parum a Dei manu deseri.³⁰⁶ E contrario

3.6. Omnis qui in eo manet, non peccat.

Ecce uitis illa huberrima, de cuius succo insititii uiuunt surculi, in eamque adolescent formam et magnitudinem, ut suae penitus origini haud absimiles appareant, dignique qui, tantisperdum uineae inhaerescunt, nonnihil ex se gemmarum, et demum fructuum gignant, atque ad ornatum fidei producant, Vim nihilominus eam non ex se habent, sed a radice uitis, quae Christus est. Verum sua et ipsi gaudent fertilitate palmites, hoc sane felicius, quo minus ignorant se nihil ex se posse absque uite illa, quae dixit, Sine me nihil potestis facere. Haec sunt nimirum opera fidei: hae actiones illae praeclarissimae ac diuinae, in quibus hi maxime, qui se gratis uiti insitos esse non ambigunt, delitiantur: uitique ipsi accepta referunt quaecunque illa sint, quae a spiritu se actos corroboratosque agere certo sciunt.³⁰⁷ Quandiu igitur in eo, in quo peccatum est nullum, quis manserit, perseueraueritque in insitione, is uita illa, qua in Deo uiuitur, uiuet felicissime: tantum abest ut peccet, aut a uite rescissus intermori possit. Eam \82.b\ ob rem ad Christi corpus perficiendum gratuita Dei uocatione selectus, illique sancti spiritus operatione insertus, indelebilis propemodum reus erit impietatis et perfidiae, si semel emundatus ad

{1555 p. 396}

pristinam relabatur uitiorum sordes. Certe qui uere sunt Christo insiti, haud facile ab innocentia, quam se a Deo gratis accepisse norunt, quantumlibet uis urgeat aliqua infortuniorum, discedunt, atque a percusso cum Patre aeterno foedere deficiunt. Ergo omnis, qui in eo manet, non peccat.

³⁰⁴ Cur CHRISTUS in terris vivere uoluit. [Also 87.b and 89.b]

³⁰⁵ Faciles a nobis sunt lapsus, surgere uero, id Dei est opus. (Lapses by us are easy, but to rise up, that is the work of God.)

³⁰⁶ Periculosum est uel Paulum a Deo deseri. (How dangerous it is to be deserted by God even a little / even for Paul.) [1546 and 14547 text proper have *parum* not *Paulum* or *paulum* (1547: *paulum*, lowercase).]

³⁰⁷ Fidei opera qua ratione exequi possumus. (By what method we are able to carry out works of faith.) [And see the entry for “Qua ratione possumus” on page 1546 78a.]

3.6. Et omnis qui peccat, non uidit eum, nec cognouit eum.

Visio huiusmodi, qua Deus uidetur in hoc mundo, fit oculis fidei.³⁰⁸ secus, Deum nemo uidit unquam. Rursus, Cognouit, in hoc loco dinosim habet, signatque actum inhaerentem, et est (ut ait quidam) cognitum habuit. Et certe nisi peccatis quis absteineat, mundumque affectu deserat, licet sexcentis initiatus sit mysteriis, ac Deum se colere asserat, deieret quoque, nondum plene uidit eum, nondum purgatos habet oculos, nondum sublimem illius nouit maiestatem, ignoratque adhuc quam nullius sit efficaciae huiusce generis fides, qua ore tantum ac ritibus Deus asseritur, factis autem negatur. Et tamen sic nos male de Deo meriti, hoc est, noxiarum rerum, culparumque notis interspersi, conspurcatique, Deum nobis deberi aut opinamur, aut sic esse, fuco facto religioni, simulamus, scienterque ac prudenter in diuinam iniurii sumus bonitatem. Ita est uisus, si Deo placet, emaculatus, quo se Deum uidere somniant plerique mortalium,

et hi forsitan, qui se fidei columnas et cardines esse uideri \83.a\ uolunt: profitenturque se duces esse caecorum (ut ait Paulus) cum tamen exoculatissimi sint, atque ita ob mundi plausum et gloriam obtenebrati, ut ne crassam quidem suam ac spissam deprehendant nubem et caliginem, ne dum lucem illam Dei inaccessibleem, quae nisi cum purgatis communicari solet oculis.

Caeterum peccata tenebrae sunt, interstitiumque illud

{1555 p. 397}

horrendum atque immensum, quo a Dei uisione seiungimur. Quod si quidem per Christum sublatum fuit, manet tamen adhuc immotum illis, qui sic uiuunt, quasi futurarum rerum sensum habeant nullum, quantunque in se est, antiquas reuocant catenas: uoluntque Dei filium mundum hunc perditum nequicquam inuisisse, parietemque inimicitarum quae inter Deum atque hominem propter peccatum intercesserant, diruisse. Si porro id negant, dicant, obsecro, cum peccatum inimicitarum caput extiterit atque autor, qui fit, ut gratis per Christum Deo reconciliati, causam illam eandem de qua mors prodiit et damnatio, repetant? Cur dirutam instaurare contendunt maceriem? Quod si praeterea a noxis illis atque erratis, quibus natura uel ipsis conuiuentibus legum conditoribus, sua annexa est poena, ut sunt (exempli causa) rapinae, incestus, sacrilegia, usurae, homicidia, adulteria, et id genus permulta, quae Deo odiosa esse ipsi quoque fatentur ethnici et infideles, se temperare affirmant nonnulli: credo, simul ac uideo omnem illis ademptam esse ad scelera istiusmodi facinora nonnunquam occasionem, proboque, si tamen mala illa et scelera, quae ipsi etiam mulcta afficiunt Turcae, non perpetrasse, laus \83.b\ ulla sit et gloria Christiano.

Scilicet nihil aliud a Christi membro expectari par est, nisi ne mortuum sit. Ex hac enim

³⁰⁸ Fidei oculis uidetur Deus in hoc mundo. (God is seen in this world with the eyes of faith.)

insana de nobis persuasione quid non malorum experimur? hinc quidem tanquam a contaminatissima contagione nostrae omnes emergere calamitates, pullularunt errores, atque multis ab hinc annis Dei religionem in ipsis nutare basibus, et uidimus, et nos ad hanc usque aetatem peruenisse non tam dolemus, quam instantem iam piis gratulamur per concilium instaurationem.

At non desunt (malum) qui summi Pontificis accusent hac in re tarditatem: alii Caesaris (id nomen sibi usurpant nostri imperatores) uel occu-

{1555 p. 398}

pationes, uel ad bella animum, atque in Turcas expeditionem. Sunt et qui per triuia clamitent simulatum hunc esse cogendi concilii rumorem ac famam. Errant hi omnes (opinor) qui haec spargunt in uulgus. Verum esto non eo, quo conuenit modo, in eundem concurrant hac de re consensum, frigeantque pene omnes ad ignem: non friget dominus IESUS, cuius hic agitur negocium. At neque his (spero) suus deerit calor, quorum prae caeteris interest scire, praeuidereque, quem finem tandem habituri sint hi strepitus, quos nisi fraenari contingat, quid ultra sperandum erit? Orandus est dominus, ut iam demum suum exaudiat populum. Quid si conuertatur, et ignoscat Altissimus? En summa concilii celebrandi, praesentia scilicet numinis: sed ad rem nostram.³⁰⁹ Cum equidem casum illum miserrimum primi angeli contemtor: eumque Adae lapsum haudminus toti noxium posteritati, quam ipsi lapso, intueor: uersoque animo, quammaximam deprehendo \84.a\ in illis ambitionem, maximum fastum, maximam dominandi cupiditatem, atque a Deo defectionem. Ergo ab arroganti superbaque illorum temeritate tot mala euecta sunt in mundum, ut sane asseuerari possit, ab una illa radice, ac trunco, flagitiosam omnem erupisse contaminationem, deflagrasse libidines, fidemque omnino e mundo demigrasse, atque illius sedem saeuitiam occupasse ac tyrannidem. Mirum si sic male affectos animos (ut illi fuere) Deum, qui purissimae naturae spiritus est, agnoscere, multo minus uidere posse existimas. Etenim, ut dixi, peccatum res ea est, qua ueluti cataclysi ac lippitudine circumfusi mortalium oculi, Christi faciem, a qua Dei manat cognitio, uidere nequeunt.³¹⁰ Tantum uero abest, ut immensam illius magnitudinem, ac, qua omnia sapientissimo gubernat imperio, contemplari possint prouidentiam, atque effusam ad omnes gratiarum copiam, ut eo etiam tenebrosius

{1555 p. 399}

obnubilentur, quo inquinatiores in dies facti, ad puritatem illam diuinam et candorem, ad quem mundaе duntaxat accersuntur animae, pertingere adnituntur. O si fidei oculis daretur cerni quanta sit dignitas in filiorum Dei numero censi, cooptarique in illius familiam et affinitatem. Contra uero, quanta deformitas, quanta ignominia, quanta sit

³⁰⁹ Concilii celebrandi summa, est praesentia numinis. (The principal point of holding a council is the presence of the divine will.)

³¹⁰ Peccatum aequae menti est, atque oculis corporeis cataclysis. (Sin from the mind, is like flooding from corporeal eyes.)**

foeditas a sincerissimo illius diuelli lumine, atque diabolo copulari, transfugereque e castris domini ad castra satanae. Si caecis, inquam, animis, suaque sponte obtenebratis tantum obuenerit posset lucis, ut haec clare intuerentur, mallent (puto) in durissimos uerti scopulos, aut cum feris ferae ipsi effecti in nemoribus latitare, \84.b\ quam turpitudinem suam horrendam, noctemque obscurissimam atque informem errorum, in quam ultro se deiecerunt, uidere posse. Quonam igitur modo hi Deum, atque illius immissiones, quas illi tantum uere norunt qui eas possident, contemplabuntur, qui ne corporeas quidem species nisi fusca impeditaque mentis acie rimari queunt? Adeo tenebrosa res est peccatum, atque diuino aspectui odiosa.³¹¹ Quamobrem

3.7. Filioli nemo uos seducat.

Tenera haec est Patris admonitio, cui mos sit dona minis commiscere, ac ne liberi deterriti exasperatique salubrem auersentur admonitionem, blanditias post duos sermones admouere: sed ita tamen, ut ad reprehensiones redeat.

Sic ueri quidem Patres, sic pastores, sic qui sunt a Deo magistratus suum ita attemperant animum et curam ad subditorum salutem, ut aequae hi patrum seueritatem amare possint, et rigorem, ac solent illorum lenitatem ferre, et amare. Qui secus agunt, subditos magis exasperant, et effraenes reddunt, quam dociles et morigeros. Tyranni quidem ab hoc horrent affectu, qui suis in moderandis subditis nihil in primis tam quaerunt, quam timeri.³¹² Quid mirum? Suauitate quippe spiritus

{1555 p. 400}

destituti, quaecumque agunt aut cogitant, ad proprios referunt affectus, nempe sordidos, crudeles, ambitiosos, suique dissimiles, et absque Dei timore. Vos interim, quibus istius coloris obtingunt Patres, et pastores, fidenti estote animo, laetique spem uestram in Christo, qui uerus Pater est ac pastor, enutrite: persuasumque habete uos uti filios charissimos illi curae esse. Nemo itaque quantumlibet \85.a\ Tyrannus sit ac laniator, uos a iam coepto seducat instituto, absterreatque a concepta dudum in Deum fiducia. Tantum quidem possunt in uos, quantum uosmet permittitis ac uultis.³¹³ In animas profecto (in corpora forsitan possunt et famam) pacemque illam arcanam, quam propter conciliatum nobis Deum per Christum possidemus, ius nequaquam exercere possunt Tyranni. Iam in nostra factum est potestate, succumberene uelimus impiorum iniuriis, an superare, simulac per Christum facti sumus tanquam gigantes ad dirigendos pedes nostros in uiam pacis, in eo tamen, a quo pendemus, et qui nos segregauit a mundo, ne cum mundo iudicemur. Quocirca danda est opera, ne iterum, ut prius, a recto secedamus itinere seducti, maleque tum ab illorum terrore, tum a caeterorum lenociniis uel exanimati, uel

³¹¹ Peccatum res est tenebrosa. (Sin is a shadowy matter.)

³¹² Pastoris boni ac mali partes. (Roles of the good and the bad pastor.)

³¹³ Tyranni tantum in nos possunt, quantum nos volumus. (Tyrants can do as much to us as we wish them to.)

persuasi, qui Christi fidem aut contemnunt, aut ulla absque uitae innovatione ad aeternam adipiscendam felicitatem satis per se esse affirmant: seductores hi sunt, atque Antichristi.³¹⁴ Ad haec non ille certe qui iustitiam profitetur, is e uestigio iustus censeri debet: sed qui per uitae reformationem nihil iam agere decreuit, quod Christus ipse, qui totius iustitiae typus est, non, si in terris adhuc inter homines diuersaretur, ageret. Etenim

3.7. Qui facit iustitiam, iustus est, sicut et ille iustus est.

3.8. Qui facit peccatum, ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat.

{1555 p. 401}

Terroris plenissima haec est asseueratio: Qui peccat, diabolum imitatur.³¹⁵ At cum id non nesciant homines, peccant tamen, \85.b\ maluntque diabolo per incontinentiam uitae adhaerere, quam per morum integritatem Christo. Proinde magna nostra est audacia, magna confidentia, magna stupiditas, Deo omisso, ad hostis cruentissimi fidem transfugere, illiue, qui ab ipsis primis rerum exordiis suo a domino aufugit, fidere. Is enim cum semper malus sit, Deique legi semper obluctetur, ita in peccatis obduruit, ut nihil iam aliud queat uel ipse agere, uel aliis suggerere, quod peccatum non sit. Hincque eisdem ipsis omnino lineis, quibus ipse effectus est, suum sibi effingere adnititur satellitium[.] Unde qui suo a creatore auersi, et fugitiui, ultro in illius castris commorantur, hi peccant semper, ac errant attoniti et amentes. Proinde a supremo illo honore, quo in Christo renati sunt, suapte sponte deficientes, in illorum deueniunt numerum, de quibus sic ipse Christus: Vos, inquit, ex patre Diabolo estis: nempe usu peccati continuo ac perseuerantia.³¹⁶ Atque hi sunt, qui (ut Paulus ait) in passiones traditi ignominiae, faciunt quae non conueniunt. Peccant igitur hi semper, qui ueterem non unquam exuentes hominem, foedissimi suasoris auscultant monitis: proindeque Deo neglecto non illibenter illius parent dicto. Sic se habet illorum uita qui mundanarum rerum cupiditatibus ultro obnoxii, nihil aliud quam peccant. Semper hi errant corde, clamat dominus. Contra autem, qui facit iustitiam iustus est, quoniam cui adhaerent, iustus est dominus, et iustitiam dilexit: proinde aequitatem uidit uultus eius. Atqui genus istud iustitiae, qua Deo similes reddimur, puto a Dei imagine \86.a\ per Adae praeuaricationem in nobis deformata, per Christi uero obedientiam restituta, pendere.³¹⁷

Nam quemadmodum Deus uitam ideo caeteris impartitur, quoniam ipsissima uita est, atque spirantium

³¹⁴ Errant, qui asserunt se fidem absque uitae innovatione seruari posse. (They err, those who claim they are able to keep the faith without the renewal/ alteration of life.)

³¹⁵ Qui peccat, diabolum imitatur. (He who sins, imitates the devil.)

³¹⁶ Hi continue peccant, qui diabolo adhaerent. (These continually sin, who adhere to the devil.)

³¹⁷ Iustitia nostra unde ortum habeat. (Our justice: from where it has its beginning.)

{1555 p. 402}

omnium origo et fons: sic bona omnia, quae tum ad animam, tum ad corpus spectant, in nobis per Christi spiritum effusa, largissimam in Deo esse beneficentiam, amplamque ad omnes dilectionem testantur.

Quare in eo maxime Dei in nobis contemplamur similitudinem atque imaginem, quod cum ipse bonus natura sit, iustus item ac misericors, ita hominem iisdem ipsis diuinae imaginis dotibus ac notis praeditum, cum illum effingeret, esse uoluit.³¹⁸ Verum infelix peccando, deerrandoque a Dei praescripto, dotes illas omnes praeclarissimas pene amisit. Unde uersa rerum sorte ex bono actutum et iusto malignus factus est atque iniquus, ex pio et leni crudelis et asper, ex fido ac uerace perfidus et mendax. Tunc enim eo in primogenia sua illa perseuerante innocentia, impressaque a Deo similitudine, si quid agere collibisset, sanctum id propterea et iustum fuisset, quoniam a iam sancta et iusta profectum esset origine: hoc est, non iccirco quae iusta erant operabatur Adam, quo iustus euaderet, sed quoniam iam erat iustus. Alioqui quomodo uel riuos aquarum lucidos a fonte turbido, uel contaminata ab arbore fructus bonos prodire potuisse existimamus? Id plane arduum. Nam quae lapsum illum miserabilem secuta sunt, quam tenuis ampla illa uis operandi iustitiam, ac potestas, effecta sit, testari possunt.

Et ut nihil aliud miserius e tam aerumnoso \86.b\ contigerit lapsu, certe mare illud immensum gratiarum et donorum, in quo delitiari poterat nobilissimum Dei figmentum, in uastissimum conuersum est poenarum oceanum. Obliterata pene Dei tunc fuit in anima similitudo, amisitque decorem pulcherrima mulierum. Quapropter non modo a paradisi delitiis eiecta, uerum etiam uirtute illa diuina potestateque diligendi bonum denudata, formam nescio quam deformem et corruptam immundi spiritus sibi adeo strictim, ne prorsus infor-

{1555 p. 403}

-mis appareret, annexuit, ut plane dissimilis a prima facta sit conditione. Ideo quae prius poterat non peccare, mox peccatis irreparabiliter obnoxia facta est innumeris. Sic est imago Adae et similitudo, sic praeclara illius est effigies.

Nam per illius casum, atque a Deo recessum, peccatum in mundo pullulauit, et per peccatum mors. Verum tam inhonesta facies et horribilis, ut erat peccati et mortis, a Christi sanguine uelata, imo penitus deformata, minori coepit esse formidini atque terrori in mundo: siquidem redintegrata Dei imagine per Christum in homine, cessit

---

³¹⁸ Imago Dei in nobis qualis sit. (What the image of God in us is like.)

peccati lex, imago nimirum primi Adae miserabilis, ac digna fletu.

Cedente porro peccato, debellatoque funditus eius imperio et iurisdictione in Christi cruce, sua restituta fuit uirtus animae, obductus color, atque ad amplectendam iustitiae disciplinam suum pristinum instauratum fuit robur, antiquatum quidem per Adae transgressionem, per Christi autem iustitiam innouatum: imo e mortuis ad uitam expectatum, et restitutum in illo, cui iam insitae animae per fidem, \87.a\ eodem uiuunt cum illo spiritu, quo ipse in Deo.³¹⁹

Unde quandiu terreni imaginem, ut eam uocat Paulus, secum ferant, tandiu Christi spiritum ignorant. Tantum uero abest, ut iustitiam, quae proprium Christi donum est, diligant, ut etiam deprecentur et fastidiant.³²⁰ A Christi itaque spiritu duntaxat decor omnis cum fidei, tum actionum illarum quae pietatem referunt, originem habet.

Neque alio in fonte tam preciosum piscari par est unionem, praeter quam in illo, de cuius plenitudine nos omnes accipimus. Is Christus est, per quem solum reconciliati sumus Deo, dataque est nobis potestas filios Dei fieri, quae perfectissima est diuinae in nobis imaginis instauratio. Nam quicquid uirium amissum fuit in nobis per Adam, nobis denuo conciliatum est in Christo, cuius nos membra sumus, ipse caput. Fieri ergo non potest, ut quispiam

{1555 p. 404}

quantumuis in caeteris excellens, ad illas amplexandas operationes, atque animi conceptus moueatur, qui Deo sint digni, absque Christo, quo uigorem suppeditante ac uires, iusta fit anima, et ad promerendum Deum idonea.

Quocirca si quae iusta sunt agere instituit, non iam id agit, ut iusta efficiatur, sed quoniam iusta iam est in Christo, in quo ipsa uiuit unius facta cum illo (ut dixi) spiritus. Oro, num ignis, quia calefacit et urit, ideo id agit, ut ignis efficiatur: an potius, quia ignis iam est, et urit et calefacit? Sic iustus, de quo nunc loquitur Ioannes, propterea iustitiam sectatur ac diligit, non quo iustus fiat, sed quoniam iustus est in Christo, ac per \87.b\ Christum ad tam sublimem assumptus est gradum, ut iustus merito uocari possit et sit: proindeque ad actiones illas aptus, quae Christianum decent hominem, nempe Christo annexum, de cuius operibus sic asserit Propheta: Opera manuum eius ueritas et iudicium. Ergo qui facit iustitiam (ut inquit Ioannes) iam iustus est, sicut et ille iustus est,³²¹ Christus nimirum, qui ad hoc uenit in mundum, ut reformata Dei imagine in homine, mundi principem subiugaret, technasque eius dissolueret: et, quae hic opera

³¹⁹ Quo modo restituta fuit homini similitudo Dei. (How the similarity of God to man was restored.)

³²⁰ Iustificatio merum donum Dei est. (Justification is a pure/ mere gift of God.)*

³²¹ Homo an iustus sit, anteaquam opus aliquod iustum operetur, an ex iusta operatione iustus evadat. (Whether a man is just before he has performed some just work, or the just man emerges from the just activity.)

diaboli antonomatice appellantur, peccata omnino a debiti syngrapha deleret.³²² Vide quid inferat:

3.8. In hoc apparuit filius Dei, ut dissoluat opera Diaboli.

In superioribus uitam aeternam, quae erat apud Patrem, apparuisse nobis asseruit Ioannes: nunc idem ferme uitam ipsam filium Dei nuncupans repetit. At ipsam audiamus uitam, quae sui ad nos accessus causam exponens sic ait. Ego lux in mundum ueni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Se lucem uocat Christus, ut pote qui errorum tenebras, noctemque peccati

323

{1555 p. 405}

suo expectato dispulerit aduentu.³²⁴ Tantum non desit fiducia, in portu sumus.³²⁵ Venit enim Christus non ut mundum perderet, sed ut seruaret, dirigeretque ad Deum, a quo imprudentissime recesserat, itaque procul aufugerat, ut ne memoriam quidem paternae domus retineret: adeo profundae obliuionis aeternorum comes est peccatum.

At lux e coelo exoriens, factusque homo hominis effector suum sibi asseruit opificium, antea quidem nobilissimis adumbratum liniamentis, uerum postea \88.a\ superinductis aliis a daemone obscuratum, peneque exoletum.

Luce igitur illa adueniente, quam modo uitam, modo filium Dei, modo splendorem gloriae atque figuram substantiae Patris appellari legimus, cessere tenebrae, desiitque errorum nox: morsque subinde, stipendium nimirum atque autoramentum peccati, exterrefacta occubuit.³²⁶ Atque hunc in modum peruicacissimi hostis opera, tanquam orsus araneoli tenuis (ut ait quidam) dissoluta sunt: castrisque illius direptis, lux nostra exuuiis onusta, ad solem, a quo nunquam abierat, remigravit. Hinc dona dedit hominibus, ut inquit Paulus, diuina quidem illa et praeclara. Inter quae illud excellentissimum omnium uidetur, quod

---

³²² Cur CHRISTUS in terris vivere uoluit. (Why Christ wished to live on earth.) [Also 81b and 89b.]

³²³ Concilio non defuturos patres, multo minus Deum. (The fathers will not be absent from the council/ union, much less God.) Not yet found on page 87.b.

³²⁴ CHRISTUM lucem esse quomodo definitur. (How Christ is defined to be light.)

³²⁵ Tantum non desit fiducia: in portu sumus. (Don't let faith be so lacking: we are in port.)

³²⁶ Mors fuit peccati autoramentum. (The wages of sin was death.)

3.9. Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.

Ex Adam quidem nascimur filii irae, ex Deo renascimur filii adoptionis, in Christoque diuini uerbi semine procreamur.³²⁷ Ideo eousque nos quidem peccatis abstinebimus, quoad in nobis felicissimum istuc semen (quod uerbum Dei esse, atque in illum fidem arbitramur) perseuerauerit.³²⁸ Quid si tamen uel ipsis uocatis sanctis,

{1555 p. 406}

nempe Dei filiis, peccare contigerit, lapsus hi erunt maiorem partem et tenues, et uenia digni. Sint etiam graues, quid tum? emergent actutum a luto. Imo cum peccant, ui pene inuita animi peccant, et absque peccati studio et amore labuntur.³²⁹ Quod illos minime agere uidemus, qui consulto dataque opera, atque affectu ad uitia contaminato et peruio delinquunt: cupiuntque legem non esse, aut qui poenas \88.b\ exigit caecum iudicem, quo liberius peccare possint, expetunt. Plurimi sane refert, quo quis animo delinquat.³³⁰ Dei quippe filii peccati ferme odio peccant: caeteri autem amore ac studio.

Quare hi raro resipiscunt ad uitam: illi uel in ipso praeuaricationis lapsu, miseriam execrantur suam iccirco quod semen Dei in se habent insitum. Quod quidem semen praeter illud, quod diximus, Christi spiritu, esse hi sentiunt, quibus ipsa etiam peccata, nedum res caeterae, cooperari solent ad uitam. Qui fieri potest, ut anima uere in Christo non tantum per baptismum, quantum per uitae innouationem regenerata, motus illos suos, atque affectus coelestibus assuetos ardoribus, in flammis diutius peccati commorari sinat? Sunt qui Peccatum in hoc loco pro defectione a fide accipiunt quae profecto tanti est momenti, ut peccati nomen antonomatice sibi uendicet.³³¹ Ita Christus mundi tarditatem in credendo notans, peccati nome interposuit dicens: Cum uenerit ille, nempe spiritus Dei, arguet mundum de peccato, et de iustitia, et de iudicio. De peccato quidem,

³²⁷ Ab Adam nascimur filii irae, a Deo autem filii gratiae. (From Adam we are born children of wrath, but from God, children of grace.)

³²⁸ Semen Dei in nobis quale. (What God's seed in us is like.)

³²⁹ Vi fere inuita animi peccant sancti. (Holy souls hardly ever sin with an unwilling force.)*

³³⁰ Plurimi refert quo quis peccet animo. (It is of interest to many with what mind someone sins.) [Cf. Isidoro Chiaro (Clarius) whose commentary used similar phrasing "Plurimi autem refert quo quis animo peccet" *Critici sacri, sive Annotata doctissimorum virorum in vetus ac novum testamentum*, vol. 8, c. 1698; Wikipedia on Isidoro Clarius: His efforts on behalf of the Bible and the Song of Songs were part of a larger spiritual movement among the Cassinese Congregations emphasizing the restoration of the Imago Dei in man as the primary significance of justification.]

³³¹ Peccati vox quid signet in Ioanne. (What the word sin signifies in John.)

quia non crediderunt in me.

Quare ex Deo nati tametsi patrem nonnunquam peccando offendunt, non tamen usque eo a benignissimo deseruntur Patre, ut per infidelitatem desperationemque ab ipso penitus desciscant. Caeterum per infidelitatem delinquere quempiam arbitramur, cum semel quis agnitam, receptamque ueritatem reiicit, impugnatque, ac si potest demolitur. Diuus Augustinus hic

{1555 p. 407}

Peccatum intelligit charitatis fraternae laesionem, ob ea, puto, quae mox sequuntur, nimirum ex \89.a\ Deo illum non esse, qui non diligit fratrem suum. Quomodo igitur cumque accipias,

3.10. In hoc manifesti sunt filii Dei, et filii diaboli.

Peccant quidem utrique, sed hi leuius, grauius illi, qui non possunt non letaliter errare ac labi. Non modo peccata illis, ut sentit Augustinus, cooperantur ad mortem, sed etiam ipsae omnino illorum fiunt in peccatis orationes. Hi profecto malum in se ultro alunt uirus, foedas nimirum, diutinasque ad prauitatem suggestiones, immissionesque per angelos malos, quibus turpissimum in modum assentiuntur: illi autem sanctissimo eo nituntur semine, quo caput entis contritum iri longe ante praedixit Deus.³³² Verum neque sic suapte sponte a Deo auersis ac perditis coelestes desunt aculei, non benignissimi Patris afflatus, non radii, non lenti illi gradus ad ultionem, atque ad aucupandam poenitentiam longanimitas: sed ferrei facti, utroque diuinae obluctantes munificentiae, scienter prudenterque sese morti perpetuae deuouent. In hoc itaque Dei filii a filiis diaboli sunt dissimiles ac diuersi, quod illi uel leuiter a spiritu Dei sancto admoniti, e uestigio manum porrigunt attrahenti. Hi uero ne ardentibus quidem exusti facibus, calorem sentiunt: sed fixi et pertinaces in iam concepto perdurant consilio, atque in malis deliberatione. Non certe titulus, non fons, non religio haec extera, Dei filios ab aliis (postquam a paleis nondum secretum est triticum in area domini) discernunt: uerum probitas, ac tum in Deum tum in proximum et pietas et dilectio.³³³ Etenim,

3.10. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo,

{1555 p. 408}

³³² Dissimilitudo filiorum Dei, ac filiorum diaboli, cum peccant utrique. (The difference between the sons of God and the sons of the devil, when both sin each sins.)

³³³ Quae sint illa, quibus Dei filios a filiis diaboli discernimus. (Which things are those by which we distinguish the sons of God from the sons of the devil.)

\89.b\

et qui non diligit fratrem suum.

3.11. Quoniam haec est annuntiatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.

Magnus Paulus simulac Romanorum ecclesiam de his, quae altissimo uelata erant mysterio, edocuisset, indeque ad morum informationem descendisset, iussissetque suum cuilibet persolui debitum: Cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem: mox intulit: Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis: nam qui diligit proximum, legem impleuit. Ac post facto uno omnium tanquam aceruo praeceptorum Dei, in eo cuncta nodo ac uerbo recapitulari, consummarique asseruit dicens: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Id antea docuerat Christus, cuius spiritum bene hauserat uas illud mirabile secretorum Dei, cum de se illa diceret: Habeo, inquit, unde glorier in Christo IESU ad Deum.³³⁴ Non enim audeo aliquid loqui eorum, quae per me non effecit Christus. Alio item loco: An experimentum quaeritis, qui in me loquitur Christus? A Christo itaque non solum uis ista amoris, quo omnibus placere in bonum ad aedificationem iubemur, est perdiscenda: uerum etiam totius uitae nostrae ratio ex absolutissima illius doctrina et uita formanda erit. Ad hoc enim uenit in mundum, ut uetus dilanians mortis chirographum, noua fundaret uitae decreta, innouaretque in Deo quicquid ab Antiquis primi Adae typis degenerauerat. Et primum quidem de se immensum illud dedit amoris specimen, cum non sibi placens, ut ait Paulus, impropria exprobrantium tibi, [Romans 15.3] o \90.a\ Pater, in se cadere uoluit, maluitque ob aliorum salutem sexcentis atque adeo amplius uitae incommodis et iniuriis esse obnoxius, quam proprio seruiens commodo et gloriae, amissae ouiculae curam negligere.³³⁵

{1555 p. 409}

Suo pene iure repudiato, se totum dedit pro aliis praedem, peccatumque se fecit, et, quo suam nobiscum communicaret iustitiam, execrationem. Videtur Ioannes partim hoc in loco, partim in caeteris suis scriptis, illud asserere, pro compertoque habere, neminem, quantumlibet in iustitiae studiis sese exercent, iusti nomen assequi posse, si omissa proximi dilectione et cura, totus in caeteris, quae ad religionem spectant, adeo intente occupetur, ut laudem nomenque probi uiri, et sancti se assecutum esse confidat.³³⁶ Non certe fallitur apostolus: siquidem eo in cardine tota uis fidei uersatur. Alioquin is qui

³³⁴ A CHRISTO vitae nostrae addiscenda est regula. (Rules for our life that are to be added by Christ.)*

³³⁵ Cur CHRISTUS in terris vivere uoluit. [Also 81.b and 87.b]

³³⁶ Nihil agunt homines in salutis negocio, si omissa cura proximi, et dilectione, etiam quaecumque iussit Deus, adimpleant. (Men do nothing in the business of salvation, if care for a neighbor and love have been neglected, even if they fulfill all that God commands.)

proximum suum non diligit, nec Deum quidem ueretur. Si esurierit inimicus tuus, clamat Paulus, ciba illum. Huicne parent mandato Vitilitigatores? num plagiarii? dissidiosi? homicidae? raptores? auari? Et qui usuris, et qui hypocrisi cunctas beneuendi contaminauerunt leges, eoque in statu Dei religionem posuere, ut iam periculum haud mediocre sit, et pene infamia Christum sequi, atque officia pietatis exercere? Et tamen haec est annuntiatio, quam audistis ab initio, ait Ioannes, ut diligatis inuicem. Hoc est. Non solum ab Euangelii incunabulis id praedicatum fuit, sed etiam a mundi exordio commendatum. Semper enim necessaria fuit amoris lex, ac praecepta.³³⁷ Praeuiderat utique Deus non defuturo, qui imitarentur illius mores qui ab initio homicida fuit. \90.b\
Proinde suos semper uoluit nuntios et uates in id potissimum incumbere, ut odium e mundo extirparent non sererent: non, ut permultos acturos praecognouerat, disseminarent. Caeterum qui primus in cruentissima primi homicidii tragoedia potiores assumpsit sibi partes Cain fuit, homo nimirum sanguinarius, trux, atque terrenarum rerum, unde cuncta illius dimanauit impietas, mire cupidus et anxius.

Quare commodum peruersissimi hominis mentionem hoc inseruit Ioannes.

{1555 p. 410}

3.12. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, et occidit fratrem suum. Et propter quod occidit eum? quoniam opera eius maligna erant, fratris autem eius iusta.

Malignum hic uocat diabolum, impulsu nanque illius ac suggestione crudelissimus frater fratrem mitissimum interemit. Nec scelere tamen illo contentus, arrogantissimum atque fucatum prae se tulit animum in Deum: cum interrogatus ubinam esset Abel, respondit, Nescio nunquid custos fratris mei sum ego? Iam illud quod antea dixerat Deus, arbitrii humani libertatem asserere uidetur. Sub te, inquit, erit appetitus eius, (nempe peccati) et tu dominaberis illius. Unde sic ex Hebraeo quidam transtulit: In manum tuam tradidi arbitrium fomitis, sed tu dominus illius eris si uolueris, et bonas feceris uias tuas. Hic quidem oblata uidetur occasio, ut de arbitrio nonnihil humano edisseramus. Verum cum haec, atque id genus alia difficillima in mundo nunc maximo fere omnium tumultu controuersentur, operaepretium erit, ea magis intacta praeterire, atque ad concilium uniuersale, \91.a\
quod ab omnibus qui Christi fauent religioni, expectatur reiicere, quam nos, etiam si uerissima proferamus, in periculum ullo absque fructu dedere. Speratur enim illis in comitiis, quae a Dei spiritu cogi optamus, fluctus hosce ingentes et fractos iri sedatum: modo qui expectant sua non frustrentur spe ac desiderio.³³⁸

Tametsi quidem suam Deo Ecclesiam curae esse non ambigimus, foreque non dubitamus, quod ille est pollicitus, qui ab omni remotus est falsitate, atque animi inconstantia. Illis tamen, qui Christi spiritu aluntur, quique pacem Ecclesiae, quae seruandorum omnium

³³⁷ Semper necessaria fuit amoris lex. (The law of love was always necessary.)

³³⁸ Concilium ab omnibus religioni fauentibus expectatur. (A council is expected by all those supporting a religion/ religious order.)

nutrix est ac mater, non tantum appetunt, sed etiam propria ipsorum sa-
{1555 p. 411}
-lute libentissime, si aliter redimi nequiret, paciscerentur, mora omnis tarda uidetur ac periculosa. ³³⁹ Periculosa quidem? cur non mortiferam potius appellem, simul atque agenti fere animam sponsae nullum uideam nisi coactum admoueri remedium? nullam curationem? nullum refrigerium?
Enimuero undae tam tumultuosae sint ortae turbae, atque ad sedandos hos confusissimos opinionum strepitus, uel mora uel tergiuersatio, si interrogor, dicam intrepide ab uniuersali cum omnium, tum illorum maxime, qui rerum potiuntur, emersisse consilio, quo plerique quae sua sunt, non quae IESU Christi, atque illius sponsae quaerere decreuerunt. Quod si rursus interrogor, cuiusmodi generis ea sint, quae in primis quaerunt fere omnes. Respondebo, Mundi amorem esse, qui tam alte iam fixit radices in terris, ramosque tam late propagauit, atque umbram, ut (quod de prisco deditum more factu esse legimus) urbes, agros, terminos, \91.b\ aquas, aras, focos, delubra diuina, humanaque omnia sibi uendicauerit. Et certe postquam tam ampla facta est mundi ditio, ut nihil propemodum aliud inter homines uel audiri uel cerni detur, quam uastum quoddam cupiditatum mare: suspicari possumus, Dei spiritum ex aedibus hisce nostris alio demigrasse, statuisseque alias omnino nationes, quae impietatem dediscentes iustitiam faciant sibi que syncerius obediant.
Atqui in id omnes conspirant, persuasumque habent, (ut in superioribus quoque diximus, dicemusque in sequentibus: nam quae magis premunt, haud facile silentur) eam omnem turbarum congeriem uel unico Patrum rite euocatorum congressu posse dissolui. At Patres interim illos appello, quibus maiorum more et instituto res Christi et Ecclesiae non sua suorumque commoda in tam solennibus expectatisque comitiis tractare sit animus. Ad hunc sane modum non poterit non sic indicto concilio Dei adesse praesentia. Potest quidem Deus minori haec omnia
{1555 p. 412}
digerere apparatu, et absque labore perficere: uerum suos uult hisce occasionibus, cuius sint doctrinae et spiritus cognosci antistites ac ministros. Necesse enim est illos, ut ait Nazanzenus, undique aurei argenteiue nummi instar circunuerti, ac omni tempore, in omnibusque rebus nihil adulterinum, aut aereum continere: neque in se reconditum habere quod materiae sit deterioris, aut dignum igne calidiori. haec ille. Siquidem Episcopos, aliosque Ecclesiae proceres absque eruditione, rerumque earum gustu atque experientia, quae ad pedes IESU perdiscuntur, uix Patres, qui ad tam necessarium sanctorum \92.a\ conuentum acciri debeant, appellare audeo. ³⁴⁰ Vocentur, ut lubet, eam

³³⁹ Ecclesia CHRISTI servandorum omnium nutrix est, ac mater. (The church of Christ is the nurse and mother of all [people] to be saved.)

³⁴⁰ Ecclesiae pastores instar nummi aurei sunt, aut argentei. (The pastors of the church

ueterum fuisse consuetudinem ac morem non lego. Ecquid ab huiusmodi tam male de sponsa sibi credita meritis audire speras, in his maxime locis in quibus nihil non grauissimum, eruditum, ac sanctitate praeditum, audiri conuenit? Poterunt, opinor, qui tales sunt, de negociis domesticis, curaque familiari, forsitan et de uenatione, asturconibusque, uel disertissime ratiocinari, oeconomiamque Xenophontis profiteri.

Verum cum ad ea, quae ad illorum attinent officium, peruentum fuerit, nihil insulsius, nihilue indoctius aut oscitantius audiri datur. Quare ne risum hostibus (acutissimis illis quidem et doctis) moueant, nostrisque pariant confusionem iuxta et dolorem, praetereantur: atque tantisperdum res a sanctioribus definiantur uiris, ad calculos ne uocentur, hi quorum interest, curent.

Negocium illud quidem indignum est quod ab imperitis multo minus a pueris, aut unguento delibutis tractari debeat. Robustos enim requirit animos, atque illos tandem, qui Dei spiritu aguntur, non humano et ambitioso raptantur affectu. Haec de his, qui nulla imbuti doctrina et sanctitate, insignia illa ueneranda religionis quae integerrimis debentur hominibus ferre audent, sint dicta. Nunc

{1555 p. 413}

de illis, qui se doctrina tantum et literis humanis cum athleticis eiusmodi, qui nullum timent congressum, praeter eum, qui cum afflatis fit numine, posse congregari opinantur, breuiter dicam: doctrinam huiusmodi semper fuisse ornamento conciliis, sed sanctimoniam in primis necessariam: atque adeo necessariam, ut sine \92.b\ illa dedecori magis fuerint literae ac detrimento, quam honori et utilitati. Fieri quidem non potest, ut superbus (sic sunt ferme absque Dei spiritu literati) idem non sit et uanus et futilis. Nam coelesti priuatus dulcedine, quae in eo maxime consistit, ut mens in Deo uegeta et erudita nihil tam horreat, quam immoderatam de se persuasionem, doctrina ne solum utetur humana, in re praesertim tanti ponderis, ut Dei est religio?

Eam ob rem hi, qui huiusmodi sunt eruditionis antistites, aut uocandi omnino non sunt, aut suspitiose et cum delectu uocandi. Ingenia quippe humana, nisi fraeno diuini timoris coerceantur, efferaciora sunt, quam ut possint ad ea pertractanda idonea esse, quae nisi candidis, summissisque animis ac Deo per sapientiam annexis, tractari par est. Alioqui nunquam uere, quae instauranda sunt, instaurari poterunt: dum hi (quorum interest res Dei collapsas restituere) aut prorsus inhabiles erunt, et propter mundanarum rerum amorem inutiles, aut humanis tantum praesidiis circumuallati, si quid definiri contigerit, irato id Deo definient. Et certe in tam exulceratis temporibus ac periculosus, in quibus Dei exercitum pene ad Triarios deuenisse cernimus, Athanasii hic multi, aut Cypriani, aut ter maximi illi Basilus et Chrysostomus cum nostris, tauri nimirum fortissimi, atque ouium Christi arietes insuperabiles, a mortuis excitandi essent. Verum neque in tantis calamitatibus, in quas nostra ob flagitia incidimus non prorsus reliquiae illae nobiles, quae non curauerunt genua coram Balaal, desiderabuntur. His itaque nixa fi-

{1555 p. 414}

---

are like gold coins, or silver.)

-bris \93.a\ Ecclesia ad pristinum facile reuertetur honorem, eritque his formidini, quibus nunc est irrisioni ac sibilo.

Quae uero illa sint, quae uniuersaliter ad priscam fidei morumque normam per Patres reuocari debeant, tritiora iam facta sunt, quam ut mea hominis, qui aliud nunc ago, egeant commemoratione. Tantum quod meum est, dum uixero, efficiam. Nam istis tacite, quibus cum uiuo, quae uentura sunt, ex his, quae in mundo fieri uideo, praediuiabo, ad rauimque uociferabor, mala omnia membrorum ab ipsis deriuari capitibus, illisque referri acceptum deberi, quicquid delinquunt populi. Unde si quis celerem expetat deformatarum rerum etiam absque conciliis reformationem, expetat et illud: nempe ut populi suis a pastoribus, tanquam a coelestibus Idaeis ac formis suum sibi sumant posthac, quod hactenus facere nequiuerunt, beneuiendi modum, ut huc usque ab illis peccandi hausere confidentiam. Dicam clarius. Sic uiuat seniores ac Patres, ut ipsis uel dormientibus [sic, dormientibus], ex filiis nullus peccare audeat. Atque haec erit repentina uniuersi absque synodis reformatio. Et certe nescio quam uim habere illae possint leges, quae ab ipsis statim uiolantur conditoribus. Hoc enim patentes erunt in illius facie maculae, qui se in speculo contemplatur, quo purius fuerit speculum et splendidius: alioquin a speculari aut turbido aut fracto, quam putas posse reddi imaginem, nisi confusam et obscuram? Da mihi itaque primarios homines, qui eo degant uitae genere, quod Deo probari possit: en subita populorum correctio, en noua mundi facies, en suo sponsa perornabitur decore. Deusque ipse qui indignabundus a nobis \93.b\ aufugerat, reuertetur, et suos inuiset iterum placatus.

O si iam mundo posthabito Christum hi sancte colerent, quibus ea in primis delegata est prouincia, ut terrenarum rerum amore a subditorum cordibus extirpato Dei spiritum inserant, quem in se esse propter

{1555 p. 415}

longum diuinarum rerum usum et gustum testari iam possent: e si Dei charitas, quae diffusa deberet esse in cordibus nostris, nos sibi totos uendicaret, adeoque ad se raperet, ut nostri cum Paulo de nobis gloriari auderent ad hunc modum pastores: Gratias, inquit, agere debemus semper Deo pro uobis fratres, quoniam supercrescit fides uestra, et abundat charitas uniuscuiusque uestrum ad inuicem, ita ut nos ipsi in uobis gloriemur in Ecclesiis Dei pro patientia uestra, et fide in omnibus persecutionibus uestris, quas sustinetis in exemplum iusti iudicii Dei. Hic profecto non audio tanti uiri ac pastoris pro suis gloriationem in his uersari, quae ad mundi opulentiam spectant, et libidinem: hic nulla fit mentio adaucti regni, nulla impetrati magistratus, nulla quae ambitionem referat et luxum.³⁴¹

Unde (oro) tanta prodiit a maioribus nostris degeneratio? unde a fide illa Patrum feruida, defectio? unde tam ingens circa res spiritus incogitantia, et segnities? O mores. Non his quidem rebus fulcitur Christiana pietas, quae adeptae periculum est ne homines desciscere faciant a Deo: aut ita a recto deturbent sensu, ut quicquid agunt, id totum

³⁴¹ Praelatorum gloriatio pro subditis, qualis esse debeat. (What the glorifying of prelates on behalf of subordinates ought to be like.)

confusissimum sit atque ferinum. Adeo letalis ea est ebrietas, quae a nimio mundi affectu ac tenui de futurarum rerum statu cognitione ortum habet.

Acciti ergo \94.a\ Patres ad concilium, religionis instaurandae causa, uideant in primis quid potissimum hisce in comitiis quaeri debeat. Puto pacem id esse et concordiam: hoc est, ut quilibet suo proprio atque suorum exutus affectu, depositisque tum armis tum similitudinibus ac odiis, in id conueniant, ut una omnino inter omnes sit mens, cor unum, anima una, atque unum prorsus consilium, et ad legendas fidei merces (dissipatas nimirum atque in uastissimo opinionum sectarumque pelago fluctuantes) deliberatio.³⁴² Hoc enim seposito fundamento ac neglecto, frustra omnia quantumuis elaborata fore pro-

{1555 p. 416}

-nuntio. Non est quidem tam parum sui compos, qui non praeuideat ea in cassum cogi concilia, in quibus de profligandis erroribus, atque abigendis a Dei uinea feris, decerni debet, absque Christi spiritu, qui adeo pacis amans est atque concordiae, ut se in illorum medio, qui in sui essent congregandi nomine, fore praedixerit, quamlibet rarus is futurus esset coetus. Quapropter maxima illa erit concilii dignitas, autoritasque praeclara, et uere digna Deo synodus, ubi qui aderunt, nihil aliud quaerent, quam Christi gloriam, atque illius religionis augmentum.³⁴³ Id praecipue antiquos Patres suis in consessibus quaesiuisse tum legimus, tum res ad uota illis successisse non tam gaudemus, quam ne diuersa nobis contingant ob male affectos quorundam animos, metuimus. Tentanda nihilominus sunt omnia in fidei causa: forsitan quod frigide coeptum est calidorem sortietur exitum. Dona quippe Dei sunt absque poenitentia. Tantum qui accersuntur nihil secum afferant, quod non sit Christi. \94.b\ Nonne domos hi habent, ubi suam manducant coenam? habent suas libidines, suas cupiditates, suam ambitionem: domi habeant, nec coenam domini interturbent. Caeterum de his, quae, ut diximus, in tam expectata synodo erunt tractanda, habiti iam sunt conuentus, priuati tamen, atque inter paucos, utinam secundum Deum, atque illius ergo religionis.³⁴⁴ Nos interim ab omni hominum uel metu, uel fauore liberi, ne suam deserat Ecclesiam altissimus, lacrymis et orationibus nostram testabimur erga Deum fiduciam. Is quidem sum, qui malim centies mori, quam inter illos uiuere, qui athei omnino sunt: proinde scelerati illius aemulatores, qui cum ex maligno esset, ut inquit Ioannes, occidit fratrem suum, nec aliam ob causam, nisi quod facta illius essent maligna, fratris autem sancta. Causa igitur odii fuit uitae dissimilitudo.³⁴⁵ Vterque enim suum exprimens parentem,

³⁴² Quae in conciliis potissimum tractari oporteat. (What [things] above all ought to be treated in councils.)

³⁴³ Concilii dignitas in quibus maxime rebus versatur. (In what matters the authority of a council is chiefly engaged.)

³⁴⁴ Cuius conditionis hi esse debent, qui ad concilium vocari possint. (Of what condition these people ought to be who are called to the council.)

³⁴⁵ Quam ob causam Cain fratrem occidit. (The reason for which Cain killed Abel.)

{1555 p. 417}

quod suum fuit praestitit. Is quidem, ut pote Dei filius, uitae innocentiam: ille malitiam et liuorem, tanquam qui ex patre diabolo esset, qui primum occidit hominem, in quo omnes peccauerunt, iccirco morti obnoxii facti uix nati intereunt.

Ideo res est apertior, quam ut multis probari debeat, inuidum hominem et malignum, Cain scelestum imitari, ac Iudam.³⁴⁶ Nec minus forsitan a primo illo homicida occisus fuit Christus, quam a secundo. Nanque agnum occisum fuisse ab origine mundi legimus.

Abel enim quem uanitatem interpretantur, Christi typum bellissime expressit, cuius crux amentia et uanitas a mundi sapientibus semper est habita, atque (uti res nihili solent) derisa.³⁴⁷

Quare ut ille \95.a\ omnium profligatissimus non tulit innoxium, ita Dei filium IESUM non tulit peruersa Iudaeorum soboles, quae crudelissimo infecta liuore, eo tandem prorupit insaniae, ut Christum suum benefactorem, ac Patrem, ad mortem raptum, tanquam anathema iugularet.

Hinc alius clamat apostolus: Vae illis qui in uia Cain abierunt.³⁴⁸ Puto uiam Cain hic intelligi non tantum quod inuidus esset, et, unde mors fratris secuta est, malitiosus ac saeuus, quantum quod terrenis rebus addictus, nihil prae se ferre poterat, quod crassum non fuerit, terrenum, sordidum, ferum. Iccirco agricola a Mose fuisse scribitur.

Etenim pinguiusculum eum esse animum, qui in his ultro libenterque uersatur, quae ad culturam corporis attinent, necesse est. Rari hi sunt, qui curas has sordidas ambientes, quaerentesque, ad frugem aliquam spiritus peruenire possint. Imo eo improbius quotidie ex his fiunt plerique, quo illo semel affecti ueneno, a suauitate spiritus longius euagantur.³⁴⁹ Memini equidem me puerum adhuc, et rudem in hac sancta in qua nunc uiuo familia, questum esse, meum ad diuina studium propter demandata mihi mundanarum rerum negotia intercipi ac turbari. (quis

{1555 p. 418}

hoc uere monachus non exhorrescit?) Responsum tunc mihi fuit a quodam illa in arena consummatissimo. Heus tu puer, inquit, quid trepidas? An te clam est, necessario quosdam qui huiusmodi iaciant aleam deligendos? Veruntamen uae illis, quibus istuc

³⁴⁶ Cain ad Iudam imitantur inuidi et maligni. (The envious and the wicked imitate Cain and Judas.)

³⁴⁷ Crux CHRISTI semper stultitia habita est a mundi sapientibus. (Christ's cross has always been considered a stupidity by the wise people of the world.)*

³⁴⁸ Vae illis esse, qui in uia Cain ambulant. (Woe be to those who walk in the path of Cain.) [Jude 11.]

³⁴⁹ Eos pinguiusculum habere animum necesse est, qui in curis libenter occupantur terrenis. (Those who gladly occupy themselves with terrestrial concerns, must have a very thick soul.)

contingit. Tunc (fateor) exhorruui, consiliumque haud poenitendum, ut res cunq̄ue caderent, cepi. Eo nunc fruor in domino, abdoque me \95.b\ etiam atque etiam in dies secretius, maloque Abel partes sequi, quam illius fratris, qui ideo purissimum occidit iuuenem, quia bonus erat, et amicus Dei. Quocirca

3.13. Nolite mirari fratres, si odit uos mundus.

Atqui euidens istud est signum, nos Deo charos esse, cum sumus inuisi mundo, mundusque nobis: hoc est, cum nulla nobis cum illo pactio est, ac foedus.³⁵⁰

Nam ex diametro, quod aiunt, simul pugnant Dei amor, et amor mundi.

Eam ob rem ualde hi errant, qui Dei religionem profitentes, eatenus tamen in incepto gradiuntur itinere, quatenus a mundo non impetuntur.

Cupiunt quidem hisce soluti curis, quae Deum adimunt, Christo coniungi, sed ea tamen lege, ne quid controuersiarum subeant. Ii mihi conari uelle uidentur, ut uno penitus tempore et uiui sint et mortui. Ideo non inanis illa fuit Seruatoris assertio, qua docuit fieri nequaquam posse, ut Deo pariter et Mammonae seruiatur. Orto enim Christo in terris, subita et irremediabilis fuit indicta lis et pugna inter mundum et coelum, Inter delitias carnis, et illas quae in spiritu colliguntur. Vtrumuis elige, simulac utrunque simul coire nequit. Etenim mundus occidit Christum, et tu adeo tener es ac delicatus, imo tam pauidus, dicam etiam tam procax atque ingratus, ut illum habere uelis amicum, qui tuum interemit dominum ac Patrem? Crudelia forsā illius extimescis uulnera?

{1555 p. 419}

At uide quid de se egregius ille contestetur Pugil. Ego (inquit) stigmata domini IESU in corpore meo porto. Rursum illud: Per legem legi mortuus sum, ut Deo uiuam. \96.a\
Caeterum quae suis pollicetur mundus, audire non pigeat. Crapulam (credo) libidines, scortationes, iocos, risus, ludos, delitias, plumas, ocium, atque altricem scelerum omnium ambitionem, fauoremque ad dignitates, ad ultiones, ad opes, ad arma. Et demum post mollem hunc uitae cursum, et sospitem, quem ab omni fore immunem calamitate promittit, pro extremo dat stipendio, ac more ducis liberalissimi congiario, inferorum ignes. Contra sic suos munit in terris Christus, esurie scilicet, siti, egestate, aerumnis, laboribus, angustiis, exiliis, morbis, aegritudinibus, uitae duritate, cruce tandem, et ea quidem perenni hoc in mundo, et cruenta. At post haec omnia pro gratuito se totum dat auctoramento, quae uita est aeterna et beata.³⁵¹

Ergo non graue sit, id uitae tantillum in huius generis amaritudine transigere, quae, praeterquam quod illis suauissima esse soleat, qui carnem iam suam crucifixerunt cum

³⁵⁰ Certissimum benevolentiae Dei erga nos, et mundi odii, signum. (A very clear sign of God's benevolence toward us, and of the world's hate.)

³⁵¹ Quid mundus suis polliceatur, quid Deus suis. (What the world promises to its [people], what God [promises] to his.)

uitiis et concupiscentiis, uitam illam parit, de qua sic senex noster.

3.14. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres.

Vita corporis humani est anima, uita animae spiritus Christi: quem qui obtinet, mundo quidem mortuus est, Deo autem uiuit. Atque hac sane uita hi omnes animantur, qui fratrem pro quo mortuus est Christus diligunt.³⁵² In hoc enim totam uitae illiusmodi uim, qua in Deo uiuitur, positam esse uoluit Christus, ut se inter se uicaria prosequerentur beneuolentia homines, tantumque illi placuit \96.b\ is modus perueniendi ad Deum, ut ad ipsos quoque hostes nobisque infestos protendi iusserit:

{1555 p. 420}

Diligite, inquit, inimicos uestros. Ab amore igitur illo, quo tum in Deum tum in proximum tendimus, uita ea proficiscitur, de qua ita Christus: Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, uiuet. Viuet, inquam, in uite illa aeterna ac beata, tanquam palmes uiuus et ferax, ex qua omnis uita originem habet atque incrementum. Hoc proinde medio ex morte ea qua Deo extinguitur anima, ad uitam qua in Deo beati sumus, transferimur. Vide porro quid benignissimus asserat magister. In hoc, ait, cognoscent homines, quod mei discipuli eritis, si dilectionem ad inuicem habueritis. Ergo ex hoc cognoscimur argumento ac symbolo, an simus Christi discipuli, filii nempe Dei: Hoc est, a mortis tyrannide exempti, et ad spem uitae perpetuae translati, si fratres diligimus.³⁵³ Qui certe diligit, bene illi quae amat et uult et facit, quod proprium uiui hominis munus est atque opus. Huius quidem corpus animae beneficio et uegetat, et uiuit, anima uero Christi spiritu: iccirco beata, quoniam illius spiritu agitatur, qui aeterna est felicitas, atque omne bonum.

Ego, inquit, uitam aeternam do illis, et non peribunt in aeternum. Quid illud ad Patrem? Ego, ait, in eis, et tu in me, ut sint consummati in unum. Ex his sane, nisi prorsus ferrei sumus, uidere licet, quod ubi non est charitas, ibi spiritus non est Christi, hoc est, uita animae.³⁵⁴ Siquidem

3.14. Qui non diligit, manet in morte.

\97.a\ Sit is quidem ea ornatus uirtute fidei, qua (ut diximus) montes transferat: sit eruditus, sit sacris millies imbutus, sit sacerdos, sit pontifex, etiam si lubet maximus, si suum odit proximum, mortuus est, tametsi uitam in sinu fortunae felicissimam degere

³⁵² Vitae illius, qua CHRISTI spiritu animamur, ratio et definitio. (The reason and definition of the life of that one, by which we are revived in the spirit of Christ.)*

³⁵³ Symbolum cognoscendi CHRISTI discipulos. (A symbol for recognizing the disciples of Christ.)

³⁵⁴ Ubi non est charitas, ibi non CHRISTI est spiritus, uita scilicet animae. (Where there is not love there is not the spirit of Christ, that is, the life of the soul.)

uideatur.³⁵⁵ Et cum mortuus is uere sit, nihil penitus, quod non sit morte dignum, imo ipsissimum mortis pabulum, aut cogitare, aut agere

{1555 p. 421}

unquam poterit. Num censemus leuem esse culpam fratrem odisse? Expende quid inferat apostolus.

3.15. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est: et scitis quoniam omnis homicida non habet uitam aeternam in se manentem.

Cum uaria sint mortis genera, quibus mutuo collatis, eum, qui intulit, capitis arcessunt leges: illius hic tantum meminit, quod, licet a legibus, quae raro animum quamuis nefarium punire solent, dissimuletur, in Dei tamen conspectu grauissimum est, ac multa dignum. Esto, non strinxit ferrum quispiam, non aconita miscuit, non in aliquem ense grassatus est, aut arcu petiit praetereuntem ex insidiis: si odit, iam apud Deum homicidii agitur reus. Et quemadmodum de illo, qui uiderit mulierem duntaxat ad concupiscendum eam, definitum est a Christo quod iam moechatus sit in corde suo, quandoquidem quod in se fuit, fecit. Ita qui odit quempiam, maleque illi uult: corde iam homicidium, quod re ipsa facere non potuit, perpetravit: facturus tamen si sibi licuisset. Duplex enim uero hic mihi homicidium signari arbitror: alterum quidem, quo quis hominem affectu menteque iracunda et fera interimit: alterum \97.b\ uero quo se ipse. Atque utrunque ab uno deriuatur fonte, odii nimirum ac simultatis.³⁵⁶ Unde commodum additum est, quod homicida non habet uitam aeternam in se manentem. Frater quidem uitam hanc sexcentis alioquin expositam periculis, tuis amittere potest sicis atque insidiis: recuperaturus tamen feliciorem in die domini, quam tu, qui perpetrato homicidio iam uita priuatus es aeterna qua sane iactura nihil homini contingere potest calamitosius.

Et tamen parricidarum, sicariorum, lanistarum, atque adeo illorum, qui uenena misero alicui et incauto infundant, tam amplus est numerus, et occultus, ut ne quidem in abditioribus tuarum

{1555 p. 422}

aedium conclauius tutus uiuas. Quot iam, uidimus innocentes, uel opum uel haereditatum uel propriae interdum uxoris aut filiae causa, istiusmodi fati genere absumptos? quot familias conspeximus desolatas? quot uiros? quot foeminas uel in ipsis templorum adytis occisas cernimus? Vidimus haec (inquam) olim, et fleuimus: uidemusque etiamnum peiora, continuisque experimur periculis, quam nulla sit apud complures futurae uitae consideratio. Si quis enim praecellit in literis, in armis, in

³⁵⁵ Qui non diligit, manet in morte. (One who does not love remains in death.)

³⁵⁶ Omnis qui odit fratrem suum homicida est, quomodo intelligitur. (Everyone who hates his brother is a murderer: in what way this is understood.)

facultatibus, in honoribus, in ipsa demum religionis defensione ac tutela, caueat, oro, ab inuidorum ensibus, aut ueneno. Iam sunt (malum) qui etiam inter orbis primates hanc profiteantur lanienam, faciliusque aconitum, aut pertritum adamantem commiscent poculis, quam cocus sal solet esculentis, aut omentum permiscere. Et haec quidem omnia a Christianis ob tantulam huius uitae usuram, ac principatus ambitum in Christianos. Quae sane lues ea \98.a\ instincta est ui ac furore, ut ipsos quoque sublimioris uitae professores, si non ad gladios et uenena, ad extremas tamen et inextinguibiles interdum adigat simultates atque odia. Amentes quidem illos, si qui sunt tales, et incogitantes, qui perpetuis uitae suae incommodis, uanoque labore et seruitute, nihil aliud quam sempiternam sibi comparant mortem, ac damnationem.³⁵⁷ Ecquis hic non fleat? Vertant, uertant (inquam) oculos ad Christi exemplum, cuius se uitae aemulatores uideri uolunt. Is quidem tam efficaciter ardentemque nos amauit, ut oblitteratis odiorum causis, quae multae in nobis erant, et ponderosiores, quam ut uiuere mereremur, mortem ipse obierit immeritam pro illis, qui acerrimi illius erant hostes.³⁵⁸ At quam patens illius fuerit, sitque in praesentia amoris signum, ex consequentibus intueamur.

3.16. In hoc cognouimus charitate Dei, quo-

{1555 p. 423}

-niam ille animam suam pro nobis posuit, et nos debemus pro fratribus animas ponere.

Maiorem certe hac dilectionem nemo unquam habuit, ut pro amicis quis suis uitam profuderit. Hinc Paulus: Commendat, inquit, charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.

Quid commendabilius quid praeclarius, quam si quis suo pro inimico, atque illo quidem sceleratissimo, mortem oppetat cruentam?

---

³⁵⁷ Improbi religiosi suo illo coacto seruitutis iugo, nihil aliud quam damnationem acquirunt aeternam. (Shameless clerics by that forced yoke of servitude, acquire nothing other than eternal damnation.)**

³⁵⁸ CHRISTI charitas amplissima fuit, quando pro sceleratis mortuus est. (Christ's love was greatest when he died for [our] sins.)

Sic egit Christus pro nobis non solum impiis, uerumetiam illius hostibus, itaque illi infestis, ut cum eo Gigantum more congregari, atque in illum superbiae turrim, molemque ingentem arrogantiae \98.b\ struere non uereremur. Vix enim pro iusto, nempe eo, qui undequaque uirtutum trophaeis ornatus sit, quis moritur, inquit Paulus. Pro bono forsitan, hoc est, pro illo, qui quempiam affecit beneficiis, quis audeat mori. Istud quidem haud insolens esset, beneficiarium pro benefactore uelle occumbere: id fert natura, quod de iusto solum ulla absque officii in alterum exhibitione uix dici potest. Verum Christus, quo nobilissimum de se erga nos charitatis praeberet specimen, essetque exemplum posteris, quid sua in religione potissimum requireret, non pro iusto quidem homine, non pro bono, non pro beneficiorum memore et grato, sed pro impio, pro iniquo, pro hoste, pro ingratis omnium animante mortuus est.³⁵⁹

Obserua quomodo de lotionem pedum edisserens magister, ad totius nos uitae suae imitationem ac filium prouocet, suoque exemplo alliciat: Exemplum, inquit, dedi uobis, ut quemadmodum [sic, quemadmodum] ego feci uobis, ita et uos faciatis. Prius enim dixerat: Scitis quid fecerim uobis? hoc est: Non ignorare debetis, quantum me cuiuslibet naturae, quantum imbecillitati,

{1555 p. 424}

quantum indigentiae, attemperauerim. Unde si cum iniuriis posthac et tyrannis uobis erit negotium, a me discere potuistis, quid in causa consimili uobis agendum sit. Ad haec non nihil interdum concupiscentiarum appetitionumque, tum opum, tum dignitatum, uestros sollicitabit animos, lactabitue spe falsa mundus, aut libidine uosmet ulciscendi, quoniam uestrum tunc erit effugium? aut unde tanta in conflictatione animorum petenda erit instructio? a me certe. Vos uocatis me, magister, et domine: et bene \99.a\ dicitis, sum etenim. Verum enim uero id parum erit, nisi et uos e regione ut discipulos dociles ac morigeros praestiteritis. Scitis quid fecerim uobis? scitis quae in terris uestrum ad exemplum gesserim? scitis quam mitis semper fuerim? quam patiens? quam a mundo derisus? quam ob gloriam Patris, meae propriae contemptor? Et demum non nescire potuistis, quae res me potissimum de coelis ad terras inuisendas protraxit, amor nimirum mei figmenti, ac Patris charitas. Si ergo laui pedes uestros ego dominus et magister, et uos debetis alter alterius pedes lauare.³⁶⁰

³⁵⁹ Vix pro iusto quis audeat mori, quomodo intelligit Paulus. (There is hardly anyone who dares to die for a just person, how Paul understands [this].) [Paul, Romans, 5.7.]

³⁶⁰ Scitis, quid fecerim uobis? quomodo intelligendum contra superbos. (Do you know what I have done for you? how this should be understood in reply to the haughty.) [John

Diuus hic Chrysostomus obstupescens clamat: Quem nam fastum hoc non tolleret? quam temeritatem, quam elationem non deprimeret? qui sedet super Cherubin, proditoris pedes lauit. Tu homo terra et puluis effereris ac intumescis? Merito hic clamat tantus uir suae (opinor) tempestatis supercilio offensus. Quid si nostra uidisset? Quid si praesenti uixisset aetate, in qua non Arium, aut Pelagium, aut Manichaeum, partem nimirum perexiguam orbis, et uix multis cognitam desciscere a fide cernimus: sed ipsam totam omnino religionis machinam ita nutare uident omnes, ut plane uel ipsae diuinare possint uetula, quid malis futurum sit agricolis? Qui nam quaeso pro fratribus eodem quo nos cruore ac morte comparatis nostras dabimus animas, qui illos tum fa-

{1555 p. 425}

-ma, tum facultatibus, tum uita ipsa, si possumus, expoliamus? Verior haec est definitio, quam quae glossematis, ac scholiis induci debeat, nos scilicet ad fratrum nostrorum salutem tutandam, ita paratos esse debere, ut (si opus fuerit) mori pro illis non formidemus, quemadmodum \99.b\ Christus ultro morti pro omnium uita se tradidit. Atque id quidem tunc factum fuit propter immensam aeterni patris, charitatem, qua impellente eo infortuniorum deuentum est a purissimo illius agno, ut eas data opera subiret calamitates ac poenas, quae ipsissimis debebantur latronibus ac piratis. Exemplum sane cum omnibus, tum his maxime necessarium, qui in uicem Christi succedunt in terris, glorianturque se esse pastores gregis dominici, cum tamen nihil minus agere prae se ferant quidam, quam ut Dei oues eo, quo conuenit, pascant edulio. Se ipsi nunc solum alunt nostri pastores, ac suos. Quanquam ne suos quidem uere, cum ea minime sit naturalis, germanaque ouilis Dei pastio, illud tantummodo pecuniis, honoribus, agris, aedificiisque innumeris et prouentibus, concupiscentiarum scilicet atque errorum fomentis infarcire, sed uitae uerbo in primis, morumque integritate ac fide.³⁶¹ Id potissimum in antistite animarumque curatore requirimus, ut sanctus adeo sit, et in Dei lege eruditus, quod ab ipso tanquam a re diuina, quicquid ad bene sancteque uiuendum desiderari potest a subditis, abunde extrahatur.³⁶² Caeterum res eorum, ac facultates non propriae illorum sunt, sed Christi: quare illis impartienda sunt cum primis, qui Christi mores in terris referentes, nihil ultra, quam quod necessarium est ad usum uitae, uel quaerunt, uel expetunt.³⁶³ Dona uero illa splendida, et conuiuia, quae fiunt, a ministris ecclesiae, ullo absque delectu ac iudicio, ut intemperans illorum fert animus, et ambitio, furta sunt a sinu pauperum abrepta: nam illa quae sua \100.a\ minime sunt effundunt. De honesto

13.12.]

³⁶¹ Se ipsi nunc alunt solum nostri pastores; ac, caeteris omissis, suos. (Whether our pastors now nourish only themselves, and their own, with others omitted.)*

³⁶² Quae maxime a curatore animarum requiruntur. (What [things] are most required of a caretaker of souls.)

³⁶³ Facultates ecclesiae quorum sint in primis. (The resources of the church: whose they are above all.)*

{1555 p. 426}

rerum usu et temperato, haud loquor modo: sed de prodigioso quorundam luxu, ac nimia in effundendis dissipandisque rebus alienis proteruia, haec pauca commemorare uolui, quo non ignorent praesules bona illa tum coenobiorum, tum hospitalium, tum beneficiorum (ut uocant) pinguium, atque episcopatum pauperum omnino esse, ac miserorum: se autem ministros, siue ephoros et episcopos uocare libeat: non dominos, non principes, non tyrannos, non decoctores. Qui tales sunt talemque sibi arrogant auctoritatem, atque iniecta uel legibus tum diuinis tum humanis imperium, uix amant nisi quos suae esse factionis, aut patriae, aut consanguinitatis, nouere. Tantum porro abest, ut animas ipsi proprias pro subditorum salute erogent, ut uitae etiam illis necessaria uel crudelissime subtrahant: uel ita parce demetiantur, ut uix eis uiuere liceat. Verum hi audiant,

3.17. Qui habuerit substantiam huius mundi, et uiderit fratrem suum necessitatem habere, et clauerit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

Substantiam hic appellat apostolus fortunas facultatesque mundi copiosas. Nam si ille, cui eae suppetunt, pauperum indigentiae subuenire non uult, qui ex tenuioribus unquam subueniet? Sic res se habent nunc mundi, sic ita inualuit generatim auaritia, sic amor proprius, sic Dei contemptus, ut equi nobis curae sint magis, aut canes, aut assentatores, aut aurum ipsum terra obrutum, quam ipsa Christi membra, quibus indigentibus uelint nolint hi debentur, qui iccirco tam copiosis a Deo ditati sunt bonis \100.b\ atque honoribus, ut in se parce, in alios uero effuse benigni sint et liberales. Non hic usum iterum adimo cuiuslibet statui consentaneum, sed luxu-

{1555 p. 427}

-riem aufero et auaritiam. Alia certe utendarum rerum in rege consideranda est ratio, alia in magistratibus, in dynastis, in priuatis ciuibus, in mercatoribus, in mechanicis. Sed longe alia in his, qui praesunt ecclesiis ac coenobiis. His enim suus a lege cum ueteri tum noua, concessus est usus, et is quidem commodus et immunis. Si quid ultra, pauperum id totum esto et miserorum. At quid de meis hic loquar hominibus? Ut enim in communi commodo satis diuites sunt, ita in priuato lege quadam maiorum laudabili tenues: et nisi uniuersali fere omnium direptioni forent obnoxii, quemadmodum natura liberales sunt, ita eos uideres in pauperes et hospites profusiores. Verum ubi potentium siti, seu (ut ipsi uocant) necessitati satisfacere coguntur, eos nonnunquam praetereunt, quibus in primis suum debent ministerium. Et huic sane extraordinariae, coactaeque illorum seruituti, atque cum iniuria tranquillitatis nostrae inquietudini, adhibendum esse fraenum quis non uideat? quis sancti ocii cupidus ac quietis non id quaerat? Alioqui satius mihi esset, qui animi pacem rebus caeteris antepono, ut antro aliquo inclusus, aut in solitudinem quampiam arenosam proiectus ingenuis uacarem exercitationibus, Deoque fuerer

[fruerer, 1546], quam nostros uidere praesules, nosque omnes pariter, ommissa ueteri nostrae professionis tranquillitate, continuis angustis. Vix aliter nunc agi posse uideo. Eo quippe iam nostra deuenit ob frequentem, ut dixi, coenobiorum \101.a\ depopulationem, uitae ratio, et inquietudo, ut qui pacatiori sunt animo inter nos, mallent tantilla separatim, ex communi istiusmodi fortunarum copia, contenti portione, frui Deo, quam tot inter diuitiarum strepitus ac fragores, uel esurire, uel adeo acerbe ab exteris uexari, ut neque Deo, neque mundo seruire illis integrum sit. At uero ut caeteris Christianorum uulneribus celerem optamus curationem, sic nostris

{1555 p. 428}

quoque non defuturos Patres speramus. Modus autem compendiaris et breuis, atque ad id, de quo nunc loquimur, idoneus, qualis sit, tametsi non nescio, mea tamen non interest dicere, hominis nullius profecto in mundo neque ordinis, neque numeri. Id uero serio triumpho.

Sed ad rem iam coeptam redeo. Nemo sane mihi asserat se uitam pro fratre facile impensurum, si nummis illi, aut pane forsitan opitulari grauabitur.

Oro, quid Dei ecclesiae afferre potest commodi, addo et honor, si reiecta egenorum cura, muri aulaeis suppariisque aut peristromatis obtendantur uersicoloribus, uel pario crustati lapide parietes, colossaeis perornentur statuibus ambitioso in pegmate collocatis?

Haec quidem ut non uitupero, si modum habent, ita uirtutum in primis, ac subditorum habenda est ratio: ne nostra duntaxat sequentes studia atque appetentias interdum effraenes, cogamus subditos, aut fures esse, aut maxima inquietudine animorum et murmuratione, uel prorsus suo a statu deficere, uel eo uiuere uitae genere, quod neque Deo, neque hominibus probari possit. Ergo si fratrem uictu, uestituque, aut tecto egentem uideris, nec illius inopiae tu cui amplae suppetunt \101.b\ facultates, nulla motus clementia subueneris, qui credi potest, ueram in te esse charitatem? Succurrit Iudaeus Iudaeo, ethnicus ethnico, tu Christianus Christo algenti, fameque in paupere periclitanti non succurris? Si fratrem me appellas, et nullum edis fraterni affectus argumentum, derisio est mera, atque mentita bonitas.

Re enim et effectu istius generis affectus patere debet, non uerbis tantum, apparatuque isto futili ac inani promissionum. Itaque

3.18. Filioli mei non diligamus uerbo, neque lingua, sed opere et ueritate.

Claudere uiscera (quod pene exciderat mihi aliis inten-

{1555 p. 429}

-to) seu aperire in scripturis, pro effectu charitatis benignitatisque praestitae, aut

negatae, sumi solet.³⁶⁴ Caeterum necessitatis nomen non solum extremam illam inopiam atque egestatem signat, qua qui affecti sunt, intereant necesse est, nisi quis eat suppetias: sed etiam indigentiam simpliciter at pauperiem: ne ex auaris quispiam hinc suam obducat duriciem, ueletque inclementiam, asserens necessitate duntaxat extrema laborantibus succurrendum esse: hoc est, cum exhalare coeperint animam.

Videant ii, quam nullius memoraturus sit necessitatis huiusmodi, quae mori cogat hominem, dominus IESUS suo in iudicio: Esuriui, inquit, sitiui, infirmus fui, ac caetera id genus nonnulla, quae mutuae indicia sunt charitatis, et fidei in Deum. Cum porro charitas, ut intellexit Paulus, non quaerat quae sua sunt, sed quae aliorum, actio illa perfecta esset, si quis bonis suis omnibus erogatis Christo, his nempe, qui sanctis moribus ac patientia suam cohonestant feruntque

\102.a\ tenuitatem, nudum dominum nudus ipse sequeretur. Verum quia non omnes tam arcanum capiunt uerbum, paucique sunt, qui istuc perfectae dilectionis imitari uelint exemplum, quod minoris est uirtutis ab omnibus, quibus adsunt diuitiae, requiritur. Si quidem illud, quo facile carere non posses, non impartiris: at saltem quae supersunt, quaeque ad luxum suppetunt, ne impartiri graueris. Petit nudus, et is quidem frater, abs te uestem, petit panem, petit tectum, petit tantillam suae miseriae refocillationem: quid causas nescio quas illi pro ueste aut cibo aut testo [sic, tecto, 1546] impingis? Iam contempsisti Christum, si nescis, in misero illo. Darem, inquit auarus, si casta haec esset mulier, quae petit, aut uir ille probus. Non refert, ait Chrysostomus, cui des, modo quae erogas, intuitu eroges Christi. Neque periculum est interim, ut frequenter hubertimque tua elargiens inopibus fontem exhaurias (quod cauit orator ethnicus)

{1555 p. 430}

benignitatis. Superuacaneus is est in re Christiana timor.³⁶⁵ Siquidem qui iussit pauperibus opem ferri, suppeditabit et fonti suas deriuationes. Tantum id expetit, ne de re non nostra auari simus, libenterque illa ueris dominis distribuamus, quae quoniam nostra minime sunt, diu nobiscum esse non possunt.

Quantum hic nobis clamandum esset, Domine auge in nobis fidem. Nam ab huiusce in nobis paritate et absentia affectus omnes impuros ac brutos, tum praesertim pusillanimitatem istiusmodi uitiosam oriri credimus.

Re itaque, non gerris, non lingua solum, praestanda haec est fraterna beneuolentia, atque amor reciprocus.³⁶⁶

Caeterum (ueritate) Christum /102.b/ intellige, ad quem tanquam ad certissimum scopum nostrae omnes dirigendae sunt operationes. Nam qui se ueritatis studiosos esse prae se ferunt, hoc est, qui synceram profitentur erga alios charitatem, id muneris se habere a Christo non dubitent, imo ipsum eundem cor nostrum ad illud mouere inflammareque, ac tandem ipsemmet id agere, persuasum habeant: nam

³⁶⁴ Aperire et claudere viscera quid. (What it means to open and close the viscera.)

³⁶⁵ Eleemosynas abunde esse largiendas. (Alms ought to be abundantly granted.)

³⁶⁶ Charitatis mutuae indicia. (Signs of mutual love.)

3.19. In hoc cognoscimus, quod ex ueritate sumus, et in conspectu eius suadebimus corda nostra.

Nihil felicius puro conscientiae testimonio: contra nihil infelicius impuro et contaminato.³⁶⁷ Hoc enim perpetuis exagitamur pauoribus, illo autem auspicatissimum in modum a Deo pendemus, in eoque laeti uiuimus, expectantes beatam spem, et aduentum gloriae magni Dei, Suadebimus (inquit) corda nostra. Seu, persuadebimus, ut diuus legit Augustinus, cordi nostro. Est enim Graecis suadendo flectere. Hinc Paulus ad Galatas scribens, Modo (inquit) homines persuadeo, an Deum? Nonnulli legunt, Custodimus: polletque perinde ac, satisfacimus

{1555 p. 431}

cordi nostro. At tu uide, quid secum afferat quietis ac fiduciae bene sibi conscius animus: Si re, inquit, ipsa et ueritate, fratres dilexerimus, tunc tuti erimus, consci nimirum nos iuste in Dei conspectu uersatos esse. Quid hac persuasione iucundius? quid huiusmodi beatius testimonio? Ergo ex pura minusque fucata dilectione, segura, plenaque confidentiae in conspectu benignissimi Patris nostra efficitur conscientia: qua sedata, pignus fit actutum in nobis uitae aeternae per fidem illam, qua \103.a\ iustificati pacem habemus ad Deum: hoc est, eiectis a cordibus nostris tum legis, tum iudicii Dei pauoribus, saeuaque illa a nobis propulsata errorum superstitionumque laniena, quieta uiuimus conscientia: tantique facimus animi tranquillitatem, quanti sua isti regna, et mundi delitias et commoda. Certe cum quis fratrem se candido affectu diligere, ac re iuuare propter Dei spiritum in se habitantem nouerit, se quoque legem uniuersam eodem spiritu Dei opitulante, seruare posse confidit.

Qui enim sic diligit, legem seruat, uiuitque in Deo: qui uero secus, manet in morte, ut noster asserit apostolus. Vtrumuis igitur elige, simul ac per Christi uirtutem tui factus es iuris. Caue tamen, Dei spiritum, quem in te esse per Christum non ignoras, in turpitudinem aliquam peccati relapsus, irrites: eoque adigas iracundiae, ut qui antea cum uiro innocente innocens erat, cum sancto sanctus, tua postea offensus leuitate, atque ad mundum transfugio, te deserat, eumque tuo maximo sentias exitio cum peruerso peruersum factum.

Tunc sane ad alteram tantummodo partem tu ex te arbitrium inclinare poteris, nempe ad uitium, ad turpem uitam, ad mortem:³⁶⁸ In altera uero inhabilis prorsus effectus corrues, postquam expulso Christo, atque a te tua culpa alienato, illud de te non immerito dici audies, quod diabolus stet dextris tuis, qui haud multo

{1555 p. 432}

³⁶⁷ Nihil felicius purae conscientiae testimonio. (Nothing is more fortunate than evidence of a pure conscience.)

³⁶⁸ Arbitrium ad malum liberum per se non ad bonum, absque Dei ope. (Free will by itself, without the help of God, [is] for evil not for good.)

prius cum propheta canere consueueras: Dominus a dextris est mihi, ne commouear. Ex nostrae itaque dilectionis mensura ad proximum, cuius sit quispiam uirtutis in hac periculosa mundi arena dignosci poterit, \103.b\ probabiturque a Deo, aut reiicietur, ex huiusmodi notione, quae a propria manat conscientia, ipsis (ut ait Paulus) cogitationibus inuicem accusantibus, aut defendentibus in die domini:

3.20. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum, maior est Deus corde nostro, et nouit omnia.

Cor hic pro ui illa interiori et certa, quam quidam sui notitiam, alii conscientiam appellant, sumi debet. Ea siquidem illi est uirtus indita, ut quantumlibet quis suos celet cordis recessus, haec falli nequeat. Quod si ita est, ut quilibet in se ita esse experitur, de Deo certe secretorum omnium cognitore id multo magis sentiendum esse fatebimur. Qui fieri potest, ut qui cor ipsum effinxit quae in corde sunt ignoret? Si cor igitur humanum, rem scilicet tantillam et tenuem, nihil eorum, quae cogitamus, latere potest: latebitne Deum, qui longe maior est corde nostro et conscientia? Quare non est, quod quispiam simulator et duplex imposturam fieri posse Deo arbitretur, putetque diuinos oculos, qui nusquam non adsunt, fucosam illam suam ac mentitam non intueri dilectionem. Id ferme in usu nunc est apud complures, ut simulata beneuolentia, quemuis decipiant. Reprehenderit, quidam legunt, Condemnauerit. Et est sensus: Si cor nostrum, rem omnino cum Dei magnitudine comparatam nihili, fallere haudquaquam possumus, quin nos arguat, ac iuxta insyncerae simulataeque arcessat dilectionis, Deumne omnia scientem fallere nos posse censebimus? Ergo quo tutam, confidentemque reddamus

{1555 p. 433}

in illius conspectu qui alta a longe cognoscit, conscientiam, non diligamus \104.a\ uerbo (ut inquit Ioannes) et lingua, sed opere et ueritate.

Vtcunque enim cor perplexe, qui mos est simulatorum, suos inuoluat, tegatque maeandros ac sinus, maior est Deus, quam sit cor nostrum, et nouit omnia. Ad haec,

3.21. Charissimi si cor nostrum non condemnauerit nos, fiduciam habemus ad Deum.

Ex eo enim quod quis se intime nouit, persuasumque habet se propter spiritum Christi, cuius uirtutem experitur ac dulcedinem, in Dei sortem uocatum esse, atque proinde ad tam excelsum euectum esse uitae gradum et perfectionem, ut cum apostolo illud diuini amoris plenissimum de se posse dicere confidat: Viuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus: audet nescio quid aliud egregium, et excellens, nempe fiduciam ulla absque haesitatione, quae ab impuris cordis affectibus oriri solet, in Deo ponere. Etenim in speculo diuini amoris, unde omnem suam hauriunt pulchritudinem animae et cognitionem, intuetur se Deo, tam immoto firmoque per gratiam adhaesisse proposito: ut tametsi rem tantam, ut est Deus, non ita ut conuenit diligit: nihil tamen illius anteponat

amori: imo nihil omnino dignum amore iudicet, quod aut Deus non sit, aut ad Deum pertrahat. Quid (inquit) mihi est in coelo, aut quid uolui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in aeternum. Videsne indubitata in sanctissima uatis anima fiduciam? uides quomodo nihil iam seu in coelis, seu in terris cupiat, quod Deus non sit? Qua de re Paulus cuncta, ut Christum lucrifaceret, \104.b\ pro stercore se habuisse clamabat, peripsemaque mundi se reputans et aborsum prae Christo, atque illius amore, uel quae in coelis, uel quae in terris agunt, inferiora diuina omnino esse dilectione ar-

{1555 p. 434}

-bitratur. Unde in admirabilem illam summae erga Christum fiduciae et amoris prorupit exaggerantiam:³⁶⁹ Certus sum (inquit) quia neque mors, neque uita, neque angeli, neque principatus, neque uirtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit me separare a charitate Dei, quae est in Christo IESU domino nostro.

Haec sane non nisi a flagrantissimo diuini amoris domicilio, ut erat cor Pauli, prodire potuere. Quid, inquit, Tyrannorum iras et gladios mihi minantur? quid arrogantes scribarum pharisaeorumque calumnias atque dolosas opponunt artes, quando neque angeli ipsi, neque supernae quantumuis nobiles ac Deo proximae potestates me a Dei amore diuellere unquam poterunt? Ad significandum suum constantissimum amorem ad Christum hisce usus est hyperbatis apostolus, alioqui fieri non potest, ut angeli sancti a Deo separent homines. Adeo enim non separent, ut operam etiam assiduam, qua Deo illos concilient, impendant. Nusquam non adsunt nobis fidissimi illi custodes.

Haec pauca de amore illo, quo in Deo anima requiescit, huc attexere libuit propterea, quod eo ex fonte spem animae totam erga Deum atque fiduciam deriuari hi bene norunt, qui altissimis assueti contemplationibus in diuina caligine (sic illam uocat Dionysius) \105.a\ immerguntur. Unde ex illis quidam: Solus, inquit, amor Dei animam ad ueram perducit spem et confidentiam, quam quidem nulla uirtus, quamuis magna et diuina, sine amore dare unquam poterit. Et tamen nihil tam necessarium esse ad assequendam uitae perfectionem existimo, quemadmodum spes est, ac fiducia in Deo. Quocirca concludi id posset, neminem unquam, licet in uirtutum (addo et contemplatio num) studiis se se exercent, ad sublimem illum fiduciae sensum, qui tam necessarius est in Christiano, ut absque illo frustra omnino

{1555 p. 435}

fiant, quaecunque in re salutis molitur, deuenire posse: nisi Deum prius, atque ante omnia diligat, omniaque in Deo.

---

³⁶⁹ Fiducia et amor uno proficiscuntur passu ad Deum. (Faith and love proceed with one pace toward God.)

Secus uero, quomodo impurus auari animus, aut libidinosi, aut factiosi, illiusue, qui praensationibus magis quam ocio, altoque silentio in Deo et quiete delectetur mulcta illa carebit horrenda, qua cor affectum nihil cogitare iam potest, quod turpe non sit, atque ullo sine effugio desperatum? Causa uero?

quoniam terrenarum rerum cupidinem, faecemque libidinum, et ambitionem Dei amori praeposuit. Diuinae quippe bonitatis ignarus, illis potissimum innixus est rebus, quas ardentius quam Deum, imo quas solas contempto Deo dilexerat, efflictimque deperierat. Cum multa itaque requirantur in anima, quorum praesidio ad Deum tuto fidenterque confugere debeat, dilectio in primis id iure omni sibi uendicat: nunquam enim fiduciam in illo pones, quem non amas.

Rursum audebisne unquam Deum, quo tua remittat debita, noxasque condonet, interpellare, si fratrem ipse tuum, imo conseruum, membrumque de membro (ut ait Paulus) corporis Christi \105.b\ amaro persequeris animo, premisque quam maxima potes saeuitia, si quid in te peccauerit?

Qua fronte? qua confidentia tu a Deo postulas, quod ipse tuo negas proximo? Certe si id agis, nonne e uestigio tua reclamabit conscientia, arguetque te amentiae, ac totam adimet exorandi quod oras fiduciam? Petis quidem a Deo, ut pactum seruet: Dimitte (inquis) debita nostra. Iuste id, opinor, et debitum. Verum tu interim quid? Praestasne conditionem? ille, quae est eius incomprehensibilis bonitas, se tua oblitteratum debita benignissime pollicitus est: sed ea conditione, si tu fratri prius ex animo condonaueris iniurias et peccata ei cupis igitur seruari a Deo foedus tecum initum, tu serua conuentionem in foedere pollicitam. Re, inquam, serua et effectu, non uerbis illis tuis fucatis et indignatione gra-

{1555 p. 436}

-uidis: Remitto quidem quicquid in me deliquit proximus, uerum iniuriarum non sum immemor. Dic sodes, quid sibi uolunt haec? Memoria certe offensionum, pallorque in aduentu illius, quem pro hoste habes, sermo durus, amarus, irrisorius, mordax, residentis adhuc odii in animo indicia sunt indubitata.³⁷⁰

Atque adeo id magis, si pro re nata ueniam imploranti subsidiumque denegaueris. Ergo nunquam Deum nobis speremus propitium affuturumque, si nostris nos fratribus (inter quos hi etiam censendi sunt, qui nobis male uolunt) defuerimus. Pacata itaque nostra hunc in modum cum Deo conscientia, eodemque ipso haesitationem omnem ab animo auferente, fiduciam habemus ad Deum, hoc est, securi, confidentesque sumus coram Deo.

---

³⁷⁰ Odii mutui signa. (Signs of mutual hate.)

3.22. Et quicquid petierimus, accipiemus ab eo: \106.a\ quoniam mandata eius custodimus, et ea quae sunt placita coram eo, facimus.

Videtur hic Ioannes uelle ostendere causam, ob quam a Deo nostris in orationibus exaudimur, illius esse praeceptorum custodiam et obseruationem, cum magis consentaneum uideretur dicere, nos ideo diuinas adimplere iussiones, quoniam a Deo adiuti et accensi, non solum ad ea petenda, quae nobis utilia sunt et commoda, edocemur, uerum etiam illa ipsa, spe minime uacillante ac fide, impetramus.

Vtrunque enim uerum. Nam nisi benignissimus Deus mitteret (ut inquit Paulus) spiritum filii sui in corda nostra, clamantem Abba Pater, quid quod nobis conduceret uel optare, uel ab eo petere unquam auderemus? Ab illius ergo spiritu edocti, ad eum prouocamur affectum et ardorem, ut cum ineffabili, cum immenso, cum incomprehensibili, cum in profunda horrorisque plenissima commorante lucis caligine, imo in luce ipsa

{1555 p. 437}

ipsa infinita et mirabili, colloquia miscere non timeamus. Hinc noster a mundi illecebris euulsus amor deliciatur in Deo, spes acuitur, atque ad actiones illas, quas (ut ait apostolus) Deus praeeparauit, ut in illis ambularem, prostrata erigitur uoluntas, consanescitque per Christum: cuius ope etiam imparia nostris uiribus aggredi tentareque non formidamus. Ecquis unquam Dei praecepta se seruare posse absque illius qui iussit spiritu iactabit? Quis fidem? quis charitatem? quis dona illa admiranda sapientiae, consilii, fortitudinis, scientiae, pietatis, ac Dei timoris se posse assequi arbitrabitur sine spiritu fidei, charitatis, consilii, fortitudinis, scientiae, pietatis, ac ignis illius \106.b\ consumentis, qui Deus est? Non quia tot sint spiritus, quot dona, haec loquor: sed quoniam haec operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis, non sicut nostra nonnunquam praepropera, et temeraria uoluntas appetit, sed sicut ipse uult. Nouit enim Deus suum figmentum, nouit sua uasa, nouit quid unicuique impartendum sit. Etenim si nondum in te spiritus Dei est, adiuuat nihilominus, incitat, urget, utque fidelis sis et bonus, admonet. Sin adest, teque iam bonum possidet, te seruat, atque ut ad omne opus bonum paratus sis uires suppeditat. Id enim uero negotium uendicat sibi charitas, qua praesente non modo in Deum credimus, aut fiducia erigimur: sed etiam in eo, quae est summa animarum perfectio, delectamur. Tunc sane sponte nos nostra uiam mandatorum Dei currimus, ut inquit Dauid, cum per charitatis effusionem ac flammam dilatat ipse cor nostrum. Verum tantae est erga homines bonitatis pientissimus Pater, ut suas ipsius praeceptiones ab ipso magis quam nostro studio ac labore seruatas, perinde remunerare solitus sit, quasi nostrae omnino fuerit uoluntatis ac uirium, ea seruasse, quae sine ope Dei ac fauore seruari nequeunt. Unde contentus quidam mirabilis et diuinus inter Dei gratiam

{1555 p. 438}

et arbitrium humanum ab his auditur, qui se aliquid iam esse in Deo per Christum et sentiunt et fatentur.³⁷¹ Hunc diuus non ignorauit Bernardus, cum absque libero arbitrio non esse quod seruari posset asseruit, neque absque gratia unde. Fatendum proinde erit posse nos omnia, nedum mandata Dei exequi, in eo, qui nos uocauit, asciuitque ad uitam per Christum. \107.a\ Quare studio istiusmodi nostro, atque in curriculo mandatorum suorum alacritate delectatus Deus, nos audit, quando ea, quae placita sunt illi, tum facimus, tum postulamus. Ideo perpetua quadam sibi inuicem alternatimque succinunt harmonia et sponsus et sponsa, Deus et anima, misericordia et miseria, mors (ut sic loquar) et uita. O certe mysterium, connubiumque his duntaxat cognitum, qui in mundo sunt, et de mundo minime sunt, ut suos omnino esse uoluit discipulos et amicos Christus. Non possum quidem nostram hic non execrari consuetudinem in mundo, nostros contaminatos mores, nostram ad diuina duriciem, ad terrena facilitatem, propensionem, conatum. Infelix ego homo, quis me e tetro hoc adimet tandem seruitutis gurgustio? Gratia enim Dei (non dubito) per IESUM Christum. Sed iam illud uidendum, quomodo quicquid petierimus, impetraturi sumus, cum multa petant homines, quae non impetrant.

Puto equidem dominum IESUM hunc soluisse nodum, cum dixit: Quaecunq̄ue petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. Absolutissima haec est finitio, quod qui aliquid in Christi nomine postulat, indubitanter accipit. Qui uero secus rogat, aut non obtinet, aut suum ad exitium et damnationem (quo in eo illud prophetae locum habeat, absorpti sunt in beneplacitis eorum) obtinet.

Caeterum in nomine Christi petere ac orare nihil aliud esse definiunt Patres, quam in Christo Dei unigenito orare: hoc est, illum per omnia Patri aequalem censere, credereque nihil Pa-

{1555 p. 439}

-trem nobis gratiarum \107.b\ elargiri, quod filius una cum utriusque spiritu non elargiatur, eumque subinde tanquam uerum Patris filium uereri, colere,³⁷² atque eum in omnibus induere, ut nos hortatur apostolus dicens: Induite dominum IESUM Christum. Etenim qui stragula ampla aliqua, aut pallio (ut fere sunt, exempli causa, cardinalitiae uestes illae purpureae ac solennes, quas passim etiam ab illis, qui nullius sunt nominis ac numeri, expeti quaerique uidemus) cooperitur, quoquo uersum se uertit, aut obambulat, nihil omnino aliud, praeterquam uestem illam undecunq̄ue effluentem, undantemque prae se ferre potest: imo si quae insunt homini maculae, beneficio togae occuluntur. Ita sunt hi, quibus Christus pro tegumento est, ac ueste. Unde si quid agunt, cogitantue, aut loquuntur, quid putas? id omne illis est Christus. Hoc est, in actionibus, in moribus, in uerbis, in ipsis quoque intimis cogitationibus nihil aliud quam Christum induunt ac referunt.³⁷³ Si quid interim peccare illis contigerit et labi, non uestem quidem, ne foedae appareant pustulae, abiiciunt: sed hoc illi arctius inhaerent, quo maius emergerit

³⁷¹ Conuentus admirabilis inter Deum et arbitrium hominis. (Admirable harmony between God and the will of man.)

³⁷² Quid sit in Christi nomine petere. (What it is to ask in God's name.)

³⁷³ CHRISTUM induere quomodo intelligimus. (How we understand, 'to put on Christ.')

periculum, ac nota turpior. Id sane ingens huiusce uestimenti beneficium praeuidit propheta cum exclamauit: Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Quonam (oro) tectorio? Christi nimirum cruore ac morte. Sentis quam uestis ratione uestiti debeant esse hi, qui a Patre in nomine filii quidpiam exorare cupiant? Atqui de hoc toto precandi genere alium intellexisse apostolum arbitror, cum dixit: Omnia quaecunque \108.a\ facitis, in nomine domini facite. Verum illud quod in lege cautum fuit antiqua terrere nos debet: Bestia (inquit) quae tetigerit montem, lapidabitur. De anima haec illa dici reor, quae immundis nondum exuta affectibus, audet se se diuinis insinuare cum Deo colloquiis, ab eoque illa poscere, quae puris solum communican-

{1555 p. 440}

-tur animis. Adeo enim quae talis est, non fit uoti compos, ut pro temerario illo etiam ausu mulctam, et hanc sane horrendam letalemque referat. Lapidem porro, qui quasi pro meriti compensatione istiusmodi debentur bestiae, puto cor durum esse, ac mentem reprobam: quam profecto calamitatem suis imprecatum fuisse hostibus prophetam iudico, cum ait: Contritio et infelicitas in uis eorum.³⁷⁴ A constanti igitur ac firma praeceptorum Dei custodia is in nobis accenditur affectus, a Dei uidelicet ipsius gratia exorsus, quo nihil omnino aut facere aut cogitare uelimus, quod illi non probetur, quodque ab amore eo non proficiscatur, quo nos aeternorum desiderio per sanctum eius spiritum accendimur, illique unimur. Quoniam, inquit, mandata eius custodimus, et ea quae sunt placita coram eo facimus: iccirco quicquid petierimus accipiemus ab eo. Hic uides necessariam prorsus esse ad conciliandum nobis Dei spiritum et gratiam, obedientiam, promptumque ad exequendas diuinas iussiones animum. Quae tamen omnia Dei munera sunt, ne tu quasi non acceperis imprudens glorieris. Vult sane Deus, quae uniuersalis est eius uoluntas, ut in re salutis non nihil quod nostrum sit afferamus.³⁷⁵ Nostrum tamen ideo, quoniam quod suum est, id nobis, ne penitus sine meritis \108.b\ inueniamur, ita effuse donat, ut nostrum omnino sit et dici debeat. Cum quidem suum donauit nobis filium Pater, donauit etiam omnia, quae spectant ad filium cuius nomen IESU est, cuius natura pietas, cuius uirtus amor, pax, salus, gaudium. Quare si salus nobis contigerit, si pax, si robur, si Dei charitas, si uita, haec omnia nobis per Christum, qui rebus hisce omnibus abundat, contingunt.³⁷⁶ De plenitudine quippe illius nos omnes, quamuis perfecti et excellentes, abunde accipimus. Alioquin sine Christo nostra omnis uoluntas, nostrum arbitrium, uires denique no-

{1555 p. 441}

-strae omnes animi atque conatus, sicci essent riuuli, imo coenosi, et uitiorum sordibus oppleti. Tantum porro abest, ut diuinae absque illius ope parere possimus uoluntati, ut

³⁷⁴ Quid sit bestiam montem tangere et lapidari. (What it means for a beast to touch a mountain and be stoned.) [Paul, Hebrews, 12.20.]

³⁷⁵ Vult etiam nostrum nescio quid Deus in re salutis interponi. (God even wishes to interpose/ introduce/ insert I don't know what of ours in the matter of salvation.)

³⁷⁶ CHRISTI nomen IESUS est. (Jesus is the name of Christ.)

reluctemur etiam ultroque detractemus, si quid quod nostrae imbecilli conducat ualetudini, praecipiat. Bona igitur omnia in nobis operatur Christus, mala uero nos ipsi.³⁷⁷ At iam, ne longius euagemur, quae uis potissimum sit praeceptorum Dei, atque illius uoluntatis cognitio, uidendum erit.

3.23. Et hoc est mandatum eius, ut credamus in nomine filii eius IESU Christi, et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis.

Obserua hic duos, oculos ne dicam sponsae, an pedes, nescio, fidei nimirum ac dilectionis. Non est quidem tam ardua atque obscura in diuinis nubes, quam hisce ornata oculis ac pedibus anima non penetret atque assequatur.³⁷⁸ De quorumque dignitate ac efficacia non nihil et nos in supra dictis, ut dedit dominus, attigimus, \109.a\ diximusque mandatum de diligendo proximo tam gratum Dei fuisse unigenito, ut suum proprium inter caetera esse uoluerit, decreueritque in illud, sicuti in perfectissimum salutis nodum totam uim legis, praeceptorumque desinere. Hic certe consilium non habet locum: mandatum quippe est a Patris corde profectum, tamque hominibus necessarium, ut Ioannes non uereatur dicere: Qui non diligit, manet in morte. Nec sane istiusmodi abhorret a natura dogma et definitio. Siquidem cum Deus amor sit, illud necessario contingere opus est, eum qui non amat, absque Deo esse, qui uita est animae. Ergo praecipua uis est legis dilectio ea, qua pudicissimo perseuerantique mouemur affectu erga fratres per Deum in Chri-

{1555 p. 442}

-sto, qui adeo nostri amans fuit, ut mortem pro nobis uiuificandis non detractauerit. Quod, oro, maius dilectionis signum ab amico praestari unquam potuit? amor itaque occidit Christum.³⁷⁹ At Daemon, spiritus utique ut sagax et acutus, ita in inferendis uulneribus non solum astutus et dolosus, uerum etiam indefessus carnifex, ac lanio, eo acrius in nos insurgit, quod nos cernit in his libenter uersari, quae pacis sunt, quibusque nos inter nos sedulis fouemus obsequiis. Contra, ob nullam aliam tam insolenter exultat uictoriam, quam cum sparsis iurgiis, accensisque odiorum flammis, amorem mutuuum uidet extinctum. Iam illud maximum nostrae est imperfectionis indicium, cum aut leui plerunque, aut nulla interdum occasione tam necessarium inter homines foedus abrumpitur, uiolatur charitas, ac Deus, res tanta scilicet et formidabilis, contemptis illius mandatis, \109.b\ negligitur, irritaturque et nostris a congressibus atque tractandarum rerum apparatibus et diffinitionibus arcetur. Permagna haec est confidentia et audacia. Et certe iustissimus fuit Daudis pauor, quando consideratis nostris in Deum iniuriis exclamauit: Non egredieris Deus cum uirtutibus nostris. Quid horribilius audiri potest?

³⁷⁷ CHRISTUS bona omnia in nobis operatur, nos uero mala. (Christ performs all good things in us, but we [perform] the bad.)

³⁷⁸ Duo sponsae oculi, seu pedes, fides est, et charitas. (The two eyes of the bride, or feet, is faith and love/ charity.)

³⁷⁹ Amor occidit CHRISTUM. (Love killed Christ.)

Quod certius futuri interitus praeludium expectamus? Tantine turpissimus et furens aut irae, aut libidinis, aut ambitionis aestimandus est affectus, ut Deum a nobis eximat?

Vidi ego aliquando coetus hominum haud in caeteris aspernandos, Res item publicas alioqui honestissimis ornatas dotibus, ad uerbum solum inconsulte prolatum, seu ad leuissimam illatae iniuriae suspicionem, ad arma, atque ad tantos excitari tumultus ac strepitus, ut mare dixisses ui effera uentorum ab imo reuolutum fundo horrendum in modum furere ac mugire. Quid tum putas? Gestit Daemon laetitia inenarrabili, moreque ouat triumphantium, qui capta praeda (ut inquit Esaias) di-

{1555 p. 443}

-uidunt spolia. Num censes illis, qui tales sunt, Dei fidem, qua IESUM esse Christum, uitam quippe nostram, atque uitalem unctionem et salutem, honori esse posse, an irrisioni? Certe qui Christi sunt, ut omnes esse debent, Christi honorem non modo rebus hisce exteris et caducis anteponunt, sed etiam ipsi uitae propriae ac saluti.³⁸⁰ Caeterum quo alio indicio, qua significatione alia et argumento nostrum ostendemus erga Deum uel studium uel contemptum, nisi illo, quo in custodiendo sermones eius, uel studiose, uel neglecte afficimur, et mouemur? Qui illius \110.a\ seruat praecepta, in Christi nomine ullo absque dubio credit: hoc est, illius fidit promissionibus, illique, quo res cunque obueniant, innititur, fertque acceptum, si quid unquam Christi maiestate dignum se egisse sibi conscius est. Ex hac porro aequa animi temperatura et quiete amor nascitur in nobis ac desiderium imitandae illius uitae: qui lenissimo cum esset animo et miti, nihil aliud suis mandare potuit filiis quin lene fuerit, mite, atque amoris plenum. Hinc mirabili inflammata ardore anima ac face spiritus, in Christo tanquam in purissimo diuinitatis speculo intuetur, hauritque scientiam illam mundo incognitam, qua sine errore de ima hac in proximos dilectione et charitate in altissimam transit diuini ardoris caliginem. e' qua sol ipse Christus dominus, amor uniuersi et pax, suos exerens radios, ita nostros occupat animos et illustrat:³⁸¹ ut praesumamus et nos homunculi cum ipso pariter, quicquid sumus, uiuimusque, ad aliorum commodum et salutem impendere. Tale est de amore Christi mandatum, haec illius sanctio, haec iussio, haec uoluntas, sic ipse egit in terris.

3.24. Et qui seruat mandata eius, in illo manet, et ipse in eo.

Benignissimus magister et dominus Christus IESUS

{1555 p. 444}

homo et Deus, qui iccirco uenit in mundum, ut omnis qui credit in eum non maneat in morte: imo ut uitam habeat, et abundantius habeat, ne in discernendo statuendoque

³⁸⁰ Odiosorum hominum effigies. (A portrait of offensive men.)

³⁸¹ CHRISTUS purissimum diuinitatis lumen. (Christ is the purest light of divinity.)

amoris termino aut modo diutius caecutiremus, nostrae breuiter subueniendum esse ignorantiae decreuit, cum \110.b\ ait: Hoc est praeceptum meum, ut diligatis inuicem.

Id scio o domine, in idque et dies et noctes incumbo. Verum in eligendo fine ac modo, hallucinor. Haud me certe praeterit, tuum id esse mandatum, et istud quidem necessarium, ut nos inuicem mutua prosequamur charitate, diligamusque, ut tuus inquit dilectus, alterutrum.

Modus uero qualis sit, ac diligendi ratio et consilium, me fugit omnino: adeo tua in discutienda uoluntate hebes sum ac segnis. Audi o tarde. Id uolo, id uult simul et Pater, ut diligatis inuicem. Modumne quaeris? Sicut ego dominus uester et magister dilexi uos. En uestri amoris terminus, en modus, en ratio, nihil praeterea: Exemplum enim dedi uobis, ut quemadmodum ego feci, ita et uos faciatis. Ego quidem meo in amore nihil aliud quaesiui, quam Patris gloriam, ac mundi salutem: sic uos inter uos exercete dilectionem.³⁸²

Non certe affectus adimo naturales, nec tollo naturae uim et legem, quin potius prostratam erigo, peneque obliteratedam innouo dilectionis formam:³⁸³ quae talis est, ut primas sibi arroget partes Dei honor, rei postea amatae commodum et salus. Salus, inquam, illa in primis, quae sit animarum. Quod si affectus solummodo humanos, et naturales admissem, nunquam sane crucis amaritudinem neque ego haussem, neque aliis, uti antidotum illis necessarium, propinassem. Sic itaque sino suos habere affectus in amore naturam, ut ultra tamen progrediatur, in eum scilicet amoris causas refundens, a quo tam suaues extraxit delicias, ut amor est et charitas.³⁸⁴ Qui sic amat, in Deo manet, et Deus in eo. O altissimum atque

{1555 p. 445}

\111.a\ imperscrutabile diuini amoris mysterium, quod cum uerso animo et contemplor, in memet illico relapsus, totus cohorresco, atque in ipso primo inquisitionis limine deficio. Quid? nonne aeternum Patrem humani generis salutem pluris quam filii uitam fecisse uidimus, ubi tam charum pignus in hominum gratiam occidi passus est? Vide quid hac de re scribat Ioannes. Sic, inquit, Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret. Ecce animae humanae pretium. Oro, quid in nundinis atque emporiis dignius censi solet, pretiumne, quo quid emitur, an ipso comparata res pretio? Ad haec rimanda quis idoneus? uerum alia ratio est crucis IESU, qua homo a iugo atque hasta assertus est mortis et peccati: alia ea, qua in distrahendis utitur mercibus uel mercator uel proxeneta. Sed de his alias.

Age nunc de unione illa, qua Deus fit animae statio, atque idem per diuinarum praeceptionum custodiam et possessor, et possessio, uideamus, ut ea uideri possunt, quae profundissima obiecta sunt nube in Deo. Tam arcta quidem ea est copula inter

³⁸² CHRISTUS exemplum dilectionis. (Christ, an example of love/ delight.)

³⁸³ Vera dilectionis forma quae sit. (What the true form of love is.)

³⁸⁴ CHRISTUS nostris delectatur lamentis. (Christ is delighted by our laments/ wailing.)

Deum et animam, ut ferme idem sit in illis et habere et haberi, tenere et teneri.³⁸⁵

Tenet, ait Bernardus, sponsa sponsum pio affectu ac fide: tenetur autem potentia et misericordia. Nam procul dubio nisi prius potenti atque adeo misericordi teneretur illius amplexu, praeoccupataque Dei benignitate ac luce, sic occultis ueluti subterraneis aquarum tubulis ablueretur spiritus donis: ut illud de se merito dicere non uereretur, eum, nec dimittam, donec introducā illum in domum matris meae, sponsa sponsum \111.b\ nunquam tenere ualida esset.

Nam prius dixerat: Num quem diligit anima mea uidistis? qua sane percontatione uult sponsa suum intelligi affectum, atque amoris incendium ad sponsum. O amor praeceps, clamat Bernardus, uehemens, flagrans, impetuose, qui praeter te aliud cogitare non sinis, fastidis caetera, con-

{1555 p. 446}

-temnis omnia praeter te, te contentus.³⁸⁶ Perinde enim de suo quaerit amatore amans, quasi de re cunctis obuia et nota. Sic illi agere consuescunt, qui ardentem amant, ut fere illa fuit lamentabilis Mariae ad sepulchrum inquisitio: Tulerunt (inquit) dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum: si tu sustulisti eum, dicito mihi. Iam diximus ex uerbis Christi uniuscuiusque amorem ad Deum e sincera praeceptorum illius obedientia, non tantum ex rerum coelestium notitia, comprehendere, palamque fieri posse. Promulgata nanque diuinarum praeceptionum lege, iactum pariter fuit amoris fundamentum: siue, ut expressius dicamus, data omnibus fuit, quo quilibet in Deum affectu moueretur, se se ostendendi occasio.

Proinde qui seruorum more, ut olim fuit Iudaeorum natio, praecepta uitae audiunt, contremiscunt subito, ac suam nequeunt non significare animi demissionem ac diffidentiam. Non loquatur, inquiunt, nobis Deus, ne forte moriamur. Vide segnem animam, seruilibusque onustam affectibus, et cui bellissime conuenire arbitror: Non poterit uulgus ascendere in montem Sinai. Illud quoque Mosis: Estote parati in diem tertium, et ne appropinquetis uxoribus uestris. Sed aliud omnino ueri filii est institutum, aliud audita Patris uoluntate \112.a\ consilium, alia mens, alius animus. Quid ille? Audiam, inquit, quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem: nempe aeternam cum Patre reconciliationem.

Dicam audacius, eo filium maiori debere erga Patrem affici dilectione, quo maiora sunt ac sublimiora quae iubet fieri. Non illum quidem fugit ab amore illud parentum immenso prodire, cum quid imperant ad illorum salutem attinens, quos unice diligunt: ueluti sunt ut plurimum filii, qui non solum ad obediendum parentibus intenti sunt: atque quaecumque obuenant accincti et parati: uerumetiam ex praestita sibi occasione et ma-

³⁸⁵ Qua ratione Deus fiat animae statio, atque anima Dei. (For what reason God becomes the station/ fortress of the soul, and the soul of God.) [Statio: “veteribus dictus Coetus, sive conventus fidelium in Ecclesia” (said by the ancients, Intercourse, or the gathering of the faithful in Church) DuCange, <http://ducange.enc.sorbonne.fr/STATIO>].

³⁸⁶ Ardentis amoris in anima erga Deum signa et effectus. (The signs and effects of ardent love in the soul toward God.)

{1555 p. 447}

-teria suam significandi erga parentes dilectionem ac pietatem, miro afficiuntur oblectamento et laetitia. Quae sane res utriusque arguit uoluntatis, Patris uidelicet iubentis, ac filii obtemperantis. Quod utique in seruis, atque illis, qui empti (ut aiunt) de lapide ad oculum seruiunt, non inuenitur. Siquidem hi natura fugaces infidique ac duri, praecepta non esse, quo licentius peccare possent, appetunt.

Secus filii, quibus nihil tam iucundum esse potest in uita, quam ex amantissimi progenitoris praescripto pendere ac uiuere. Ergo Dei mandatum ueluti quidam est lapis lydius, aut incusus: cuius attritu quanti aestimari debeat anima, atque illius erga Deum charitas, ostenditur. Ut enim probaret uos, inquit Moses, uenit Deus.³⁸⁷ Vide igitur quam uerissima sit Ioannis assertio. Qui seruat, ait, mandata eius, in illo manet, et ipse in eo: per uoluntatum nimirum parentis atque imperantis uniformium qualitatem.³⁸⁸ Nam quemadmodum Deus incomprehensibilem in modum atque occultum nostram operatur salutem: sic nos illius nostra in re cooperatores effecti, nihil tam cupimus, quam quomodo nostra illi probetur uitae ratio, quae in eo maxime uersatur, ut nihil omnino eorum, quae imperat detrectantes aut refugientes, in illum per sanctissimam illius uoluntatis obedientiam atque consensionem tendamus: dicamusque cum Paulo, Nostra conuersatio in coelis est: hoc est, in conspectu Patris, cuius charitate spiramus et uiuimus, tuti sumus.

3.24. Et in hoc scimus, quod manet in nobis ex spiritu, quem dedit nobis.

Ut enim absque Dei spiritu et afflatu in uia nutamus iustitiae, lassescimusque supini, sic in delectu rerum atque notitia hebescimus, et caecutimus. Res quippe Dei ea praeditae sunt maiestate ac excellentia, ut nisi per illius spiritum,

{1555 p. 448}

cuius res illae sunt innotescant, nostraeque attemperentur ignorantiae, suo manent in fastigio, ac sublimitate: Nam Dei spiritus lux est et lampas, e cuius splendore ea quae de Deo cognosci possunt tum cognoscimus, tum in illorum amore et desiderio inardescimus: adeoque illis arcte copulamur, ut coelestes magis homines, quam terreni et mortales appareamus. Hincque illud supremum omnium ortum habet, quod una prorsus inueniatur uoluntas Dei et hominis.³⁸⁹ Unde non sine mirabili mysterio illud fere in fine

³⁸⁷ Dei mandatum quasi lapis est lydius et incusus. (The commandment of God is like a Lydian stone/ touchstone even hammered out.)* [Pliny, *Nat. Hist.* 33.43.]

³⁸⁸ Dei ac hominis una fit per amorem uoluntas. (The will of God and of man becomes one through love.)*

³⁸⁹ Dei spiritus lux est, ac lampas, qua illustratae animae, unius fiunt uoluntatis cum

uisionum Ioannis fuit auditum. Et spiritus et sponsa dicunt, Veni. Et qui audit dicat, Veni: spiritus nanque, ut ait Paulus, loquitur mysteria. Felices animas ac beatas, quae a sancto possessae spiritu, suum possident possessorem. De his sane intellexit apostolus, quando suos adhortans Corinthios, \113.a\ tale protulit de illis elogium, Templum Dei sanctum est, quod estis uos. Quare non iniuria spiritum sanctificationis ab ipso dictum legimus: natura enim sanctus est, ex se omnia quae sancta sunt sanctificans, adurens, ad purumque emundans, et Deo concilians. Is etenim, quae sacrosancta illius est ueritas, testimonium perhibet spiritui nostro, quod sumus filii Dei: quod idem penitus est cum illo, de quo nunc loquitur Ioannes, Scimus, inquit, quod manet in nobis (unctio scilicet) ex spiritu, quem dedit nobis Christus, cuius nomen IESUS est, seruator utique, ac praes pro illis, quos suos ab aeterno fore praeuidit per spiritum sanctum suum: qui et rectus propterea appellatur, quoniam filios et amicos, ne in circuitu cum impiis ambulent recta ad Deum ire condocet.³⁹⁰ Amen.

\113.b\

CAPUT IIII

4.1. Charissimi nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint.

{1555 p. 449}

Solet scriptura spiritum Dei quibusdam uocibus tanquam suis coloribus exprimere, seu magis de illo utcunque ratiocinari: solet et nequam spiritum egimus enim spiritum in Saule malum, legimus et spiritum mendacem in ore prophetarum, legimus spiritum uertiginis, spiritum pythonicum, spiritum fornicationis, spiritum nequam, spiritum immundum, spiritum Satanae, spiritum huius mundi, spiritum tumidum, elatum, superbum, et spiritum erroris. Contra uero spiritus Dei sanctus, spiritus Patris appellatur, itidem et filii.³⁹¹

Unde Paulus: Si quis, inquit, spiritum Christi non habet, non est eius. Proinde ut diuersus est in donis, sic uaria sortitur nomina in scripturis. Est enim Dei digitus, est Paracletus, nempe consolator, et aduocatus: nam ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Ad haec dicitur et rectus, princeps, bonus, adoptionis spiritus, ac demum ipsa est charitas, nexusque amoris, et gluten quo Deo unimur. Siquidem Pater in illo per

Deo. (The spirit of God is light, and a torch by which enlightened souls become of one will with God.)

³⁹⁰ Dei spiritus cur spiritus sanctificationis a Paulo nuncupetur. (Why the spirit of God is called the spirit of sanctification by Paul.)

³⁹¹ Spiritus sancti appellationes variae. itidem et spiritus nequam. (Various appellations of the Holy Spirit. Likewise of a wicked spirit.)

Christum et in Christo omnia operatur, omnia fouet, omnia uiuificat, permeat, nutrit: beatque illa tandem omnia, quae uitae in Deo absconditae nequaquam expertia sunt.

Haec nimirum ea est unctio, de qua sic noster senex in antedictis: Vnctionem, \114.a\
inquit, habetis a sancto, et nostis omnia. Ecquid nouum? quid insolitum tibi afferri
opinari, cum Dei spiritum uim eam dici audis in anima, qua delibuta, nihil tam est in
diuinis arcanum quo non amore saltem uel penetret, uel pennis illis, de quibus sic Dauid,
Pennae columbae deargentatae, peruolet? Argenti nomen nonnunquam pro puro Dei
uerbo, synceraque fidei doctrina usurpant scripturae, quemadmodum auri nomine
charitatem intelligunt et sapientiam.³⁹² Quae sane omnia ab ipso Dei spiritu oriri nemo
est qui ambigat. Unde non absque ingenti diuinarum rerum cognitione disertissimus
uatum ita de Christi spiritu concionabatur: Re-

{1555 p. 450}

-quiescet super eum, nempe florem Iesse (hic erat Christus) spiritus domini, spiritus
sapientiae et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiae et pietatis, et
replebit eum spiritus timoris domini. Hisce enim spirituum, ut sic loquar, nominibus uult
Esaias omnes dotes Spiritus sancti, atque adeo gratiarum omnium plenitudinem in
felicissimam Christi animam prouenisse.³⁹³ Agite dum et nos nonnulla de istiusmodi
spiritus appellationibus, ac donis, ad piorum aedificationem cum uerecunde, tum
breuiter attingamus.

DONUM id quidem, quod sibi primum in recensendo gratiarum ordine in Christo locum
uendicat, in notitia et gustu summi boni, quod Deum esse fatemur, positum est:
uersaturque in purissimo ipsius Dei cultu ac religione, qua potissimum his innititur
fulcimentis, quod homo abiectis mundanarum rerum cupiditatibus, totus in Deum
feratur, in illumque \114.b\
quicquid uel foris uel intus est transferens, nihilque praeter
eum aut colens, aut diligens, omnia ipsius agat causa et intuitu, qui solus amandus est
atque adorandus.³⁹⁴ Quae sane regula est, Deum ex toto corde, tota anima, tota mente,
totaque uirtute diligendi: Nec sibi aliud uult spiritus, cum his utitur exaggerationibus,
quam ut Deum ulla sine amoris diuisione, aut interiorum affectuum pugna, deamemus.
Quam quidem amoris efficaciam sensisse prophetam arbitror, quum suam alioqui uagam
alloquens animam, sic ait: Benedic anima mea domino, et omnia quae intra me sunt
nomini sancto eius. Caeterum mens, quae tanquam regina in nobis praesidet, intra nos
est: itidem et ratio, arbitrium, uoluntas, intellectus, et cor appetentiarum utique
domicilium, et sedes. Haec omnia in unum collecta hominem, quem interiorem
appellamus, Deo seruire facimus, nec in alio suum occupare amorem permittimus, quod
Deus non sit. Atque hunc in modum exta illa nostra, quod iu-

{1555 p. 451}

³⁹² Donum Sapientiae. (The gift of Wisdom.)

³⁹³ Donorum Spiritus sancti enarratio. (Narration of the gifts of the Holy Spirit.)

³⁹⁴ Donum Timoris. (The gift of Reverence.)

-bet lex, et intestina lota aqua, quin et reticulum iecoris atque adipem et sanguinem, receptaculum nimirum originemque concupiscentiarum ac libidinis, adolebimus super altare in holocaustum et odorem suauissimum domino. Talis propemodum illius est effigies sapientiae, de qua nunc loquimur: donum scilicet altissimi, descendens a Patre luminum: cuiusque radices non a naturae quidem humanae, aut rationis, aut studii quoque nostri et conatus beneficio dependent, sed a Deo: nam omnis sapientia a Deo est. Cuius porro sapientiae finis amor est, atque consensus per assiduas contemplationes cum illo, in quo sumus, \115.a\ uiuimus, et mouemur.

At quemadmodum id primum donorum in contemplatione maxime uersari uoluerunt Patres, sic intellectus donum in cognitione. Unde non ignoranter illud oratum fuit a propheta: Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam. Istiusmodi certe dono carent hypocritae (quanquam et caeteris) illique, qui exterioribus nimis superstitiose addicti ritibus, ac legis literae, nihil quod idem non crassum sit tractare animo possunt.

Atque hi uelamen super cor habere dicuntur ab apostolo, carnalesque uocantur et caeci.

De his (puto) sensit dominus IESUS cum dixit: Caeci: quod enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum? Illud rursus: Duces caeci excolantes culicem, caum autem glutientes. Obserua procerum Iudaeorum (ne dicam de aliis) oculos lusciosos, atque ad diuina hebetes. Veh uobis, inquit, qui mundatis quod deforis est calicis, intus autem pleni estis rapina et immunditia. Pharisaee caece. Hos sane, qui tali affecti sunt bonarum rerum orbitate, ut uidentes non uideant, ultroque caeci in meridie lippitudinem diligant, ac sponte quae Dei sunt ignorent, haudquaquam dixerit coelesti huiusmodi donatos esse suauitate spiritus, qua anima perfusa innouataque, nihil

{1555 p. 452}

quod mundum sapiat appetit, aut intelligere elaborate: Imo uero notitiam omnem, quae supra se non sit, aut se dignior, refugit: ac ueluti rem a sua nobilitate degenerantem auersans, reuelata facie (ut inquit apostolus) domini gloriam speculatur, in eandemque transformatur imaginem a claritate in claritatem, tanquam a \115.b\ domini spiritu, cuius munus est praecipuum uigor intellectus et claritas: mentis nimirum fax et lumen illud, quod a Patre luminum deriuari descendereque alius scribit apostolus. Hoc donum profecto, ut diuus inquit Hieronymus, ignorauit Aristoteles, nesciuit Demosthenes, ac demum quotquot ex nostris etiam, qui humanis in inquisitione diuinorum nituntur rationibus, carnales scilicet homines, ut illos uocat apostolus, ac uentres pigri, non percipiunt ea, quae Dei sunt: stultitia enim sunt illis, et non possunt intelligere.³⁹⁵ At tu mihi considera, quam sapienter sub una duo haec munera collocentur copula. Alterum plane sine altero manere posse quis unquam dixit? Dempta etenim ab anima charitate, qui uerissimus est Dei cultus ac religio, sapientia uidelicet illa, qua in primo hoc dono requirimus, quid prophetias hausisse? quid omnia nouisse mysteria proderit? Soli itaque a Dei spiritu illustrati hisce cum caeteris, quae sequuntur, ditantur donis: quae quidem propterea dona nominantur, quoniam a gratuita Dei bonitate potissimum, non ab

³⁹⁵ Donum Intellectus. (The gift of Intellect.)

humano studio aut arbitrio deriuantur. Nunc ad tertium, necessarium illud quidem in doctrina Christi munus, describendum descendamus.

Id consilii donum est, a magni utique consilii angelo, in electorum animas gratuito demissum, et quod iudicio cumprimis nititur uoluntatis: atque in delectu amplectendarum rerum adeo non errat, ut reluctantem plerumque humano consilio et iudicio, quod rebus naturaliter affixum exteris, nihil omnino quod suis non

{1555 p. 453}

conducibile sit commodis et gloriae, quaerit: caeteros \116.a\ quoque ab erroribus huiusmodi liberet, atque ad Deum recta ire doceat: et, ut quidem per sapientiae donum quam suavis sit dominus gustatur, per intellectumque uidetur, ita per consilii munus discernimus et iudicamus.³⁹⁶ Verum quoniam largitiones hae sunt diuinae, et gratis nobis concessae, summa quidem animi demissione atque humilitate ab illo, qui dat omnibus affluenter et non impropere, petendae sunt: orandusque nobis est Deus, ut quemadmodum suae sapientiae nobis tantillum largitus est gustum, addo et notionem, sic bonam, quo illi (ut par est) obtemperare possimus, infundat uoluntatem. Is enim proprie afflatus ad consilii donum attinet: quo sane corrupto, qui sudor noster iste mucidus iactabitur? Corde quidem in Deo accenso, atque spontanea in illius obsequio uoluntate, coelestes in nobis aluntur immissiones ac dona: non uisibilibus istis nostris duntaxat corporeis actionum ambagibus sine fide, rerumque illarum cognitione et gustu: quae, quoniam occultae sunt in Deo, hisce externis, ut possumus, adumbrare nitimur et sacramentis et ritibus. Adeone tam crasso uiuitur animo et socordi, ut nostra nobis admodum prodesse posse aut sacramenta aut opera existimemus, si in operibus et sacramentis aliud quidpiam, quod Dei non referat honorem, expetiuerimus? Esto, arseris pro commodo proximi, atque in miserorum gratiam tuas omnes effuderis facultates, quid tum? Quid putas tibi tuum istuc allaturum emolumenti consilium absque pace animi, nisi que tibi illud iri Deo probatum persuaseris, et ultro actiones illas, quae propterea bonae sunt, quia Dei munere \116.b\ dantur, ei obtuleris? Spiritus enim sanctus, qui gratiarum omnium est autor, spiritus libertatis est, non necessitatis (ut inquit Paulus) et tristitiae. Qua de re hi ualde errant inter nos, qui cum coactam seruiant seruitutem et sor-

{1555 p. 454}

-didam, nempe mundo magis quam Dei religioni ac pietati deditam, se tamen inter Dei seruos connumerari gaudent, eoque pascuntur titulo: Nihil ultra. Dono quippe consilii, quod recta et libera fulcitur uoluntate atque electione, nudati, nihil prorsus, quod inuitum non fit et seruile, uel agere uel cogitare idonei sunt. Quocirca miserimum illum uitae esse statum iudico, et inquietissimum, in quo iis uiuere contigerit: quandoquidem illum quae uirtutibus donisque spiritus, quo carent, ornare nequeunt, foedis deturpant moribus, inquietantque libidinibus, et quicquid est pacis et candoris fastu demoliuntur

³⁹⁶ Donum Consilii. (The gift of Counsel/ Judgment.)

intolerabili, atque ambitione. Verum id non mediocre afferre solet piis animis solatium, quod dominus (ut praedixit Daud) dissipat consilia gentium, uana scilicet ac impia: Consilium autem domini manet in aeternum. Dei porro fuit consilium atque sui sanctissimi spiritus donum, cum acti impulsique Christi discipuli a principibus sacerdotum, ne in nomine IESU quenquam docerent, intrepide suum illis exposuere consilium dicentes: Oportet nos magis Deo obedire, quam hominibus. Hinc Deus ipse in Esaia, Consilium, ait, meum stabit, et omnis uoluntas mea fiet. Contra humanum illud fuit consilium, prorsusque a Deo alienum, cum consilium inierunt, ut refert Matthaeus, aduersus IESUM. Id absque dubio facinus omnium scelestissimum \117.a\ non latuit prophetam, quando praecognitis Messiae cruciatibus ac morte, sic ipsum suos experimentem angores atque hostium suorum insidias introducit:

Consilium (inquit) fecerunt in unum dicentes, Deus dereliquit eum, persequimini et comprehendite eum, quia non est qui eripiat. Verum quid sponsa? quid suis in recensendis bonis, aut donis quoque, in medium affert? Num suum decorem? num gratias? num uires? Audi quid consilii capiat: Testimonia, inquit, tua, meditatio mea est. Sanctissima profecto exer-

{1555 p. 455}

-citatio, dignaque uiro illo, qui egressus fuerat ad meditandum in agro inclinata iam die. Caue tamen, o anima, ne in electione fallaris. Non erro prudens: siquidem consilium meum iustificationes tuae, o Deus. En consilium uitale, de quo ita legimus: Consilium illius sicut fons uitae. Tutissima certe haec est uia, Dei legem ac uerbum omissis carnalium hominum consiliis, quae fraudulenta sunt (ut ait Salomon) et inconstantia, pro consiliariis habere.

Ita enim uersum illum transferunt ex Hebraeo: Testimonia tua delectationes meae, uiri consilii mei: hoc est, mei consultores, et quibus cum uiuo familiares, tuae sunt praeceptiones: Cum his loquor, in his delector, hos consulo, atque his uitor familiarissime.

Sed de his plura ac fusius nostris in commentariis in psalmos dicta sunt. Nunc ad fortitudinis donum explicandum uertatur stylus. Erro.

Imo potius qui id muneris nobilissimi nobis immeritis impartitur, is ipse sui muneris uirtutem et naturam dilucidet: atque ut tum huius, tum caeterorum capaces simus: sic nostram excolat mentem, ac sibi copulet, ut uasa merito misericordiae nuncupari \117.b\ ualeamus. Ab illo etenim quicquid gratiarum infundi solet e coelis, et opperimur, et ne in expectatione deficiamus, atque propterea ad nos conuersi, nos tantum et nostra consideremus, coelestem oramus Patrem ac dicimus: Fiat misericordia tua domine super nos, quemadmodum sperauimus in te. Nostrum quidem lumen, nostra iustitia, nostra animae purgatio ac uita, abs te est, o Christe. Sunt sane aliquid haec omnia per te, nihil uero omnino sine te. Unde si quid, quod probitatem referat, uel agimus, uel cogitamus, uel scribimus, uel praedicamus, id tui sanctissimi spiritus donum esto.

Tantum illud oro, ne in amplexandis radiis tuis illis munificentissimis, quibus solem oriri facis super bonos et malos, tanquam truncus sim inanimis, et saxum. Ex te nanque, scio, mea omnis pro-

{1555 p. 456}

-ficiscitur salus, a me autem perditio. Ex quare, ut in filiorum numerum acciri, cooptarique ualeam, cor meum alioqui durum et intractabile, punge, moue, discute, stimula, trahe tandem, ac si uis, coge. Nam tuo absque uigore, e uitis huberrima gratiarum ac feracissima, quid possunt surculi? quid palmites? quid gemmae? quid excisi ab radice malleoli? Felix enim uero nostra conditio, simulac particeps illius factus est Deus. Alias forsitan uariis purificabantur expiationibus homines ac uictimis, nunc Christo solum opus est. Nunc Christum duntaxat expetimus, in Christo aspicimus, Christo pendemus, per Christum denique solum seruari credimus, asserimusque cum Ecclesia per fidem iustificari homines in Christo. \118.a\ Tantum sincera illi cordis exhibeamus penetralia, caeterum suus non deerit decor fidei ac fructus. Verum plusquam humanis hic opus est uiribus, atque animo in re tanta praesertim (ut est pertinax ad assequendas diuinas inspirationes propositum) infracto et robusto.

Secus, nec desides, nec inconstantes, neque illos, qui praetextu religionis trahunt iniquitatem, ut queritur Esaias, in funiculis uanitatis, et quasi uinculum plaustri peccatum, sua in academia atque palaestra diu tolerat spiritus: cuius praecipuum id munus est, ut in iam concesso perseueretur consilio: quo a nobis, ut illius praescripsit artifex, in supradictis effigiato, de dono alio, quod in arduis difficillimisue uersatur rebus, nunc dicamus.

Hoc sane dono ecquid non possumus in eo, qui nos confortat? Iccirco quidem donum fortitudinis ab Esaia dicitur, quoniam qui istiusmodi donati sunt munere, nihil tam arduum est, atque humanis impar uiribus in mundo, quin inuicto superent animo, et contemnant.³⁹⁷ Ideo nullis cedunt illecebris, nullisque perturbantur aduersis, secundisue insolescunt: quaecunquae accidant siue

{1555 p. 457}

prospera ea sint, siue contraria, eo tolerant risu, quo solent res praestigatorum ludicrae ac uanae rideri. Iam alto diuinoque conceperunt animo mundi plausum aut iram perinde esse, ac sunt plumae uentorum uel excitae, in sublimique per aerem sublatae, aut ampullarum lusiones per stagnum aliquod colludentium. Quid his inanius? Sic sunt res mundi, instabiles sane, caducae, uitrae, nihili. At tanti nihilominus a plerisque illas aestimari uideo, ut uel ipsos doleam religionis \118.b\ professores ad tam stupidam deuenisse futurarum rerum obliuionem, ut perpaucos experiaris, qui mundi ardentius uanitatem ac lusum non diligant et sectentur, quam res Dei solidas et aeternas.

Hinc ortum puto (non mihi succenseant) quod qui honorati magis esse deberent, ac propter religionis opinionem uenerabiles, ludibrio sint uulgo habiti atque irrisioni.

De his (opinor) suis in threnis praedixit Hieremias, quando ait: Peccatum peccauit Hierusalem, propterea ludibrio exposita est. O iudicium Dei formidabile, sed ob callum in transgressionibus obductum pene derisum. Audiatur, audiatur praeuaricatrix filia Sion: Omnes qui (haud multo prius) glorificabant eam, spreuerunt illam. Cur id quaeso? quia

³⁹⁷ Donum Fortitudinis. (The gift of Fortitude.)

uiderunt ignominiam eius. Ipsa autem? gemens, sed sero, conuersa est retrorsum.

Vide quid inferat tantus uates. Expandet (inquit) manus suas, et non erit qui consoletur eam ex omnibus charis eius. Et merito: nam falsos secuta amatores, abiit in regionem longinquam, quaerens quidem panem, sed non erat qui frangeret ei, porcorum nimirum siliquis assuetae: Et tandem meretrix facta est dilecta contempto sponso. Ac, ne multa, sordes eius in fimbriis eius. Sic itaque illis contingere necesse est, qui suapte sponte e Dei tentoriis ad mundi fidem transfugiunt. Qui mundus cum natura uarius sit confususque, ac sui dissimilis, suos absque dubio milites iisdem ipsis, quibus ipse ornatus est, ador-

{1555 p. 458}

-nat artibus, illisque induit uestibus quae undecunque scissae sint, uetustae, quibusque nouus assui nequeat pannus, ac reponi: hoc est, mundi deliciis inescati, atque (unde omnis oritur uirtutum gratiarumque \119.a\ excidium) ambitioni affixi, nihil quod probitatem spondeat, aut agere, aut mente cogitando assequi idonei sunt.

Quocirca cuncta in illis euersa bene uiuendi disciplina, contemptisque sancti spiritus monitis ac donis, non queunt non infelicissimum in modum suis in actionibus errare, labi, ac mulierum more desides esse, atque elumbes. secus alii, quibus quaecunque afferas commoda et uoluptates, stomachantur, fastidiuntque omnia, quae spiritus oblectamenta, addo et uirtutem animi (quod proprium fortitudinis munus est) non referant.

Siquidem ad fortitudinem hanc admirabilem, ut diximus, attinet, non in delitiis quantumuis immensis, aut in aduersis laboriosissimis, a iam infuso consilii dono discedere, atque animum relaxare. Donum certe nobis qui in castris domini militamus necessarium, si quod aliud. Et quod ut uere, sic strictim ac breuiter depinxit Christus, quando connumeratis suorum aerumnis et angustiis, quae obuenturae illis erant, qui pie uiuere cuperent: atque subinde ad eorum addito solatium, quod Patris spiritus pro illorum concionaturus esset salute in conciliis et synagogis, sic rem absoluit.

Qui autem perseuerauerit usque in finem, hic saluus erit. Quasi diceret dominus, Ad tot superanda incommoda et infortunia magno uobis opus est animi robore, magno nixu, magna fortitudine, magna perseuerantia. Verum nolite timere, ego uici mundum. Oro, quid ad demonstrandam suam erga nos sollicitudinem, ac tum doni istius, tum largam caeterorum effusionem et benignitatem expressius dici potuit? Nouerat enim quam debiles humanae forent \119.b\ uires, quam flaccidae, quam remissae, quam languidae, quamue incon-

{1555 p. 459}

-stantes. Eam ob rem fortissimum prius debellauit inimicum, armaque illius diripuit, quam manus illum cum tam charo pignore, ut est homo, conserere sineret. Prostratus itaque fuit mundi princeps a Christo in terris mortali: quid postea ab immortalis in coelis? Si cum adhuc inimici Dei essemus (ut ait Paulus) tam amplam sui erga nos amoris significationem dedit: multo sane magis reconciliati salui erimus in uita ipsius: qui propterea mortuus est, quo uita mortuis restituta, mortem autori mortis inferret: unde

ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, deditque dona illa de quibus nunc ratiocinamur, suis electis, ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi. Hi sunt effectus donorum spiritus: hic ignis ille ac flamma, quae iccirco missa est e coelis, ut ardeat, utque his qui in domo sunt, nempe filiis, lumen afferat. Iam illud uidendum est, quomodo in ipsis recensendis donis consilium cum fortitudine coniugat Esaias. Sapienter id quidem, ut caetera. Vix enim utile illud potest esse consilium, cui desit uirtus animi et fortitudo, quae et ipsa per se, nisi per consilium sustentetur, collabat et deficit.

Optimum quidem fuit Petri consilium et deliberatio, cum a magistro admonitus hunc ad modum: Amen dico tibi, quia tu hodie in nocte hac priusquam gallus uocem dederit, ter me es negaturus: Respondit, Et si oportuerit me simul commori tibi, non te negabo. Verum constantia illi defuit animi, quando non ab armato milite ac minaci, sed a foemina, ancilla \120.a\ uili et inermi requisitus, an Christi esset discipulus, negauit dicens: Neque scio, neque noui quid dicas. Illamne uero fortitudinem, an temeritatem appellabimus, quae nulli quod firmum sit innixa consilio, in quaeuis fertur amens pericula? Sanctissime igitur et necessario duo haec simul dona copulantur: quibus insuper duo alia uno sub iugo, quo suo

{1555 p. 460}

gradientur impetu rotae spiritus, annectuntur: scientiae scilicet ac pietatis.

SED de scientia primum, quam scientiam sanctorum in scripturis uocari legimus utpote quae in summi boni inquisitione caute prudenterque, ne uel parum trepidet ac erret, tandiu uersatur, quoad extractis quodammodo a diuinis archetypis bene uiuendi formis, ad eam se attemperet agendi uiuendique rationem, ut nulli grauis sit, multis uero utilis et grata. Omnibus omnia, clamat Paulus, factus sum, ut omnes facerem saluos. Quotus enim quisque est, ex optimatibus praesertim ecclesiae, qui haec dicere queat? Possunt quidem omnia in suos, ut ipsi ferunt: sed utinam ut seruent, non ut mactent. Vix quasi per transennam intueor quid sibi uelint gigantes isti super terram. Quis noster, inquiunt, dominus est? Labia nostra a nobis sunt. Opto ut unius sint labii sermonumque earundem, quemadmodum in primis fuit conditarum rerum exordiis humanum genus: sed in domino, sed in his quae pacis sunt atque ornatus sponsae: ne Dei aedes ex eorum dissidiis et lasciuiis, Babel fiant et Babylon.

Qui tales sunt (pascentes nimirum semetipsos, ut ait Ezechiel, non greges domini) scientiam quidem habere possunt, sed \120.b\ humanam, sed turgidam, sed inflantem: non illam, de qua sic dominus in Hieremia: Pascent, inquit, uos scientia et doctrina. Ad operationes igitur eas attinet istius generis scientia, quam spiritus donum esse asseueramus: quarum finis sit non tantum prouidere bona, ut inquit Paulus, coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus: cuiusque perfectio est charitas, finis uero pax, et gaudium in Spiritu sancto.³⁹⁸ Talis est enim naturaliter scientiae istiusmodi uis et scopus, quemadmodum sapientia tota in contemplatione posita est, in agnitione intellectus,

---

³⁹⁸ Donum Scientiae. (The gift of Knowledge.)

consilium in deliberatione, fortitudo autem in rerum labentium despicientia et con-

{1555 p. 461}

-temptu: sic de spiritus donis sentiunt scribuntque sanctiores. Iam gratuito huic muneri, quo bonum agere, malumque declinare, atque in medio nationis pravae commode prudenterque conuersari ac iuste condocerunt homines, annexa est pietas. Hoc donum sane mirabile tam exercentibus se in negotio euangelico est utile, ut Paulus ferme aliis, quae ad exercitamenta spiritualia faciunt, omissis, sic suum hortetur discipulum: Exerce te ipsum ad pietatem: nam exercitatio corporalis ad modicum utilis est, pietas autem ad omnia ualet. Et est pius ille affectus ac motus animi, quo quis Dei causa ad bene merendum de proximo, qui cum uiuit, accenditur. Non illum praeterit ad sanctificationem eos uocari, quotquot ab aeterno trahuntur Patre, et ne diuinis resistant monitis, aptantur ad illasque ordinantur actiones, quarum usu ac frequentia Deum in subueniendo proximis demereri possunt.

Felicissime is quidem Deo foeneratur, qui, \121.a\ (ut inquit Dauid) miseretur et commodat. Unde qui huiusmodi donati sunt a Deo affectu, Pii uulgo appellari soliti sunt, ipsaque actio atque habitus benefaciendi proximo, Pietas: quanquam id nomen tum uerius, tum profundius acceptum, cultum illum potissime quem Deo debemus prae se fert. Atque hunc in modum pietas non erit a dono sapientiae diuisa. Ecce, inquit Iob, pietas est sapientia. Graecis est *θεοσεβεία* / *theosebeia*, cultus scilicet Dei, ac religio. Sed de hac tota omnino ratione pietatis non hic loquimur, uerum de illa, quae in exercitio, ut diximus, atque affectu subueniendi proximis est posita.³⁹⁹

De hac (puto) sensit Christus, cum superstitiosi populi religionem (melius dicerem supercilium) demoliens, nouam induxit litandi formam, Misericordiam, inquit, uolo et non sacrificium. Qua sane praeceptione a communi hominum uita et consuetudine ablata, nulla esse

{1555 p. 462}

poterit in terris Christi religio, nulla sancte syncereque uiuendi effigies, nulla forma, nullum ne uestigium quidem pietatis.

Qua qui imbutus est, acceptas facile condonat iniurias, tacet lacesitus, parcat, non queritur, non capitis arcessit quempiam, non diem suo criminatori dicit, parque pari in iudicio haud refert: sed quodam se modo nactum occasionem benefaciendi etiam hostibus laetatur, quaeritque si qua possit ratione uel ipsos sibi infestissimos conciliare beneficiis calumniatores. Caeterum in alios quam benignus sit ac pius, ex iam praedictis intelligi potest.

Si quidem suos in aduersarios tam largus est et facilis, censebimus ne illum non miseris quibusque subuenire, uictumque impartiri egenis, nudis quibus se tegant uestes, \121.b\

³⁹⁹ Donum Pietatis. (The gift of Piety.)

atque oppressis effugium? Totam hanc pietatis rationem breuissimo conclusit hortatu apostolus romanis scribens: Quae pacis, inquit, sunt sectemur, et quae aedificationis sunt (nempe corporis Christi) inuicem custodiamus. Unde, oro, tam ponderosa emergere litium querelarumque uolumina? Unde libelli isti insidiarum falsarumue indices accusationum? Unde apud iudices tanta in disquirendis iudiciis dirimendisque discordiis, ac placandis partibus uel dissimulatio uel caecitas? Quo illa, de qua nunc disseritur, abiit pietas?

Quo affectus illi suaues et Christiani concesserunt modestiae, patientiae, lenitatis, ardorisque promerendi nobis Deum ob benefacta ad omnes? Haec omnia e terris iandudum emigrarunt, eoque peruenere, ubi sator aeternus istiusmodi dudum agnitae a patribus sationis, modo turpissimum in modum ignoratae neglectaeque a filiis, uiuit beatus: quoque nemo unquam, nisi iisdem ipsis incedat, quibus ipse incessit uestigiis in terris profectus est.

Quare diligentior, quam hucusque factum est, nauanda nobis est opera: ne nos, qui Christianam profiteamur disciplinam, chimaeram aliquam immanem et informem a dextris Dei sedere in excelsis imaginemur.

{1555 p. 463}

Quod si Dei filius, quo erroneum, fugituumque reuocaret seruum, ad hasce terras nostras impias descendit, tyranni nihilominus, aut parricidae, aut alii aliis huiusmodi infecti criminibus, quandiu sua in sorde perdurant a Christi corpore mundissimo sunt alieni, nullaque illis pars esse potest in regno Dei. Purissimae sane naturae Deus est, iccirco puros sibi delegit suorum bonorum haeredes: hoc est, ab omni mundanarum rerum contactu et amore liberos. Qui sic suam instituunt uitam, in Christi merito cooptantur familiam, atque (uoce utor ueteri) corporaturam. Caeteri autem fere hostes illius sunt. Et haec de ui illa coelesti, qua alter alterius ob mutua pietatis officia Christi membra efficimur, sint dicta. Nunc de ultimo spiritus munere nonnihil, et breuiter.

Is timor est. Donum sane postremum ordine, sed ex quo tamen primum suum auspiciatur exordium. nam initium sapientiae timor est domini: qui et ipse, ut donum proxime positum, bimembris est. Alter quidem ad filios pertinet, alter ad seruos. Vterque tamen laudabilis. modo id genus timoris, quo aequae ac serui plagas metuimus, suos aliquando exeat limites, atque ad metum illum, qui filiis conuenit ingenuis, transeat. Unde summa illa esset miseria, culpaque propemodum inexpiabilis, Deum semper uti tyrannum, non Patrem a nobis haberi. Qui istiusmodi afficiuntur terrore, ut legis minas exhorrescant magis ac poenas, quam reuereantur filiorum more legislatoris praesentiam, hi proculdubio peccare mallent: sed timent legem, timent flagra, timent iratum dominum, quem crudelem tanquam exactorem (ut diximus) carnificemque inexorabilem tum fugiunt, tum ne esset quoque, quo effraenatius peccare possent, appetunt. Verum etsi poenarum formidine, Deique uindicis intuitu, a peccatis quomodocumque abstinant, Dei tamen ipsius iustitiam latenti quodam modo fateri uidentur,

{1555 p. 464}

creduntque unde exordium habet sapientia, comminanti iudici. Hincque suauitati spiritus, quam format charitas, pedetentim \122.b\ assuescentes, incipiunt amare, quod haud multo prius oderant, dulcescit Deus, atque proinde fastidiunt peccatum, execrantur, resipiscuntque tandem ad uitam. Et quo magis accenditur in illis charitas, eo efficacius deferuet usus peccati, tandiuque incoepto instant operi, quoad perfecta charitas foras mittat timorem huiusmodi seruilem. Seruus certe, ut uoluit Christus, non manet in domo: filius autem manet. Obserua utriusque seruitutis differentiam in Paulo: Seruiamus illi, ait, in nouitate spiritus, non in uetustate literae: quanquam seruo sensato, ut inquit Salomon, seruiunt liberi. Sed id genus seruitutis ad filios magis spectat, quam ad seruos illos, quos Deum tanquam iratum dominum metuere diximus. De his porro illud arbitror dictum, seruus uerbis non potest erudiri. Talem seruum, seruum nequam appellat Christus.

De ingenuiori autem, quem sapientem a Salomone uocari legimus, sic Paulus: Seruum domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, cum modestia corripientem eos qui obtrectant ueritati.

Hic mihi obiter intuere, quomodo aliorum etiam censors, domini seruos appellat Paulus, non dominos seruorum, et oppressores, non plagiarios, non carnifices, atque illos quidem, qui haud amplius modestia (ut uult Paulus) et mansuetudine, sed turbido iracundoque animo, ac uultu truculento et minaci, suos corrigunt subditos. Quis pacato similes ferat animo pastores?

Sic nonnunquam ingenuissimi male habentur serui Dei a stultis (ut est adagium) liberis. Est et aliud timoris genus \123.a\ reprehensibile ac turpe, illorum qui nulla consiliorum Dei habita ratione, res timent humanas commodi duntaxat intuitu proprii, aut suorum. Is timor quantumlibet naturalis sit,

{1555 p. 465}

seu potius corruptae naturae additamentum et poena: tamen quatenus a Dei iustitia deflectit, atque illius fiduciae et amori aduersatur, superuacaneus est, et a seruatore prohibitus: Nolite, inquit, timere eos, qui occidunt corpus. Alio item loco: Nolite solliciti esse dicentes, quid manducabimus? aut quid bibemus? Haec inquit, gentes inquirunt. Hae scilicet, quibus siue quidpiam ament, siue timeant in mundo, nihil praeter mundum cogitant.

Age iam de nobiliori timoris membro aliqua dicamus. HUNC castum, filialemque uocant expositores, et quem totum in affectu illo positum esse uolunt, quo quis diuinae adeo amans est iustitiae, ac honoris, ut mori malit, quam Dei non uereri praesentiam, quam ubique esse minime ambigit. Unde si quid, quod uitiosum sit ac turpe a mundo obiici illi contigerit, id subito suum in emissarium, tanquam confractum spiculum, retorquet. trepidatque continue, ne aliquo propter uiolatam a se legem, foedusque cum Deo percussum, impingat.

Nulla illi de poenis cogitatio, aut metus: sed pura quadam motus erga Deum tum persuasionem tum reuerentiam, nihil tam cupit, quam (si sic de Deo loqui fas est) quomodo gratificari quid illi ualeat. Quapropter Deum ut Patrem non solum amat, uerum etiam

summa iunctaque cum trepidatione fiducia ueneratur. Ita donum est ultimum spiritus, quod castae comparat uxori Augustinus: timorem uero alium seruilem

\123.b\ impudicae atque adulterae. Casta, inquit, timet ne discedat uir: adultera, ne ueniat. Illa timet, quia amat, eius optans praesentiam quem amat: Haec timet, quia adhuc nequitiam amat plus quam maritum. Proinde grauis illi est mariti praesentia, cui si speraret occultum fore, committeret adulterium. Illa odit crimen, etiam si sciat perpetuo id posse latere, trepidat tandem atque ardet, ut officio respondere queat. Lepida profecto analogia, ac digna tam eximii uiri in-

{1555 p. 466}

-genio. Haec habui a Patribus, quae breuiter de septiformi gratia dicerem, quae ut in Christo copiosissima extitit, sic perpetuis ad nos per Christum descendit irrigationibus.

Nunc enim uero ad literae seriem, a qua libenter istiusmodi aberrauimus digressiuncula, redeo. Nolite, ait, omni spiritui credere: sed probate spiritus, si ex Deo sint. Iam sacer dixerat apostolus ex mutua inter homines charitate, qui spiritus Christi effectus est ac donum, deprehendi posse, an Dei filii uere essent, an fucate. Post ad id significandum aliud adduxit argumentum, ex professione fidei IESU Christi. Qua breuibus descripta, ad charitatem iterum celebrandam, scopum nimirum totius epistolae, reuertitur. Iam diximus nullum omnino neque fidei, neque recte factorum, neque uirtutum reliquarum fructum posse rite percipi absque charitate: sal id est uniuersale rerum omnium, quae ad spiritum attinent.

Proinde insulsa ea omnia esse oportet atque inutilia, quae agunt homines, etiam in ipsa religionis defensione ac testimonio, si desit charitas, si desit amor, si desit Christi spiritus, \124.a\ qui autor nequitiam odiorum est, sed mutuae conciliator beneuolentiae. Verum cum et mundus suos habeat spiritus, et hos quidem uarios, fallentes, de diametroque cum Dei spiritu depugnantes, iccirco caute admonuit Ioannes explorandos esse spiritus, an Dei essent, uel ne: et id quidem difficillimum omnium est iudicium. Quare in his facilis est error, ni Deus prudentiam illam suppeditet, quam Paulus uitam appellare consuevit ac pacem. Nam prudentia huiusmodi dos est propria spiritus Dei, quo afflante quid non in discernendarum rerum delectu conspicimus? Et si quidem unquam fuit opus diuina hac luce, nunc nostra maxime opus est tempestate, in qua quilibet fere suos particulares habet spiritus: sed maior pars errabundos, pauci stabiles atque regioni fauentes. Ne igitur

{1555 p. 467}

cuius spiritui assentiamur, uocemusque lucem tenebras, quid moneat, attendamus.

4.1. Multi prophetae exierunt in mundum. ***Vulgate: pseudoprophetae**

Quocirca maximum adhibendum est nobis studium, ne in delectu erretur. Nam mens

humana eo praedita est ingenio ac ui, ut cui primum adhaeserit opinioni, ab illa non facile dimoueat. Felix quae optima. Ecquid putas unde hae nostrates ortae sint haereses? unde sectae? unde seditioes, ex quibus iam uniuersi concutiuntur labefactanturque religionis cardines, ac pene fides nutat? A proprio sane priuatoque uniuscuiusque sensu et spiritu. Et tamen si ad unum omnes perconteris, neminem ferme, qui non Christi sensum ac spiritum se profiteri attestetur, audies. Adeo in quassatum debacchantur parietem uel ipsi arcae domini \124.b\ fabricatores. Hos quidem prophetas ab apostolo uocari audis, a nobis uero imperitos, fucatos, planosque doctores atque antistites. Quorum quidem imposturam eo difficiliorem cognitu ducimus, quod multo ea est imbuta dicendi lepore, et suauitate, forsitan et (quod periculosius censeretur) innocentiae, tum morum sanctissime informatorum specie, atque opinione obducta.

Hi (ait senex sanctus) exierunt in mundum. Optima profecto, ac uti uera, sic ingeniosissime tecta asseueratio. Id uult Apostolus, quod tametsi humana hi nonnunquam sint praediti doctrina, atque ingenio minime obtuso, in mundum tamen exierunt: hoc est, In id totis incumbunt neruis, quo mundi gloriam aucupentur, turbasque, quibus imponi haud est difficile, sibi concilient, Deo interim contempto, et quia ad illorum conuiuet culpas, irriso. Num censes ab istiusmodi spinarum genere (sic illos uocat Christus) posse uuas colligi? aut a tribulis ficus? Quare ne diutius a scopo aberretur, uide quid de notione utriusque spiritus afferat Ioannes.

{1555 p. 468}

4.2. In hoc cognoscitur spiritus Dei.

Cognoscite spiritum Dei, transferunt e Graeco. Sed in quo obsecro? An quia tecta fucosaque quorundam ingenia in superioribus detexisti uir sancte, iam aperta facta est illorum notitia? in eandem certe relabimur difficultatem, nisi clarius edisseras. Audi,

4.2. Omnis spiritus qui confitetur IESUM Christum in carne uenisse, ex Deo est.

4.3. et omnis spiritus qui soluit IESUM, ex Deo non est.

Iam quasi (sic sum ineptus) per cancellos \125.a\ intueor quid sit, quod hactenus intueri efflagitabam. Ergo cui persuasum est IESUM Christum olim per prophetarum uaticinationes ad salutem uniuersi promissum, iam tandem quo sua fungeretur legatione in terris, humano assumpto corpore aduenisse, remque ualidissime uti Pater iusserat perfecisse, ex Deo is est. Contra qui Christum diuidit soluitque, humanam scilicet naturam illi tribuens solum, diuinam adimens, aut semihominem illum effingens, is ex Deo non est. Nam cum in Christo duabus ex naturis una effecta sit persona, atque adeo arcte una, ut magis unum sit factum Deus et homo, quam una omnino res sit in homine et corpus et anima, quoniam hos furore percitos dicemus, qui tam inseparabilia separare posse sibi persuadent? Certe illorum spiritus, quo instincti id aggredi non reformidant, ex Deo minus est, sed ex antichristo, ex mundo, ex daemone maligno.

4.3. Et hic est antichristus.

Ex Graeco planius. Hic est ille antichristi: nempe spiritus, quo superiori respondeat particulae, et omnis spiritus qui soluit IESUM ex Deo non est. Mox infert, Hic

{1555 p. 469}

est ille spiritus antichristi. Ille dico spiritus nequam, blasphemus, mendax, semperque Christi spiritui repugnans et contradicens, quo acti quidam scindunt haud secus Dei filium, atque solent res mundi corporeas scindere ac partiri. Hi profecto dominum IESUM neque diligunt, neque proinde cognitum habent, rebus nimirum corporeis, ratiocinationibusque duntaxat humanis addicti, atque propterea coelestium ab intuitu \125.b\ remotissimi. Unde illos haud libenter audimus, qui tametsi Christum tum uerbis, tum doctrina, tum ritibus quoque a pietate minime abhorrentibus fateri uidentur: sic tamen uiuunt, quasi nullius fuerit Christus pietatis inuentor et salutis. Si quidem suis faueret ineptiis, si opes terrenas, si diuitias, si uoluptates, si mundanum polliceretur dominatum atque imperium, o nihil illis potius esset. Verum quoniam omnium horum docet contemptum, atque ad ferendam crucis ignominiam prouocat, definitque sua passim in doctrina benignissimum magister felicitatem hominum in futuro seculo iri expectatum: hunc negant, hunc sua ad flagitia conuiuentem faciunt, hunc habent ostentui: tantum abest, ut promissum eum olim humani seminis redemptorem fateantur. Sic dirimunt indiuisibilem, spernunt amabilem, illumque, qui perenniter cum Patre uiuit beatus, e coelis, quantum in illis est, deturbant. Sic insaniunt homines, et obbrutescunt. Sic tandem hi agere consuescunt, qui antichristi agitantur spiritu.

4.3. De quo audistis quod uenit, et nunc iam in mundo est.

Putant quidam particulam (Qui soluit IESUM) a piis quibusdam Graecis additam contra haereticos. Nam illis ommissa uoce, soluendi, haec est lectio: Omnis spiritus qui confitetur IESUM Christum in carne uenisse, ex Deo

{1555 p. 470}

est, et omnis spiritus qui non confitetur IESUM Christum in carne uenisse, ex Deo non est: et hic est ille antichristus, de quo audistis quod uenit. Audistis (inquit) tum a me, cum ab aliis, eundem ipsum \126.a\ antichristi spiritum uenturum. Imo quo uos cautiores reddam, iam nunc uenit, uersaturque inter illos, qui carnis cupiditatibus suapte uoluntate affixi, Dei spiritus an sit, ignorant. De illiusmodi antichristi mancipiis nonnulla et nos in superioribus, prout dedit Christi spiritus, disseruimus. Antichristi, ait, multi facti sunt, qui tamen e nobis exiere. Vtinam exierint. Hoc dato, neminem fere inuenies, qui Christum soluat: sed integre pieque eum ipsum fatebitur nostra ad abolenda e mortis chirographo debita suffecisse solum, quemadmodum solus is unus est, qui Deus sit et

homo. Alii item asserunt literam hanc totam, ut nos legimus, in uetustioribus olim extitisse exemplaribus, sed ab haereticis deprauatam: quin potius, ne suae officeret impietati, expunctam. Quorum sane opinioni, quandoquidem assertionis uocem in re praesertim dubia, non admittunt Nestoriani, assentior. Christo nanque Deo et homini uel diuinitatem, uel humanam conditionem, aut redimendorum hominum tum potentiam, tum uoluntatem uelle adimere, non minoris id est periculi, quam si omnino Deum non esse, qui res moderetur humanas, deneges. Venit itaque iam antichristus, agitque in his, qui Christi doctrinae non tam uerbis, quam uitae dissolutione ac turpitudine obsistunt. Sint hi quamlibet in caeteris excellentes, si a Christi abhorrent uita, iam antichristi illius inquinatissimi, quem in fine mundi uenturum esse non dubitamus, alunt spiritum: quantumque in se est, sedem illi uel in sacratoribus templi sancti Dei partibus, adornant. At

\126.b\

4.4. Vos ex Deo estis filioli, et uicistis eum.

{1555 p. 471}

Amabilem profecto admonitionem, dignamque tanto Patre et Episcopo, cui mos sit plane diuinus mollia inter aspera in sua doctrina commiscere: itaque res rebus attemperare, uerbaque uerbis assuere, ut austerusne magis sit in contumaces, an in obsequentes benignus, nescias. Ita sunt praesules ac Patres, qui spiritu nequaquam ducuntur antichristi, sed Dei. Vicistis (inquit) eum, Quem? Antichristum ac mundum. Et id quidem per Christum, qui habitat in uobis. Graeci legunt, Eos: pseudo utique prophetas, malignosque diuinae legis interpretes. Non est, ait, quod faciem hanc mundi sordidam pertimescatis, quoniam ex Deo estis. Caeterum qui ex Deo est, iam uicit mundum. Vos quidem, scio, imbecilliores estis, quam ut congredi cum tam pugnaci atque eodem insuperabili debeatis hoste. Verum confidite,

4.4. Quoniam maior est qui in uobis est, quam qui in mundo.

Vos, inquit, ex tam cruento certamine uictores euasistis: at ne id quidem uestra actum est industria et studio, Spiritui certe illi per Christum in uobis commoranti, referri acceptum id totum par est, quod uicistis. Vicit igitur in uobis Christus omnium fortissimus: non uos natura fragiles, non uestrum in primis arbitrium, non uoluntas, non coelestium contemplationum capax mens. Rationem non ausim dicere, quae per se ualde imbecillis est, et ad diuina lusciosa, quanquam et mens ipsa post Adae lapsum maxime. Nihil tum fuit in homine, quin naufragium fecerit. At quid de se ille asserat, qui pro

\127.a\ uobis moriens, uos fecit ex acie, conflictuque illo cum peccato ac morte terrifico uictores, in mentem ueniat. Data est, inquit, mihi potestas in coelo et in terra. Quid illud? Ego uici mundum. Ergo res nobis est ac pugna cum aduersario iam presso et uicto. Quid itaque perinde

{1555 p. 472}

gloriaris, quasi tu ex te, proprioque subegeris labore atque arbitrato, tam fortem hostem, uti erat daemon in terris ante Christi accessum ad nos? Infelicissimi profecto omnium fuisset animantium, si generi huic uostro suis in manibus derelicto nullam is attulisset opem, uenissetque suppetias placatus, qui leo factus (ut inquit quidam) didicit capere praedam, hominemque comedere. Qui quidem homo feralibus Leuiathan dentibus commolitus, planeque pertritus, in stercoreosum tam foedae bestiae uentrem iam stercus ipse effectus descenderat. Atqui non frustra uisum illud fuit horrendum, in quo fimum edere humanum iubebatur Ezechiel. Id tamen cibi e spurcissima foedae illius beluae aluo egesti, non detrectauit altissimus, comeditque cibum mortis: quo deglutito, in odoratissimaque suae immensae charitatis uiscera demisso, uitam illam, qua uiuunt animae in Deo, non modo ab interitu reparauit, sed etiam elegantiolem quam prius fuerat, uno edidit partu. Nam semel mortuus est Christus, ut qui uiuunt, non iam sibi uiuant, sed ei qui pro illis mortuus est. Hinc Paulus clamat, Pretio empti estis. Quasi diceret, Iam uestri haudquaquam iuris facti estis, sed domini illius, qui uos non pollicito, sed praesenti comparauit pretio. Quid? iam abluti estis, iam iustificati estis in nomine domini nostri IESU Christi, \127.b\ et in spiritu Dei nostri. Ecquid noster? Vicistis, ait, quoniam maior est qui in uobis est (En ille qui uicit in cruce uictorem) quam qui in mundo (En ille qui uictus a mortuo, uitae dominium amisit.) Et tamen hosti ad eum quem diximus modum prostrato nequaquam desunt, qui etiamnum pertinacissime adhaerent, illiusque fouent partes.

4.5. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur: 4.6. nos ex Deo sumus.

{1555 p. 473}

De haereticis, horumque simillimis hypocritis hic potissimum fieri mentionem arbitror, quanquam et de caeteris omnino mundo deditis in aede domini, et criminosis. Hi quidem omnes cum rerum mundanarum cupiditatibus atque ambitioni (ut alii coelestibus incumbunt disciplinis) studeant, in illisque occupentur: non fictam de se dant significationem, se mundi illecebris detineri, atque illius adblandiri persuasionibus.

Iccirco de diuinis raro et fecte, de corporeis, deque sensus oblectantibus, ut assidue, sic ex animo loqui consueuere. Oro, si quem audieris de aucupio, plagisque obtendendis per saltus, aut de canibus in uenatione certis in insidiis collocandis, libenter eloqui, nonne talem hominem uenationi deditum iudicabis? Idem de caeteris disciplinis, uel artibus, uel flagitiis quoque censi potest. Insaniunt ferme homines hisce in bellis, quae nostra nunc ob scelera continue experimur, commemorandis.

Vidi ego aliquando uel ipsos alioqui grauissimos senes ac Patres etiam cum pueris, non modo inter ipsos mutuo de dubiis bellorum euentibus ita irate rixari, ut nihil unquam ineptius, magisque a sua professione alienum uiderim. Tanta nunc est partium eiuscemodi \128.a\ defensio, addo et dissensio.

Quid si audias etiam non paucos, forsitan et religiosiores, sic Turcas appetere, ut pene Christianae illos poenitere dicas religionis, nisi ex his appareat, qui nostrorum principum insupportabilem obiiciat dominatum, atque calamitosas e uita pauperum erutas exactiones? Scilicet a pietatis atque adeo Christianae Reipublicae inimico clementiam expectare debent Christiani. Turpissimum sane istuc est desiderium, ac spes impia. Non hic tamen tyrannidem aut arrogantissimum quorundam supercilium in magistratibus probare est animus, sed nostram execror indignationem, rerumque nouarum studium, quod eo nos aliquando impellit amentiae, ut omni abiecta de Deo

{1555 p. 474}

confidentia, nihil ultra quam quod oculis cernimus corporeis uel cogitemus, uel spe certa praestolemur. Adeo imbecillis nostra facta est de futuris bonis persuasio ac fides. Quorsum igitur istaec a nobis? ob id quidem, ne illius quempiam fautorem esse factionis dubites, cuius ipse defensor est, ac tum uerbis, tum factis sectae ipsi consentaneis assertor. Qui mundo fauent, de illiusque libenter ratiocinantur commodis et uoluptatibus, quid anceps es? Mundana hi absque dubio contaminati sunt haeresi. Alii contra coelestibus ornati dotibus, in diuino uersantur lumine, Deoque placidissime fruente, nullam aliam profitentur in terris factionem, praeter illam, qua unanimes in Deo conquiescunt: quique in mundo cum mundi odio uitam ab omni externarum rerum strepitu remotissimam uiuunt. Hi quidem cum Ioanne, ut uere, sic fidenter de se illud attestari possunt: Nos ex Deo sumus. Felicissima haec est professio, illisque prorsus \128.b\ necessaria, quos summa nunc celebritate cogi ad synodum Tridentinam maxima omnium expectatione (modo non deludamur) inspicimus. secus, ne accedant moneo. Nam ubi de reformanda Dei religione habenda erunt comitia, nihil plane agent uocati, nisi ex Deo sint, acciti nimirum a Christi spiritu, qui fortior est, quam qui in mundo est, ut uidimus. Obserua quanta illis, qui suauissimo Christi ducuntur spiritu (ut eos fore non dubito) credita sit fiducia et uirtus ex consequentibus.

4.6. Qui nouit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos. In hoc cognoscimus spiritum ueritatis, et spiritum erroris.

Necesse est, quod legislator, aut alias Dei uoluntatis interpret, ea praeditus sit doctrina, in spargendoque Dei uerbo liberalitate, ut qui audiunt a gustata iam suauitate spiritus non exhorrescant, sed ardentiores facti, uique di-

{1555 p. 475}

-uini uerbi auditi in incoepa iam professione firmati, ea erga eruditores tum beneuolentia, tum opinione afficiantur, ut sibi persuadeant ipsum Deum esse, qui doceat, cum illos aut e suggesto, aut in conciliis et synodis sacram legem interpretantes audiunt. Sed hic in primis uita concionibus respondeat.⁴⁰⁰

⁴⁰⁰ Vita concionibus respondere debet. (Life must answer to councils.)* [Index: 120.b]

Alioquin impure uiuere, et euangelicam uelle etiam inuitis obtrudere puritatem, haud scio stultumne sit magis, an ridiculum. Maxima ea est doctoris laus, cum qui audiunt, ex Deo illum esse non ambigunt. Sic noster erat Ioannes, sic Paulus, qui de se illud dicere non uerebatur: An experimentum illius quaeritis, qui in me loquitur Christus? Sic denique omnes erant apostoli, quibus quencunque \129.a\ peragrassent locum, illa erat cordi praeceptio. Nolite praecogitare quid loquamini, sed quod datum uobis fuerit in illa hora, id loquamini.

Num putas concionem illam Petri habitam in templo, tam praeter caeteras et celebrem et eruditam, piscatoris ingenium, an lumen superne infusum prae se tulisse? certe de huiusmodi piscatore sic legi audio, quod Petrus repletus Spiritu sancto loquebatur ad eos, nempe dynastes atque alios populis formidabiles. Qui nouit, inquit Ioannes, Deum (nouit autem quisquis amat) nobis quoque, qui coelestia, qui aeterna, qui Deo digna edocemus, auscultat, sentitque nos a Deo missos. Contraque, qui ex Deo non prodiit, ab illius etiam abhorret doctrina et uita, qui contrario prorsus ab ipsis ordine ac more suorum informat uitam.

Siquidem pro luxu continentiam, pro auaritia benignitatem, pro ambitione ignomiam [sic, ignominiam, 1546], pro uoluptatibus mundi contemptum: et crucem non solum docet, uerum etiam ita serio praecipit et inculcat, ut ferme nihil aliud suis in praeceptionibus indicare uoluisse uisus sit, quam uiam uitae arctam esse, difficilem, ac plane humi pressis inaccessibilem. Haec ignorant qui ex Deo non sunt: et nihilomi-

{1555 p. 476}

-nus hisce et similibus indiciis quinam a Dei spiritu ueraci, quique a doloso gubernantur, dignosci possunt. Non sunt sane absque optima gerendarum rerum prouidentia spiritus negocia. Tantum uero abest, ut temere inconsultoue quidpiam aggrediamur, ut prudentem quoque adhibeamus cum quid agendum sit diligentiam, tum consilium, tum deliberationem. Attende spirituum selectionem, de qua sic supra: Probate spiritus si ex Deo \129.b\ sunt. Etenim in capescenda spiritus doctrina illud in primis curandum, ne errores pro rebus certis imbibamus.

Iccirco haud parum quidem interest qualem quis habeat institutorem. Qui aquas a sincero haurit puteo, is tuto bibit, qui a coenoso et immundo, facile periclitatur. Eundem fere est inuenire morem in his, qui docent alios. Si e puro sanctoque condocefaciunt doctrinae fonte, quae Dei sunt, purus sanctusque infunditur riuus in auditores. Si a contaminato, en lues errorum, en mors, en orbis confusio.⁴⁰¹ A spiritu porro erroris quid recti? quid, quod lumen praebere possit caecis, expectatur? Id quidem non ignorare possumus, ab huiusmodi tetro spiritu ac pernicioso germina illa mortifera gigni, quae carnis opera a Paulo nuncupari legimus. Cui tamen pars maior hominum, quia blanda, sensusque oblectantia pollicetur, inhaerescit magis, quam illi alteri, de quo tanquam amne lucido salubres eae manant scaturigines, de quibus ita Paulus:

⁴⁰¹ Non parum interest qualem quis habeat institutorem. (It is not of little interest what sort of founder someone has.)

Fructus spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Aduersus huiusmodi non est lex. Optime sane: nam lege quomodo indigent humana, quibus dux est spiritus Dei, et comes? habeant, qui spiritui erroris adhuc parent non inuiti, ab illoque uitae dediscant integritatem. Nos interea loci quid spiritus sanctus dicat Ecclesiis audiamus.

{1555 p. 477}

4.7. Charissimi diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est.

Haud multo post Deum charitatem esse definit Ioannes cum dicit: Deus charitas est. Unde duobus omnino modis de charitate Dei \130.a\ ratiocinari possumus. Altero quidem, quo dicimus uim illam in Deo esse amoris, qua non tantum nos diligit, uerum etiam id efficit, ut nos quoque inter nos mutua prosequamur beneuolentia et charitate.⁴⁰² Unde in sequentibus ita ait, Si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere. Creata haec est charitas, ut eam appellant nonnulli. Altero autem modo de Deo sic loquimur, ut ipse charitas eadem sit, increata illa quidem et diuina, ut caetera plane, quibus ad naturam Dei utcunque exprimendam uti solemus. Atque ea est, qua ipse totus per se amabilis, res omnes, quas summa condidit charitate, et probat, et diligit. Unde non absque arcanorum mysterio uox illa est toties repetita in rerum uniuersalium creatione. Et uidit Deus quod esset bonum. Suum quippe amauit opificium ab initio sapientissimus opifex. Sed iam hic mihi animaduerte: quomodo diuinus interpret et theologus (ita illum diuus appellat Chrysostomus) refocillato quasi cursu, rem eandem, ad attingendam quidem stadii metam necessariam, crebro repetit, adducitque assidue in Circi medium et scenae. Etenim facta spirituum digressionem, simul et antichristo tanquam mimo spectatoribus execrato uix ostenso: declaratoque cui nostram debeamus e tam cruenta concertatione cum mundo uictoriam, ad charitatem iterum celebrandam redit: Diligamus, ait, inuicem. Causam uero mox intulit, Quia charitas ex Deo est. Rursus tantilla hac, licet absoluta, non contentus finitione uir sanctus, latiore aliam ceu supradictorum epiphonema subiungit.

{1555 p. 478}

4.7. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit \130.b\ Deum: 4.8. qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas est.

Natiuitas eiusmodi, qua animae per amorem, seu illum quo a coelesti Patre diliguntur,

⁴⁰² Duobus modis de charitate Dei ratiocinari possumus. (We can argue about the love of God in two ways.)

siue quo ipsae, quasi filiae Sion uagae collectae, illique connubio copulatae, ex Deo nasci feruntur, gratuito infunditur: et quam nihil aliud esse ducimus, quam sui sancti spiritus accessum, atque ignem: quo urente purganteque in eam refunduntur formam et faciem, ut primo illo abiecto ortu, qui ab Adam ueteri prodierat (quod est ex sanguinibus nasci) renouantur in Christo, altero nimirum Adam ac nouo. Atque haec omnia gratis. Gratisne inquis? Gratis aio: alioqui si aut legem, aut merita, aut uires humanas ea in renouatione concurrissete putas, iam mihi turpem deformemque depinxisti animam, non eam, quam purgatam, ex mortuisque experrectam a Christo solo recepimus. Id totum perfecit negocium Christi sanguis, quo non ambigas absque sanguine (ut citat Paulus) non fuisse remissionem. Quae quidem remissio ille ortus est felicissimus et aeternus, de quo sic suo in euangelio Ioannes: Et dedit eis potestatem filios Dei fieri. Qui uero hi sint, qui tam magnifico donantur ortu a Deo, reor illos esse, quos ex Deo ipse per gratiam nascituros praeuidit. Non ex uoluntate, ait, carnis, neque ex uoluntate, seu uoluptate concupiscentiaque uiri, sed ex Deo nati sunt.⁴⁰³

Hi uere Deum norunt, hi amant, hi (quaecumque accidant) in fide IESU Christi perstant immobiles. Atque haec omnia, ut etiam atque etiam dicam, gratuito. Verum quo ardentius tam tui amantissimi diligas Patrem \131.a\ et benefactorem, illud quoque in mentem ueniat, imo ueluti signaculum aeterno tibi alliga memoratu, figeque animo, quod sicut tua in uocatione [sic, uocatione] ac iustitia, qua gra-

{1555 p. 479}

-tis iustificatus es per fidem, nihil quod tuum esset requisivit: unde neque merita, neque uires humanae, ut nuper diximus, in tam excellenti munere, uti est iustificatio, locum habuere: sic dato gratis beneficio, teque per gratiam innouato, iam te uult suum esse tuo in negotio cooperatorem. Vult quoque id quod prius detrectauerat, nempe tuum studium, tuum conatum, tuum arbitrium, ac tuam, quae antea fuerat rebellis, uoluntatem: Tandem te totum tua in re minime deesse quaerit.⁴⁰⁴

Aliter enim a filiis irae (ita eramus ante uocationem) et poenae, quid harum rerum, quae nullae prorsus erant, ab illoque qui ideo gratis iustificatus est, quo arctiori illum sibi Deus deuinciret obligationis nodo, proferri potuit? Ergo qui non diligit, ut senex inquit noster, non uocationem, non (unde oriri debet amor) uitam sibi gratis conciliatam. [cf. 2 Peter 1.]

Nanque ipse non tantum nos amat ut caeteri solent amici, sed et ipsissimus amor est et charitas. Quod si quis adhuc tam caecus est atque incogitans, ut haec apertissima non uideat: id saltem mecum pertractet animo, expendatque diligentissime, quod nescire flagitium censetur inexpiabile. Quid istuc, oro, est?

⁴⁰³ Natiuitas noua animae qualis. (What the new birth of the soul is like.)

⁴⁰⁴ Ante uocationem nihil nostrum requisivit Deus, post uero uult, quicquid sumus, illi cooperari. (Before [our] calling God requires nothing of us, but after, he wishes [us] to cooperate with him, whatever* we are.)

4.9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut uiuamus per eum.

4.10. In hoc est charitas, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, \131.b\ et misit filium suum propitiatorem pro peccatis nostris.

In his uerbis, nisi prorsus hallucinor, totam mihi uideor deprehendisse salutis humanae rationem. Unde mirari

{1555 p. 480}

haud satis possum, tam necessariam cognitionem in hoc loco sic leuiter ab expositoribus praeteriri. Clara et facilia sunt haec, aiunt quidam ex ipsis. At mihi contra euenit, homini certe hebeti ac tardo. Rerum enim omnium, de quibus nunc fere controuersantur homines, ea difficillima mihi semper uisa est, quae in iustificationis origine et modo uersatur: eoque intricatior apparet, quo hactenus copiosiore hominum partem ad hunc impigisse lapidem nonnullis est persuasum.

Neque tamen hac mihi de re plura scribenda esse iudico, ob multa: sed eo potissimum, quod tum ab aliis, tum a nobis quoque his in commentariis, ac in illis, quae in psalmos ociosi scripsimus, multa sunt dicta, dicunturque a Patribus, religiosissimeque opinor tractabuntur: quibus sane ad concilium accersitis nulla in primis constantior debet esse una conueniendi cura et ratio, quam ut omnes in unam conspirent religionis sententiam, degantque tuto in Deo.⁴⁰⁵

Quod uix quidem obtineri posse arbitror, dum tanti ponderis moles nutat adhuc (quod aiunt) in bilance. Dicam interim cum Hieremia, Scio domine quia non est hominis uia eius, nec uiri est ut ambulet et dirigat gressus suos. Non iccirco quidem uastissimum illud gratiarum mare Deus misericordiam impartitur homini, quod ipse homo sic uelit aut expetat: sed iam uult, quoniam a Dei clementia motus adiutusque in eo aptatur, ut uelit bonum. Et certe non hic opus est dissimulatione. Nemo \132.a\ fere tam sui parum compos est, qui id omnino in se non periclitetur, quod ait Salomon, Praeparatur uoluntas hominis a Deo. Cuius id proprium esse non nescimus, mentem hominis uagam, a uiaque iustitiae deerrantem admonere, reprehendereque a fuga: et ut se possit colligere, ad inuitantemque gratiam redire, uires ac robur animi suppeditare. Tantum homo stimulos illos perpetuos Dei non paruifaciat. Quare, inquit, moriemini do-

{1555 p. 481}

---

⁴⁰⁵ Scopus Patrum ad concilium vocandorum, qualis esse debeat. (The aim of the Fathers calling for a council, what it should be.)

-mus Israel? Reuertimini et uiuite. Itaque qui audit dicat, Venio. Atque hunc ad modum incipit posse aliquid anima, quae a Deo mota, posse desiderauit. Haec est origo iustificationis, id salutis initium, nempe gratuita Dei uocatio.⁴⁰⁶ Ipse nanque prior dilexit nos, cooptauitque in suos anteaquam id uelle idonei essemus. Si te porro inuocatum quereris, erras. imo id magis doleat tua te sponte in reprobum ita traditum esse affectum, ut ea quae non conueniant (ut ait Paulus) et uelis et facias. In hoc est charitas, ait Ioannes, non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Nullo, ait, nostro prouocatus officio aut merito Deus ita percupide nos amauit, ut filium suum tanquam uenale mancipium pro nobis redimendis exponeret. Nos certe a Deo auersi mundum pro Deo habebamus, illiusque delectati lenocinio, quae sensum tantummodo alliciebant, sequebamus attoniti. Qua de re cum ius suum in nos Deus merito exercere posset, noluit tamen, sed nouum excogitauit amoris genus. Misit ergo proprium e coelis filium, non illum quidem tanquam paternarum offensionum ultorem: sed uiuam hostiam, uiuum libamen, propitiationemque efficacissimam, et \132.b\ pretium pro sceleratis atque illis ipsis sibi infestissimis in illo exoluit. Ecquis unquam ad hunc amauit modum? Sic sane fuit, o mundi antistites, Dei charitas erga nostrum genus. Nulla hic auditis compensari merita, nullam uirtutem, nullas oblationes, nullum studium. sola atque una omnino id totum absoluit negotium Dei clementia. Quis tam beneuolum non (ut sic dicam) redamaret dominum?⁴⁰⁷ Illi profecto noster omnis debetur amor, qui filii sanguine iccirco et morte nostram redemit uitam, illi quo deinceps, haud mundo amplius ut prius uiueremus. Illius enim facti sumus iuris, qui tanti nos emit, quanti aestimandus est Christi cruor. Caeterum si Deus, qui bonorum nostrorum, ut inquit Dauid, non eget,

{1555 p. 482}

neque in referenda gratia nostrum requisiiuit officium, aut quidpiam exegit operis, tantopere nos ultro dilexit, ut diximus: debemus certe et nos inter nos mutua ad illius exemplum prosequi charitate. At uide consentaneum ad ea quae dicta sunt additamentum.

4.11. Charissimi si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere.

Surdisne canit tibicen spiritus? Quam uereor ut cautibus, stipitibusue, nedum surdis hominibus occinuerit tam suavis olor. Verum haec millies nequicquam repetita praetereamus, satisque sit nobis in praesentia admonuisse, quod ut Deum ipsam esse charitatem et credimus et fatemur, et nisi plumbei sumus, experimur: ita odia discordiasque a nequam esse daemone non ignoramus.

Unde qui ex Deo nati sunt, se mutuo in Christo diligunt: hoc est, eo quo ipse docuit, reque ipsa praestitit, \133.a\ tum modo, tum ratione diligunt. Contra qui ex aduersario

⁴⁰⁶ Iustificationis origo. (The origin of justification.)

⁴⁰⁷ Amoris magnitudo in Deo erga humanum genus describitur. (The magnitude of love in God toward the human race is described.)

illius immanissimo dependent, ut ipse quidem et Christum, et eos qui Christum imitantur, acerbissimo insectatur odio: ita illi homines uel eos maxime qui probitati adhaerent ac religioni. Sint enim uero, ut uis, illi quos diximus a nequissimo pendere spiritu, uel religiosi, uel praeclarissimis ornati moribus et uirtutibus, si factiosi sunt, atque ob odia et simultates in alios conceptas inquieti, daemones sunt (ut ita dicam) humana induti effigie. Talis sane fuit Cain in fratrem, talis in parentem Absalon, talis demum Iudas proditor in Christum domini: qui porro Dei filius uisibilem se propterea mundo praebuit, quo exemplum dilectionis esset nobis ac forma: quanquam certe

4.12. Deum nemo uidit unquam.

Compertior res est, quam ut luce egeat, Deum, uti in

{1555 p. 483}

sua est natura, neminem unquam oculis uidisse corporeis, nec uidere posse. Sic Deus ipse ad Mosen loquitur: Non uidebit homo faciem meam, et uiuet. Non quod facies illa, quae est facies uitae, ut ait Nissaenus, causa sit mortis uidentibus: sed quoniam, tametsi uiuificet natura, eius tamen est, ut omnem cognitionem transcendat. In hoc Deus uidetur, ut nunquam respicere ad eum cesses. Haec ille. Quod autem legimus Deum nonnunquam uisum a Patribus, ea umbra erat, ac quaedam diuini fauoris, praesentisque numinis attestatio. Unde illud est celebre: Facie ad faciem locutus est nobis in monte. Quod sic intelligitur: Deum scilicet signa illis ita euidencia exhibuisse, ut negari minime \133.b\ potuisset, quin re uera Deus ipse fuerit. Ita alios alias tropo nimirum usitato in scripturis, Deum, seu aliquam illius gloriam, uidisse affirmamus. Quod euidenter a Ioanne declaratum suo in Euangelio legimus, cum illud citans Esaiiae, Vidi dominum, ita scribit: Haec dixit Esaias, quando uidit gloriam eius.⁴⁰⁸ Gloriam hic Dei, crucem Christi interpretantur, et mortem, ut alias exposuimus. Quapropter cum istiusmodi occurrunt schemata in scripturis, nostra penitus auertenda est mens a crassicie literae, ne Dei maiestatem substantiamque nostris hisce moribundis oculis ac lusciosis inspectabilem, nobis obuiam posse esse opinemur. An uero aut Paulo, aut Mosi, qui Dei gloriam atque eius faciem uidere cupiens, ab ipso audiuit, Non uidebit me homo et uiuet, ea contigerit praerogatiua, quae nemini unquam, uideant alii. Ego interim cum Ioanne illo, qui supra pectus domini IESU in coena recubuit, secretaque hausit coelestia, dicam, Deum nemo uidit unquam. Quod si tamen illum in nobis esse manereque contendis, non contradico, modo id fatearis, corporeis illum aspectibus haudquaquam posse inspicere, sed spiritualibus, ac mente, capace

{1555 p. 484}

---

⁴⁰⁸ Deum uidisse olim facie ad faciem antiquos Patres iudaeorum, quomodo intelligatur. (The ancient Fathers of the Jews to have seen God face to face once upon a time: how this is to be understood.)

quidem coelestium illuminationum, atque acie illa i amoris, qua in ipso ardemus. His itaque obtutibus, quandiu in carcere hoc tetro animae uiui datur, utcunque cerni potest Dei praesentia: reuelata uero facie, ac sine inuolucro, maiestatem illius contemplari, exutis id iam carne animis seruatur. Quanquam neque illis quidem pro rei magnitudine ac ratione, integre. Melius tamen quam nobis, qui mole adhuc inertis sensuum \134.a\ grauati, superuestiri cupimus. Indicia quaedam igitur in nobis insunt efficacissima, quibus an Deus in nobis sit, deprehendi potest. Sed illud omnium maximum ac magis euidens, si abiectis odiis omnes in Christo dilexerimus.

Ut enim humana mens aut animus corporeo nequit intuitu uideri, sed suis duntaxat comprehenditur motibus atque actionibus: similiter Deum in nobis esse, non oculis hisce genarum uallo obductis, tectisque ciliorum artificio, sed fraterna ex charitate ac ui illa amoris insigni, quae etiam ad ipsos extendi debet inimicos et immeritos, sentimus. Siquidem absque Dei praesentia nemo sic unquam alium amauit, imo ne se ipse quidem syncere. Ergo

4.12. Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, et charitas eius in nobis perfecta est.

4.13. In hoc cognoscimus, quod in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis.

Felicem reciprocationem, Deum in nobis, nosque in Deo uicissim esse, et id quidem sacro illius spiritu conciliante. Qui sane spiritus ad eam nos promouens dilectionem et charitatem, quae Deus ipse est, lumen quoddam mirificum in nobis ac rarum notionis plane diuinae infundit: qua cernimus uere illum in anima residere, in qua

{1555 p. 485}

amor is, qui nullo immoderato imbutus affectu, totus candidus est, et sanctus, resideat.⁴⁰⁹ Huiusmodi quidem dilectionis gradus perfectissimus est, necessarius tamen, si quis alius. Unde non iniuria perfecta hic charitas a Ioanne dicitur: Et charitas, inquit, eius in nobis perfecta est. Nam benemeritos, et illos, qui gratiam referre possint, beneuolentia prosequi, atque ipsam communibus et usitatis \134.b\ officii testari, uulgare id genus est amoris, communeque nobis cum caeteris e uulgo hominibus, ne dicam ethnicis ac infidelibus.

Ad alium proinde amoris gradum, et eum quidem excellentiorem, quam qui angustiis huiusmodi arctari debeat, suos uocauit assecclas Christus, quando ultro dilexit, quando aduersariis, quando alienis, quando ingratis, quando ipsis suis iratis ac saeuis persecutoribus non destitit suae incomparabilis ad omnes dilectionis indicia impartiri.⁴¹⁰ Talis fuit in Christo amoris uirtus, talis charitas, talis beneuolentiae erga homines

⁴⁰⁹ Signum efficax agnoscendi, an Deus habitet in nobis. (An efficacious sign for recognizing whether God resides in us.)

⁴¹⁰ Gradus quidam excellens fidei. (A certain excellent position of/ for faith.)

significatio.⁴¹¹ Num aliud maius requiri potuit amoris signum ab illo, qui pro te mortuus est? Atqui fortunarum homines, et hi amici, possunt quidem inter sese damnum perpeti, atque subinde resarcire: Sed qui uitam erogent pro inimicis, ut erogauit Christus, aut nulli, aut rari. Ergo a domestica charitatis inter nos consuetudine, usuque per spiritum sanctum nobis datum conciliato, cognoscimus, ut inquit Ioannes, quod in Deo manemus, et ipse in nobis.

4.14. Et nos uidimus, et testificamur, quoniam Deus pater misit filium suum saluatorem mundi.

Non multum adeo esset, opinor, Deum fateri suum delegasse filium in terras, nisi et eundem ipsum filium salutem non tantum mundo communiter uniuerso, sed

{1555 p. 486}

et sibi quilibet particulariter attulisse crederet.

Ex qua quidem asseueratione illa nascitur admirabilis in anima tum certitudo, tum fiducia, tum maxime consolatio et gaudium, de quo sic Virgo: Et exultauit spiritus meus in Deo. non Deo, inquam, illo solum, cui \135.a\ etiam ipsi assurgunt Daemones, ac tremebundi parent illius dicto: sed in Deo salutari meo. Talem proculdubio persensit in spiritu afflatum apostolus, ac uim fidei, cum illud scripsit, Christumque appellauit saluatorem mundi.

Cum nominat mundum, rem prorsus perditam, atque coelesti parenti odiosam et detestatam intelligit. Nos tantae (ait) rei spectatores fuimus: hisce accepimus oculis, audiuiusque. unde de re multifariam a maioribus praedicta, assertaque testimoniis sermonem facimus, testificamurque Dei filium, quo mundum seruaret, ad terras has nostras contaminatissimas descendisse: et ut concludam,

4.15. Quisquis confessus fuerit, quoniam IESUS est filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo.

Animaduerte ex supra memoratis, quomodo una omnino sit assertio, Christum IESUM fateri esse Dei filium, et charitatem Patris haberi.

Siquidem ab eodem utriusque assertionis fonte eadem manat conclusio, Nos utique in Deo esse, Deumque in nobis. Sic supra. In hoc (nempe ex dilectione) cognoscimus quod in eo manemus, et ipse in nobis. Modo uero. quicumque confessus fuerit, quoniam IESUS est filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. nihil beatius audiri potest. huc quidem nostra omnia connituntur studia, curaeque euigilant in eo cunctae, ut Deum tandem obtineamus. Quid si alio nostras diuertimus cogitationes? quid si animum diuinarum rerum participem et capacem,

---

⁴¹¹ Qualis fuit in CHRISTO erga homines vis amoris. (Of what sort the force of love in Christ was toward men.)

{1555 p. 487}

pressum humi detinent nonnulli? o insaniam, e curas nequicquam susceptas, e homines (si qui sunt tales) frustra in mundo \135.b\ natos. Infoelicissimum profecto id est genus crucis, in quo quis maximis ultro confectus curis, atque immensis negotiorum solitudinumque agitatus intemperis [sic, intemperis, 1546] nihil praeter mundum cogitat. Is sane mundum, non Deum, et colit, et uti domicilium sibi sempiternum et immortale habitat.

Quin potius ab ipso tanquam ab agresti domino (ut ait quidam) et duro habitatur possideturque, mancipium factum fortunae miserandum. Ad consimilem se habent modum hi etiam, qui seruitutis Dei praetextu ac religionis mundo seruiunt, illiusque irretiti laqueis, eo trahuntur, ubi turpes sui magis uigent affectus et appetentiae.

Hi quidem charitatem Dei non habentes, neque quanti aestimandum sit redemptionis humanae pondus et grauitas, ne per transennam quidem intuentes, absque fide in Deum uitam degunt quemadmodum inquietissimam, ita flagitiosam, ab omnique pie et sancte uiuendi ratione prorsus alienam.

Caeterum confessio istiusmodi de Christo, ac fides, qua illius desiderio atque amore flagrant, ipsum fatemur esse IESUM, eo potissimum tendit, ut confiteamur Deum incomprehensibili motum charitate, filium suum unigenitum ad terras destinasse: non ut illas quidem iudicaret, sed quo foedis ipse, nequissimisque obnoxius iudiciis, homines iam perditos de manu assereret hostili, ut probe exacteque asseruit. Unde illud protinus emersit beneficium, quod uictus a contaminatissimi, atque adeo saeuissimi uictoris hasta gratis ereptus, in libertatem filiorum Dei ascitus sit, cooptatusque in illius satellitium et familiam.

Quapropter ex seruis, \136.a\ uilissimaque mediastinorum colluie emancipatus, non modo liber effectus est, sed etiam filius, et is quidem selectus bonorum coelestium

{1555 p. 488}

haeres ac possessor. Qui sic credit, habet testimonium Dei in se, nempe charitatem Patris: qua habita, habetur et fides illa, de qua iam diximus nostrum oriri erga Deum amorem.

Ex quo sane dono felicissima ea prouenit uicissitudo, ac reciprocatio, qua mutuis quibusdam amoris stimulis inter Deum et animam fit unum fere et domus et habitator. Hi effectus sunt charitatis, hi stimuli amoris, hi ardores, noti quidem illis tantum, qui ad diuina potiunda munera per coelestes purgantur illuminationes. At eae foedis nequaquam impartiri solent diuitiae suis.

4.16. Et nos cognouimus, et credidimus charitatem, quam habet Deus in nobis.

Ex supradictis ulla absque haesitatione credi debet illum, qui proximum suum diligit, Deum in se manentem habere: neque aliter fieri posse, quandoquidem Deus ipse amor est. Poteratne charitas huberiori commendari elogio, quam ut appellaretur Deus? Erant forsitan homines Dei munera contempturi, nunquid et Deum etiam? Tantumne scelus non praeuidit apostolus, cum definiuit charitatem esse Deum? imo praeuidit, opinor, futurosque deterrere uoluit obtrectatores, hisce illos ferme praeoccupans uerbis: Video fore aliquando, qui Dei dona contemnentes, donatorem quoque ipsum (scelus inauditum) contemnant: nam Deus charitas est.

At in uoce charitatis non modo dilectionem inter homines mutuam, uerum etiam uirtutes omnes animi, atque \136.b\ affectus, quibus Deo gratis reconciliamur, signari uolunt. Verum in eam dudum deuenimus aetatem, ut illa omnia libenter intueamur, gustemusque medullitus, quae uel summis tacta labiis, uulnus afferunt immedicabile. An Dei munera, munera, inquam, illa quibus antiquos Patres pleno ueluti cornu exhuberasse legimus, in pre-

{1555 p. 489}

-tio nunc sint, illud est indicio, quod tenuis illorum omnino sit usus. Neque id quidem benignissimi contingit largitoris, uel inopia, uel auaritia, uel odio ad homines: sed nostra prorsus euenit incogitantia, et iuncto cum segnicie contemptu, bonique fastidio. Nihil non iam diuino anteponunt amori homines, paucis illis exceptis, de quibus sic Esaias:

Relinquentur homines pauci: Terra infecta est ab habitatoribus suis, quia transgressi sunt leges, mutauerunt ius, dissipauerunt foedus sempiternum. Hic propemodum tempora nostra descripsit Vates euangelicus. Ita fere nostrae depicta est facies religionis. Ita nostra infecta est terra, ut inquit Dauid, in sanguinibus, in homicidiis, in fraudibus, in omni contaminatione uitae, ac libidine.

Blasphemias enimuero terrificas in Deum quid memorem? Tales quippe sunt, ut tantam in Deo esse mireris tolerantiam, qui eas ferat. Fert tamen patientissime clemens Pater, nostramque quodammodo fert humeris procacitatem. Qui uero? quoniam nos diligit, quoniam pro filiis licet ingratis adoptauit. Unde non ab re illud adiecit senex: Et nos cognouimus et credidimus charitatem, quam habet Deus in nobis. Nam proculdubio

4.16. Deus charitas est, et qui manet in charitate, \137.a\ in Deo manet, et Deus in eo.

Experimento, ait, cognouimus credidimusque, et factis quoque ipsis (ut potuimus) expressimus Dei charitatem esse in nobis, credendo nimirum in Christum eius

unigenitum, atque illius inhaerendo doctrinae, quae in eo maxime uersatur, ut nos inter nos amemus, quemadmodum ipse nos primus nullis nostris prouocatus officiis, imo potius lacesitus iniuriis, et amauit, et effectus illos mirabiles dilectionis sua in cruce ac morte detexit. Quid mirum? ipse amor est: et qui, ut conuenit, tum

{1555 p. 490}

Deum per se, tum homines per Deum diligit, satis legi facit. Hoc est, Deum, qui purissima atque adeo aeterna est charitas, persancte possidet, ab eoque (uide nobilitatem hominis) uicissim possidetur, cum lex spiritus uitae in Deo nihil aliud sit, quam lex amoris.⁴¹²

Verum

4.17. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die iudicii, quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo.

De perfecta consummataque suis numeris charitate per Deum in nobis iam diximus. Id Dei sane, haud nostrum, est opus. Qui Deus iccirco in nobis tam mirificum excitauit praesidium, ut simili cum illo exemplo nihil mundi huius principem in die potissimum iudicii extremo pertimescamus: quemadmodum eum ipse non solum non timuit, sed etiam ualidissime debellauit. Magna tunc erit, opinor, uis illa recordationis cum accersito coactoque ad iudicium illud terrificum uniuerso, perfectae suauissimaeque Dei charitatis in nos exhibitae ob Christi mortem, et cruciatus, in mentem uenerit. \137.b\ Fuit sane quidem ut admirabilis, ita maioris in nobis fiduciae effectrix atque excitatrix. Propterea igitur perfecta consummataque fuit erga nos propter Christi mortem Dei charitas, ne non fidentes essemus in conspectu Patris cum semper, tum praesertim, cum dies illa horribilis tanquam extremus scenae actus illuxisset. Non est, credo, qui ambigat perfectissimum illud extitisse amoris signum in Deo, quando filium suum unicum pro humano genere redimendo occidi uoluit. Cui porro tam certum amoris indicium ob oculos assidue uersatur, qui fieri potest ut is, quamuis formidabile pertimescat iudicium? Tantum illud auet su-

{1555 p. 491}

-premus arbiter, ut quemadmodum ille, ita et nos interim conuersemur in hoc mundo, pure scilicet, caste, atque ea in alios charitate, ut in nos ipse: alioqui a nostro facti dissimiles archetypo, deformataque in nobis imagine Dei per uitae dissimilitudinem, quomodo iratum irritatumque, ac minacem feremus iudicem? En timor ille turpissimus, qui ob male sibi conscium animum in nobis conciliatus, a fiducia, quam erga Deum esse oportet, miserabiliter exhorrescit.

Iudicii quidem diuini trepidatio ex inquinata oriri solet ut plurimum conscientia,

⁴¹² Lex spiritus uitae in Deo, lex est amoris. (In God there is the law of the spirit of life, the law of love.)* [Cf Paul, Romans 8.2.]

animoque in flagitiis diutino usu inueterato. Et quidem istiusmodi generis.

4.18. Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet: qui autem timet non est perfectus in charitate.

Cum desides ac oscitantes in his agendis, quae feruentissimum in anima requirunt calorem, perfectionis uocem audiunt in scripturis, oppido perturbantur, \138.a\ clamantque sat esse sibi somno in uia iustitiae non penitus obrui. Hi mihi illud uelle dicere uidentur, Christi uitam, a qua uel paulum aberrare scelus ducimus non exiguum, ipsis etiam attemperatam esse gliribus, quibus ea est natura, ut maiorem anni partem dormiant: talis enim persuasio nunquam mihi uisa est probabilis.

Quod si quidem caeteris in disciplinis ac studiis languor aliquis, aut remissio, aut torpor, non improbari penitus debet: in coelestium tamen rerum studio ac exercitatione, quibus animae purgantur in Deo, fiuntque per amorem atque uoluntatis unionem cum illo deiformes, omnis detestabilis est segnicies:⁴⁴³ uel eo maxime, si ultro assumpta ad tantam impellat oscitantiam et socordiam

{1555 p. 492}

nonnullos, ut sibi persuadeant, uitam illam, quae tum odiis, tum oblocutionibus, tum hypocrisi et ambitione tum auaritia, tum (execrabilis mistura) et psalmis, et ieiuniis, et precationibus, atque aliis id genus fidei (quae nulla in eis est) ornamentis, permista sit, Deo probari posse: illudque in primis curae esse numini, ut sues alat et pantheras.

Ita illos appellare soleo, qui uitae sordidae sunt, ac multiugis, uel criminum uel uirtutum maculis, una facta tum carnis tum mundi tum spiritus farragine, notati. Non eo tamen inficias Christi sponsam polymitam circumamictamque uarietatibus incedere solitam: sed uirtutum, sed gratiarum, sed donorum spiritus, non uitiorum.

An censes neglectum charitatis a Ioanne tum laudari, cum ait Timentes non esse perfectos in charitate? Perinde est quasi dicat, mediocritatem in amore mutuo non requiri, \138.b\ multo minus contemptum aut desidiam. Qui eiusmodi sunt, quique segniter ociantur in uinea domini, ad minimam quanque mortis seu poenarum memoriam, trepidant pauidi, iudiciumque more illorum seruili, qui metu magis dicto utcunque parent, quam reuerentia et dilectione, refugiunt. Cuius sane dilectionis ea est uis potissimum, ut omni abiecta formidine ac ignauia, quaecunque iusseris, praesto sit imperanti.

Hi effectus sunt charitatis, quam consummatam perfectamque in suis requirit Christus. Et qui certe ad eum (quae dixi) modum uel Deum uel homines timet, hoc ipso declarat se nondum muneris istiusmodi assecutum esse terminum et perfectionem (quae eo maior diuiniorque censi solet, quod ab omni semota est pauoris genere) qui liber non sit, ac

⁴⁴³ Torpor in spiritualibus Deo odiosus. (Torpor in spiritual matters is offensive to God.)

uenerationis plenus: ut simili plane metu afficiuntur erga parentes liberi, atque erga natu grandiores, qui minoris sunt aetatis. Id genus timoris a charitate nascitur: unde illi, tanquam surculus uiti, perpetuo inhaerescit. Metus uero

{1555 p. 493}

ille sordidus, qui poenam, siue ob laesam conscientiam tortores in se habet, longe (ut diuus inquit Augustinus) ab huiusmodi secretus est amoris suauitate: quippe qui poenarum formidine, horroreque potius iudicii, quam amore ducitur, agitque inuitus si quid mandaueris. Unde qui tam humili demissoque sunt animo, illud in primis uerentur, ne parum scilicet exorabilem inueniant clementissimum, qui parum se in alios exhibuerint faciles, atque in condonandis iniuriis liberales. Non audiunt hi quidem Christum, dicet aliquis. Nihil periculosius. At audiant saltem ethnicos, et hos \139.a\ quidem in leuiori genere scribendi occupatos. Sic ex illis quidam, Re ipsa reperi facilitate nihil esse melius, neque clementia. Verum hi ut lubet, sentiant.

4.19. Nos diligimus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.

Causa quidem totius nostrae erga Deum dilectionis est ipse Deus, qui prior dilexit nos. Saxa proinde rudia, et inertia fuissemus ad amorem, nisi diuinus nos amor antea praeoccupasset, suaque perfudisset unctione: qua delibutae animae, ex aspera immitique peruersae consuetudinis scabricie et duritate, in suauem ac facilem deueniunt morum usum, atque affectuum liberalium, mireque et in Deum et in homines ardentium.⁴¹⁴

Certe rem nunquam ita eximiam, ut Deus est, amare potuissemus, nisi nos prior ille ad se suo traxisset amore: id munus illius fuit. Sed in amando magna est adhibenda sollicitudo et cura, ne Dei amorem ab illo, quo erga proximos afficimur, separemus: neue illud, quod unum esse omnino debet atque impartibile, dissociemus. Eam ob rem

4.20. Si quis dixerit quoniam diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim

{1555 p. 494}

---

⁴¹⁴ Causa dilectionis nostrae erga Deum, est ipse Deus. (The cause of our love toward God, is God himself.)

non diligit fratrem suum, quem uidet: Deum, quem non uidet, quomodo potest diligere?

Id natura quoque comparatum est, ut animantia suum quaeque genus ament, iuuentque obsequiis, et pro re nata subleuent. Sed longe alia ratio est diligendi in his, qui Christi uitam aemulantur, quam quae ad pecudes, aut ad communem hominum consuetudinem spectat.

A qua tamen non abhorrens Ioannes sic suum format argumentum: Sit aliquis qui se Deum amare asserat, \139.b\ non contradicam, modo suum hunc amorem amando proximum testetur: alioqui mendacii temerariaeque assertionis insimulari poterit, cum plane id esse minime possit, Deum scilicet amari, non ita proximum.

Nam si fratrem quis suum, eiusdem nimirum naturae consortem, praesentem, conuictorem, et qui cum necessitudinem etiam naturaliter contrahere iubetur, imo sine illo omnis esset inamoena et agrestis uistae [sic, vitae, 1546] consuetudo et cultus, non amat: Deum quem nunquam uidit praesentem, amabitne? Haud reor.

4.21. Et hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligit et fratrem suum.

Vanissima profecto nostra esset persuasio, si illum, cuius imperium detrectamus, legesque negligimus, amare nos posse contestaremur. Iussit enim Deus tum se, tum proximum a nobis diligi.

Quare unum sine altero esse non posse adeo uerum est, ut qui secus opinetur, quam maximo detineatur errore, neque eum aliter in diligendo ad hunc modum obtinere certum est, atque hi solent, qui capedine aliqua rimosa aut cribro aquas ferre adnituntur, casso scilicet labore ac studio. Amen.

{1555 p. 495}

\140.a\

CAPVT V.

5.1. Omnis qui credit quoniam IESUS Christus, ex Deo natus est.

Miro nos artificio apostolus ad mutuam hortatur beneuolentiam, et charitatem. Nam dixerat, acutissimoque asseuerauerat argumento in superioribus, homines hominum gratia natos esse: hoc est, necessario ex communi eiusdem generis conuictu mutuam sibi inuicem debere dilectionem homines. Si (inquit) eiusdem tecum naturae participem, qui cum familiariter conuersaris imo absque huiusmodi consortio et consuetudine uitam, uiueres insuauem, non amas: Deum, quem nemo unquam hominum uidit, qui amare poteris? Nunc uero alio utens lemmate, sic rem absoluit.

5.1. Et omnis qui diligit eum qui genuit, diliget et eum qui natus est ex eo.

Iam diximus, mysteriumque, ut dedit dominus, aperuimus: Quomodo scilicet qui credit quod IESUS est Christus, ex Deo is natus sit, nempe per sanctum illius spiritum regeneratus. Cuius afflatu sic in diuinis eruditur, ut in secretioribus quidem atque arcanis diuinitatis penetralibus haerere, multo minus errare labique sinatur. Dei quippe est filius, nedum amicus. At si filius est, num Patrem, atque illos qui ex eadem secum origine processerunt, non amare poterit? Non queunt certe, qui ita prognati sunt, suae non diligere consortes naturae, \140.b\ reformatae quidem in Christo, qui illiusmodi geniturae non modo autor est, sed etiam purificator. Aequae igitur ac nos ipsi amandi sunt hi, quos ex Deo natos esse non ambigimus: non tam quidem quoniam fratres sunt, qua quod a Deo nati sunt, iccirco filii. Nam qui per fi-

[5.2. within text]

{1555 p. 496}

-dem, illam potissimum qua IESUM esse Christum persuasi sumus, tanquam maturus partus editur, ex Deo, cui filius effectus est, nasci dicitur. Unde illud omnino necessarium contingere oportet, ut qui Patrem diligit, et eos diligit qui ex illo procreati sunt. Aliter autem non illos unquam amare Patrem dixero, cuius contemnunt filios atque legem, qua mandatur, ut fratres ex Deo quidem genitos ament. Hoc uno sane indicio, an Dei amantes simus, cognosci poterit, si eius mandata seruauerimus, uel secus. Vide igitur quid suo assuat argumento uir sanctus.

5.3. Haec est charitas Dei, ut mandata eius custodiamus, et mandata eius grauia non sunt.

Grauia minime sunt Dei praecepta, sed amanti, sed illi ipsi, qui ex Deo natus sit. Alioqui crux Christi suauissima et leuis, fit non amantibus plumbea, inamabilis, et horrenda. Estne in rerum natura tam graue onus et ponderosum, quod amanti leue non uideatur? Atqui absque numero immensas terrificasque obiicit tum mundus, tum daemon malorum species. Quid tum? Tantine esse aut mortem aut uitam existimabimus, ut pio a corde diuinum queant excutere uel amorem, uel sufferendi quiduis malorum pro Christo desiderium? Minatur quis tibi exilium, \141.a\ carceres, cruciatus, proscriptiones, mortem tandem: inferat etiam haec omnia, et alia, si quae sunt horribiliora. Eo enim facilius leuissima istiusmodi tolerabis mundi terculamenta, quo purius tuum in Deo collocaueris amorem. Et si quidem talia, quae natura horrore nobis solent esse ac formidini, fiunt toleratu facilia, quando amauerimus: nunquid asperiora illa censenda erunt atque intoleranda, quae lex amoris imperabit? Grauia igitur nequaquam ea sunt mandata, quae

{1555 p. 497}

sanxit amoris Deus, qui tam ardentem nos diligit, ut nobis tributa sit ab eo potestas illius effici filios, natos nimirum (ut inquit Ioannes) ex Deo per spiritum Christi. Nulla itaque damnatio, non solum formido, potest his esse, qui in Christo sunt:

5.4. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum.

Vehementissima est nobis cum mundo rixa, ingensque pugna, et periculosa. Verum nequiquam timenda est, simul ac longo compertum est usu, quod quicquid ex Deo natum est, vincit mundum, et nos certe ex Deo nati sumus, ergo vincitur a nobis mundus. Argumentum profecto absolutissimum, ac magis uerum, quam si tricus illis logices cornutis cauillosisque formatum esset, quibus quiduis cuilibet concedere (ni prudens sis) te faciunt. Sed longe alia ratio est argumentandi apud apostolum Christi, quam apud Sophistas. Vincimus itaque mundum (ut centies repetam) quia ex Deo, qui prior illum debellauit, prodiuimus. Unde iam uictum uincimus, superamusque prostratum a Dei filio. Cuius uictoriae et nos consortes effecti, in castris illi fidei \141.b\ militamus: qui, ut uincere possemus, inuictum pene uicit insuperabilis. At quo armorum genere hi, qui a Deo ortum habent, uincunt mundum? Quibus, oro, praesidiis? copiis ne bellicis? num tormentis illis, illis inquam tormentis aeneis, quae ad perniciem fratrum nostrorum inuentae, sono ipso terrifico et horrendo mugitus imitantur aethereos? Non puto. Doctrinae forsitan humanae atque eloquentiae iure haec omni debetur uictoria? Tantundem. Quid igitur? autoritatis? num sanguinis? num numero? num ordini? Nihil minus. Ecquid tandem? arae? fana? sacramenta? ritus id obtinent? Itidem. At scio unde. En bona uoluntas, en arbitrium, en ieiunia, en eleemo-

{1555 p. 498}

-synae, en assiduae in Dei templo supplicationes et lacrymae. Neque has ego tanti facio merces. Dicat itaque sacrosanctus et uates et apostolus, definiatque quod illud potissimum telum sit, quo mundus is nobis infestissimus confodi possit, atque occidi.

5.4. Haec est, inquit, uictoria quae vincit mundum, fides nostra.

Obserua in primis ut fidem appellet nostram, quae alioqui donum Dei sit. Vult sane Pater aeternus, quandoquidem unius facti sumus conditionis cum Christo, ut sui aequae thesauri consortes haeredesque nominemur et simus, atque ipse Christus, quamuis copia differenti. Is enim illi naturalis est filius: nos per gratiam et adoptionem, cohaeredes tamen. Eam ob rem quicquid gratiarum obtinemus a Deo, aut si bonis ditamur coelestibus, cooptamurque in consortium filiorum Dei per fidem, cuncta haec nostra iam sunt, (ut ait Paulus) \142.a\ nos Christi, Christus autem Dei. Et Deus (res mira) quicquid est, totus ad nostra attemperatus est commoda. Unde sua in nobis non aliter cognoscit munera, quam si nostra omnino essent, non sua.

Sed ingratis animantium omnium factus est homo: qui ad tantam nonnunquam delabitur proteruitatem atque audaciam, ut praeclarissimis Dei muneribus contemptis, malit usu uitae turpi ac libidinoso feris ipsis syluestribus assimilari, dicique mundi mancipium et seruus, quam filius Dei, quam Christi frater, quam bonorum coelestium haeres. Ad quae quidem bona in primis pura fide, siue, ut apertius dicam, fiducia in Deum libera, minimeque nutanti, peruenire se posse aliquando non ambigat. Ideo (ut hic uides) uictoriam illi ex mundano conflictu acceptam referre non ueretur apostolus.

Haec est, ait, uictoria, quae vincit mundum, fides nostra: hoc est, Fide (ar-

{1555 p. 499}

-matura nimirum Dei) uincitur a nobis mundus, profliganturque aerae potestates ac principatus. Sed de fide hic illa dici non arbitror, qua qui interdum imbuti sunt, non solum non superant mundum, sed leui aliquando commissa pugna, dant manus hosti. Hanc aiunt daemones quoque in se habere, ac contremiscere. Habent etiam ex nostris illi, quibus mundus ipse imperat, non paret. Qui uero hi sint, aut cuiusmodi sint coloris atque habitus, ex ratione uitae illorum contaminata et fracta deprehendi possunt. Quare aliud omnino requirimus ad assequenda quae Dei sunt, fidei genus, quod nobis cum daemone, peruersaque hominum multitudine minus commune sit et usitatum. \142.b\ Hanc fiduciam appellamus, donum quidem ignotum improbis et flagitiosis. Cuius sane doni potissima ea uis est, ut in his, quae pollicitus est Deus, nequaquam haerere nos sinat. Etenim Deum nunquam pure, ut conuenit, amare poteris, nisi fidem illi prius habueris, eique spe minime dubia adhaeseris. Alioqui uanus propemodum labor is esset omnis atque exercitatio, Deum (ut ait Bernardus) dies noctesque de peccatorum remissione sollicitare, nisi simul quoque credideris, remissionem peccatorum te ab ipso obtinuisse. Et quidem nunquam me satis intellexisse fateor, quomodo is, qui continuis tanquam excubiis ad assequendum gradum quempiam excellentiorem diuini amoris inuigilat, de his maxime, quae hosce praeuenire gradus solita sunt, animi sit semper dubius ancepsque, ac nutabundus Dei praestoletur reconciliationem. Nam Deum rogare, illumque suauissimis huiusmodi, cum oras, bonitatis, misericordiae, clementiaeque uocibus appellare, subindeque de illius tum bonitate, tum clementia, tum misericordia diffidere ac dubitare, nonne tuam etiam in dubium uertis factam per Christum instaurationem et salutem? Nonne similis effectus es (ut alius scribit apostolus) flu-

{1555 p. 500}

-ctui maris, qui uento mouetur et circumfertur? Imbecillio remne Dei reris esse clementiam, quam tua potens sit miseria? Dat igitur certo Deus: si quid quod nobis dari expediat, rogauerimus: nihil interim (ut inquit idem) haesitantes. Atque illud est, unde doctrinam hanc didicit apostolus, seruatoris dictum: Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, dabit uobis. In nomine (inquit) meo, hoc est, spe firma obtinendi rogata. \143.a\ Quae tamen illis praedita debent esse uitae partibus, quae petitionibus Deo factis respondeant: nihilque, ne unguem quidem transuersum, a Christi uestigiis recedant.

Hisce enim adminiculis fulcitur fides, eaque confidentia, per quam uictores e pugna cum mundo periculosissima discedimus, animatur. Quantum porro debemus Christo, quantum illius cruciatibus, quantum morti, quantum beneficentiae, qui tam stabili nos corroborauit persuasione, ut contra spem spe impauida concipere illa animo audeamus, quae ab ipso solo sperari par sit. Aliter uero Christi clementiae ac meritis, propriae nihilominus existimationis et uirtutis admistione, et fidere, et potioem quoque, sed non totam tribuere salutis causam, constantis parum est indicium animi, atque de his, quae nobis Christi meritum conciliant, ineruditi. Qui quidem Christus eam nostris in cordibus inseuit sui amoris notam, qua signati nil tam humanae inaccessum esse potest rationi, atque ingenio, quin credendo per spiritum sanctum suum ullo absque merito nostro, aut aliorum, obtineamus. Id certe peragit fides, quod nequeunt creata. Unde praeclarissimi huiusce doni excellentiam, imo ipsius datoris Christi IESU benignitatem quis, quantum sat est, laudare admirarique unquam poterit?

At satis utcunque laudant qui in Ecclesiae gremio perseuerantes, solo illo nituntur, qui iccirco IESUS a Deo Patre appellatus est, ut seruet, non perdat, modo nos iri seruatum adeo non dubitemus, ut sic quoque

{1555 p. 501}

esse persuasissimi, uel ipsa contradicente natura, et mole criminum, et simus, et ita \143.b\ esse aliis intrepide, constanterque praedicemus. Haec est palma, haec est uictoria, quae uincit mundum. Quid hic mussant hypocritae? quid blatterant? quid suam hic mihi obiiciunt, nescio quam, uitae duritatem? quid ullo absque succo spiritus macerationem? Dicant, obsecro,

5.5. Quis est qui uincit mundum, nisi qui credit, quoniam IESUS est filius Dei?

Non est quidem tam aspera diraque procella et aduersitas, aut anceps quoque ac perplexa in doctrina fidei dubitatio, quin firma in Christo fiducia dissoluatur, atque in auras euanescat. Ergo fiducia (ut diximus) uis ea est (non alia) quae uincit mundum: nempe haereticos, prauasque carnis illecebras: bella item, discordiasque iam ita nobis ob usum diutinum et consuetudinem, annexas et familiares, ut nullus ferme tam modicus inueniatur hominum coetus, qui secum non dissideat, rixeturque. Qualia uero illa sint, quae hostis fidei in nobis a multis iam retro annis disseminauerit, acerbiora sunt, sed tamen notiora, quam ut a me nunc, qui aliud ago, rememorentur. Haec fuit causa, quae pios principes, atque adeo caeteras una cum Pont. Max. commouit Ecclesiae columnas, ut synodum hanc celebrem, quam passim cogi uidemus, indicerent.

Paueat Christi spiritus tam piis coeptis. Et certe non poterit non suae praesto adesse sponsae benignissimus dominus, quae propemodum meretricari occooperat nec quidem tam execrabili adulterio impudentissimi defuere lenones ac proci. Dicam apertius. Iam sanguis Christi a Christianorum frontibus et facie abstersus, \144.a\ cerussae ac stibio cesserat, desieratque suo a pristino uigore nuda pietas. In quauis nanque re alia, praeterquam in Christo sperabant homines. Imo (nefas inexpressibile)

{1555 p. 502}

Christo excluso, uero nimirum sponso ac legitimo, quid non audebant moechi? Quid non superstitionum altores, licitatoresque meritorum, atque humanarum uirium, et satisfactionum negotiatores, mangonesque impudentissimi? Vincit igitur mundum, cui persuasum est IESU Dei filium esse, per quem accessum habemus ad Patrem: illeque, qui caeteris omnino rebus et praesidiis, aut omissis, aut etiam receptis, sed suum ad profectum attemperatis ei adhaeret.

5.6. Hic est, qui uenit per aquam et sanguinem IESUS Christus. [sic, “.” not in 1546] non in aqua solum, sed in aqua et sanguine.

Duo quidem aperta diuini amoris indicia erga homines in adoptione facta per Christum generi nostro, intercessere. Alterum sane innouationis atque innocentiae gratuito conciliatae, quam per aquam signari ducimus: alterum redemptionis. Nam cum multis detineremur astricti nominibus, nec ulla esset recuperandae libertatis, ne cogitatio quidem tenuis in nobis, non modo spes: auctione quodammodo facta, ingentique proprii cruoris pretio numerato, per se ulla absque prosonetarum [sic] licitatione redemit nos Christus. Unde non iniuria bis sanguinis et aquae hoc in loco fit mentio, ne tanti unquam beneficii memoria excideret. Nullus tam ferreus debet esse animus: quem, cum illi uenerit in mentem Deum pro se redimendo fuisse uenditum et \144.b\ occisum, non suae pudeat pigeatque ingratitude, atque ad sectandas iustitiae partes, tum morae, tum desidia. Videat quam idoneam recuperandarum animarum excogitauerit rationem filius Dei. Parum illi ferme uisum fuisset sub hasta uenditos redemisse, nisi et sordidos longoque situ catenarum et carceris afflictos, aqua sui sanctissimi corporis illustrata purificasset, dignosque aeterni

{1555 p. 503}

Patris aspectu et colloquio reddidisset. Duas res igitur sane quam necessarias in genere humano redimendo concurrisset uideo: lauacrum scilicet ac pretium. Illo mundati sumus, isto coempti illo ex contaminatissima Deorum libidinumque cultura exempti, nitidiores facti sumus ebore antiquo, saphyro pulchriores: uerum isto e durissima duri hostis erepti seruitute atque hasta, in libertatem non tantum filiorum Dei asserti sumus, sed unius etiam naturae uitaeque ac spiritus cum illius unigenito effecti. Nullum iam potest esse inter Dei filium ac filios hominum discrimen, postquam Deus homo factus est, hoc uno in primis excepto, quod Christus Dei est filius, unius omnino substantiae cum Patre: nos per gratiam (ut dixi) et adoptionem: atque id quidem ui sanguinis Christi, et aquae illius salutaris, de qua sic legimus in sapientiae libro: Aqua de petra altissimi data est eis. Ergo cuiusmodicunque res illae sint et controuersiae, quibus miserrimum in modum inquietantur nunc homines, illud securissimum censendum est asyllum, effugiumque certissimum ac necessarium, si suis diffisi rebus atque opibus mortales, ad unum confugiant Christum, qui iccirco in aqua et sanguine uenit (ut ait Ioannes) \145.a\ ne non

sciremus duo haec remedia, uel sola, nostram ad reconciliationem cum Deo fiendam suppetere: atque adeo suppetere, ut qui diuerticula alia sua in reformatione aut amicitia ineunda cum Deo quaerit, is erret penitus, atque a salutis scopo longe digrediat. Verum non omnes Christum intelligunt, non uim aquarum, non sanguinis, non donorum coelestium efficaciam compertam habent. quam ob rem cuius rei potius, quam Christo innituntur plerique. Alii item sumpta libertatis occasione atque ocii, nulla tam pia sancita est a Patribus institutio, quam non peruertant, ad eunque abutantur usum, quasi Christus nulla suos teneri lege

{1555 p. 504}

uoluerit, nisi effraena et temeraria. Certe qui a Christi spiritu reguntur, eis etiam qui foris sunt exemplo debent esse modestiae sanctitatisque, non ruinae. Quod si rem acu (quod aiunt) attigisse sibi uidentur, illud potissimum agant, quod Paulus se egisse profitebatur, cum omnia se factum omnibus, quo omnes lucrifaceret, attestaretur. Eo sane modo sua in integritate eliminatis dissidiorum causis perseuerabit Ecclesia Christi, qui pacis autor est, non praetextu libertatis, uel turpis ocii, uel dissidii. Alias profecto secum ueniens attulisset merces, si in commutando humanae uitae usu, qui prorsus ferinus erat, aliis etiam praeter illas quas secum attulit indignissemus. Duas quidem protulit, sed ita, ut una alterius esset perfectio. Quare a Ioanne illud est additum, Non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Nam uis omnis aquarum huiusmodi uiuentium in baptismo a \145.b\ Christi sanguine promanauit, quemadmodum et caetera quoque promanauere sacramenta, donaque ac merita hominum omnia. Per aquam enim uenit, ut nos ablueret: per sanguinem, ut uitam prius amissam restitueret. Quid etiamnum salutis nostrae modum originemque in dubium uertimus? Quid nouas nobis effingimus recuperatae uitae causas? noua remedia? nouam doctrinam? Inspice compendiarium istiusmodi rei finitionem. Sanguis, inquit, IESU Christi emundat nos ab omni peccato: qui porro Christus (quae benignissima illius fuit natura) non his tantum duobus se mundi seruatorem esse prae se tulit indiciis, uerum addidit et sui spiritus attestationem. unde sequitur:

5.6. Et spiritus est, qui testificatur, quoniam spiritus est ueritas.

Sunt qui legunt, Quoniam Christus est ueritas: sed ad testem spiritum magis (at opinor) illud referri debet,

{1555 p. 505}

ut sit sensus: Cum ueridicum esse testem oporteat, spiritus qui non modo uerax est, uerum etiam ipsa est cum Patre ac filio ueritas, de illo, quod delegatus sit a Patre ad salutem uniuersi, testimonium protulit: praesertim cum in specie columbae uisibilis apparens, Christi uerticem ad Iordanis ripas inumbravit. Vide quid hac de re ipse asserat praecursor. Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit, super quem uideris spiritum

descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. Antea uero dixerat: Vidi spiritum descendentem quasi columbam de coelo, et mansit super eum. De hoc quippe intellexit testimonio \146.a\ Ioannes, quando spiritum testificatum esse de Christo, quod is esset filius Dei, mandauit literis, ut hic uides. Quapropter hunc quidem eundem esse Dei spiritum, qui unius cum Deo (Deus et ipse) naturae, una cum uerbo de Christi dignitate, atque ad omnes beneuolentia, non raro testatus sit, arbitramur.

5.7. Quoniam tres sunt, qui testimonium dat in coelo: Pater, Verbum, et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.

Ut enim horum una est natura et deitas, ita una est consensio, uoluntas una, testimoniumque de Christi diuinitate unum. Nec mirum. Haec sane omnia unus est Deus: semel enim atque iterum Pater, uoce superne audita, Christum sibi esse filium testatus est Verbum autem, cum tot editis miraculis et portentis, e mundo abiens, diuinitatis plenitudinem in Christo Deo et homine fuisse declarauit. Hinc Paulus Christum definitum esse Dei filium per potentiam Romanis scripsit, euangeliumque uirtutem Dei appellauit. At spiritus uel eo quo diximus modo, uel cum ad coetum illum discipulorum pauidum, iuxtaque si quid e coelo aduen-

{1555 p. 506}

-tasset refugii contantem, ignea descendit linguarum forma. Et haec quidem breuiter de testimonio e coelis uiso auditoque, de Christi diuinitate, sint dicta. Arcana enim huiusmodi aut leuiter attingenda sunt, aut casto penitus obuelanda silentio. Caeterum, ut de homine quid afferat Ioannes, uideamus.

5.8. Et tres sunt, qui testimonium dant in terra: Spiritus, aqua, sanguis: et hi tres in unum sunt.

\146.b\ In unum, inquit, conueniunt testimonium, atque horum trium summus est consensus. hoc est, de uno eodemque testificantur Christo, spiritus, aqua, sanguis. De spiritu humano in Christo qui ultro moriens tradidit spiritum, hic dici scribunt doctiores. Indicium sane non modo naturae in illo humanae (hominis est spiritum habere humanum) sed etiam diuinae, cum illi fuerit integrum ponendi ac iterum assumendi animam, quod proprium diuinae fuit uirtutis. Porro de aqua et sanguine, quatenus ad sacramentum attinent, iam diximus. Ad signum autem humanitatis illius demonstrandae, haud parum illud habuit efficaciae, quod e uulnerato iam mortui latere in cruce cruor exiit et aqua: naturae certae humanae significatio, atque adeo ueri hominis in Christo indicium, ut homóne uerus fuerit in dubium iam uerti queat nemini, praeter quam ignauo cuiquam Manichaeo, aut Apollinari: aut illis etiam qui superstitionibus foedisque dehonestantes questibus candorem fidei, illum qui emit eos, ut ait Petrus, negant dominum. His absque dubio uelamen adhuc super Mosis faciem positum est.

Adhuc Marath aquas bibere nequeunt, eo quod amarae sint. Adhuc, inquam, cruor illis est in omni terra Aegypti tam in ligneis uasis, quam in

{1555 p. 507}

saxeis. Sed hic mihi tempero, atque ad testimonia fidei IESU Christi redeo: quae siue diuina sint, siue humana, certissima quidem extant et manifesta. Verum illa magis, quae a Deo, quam quae ab homine quamlibet in uaticiniis arcanisque praedictionibus excellenti proferuntur. Et quidem, \147.a\

5.9. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei maius est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod maius est, quoniam testificatus est de filio suo.

Omnes quidem quotquot ante Christi aduentum prophetae uixerunt, ad hunc sane scopum sua direxere uaticinia, ut in Christo duas praedicerent naturas: illudque suis illis a Dei spiritu commotis diuinationibus obtinerent, ut Christum crederent posteri, faterenturque Dei pariter atque hominis filium, uenturum illum quidem per aquam et sanguinem: illa, qua nostra significaretur ablutio: illo uero, pretium. Vtrisque tamen uim spiritus addendam esse. Moses enim (ut diuus inquit Bernardus) in aqua, unde nomen accepit tantummodo uenit, non in sanguine: sine cuius effusione, ut sacra habet lex, non erat remissio. Christus autem, cui cruor ille agni celebris Aegyptiorum praeluserat, non in aqua solum, cuius mysterio nostra adumbrabatur innouatio, atque in Deo renascentia, uenit: sed in sanguine etiam, pretio nimirum incomparabili nostrae redemptionis et salutis. Quarum sane rerum praes quidam non inefficax, et arra uitae per Christum recuperatae, sanctus extitit spiritus: qui ut nexus est Patris ac filii indissolubilis, ita sordium humanarum aeternus est purificator, suggestorque bonorum omnium, quorum autor Pater est nuncius filius. Atque de his quidem omnibus Ioannes

{1555 p. 508}

ad ripas Iordanis sedens, non raucum quidem meticulosum ue aut uafrum praebuit testimonium: sed uere ac intrepide, uti se res haberet, enarrans clamabat: Ego uidi, et testimonium perhibui, \147.b\ quia hic est filius Dei. An magnum non fuit tanti uiri testimonium, qui Christus aliquando est habitus a Iudaeis? Magna item extitit praecursoris de filio Dei attestatio. Magna prophetarum, magna angelorum. Quid? magna nonne fuit etiam illa hostium humani generis confessio?

Exibant (inquit Lucas) daemonia a multis clamantia et dicentia, quia tu es filius Dei. Magna quidem sunt haec omnia, sed testimonium Dei maius est. Tu es (ait) filius meus dilectus, in te complacui. En uox Patris e coelo audita. Itaque si testimonium humanum accipimus, probamusque, num aequum sit plus ponderis autoritatisque Dei habere

testimonium, uosmet existimate. Caeterum haud multum referre arbitror, utrum literam, ut modo exposuimus, probes, uel secus. Graeci enim totum illud (maius est quoniam) secundo repetitum, non habent. Sic illi: Hoc est testimonium Dei, quo testificatus est de filio suo.

Ergo

5.10. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se: qui non credit filio, mendacem facit eum, quia non credit testimonium, quod testificatus est de filio suo.

Aptius (mea quidem sententia) uertunt, qui, Non credit Deo, uertunt. Certe hi qui spiritu Dei aguntur, re ipsa sentiunt, quam nullis iam humanis opus sit testibus in causa fidei IESV Christi, de cuius natura et statu tam euidentia sunt Patris testimonia: ut stolidi omnino animi uideatur et amentis, quicquam aliud, quam quod edocuit Pater, de filio existimare. Sint, ut lubet frequentissima et decantata prophetarum, angelorumque, atque omnium

{1555 p. 509}

\148.a\ tandem hominum de Christo testimonia, quid tum? iam non propter uestram loquelam credimus: ipsi enim a Dei spiritu edocti audiuius, et scimus, quia hic est uere saluator mundi. Oro, quod excellentius attulissent unquam de Christo testimonium uel ipsi apostoli, quam pene athei tunc temporis attulerunt Samaritani? Parum sane abfuit, quo minus arcanum illud sponsae de se iactaret gens illa: Introduxit me rex in cellam uinariam, unde anima mea liquefacta est ad uocem dilecti. Ita profecto agere consuevit Deus in humanis cordibus ullo absque delectu, cum illi uisum fuerit. Atque id quidem sui sanctissimi spiritus ministerio, qui testimonium reddens spiritui nostro, quod sumus filii Dei, ad tantam nos eleuat spiritualium rerum cognitionem, ut Patrem ipsum, quem nemo uidit unquam, et uideamus, et (res mira) in cruce Christi ac sanguine degustemus. At hic suo contenti succo resides ac ociosi hebescent illi etiam qui tam in malis obduruere, ut ne Dei quidem stimulos sentiant acutissimos, atque afflatus, multo minus plagas terroresque futuri iudicii ac mortis. Non homines, non angeli, non humana, non diuina illis satisfaciunt testimonia: non exempla, non lex tota ipsa demum creberrimis de Christo attestationibus grauida et mysteriis, quae ipsum pro debitis uniuersi fore uadimonium pollicentur. Caeterum, ut cuncta alia praetereamus testimonia, quid sceleratius? quid nefandius auditum unquam fuit, quam Deo optimo maximo testificanti fidem non haberi?

Num tantam ad impotentiam animi, addo et mentis duriciem, \148.b\ deuenire posse quempiam arbitremur, ut Deum ipsum, rem tantam scilicet, et formidabilem, doli mali mendaciique audeat accusare?

Lues haec immedicabilis est, ac fletu digna, uel eo maxime, quod haud raros intueamur, qui, licet exteriori fateantur disciplina et cerimonia, re ipsa tamen ac uita

{1555 p. 510}

negant Christum esse IESUM. Hi quidem testimonium Dei non habent in se, sed in ore solum ac moribus fuco simulationeque refertis. Cum enim alia in re quam in Christo suam statuunt iustitiam et salutem, Christum Dei esse filium non intelligunt: nempe ob id a Patre missum occisumque, ut omnes qui illius mortis gustum percepturi essent ac meritum, in eum solum crederent: illique, caeteris tanti quantum par est mundi aestimatis praesidiis ac legibus, fiderent. Tutissima haec est fidei regula, qua facile in Christo reformari possent animae, etiam absque synodis.

Quas tamen nostra hac aetate turbulentissima et confusa, necessarias omnino esse, si quid aliud, ducimus: optamusque, ut iam tandem fessis penitus humanis desideriis et uotis, in unum pars utraque coeat consessum consensumque, atque in re tanti momenti, ut est salutis humanae definitio, deliberandi iudicium. Res hic Christi agitur, non hominum: quam ob rem ipsius opus est spiritu. Videant igitur quo hi ducuntur animo, qui aut accersunt, aut undequaue, dissipato iam rumore ac fama, accersuntur. Interim uero quae a Patribus audiuius, fidei dogmata cum teneamus, tum aliis, ne in causa illius, cui uitam quoque propriam debemus, nedum \149.a\ sermonem, muti simus, ullo absque fuco, aut metu barbarico praedicemus.

Insignis sane ea est humani cordis stupiditas, si aut non sentit, quae de IESU Dei filio in se habet per Patris afflatum testimonia, aut nota contemnit: utrunque enim mortiferum, Quaenam miseria calamitosior, aut infortunium magis horrendum nobis accidere potest, quam si iam in fide decrepiti, quid sit fidei scopus, ignoremus? Adhucne in ipsis fidei elementis haeremus, caecutimusque?

5.11. Et hoc est testimonium, quoniam uitam

{1555 p. 511}

aeternam dedit nobis Deus: et haec uita in filio eius est.

Argumentum id est acutissimum et diuinum, modo hinc absit cauillum et uaficies. Obserua, inquit, certissimum de Christo testimonium, quod is uere sit Dei filius, idemque Deus atque hominum seruator. Quale oro? Vitam, ait, aeternam donauit nobis Pater, quae tamen uita in illius sita est filio: atque adeo sita, ut sine illo haberi nequeat: imo ipse est uita huiusmodi, qua beati efficimur in Deo.

Unde cum dat Pater, dat non modo uitam ipsam beatam, sed ipsummet quoque filium, qui ipsissima est beatitudo. Si itaque uita est aeterna in filio, nobisque a Patre per filium conceditur: signum id magnum est ac testimonium, quod ipse cum Patre Deus sit, qui uitam illam impartitur, quae a Deo solo sperari debet. Ex his proinde facilis coniectura fit (haec nunc cernimus in inuolucro) formaturque fides illa in corde humano mirabilis, qua certi sumus, Patre id operante in spiritu, Christum illius esse filium, apportatoremque salutis ac uitae illius, quam nunc scimus absconditam \149.b\ esse in Deo, reuelandam

postea per Christum cum uidebimus eum sicuti est. Ergo

5.12. Qui habet filium, habet uitam: qui non habet filium Dei, non habet uitam.

Clamat e coelis Pater, Ipsum audite. Quid increduli? Mundum audite. Edamus, inquit, bibamus, cras enim moriemur. Ex nihilo nati sumus, et posthac erimus, quasi nati non fuerimus. O acerbum inquinatissimi animi iudicium. Alios dein audio: hi quidem mitius, sed periculosius. Vt cunq̄ue, aiunt, foede delinquant homines, modo baptizati sint, Christum habent propitiatorem. Hoc solo nituntur, in hoc sperant, ad hunc

{1555 p. 512}

duntaxat confugiunt. Nihil sanctius dici potest. Verum cuius instituti tua est uita? cuius temperamenti? modumne ullum sic bene persuasus adhibes Dei offensis? Dic sodes, quibusnam curis tuus distinctetur animus? quibus cor? quibus mens ipsa capax numinis? Vide amice, uide ne sit in spiritu tuo dolus. Haud frigida certe ac fucosa istiusmodi nutritur confidentia, quae hominem procacem facit et impudentem, Dei filius. Non hisce pascitur imposturis tantus dominus. Quid prodest Deo, si hoc modo (ut ait quidam) iustus fueris? quid frustra deciperis? Id sensit Hieremias, cum te increpans clamabat: Quid niteris bonam ostendere uiam tuam?

In summa: Tunc uera ea est fidei ratio, si spei fiduciaequē de Deo conceptae respondeat uitae tenor. Caetero qui Deo te fidere, illique etiam inniti, atque ab eo pendere uelle, sed tuae nunquam corrigere uitae dissolutionem, sit ne animi parum sui compotis, an maligni et peruicacis, haud satis scio. \150.a\ Quare danda nobis est opera, obnixēque elaborandum, ne adeo amentes uecordesque efficiamur et stolidi, ut fucum Deo fieri posse opinemur. Cor enim, sedem utique fidei, metitur in primis Deus: uitam deinde exteram, quae cordis innocentiae et testis sit, et indicatrix. Qui igitur sincero feruntur erga Deum affectu, ea praediti sunt de more integritate, ut facile in se Dei testimonium habere prae se ferant, illi autem mundi. Ideo quaecunq̄ue mundus suggerit non praetermittunt sagaces (si Deo placet) homines. Atque haec de utriusque partis testimonio sint dicta. Caeterum qui habet filium, ut ait Ioannes, habet uitam, habet Deum, habet omne bonum. Qui uero non habet filium, neque Patrem habet, neque uitam, neque testimonium illud Dei irrefragabile, quo continuis ueluti stimulis admonemur, Christum finem illum esse, ad quem labor omnis noster ac studium conuerti debeat: in illoque aspicere, a quo uis nostra

{1555 p. 513}

omnis fidei, qua potissimum seruamur, exordium habet, et incrementum. Eiusmodi quidem imbuti persuasionē, quid uel in ritibus, uel in sacramentis, uel in ceremoniis, uel in ipsis quoque legibus humanis inuenimus, quo multum offendamur? Semel enim Dei charitate animati, in ea, cuiusmodicunq̄ue sint hominum leges atque sanctiones, uitam degimus tranquillam: cuius profecto uirtutem non ignorantes, in Deum, humanas tamen

haud contemnentur ordinationes, toto ferimur nixu ac studio. Haud nos sane quidem praeterit, hasce Patrum leges atque institutiones fraena quaedam esse temerariis, gradusque nonnullos aliis ad perfectiora, quae \150.b\ qui duce Deo sunt assecuti, nihil hisce remorantur impedimentis, quin in Deum ullo absque medio alio transeant. Qui enim iam culmen montis obtinuit, quomodo exesas iterum perrepere quaerit crepidines? quid amfractus? Ista quaerant imbecilliores, ac lassi. Porro mons noster Christus est: uideant modo qui ad eum suspirant, quibus mons iste obtinendus sit mediis, ne errent: neque decliua montis iuga, aspera illa quidem et infabricata, ipsum montis apicem plane amoenum et delectabilem appellent. Et cum caetera, quae a pietate non solum non retrahunt, sed fauere illi etiam uidentur, per gradus illorum informant passus ad montis uerticem, sola fides unico citoque ea superat uolatu, ad quae alii diutina uix ui perueniunt exercitatione ac sudore, non absque fide tamen: aliter uero cassus omnis illorum esset conatus.

Hinc puto nonnullos excellentiori, quam sint uulgares homines, ornatos sensu ac spiritu, ad tam sublimem diuinarum illuminationum ascendisse gradum, ut dicerent, Eo perfectionis euolare posse animam, atque ad tantam deuenire posse cum Deo unionem, ut nulla detineretur operandi lege: sed suo contenta ardore, atque ecstasi, illius frueretur aspectu libera, et soluta, ad quem

{1555 p. 514}

alii pie sese exercentes sudantesque peruenire adnituntur.⁴¹⁵ Istuc enim adumbravit mysterium Deus, cum peracto sex dierum opificio, requieuit ab omni opere quod patrauerat. Tamen ut haec uera sint, in populis adhuc peccati lege grauatis, iccirco crassioribus addictis affectibus, non sunt spargenda. Defaecatiorem quidem requirunt mentem, quam ut plurimum sunt homines, qui \151.a\ sua eo facile dirigunt consilia et studia, ubi spes maior est ocii et libertatis. Non hic sane uafra quorundam doctrinam probare mihi animus est, ut doctrinam omnem esse haereticorum duco: sed cautionem in his etiam quae uerissima sunt, propter rudiorum imbecillitatem requiro. Eiusmodi enim sapientia (cuiusmodi actus is est mentis quietissimus, quo anima sine ulla prorsus actione extera in Deo conquiescit) non omnium est, neque omnibus est inuulganda, hisque potissimum, qui in operando diu exercitati, nihil fere ultra. Saliuae quidem illi ac succo bene operandi assueti, licet non mali sint, eo tamen nondum processere cognitionis ac lucis, ut sibi persuaderi uelint, Deum tunc uere apprehendi et gustari, cum animae, sudore istiusmodi factorum absterso exantlatoque, in Deo magis quam in se uiuunt. Ita nonnullos ex nostris sensisse arbitror. Sed quia non omnibus idem fuit gustus, quantam uidi ego interim excitari in illos oblocutionum flammam?

Camerinam dixisses funditus euulsam, commotamque, ac in templis aulaeorum loco appensam. Verum ut a leuissimis quorundam ineruditisque, seu mauis zelo Dei parum temperato affectis animis, illiusmodi processit strepitus, sic re diligentius a Patribus

⁴¹⁵ Qualis sit illorum sententia, qui asserunt posse hominem ad tam sublimem euehi gradum in Deo, quod nulla detineretur operandi lege. (What is the thinking of those who claim man is able to be exalted to such a sublime position in God, that he could be held back by no law of operating.)* [Final Index entry.]

intellecta, cito desiit. Dicitur non potest, quam intemperanter interdum se quidam habeant in diuulgandis aliorum erratis, seu magis propria istiusmodi praetextu nequitia et fatuitate, addo et ignorantia. Hos quidem ut suos amat mundus, fouet, amplectitur, beat eo tandem modo

{1555 p. 515}

ac nutrit, quo solent armenta lanii, aut anseres in saginario recutiti infarciri Iudaei. At nos, qui aliud beatitudinis \151.b\ genus a Deo, quam illi a mundo, praestolamur: quae nostram fulciunt de uenturis fidem, atque expectationem, audiamus: sic enim cum supradictis suum perpetuat sermonem apostolus:

5.13. Haec scribo uobis, ut sciatis quoniam uitam habetis aeternam, qui creditis in nomine filii Dei.

Mirum quam frequenter sanctissimus hic scriba uerbis huiusmodi, Scimus, Scitis, sua in epistola utatur. Non sane id quidem frustra: praecipua nanque ea est fidei uirtus, ut anima suis prius effictas coloribus fidentes faciat, et ulla absque haesitatione intrepidas, in his maxime pertractandis, quae totam requirunt mentem, et ad diuinas illuminationes transitum. Hic scio nonnullos offendi, qui tum se gratum Deo sacrificium offerre opinantur, cum suis in petitionibus aut precibus aut uotis etiam Deo nuncupandis, nonnihil haerent: petuntque dubii, quod nisi persuasissimis concedi solet mentibus: hoc est, ita de diuina nihil uerentibus clementia, ut quae sibi propter peccati turpitudinem haud dari par sit, ea se Dei misericordia consecuturos nequaquam dubitent. Verum continui, tum ultronei nostri in peccata lapsus hanc superuacaneam pepererunt ambiguitatem: atque illa ipsa quae Deus in se sperantibus, interposito quoque iusiurando, dare est pollicitus, obtinendi metum.

Rogo, quid sibi uolunt uerba illa Christi? Petite et accipietis, pulsate et aperietur uobis. Certe nudo hic opus est intellectu, non uafro et cauilloso. Absolutissimum istuc est axioma, Qui petit, accipit. Quid tu ergo dubius rogas? an quia peccator es, ac Dei hostis? Num clam te est id proprium \152.a\ Dei esse munus, idque illum in primis cupere, ut ueniam

{1555 p. 516}

resipiscentibus tribuat, miserosque a miseria subleuet, ac tandem suis illos ornatos donis ad coelum euehat? Petisne aliud? an quidpiam a Deo aliud efflagitas, quod huc non pertineat? Nulli dubium, quod quaecunque petiuerimus (sic in sequentibus concludit apostolus) secundum uoluntatem eius audit nos. Scelus proinde id esset propemodum inexpiabile, quicquam a Deo petere audere, quod praeter illius esse uoluntatem quis certo sciret. At illum in Christi nomine petere arbitramur, qui suis in petitionibus Deo faciendis, nihil aliud molitur, praeterquam aeterni Patris honorem, et eius filii gloriam: quam celebrem tum fore ducimus, cum ea rogantur, quae ut confidentius peti possent, Deus homo factus est, nempe unus ex Adae posteris, peccato excepto. Eo itaque, ut dicere

incoeperamus, lux spectat fidei, eo charitas, eo in aduersis constantia, patientia, aequanimitas, desideriumque supernorum, atque cum primis nostri cognitio et contemptus. Caeterum aeterna beatitudo quam maxima petenda est ueneratione, ac uti res nobis omnino inaccessibilis, per Christi tamen uirtutem ac meritum facta peruia et facilis, uerecunde, sanctaque animi trepidatione roganda. Sed in his etiam tanta est adhibenda humilitas et animi demissio, ut ne ipsam quidem beatitudinem impetrare uelimus, si sic uisum fuerit Deo. Siquidem si Deum (ut par est) uel quaerimus, uel supra res conditas amamus: ea debemus affecti esse mente, consilioque, ut ne mortem quidem horreamus aeternam, si ita Dei nomen illustratum iri iudicauerimus.

Illius /152.b/ quippe sumus, qui nos redemit. Quocirca cum in omnibus, tum maxime in precationibus ac uotis domino stamus aut cadimus. Illud is tantum cupit, ut cum seria potissimum ac salutaria petere decreuerimus, uota illi nostra libere fidenterque aperiamus: credamusque Christum IESUM uitam illam esse aeternam, ad quam dies noctesque suspi-

{1555 p. 517}

-rant electi: et quam sane uitam iam praesto nobis esse non dubitemus, simul ut Dei filio credere, atque in illo spem nostram omnem collocare coeperimus. Haec, inquit, scribo uobis: Is totius sermonis mei scopus est: in id praecipue meis in concionibus incumbo, ut tuti sitis, utque omni reiecta ab animo haesitatione credatis, sciatisque indubitanter, uitam iam uobis in manibus aeternam positam esse. Vos, inquam, uitam habetis aeternam, qui creditis in nomine filii Dei. Nollem (sic me seruet Deus) quae huc usque de certitudine habenda in fidei causa diximus, cuiquam scandalo esse atque admirationi. Diximus, quae nos quotidie experimur: ut alii hac in re afficiantur, nec quaero, nec scribo. Ad haec qui uerbum illud Scimus, tam frequens apud Ioannem intelligere unquam potero? Haud multo post sic ait, Scimus quoniam ex Deo sumus. Hinc certe cauillationes omnes abesse debent. Et quidem istiusmodi euulsa meo a pectore persuasione, quanam re alia aut ratione, aut studio, pax illa animi, qua sedari solent conscientiae strepitus, et mens in Deum rapi, mihi interdum conciliari poterit? Num metu illo terrifico iudiciorum Dei, quae dum cogito cohorresco totus et exanimor? Dicam quod in me nonnunquam, tanquam in scena tumultuaria peragi meo \153.a\ maximo experior periculo. Si quando enim de IESU Christi gratia et beneuolentia aut dubito, aut non illa, qua debeo, ueneror pietate: tum nullam penitus in me esse pacem sentio, sed terrorem, sed fluctuationem, sed animi languorem [1546, langorem], interdumque desperationem, atque ad flagitia procliuitatem. Falli enim uero hic ego possum: at is minime fallitur, qui spirituum discretionem habens, omnia diiudicat, et a nemine iudicatur. Aut nimium itaque fiduciae, quam de Deo concipi oportet, tribuo, aut me prorsus destituit Christi spiritus: quem tamen meis in moribus et actionibus, nedum in uigi-

{1555 p. 518}

-liis hisce meis frigidis ac ieiunis, unicum esse scopum et uolo, et quoad uixero nullum alium admittam. Num poterit sic in se sperantem auersari? num abiicere? num labi

sinere? Ut alii opinentur, mea non interest scire. At nos illud interim compertissimum habemus, et scimus cum Ioanne, quoniam filius Dei uenit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus uerum Deum, et simus in uero filio eius.

5.14. Et haec est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcumque petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos.

Ergo qui suam ita instituunt uitam, ut semper sordidi sint, et impuri: hi neutiquam cum orant audiuntur, quoniam non secundum Dei uoluntatem orant, quae purissimae naturae cum sit, puros etiam suos uult esse cultores. Sic Paulus: Haec est uoluntas Dei sanctificatio uestra. Sancti ergo audiuntur, caeteri autem non ita. Sed sanctos interim appello, quos scire iustitiam definit Christus. \153.b\ Iccirco illos beatos uocat: sanctos nimirum ac dignos, quorum preces exaudiat altissimus. Id uult Ioannes, huiusmodi scilicet fiduciam nobis a Deo concessam esse, ut quicquid iuxta illius uoluntatem, quae nihil impurum diligit et confusum, rogauerimus: id, quicquid illud fuerit, impetrare posse non dubitemus. Tantum illud curandum, ne aliter quam ille instituit ad orationem accedamus: actus enim ille simplicissimus, quo Deo per orationis calorem unimur, cum omne excretur inquinamentum, tum praecipue odia detestetur ac discordias* Qui ita affectus est (ut cuncti affecti esse debent Christiani) ut nihil Dei honori praeferre uelit, quomodo non, quae secundum Dei uoluntatem peti debent, petet? Dico uobis, aiebat Christus omnia quaecumque orantes petitis, credite quia accipie-

{1555 p. 519}

-tis, et euenient uobis. Hic nullam audio celebrari diffidentiam, nullum pauorem, nullam haesitationem. Verum in primis, inquit, quaerite regnum Dei: non uestra commoda, non fortunas, non ultiones, non mundi gloriam, non sanctitatis rumorem ac famam. Haec gentes inquirant, uos autem non sic. De his porro, quae cum rogantur, a Deo uidentur contemni, sic iudico: quod aut petentibus futura essent, si concederentur, detrimento: aut qui rogant immundi sunt, et peccatores, proindeque uel petunt non petenda, uel non eo, quo peti debent, animo. Quocirca hac in exercitatione haud mediocris nauanda est opera, pro uirilique elaborandum, ne nostris in colloquiis cum Deo habendis inquinatum nobiscum feramus animum: aut si per Dei spiritum mundi effecti sumus, ne illa rogemus, \154.a\ quae impetrata postea exitio nobis futura sint, non saluti.

Quantum certe nobis afferre debent consolationis uerba illa Christi: Pater, inquit, gratias ago tibi, quoniam audisti me: ego autem sciebam, quia semper me audis. Atque haec Christus in obsequio alieno occupatus. Vide sis an potissimum id esse debeat in orante membrum, cura uidelicet proximi assidua.

At quonam illos nomine appellabimus, aut in quo orantium numero atque ordine censebimus: qui cum perpetuis alios afficiant incommodis, uexentque calumniis, atque odiis exagitent innocuos: orant tamen, et quo tectior illorum appareat fucus, exomologesi uel usque ad nauseam audientium repetita (crebro enim, ut suam pluribus attestentur animi leuitatem, mutant sacerdotes) rem sacram quotidie faciunt: Christique cruorem, puris tantummodo propinandum animis, impudentissime bibunt? Hi quidem longa

modestissimi IESU abusi patientia sacrosancta quoque pro leui habent sacramenta, Deique benignitate, sua ad obtegenda flagitia, periculosissimum in modum abutuntur. Verum

{1555 p. 520}

his omissis quid de fiducia in Deum habenda sentiat apostolus, edisseramus. Haec est, inquit, fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcunque petierimus secundum uoluntatem eius, audit nos.

5.15. Et scimus, quia audit nos quicquid petierimus. Scimus quod habemus petitiones, quas postulauimus ab eo.

Hic quidam facta supradictorum omnium ueluti summula, sic rem totam absoluit. Ergo, inquit, super his tantum plenam nos et indubitabilem iussit ex auditionis habere fiduciam, quae non nostris \154.b\ commodis, nec solatis temporalibus, sed domini congruant uoluntati. Quod etiam in oratione dominica inserere praecipimur: Fiat uoluntas tua, scilicet, non nostra. Haec ille: nos ad institutum. Obserua quam saepe, ut iam diximus, certitudinis uerbum inculcet apostolus. Scimus, ait, quia audit nos: scimus quod habemus petitiones, quas postulauimus a Deo. iam illud compertum, ea quae plerunque a Deo rogare debeamus, obscura nobis esse atque ignota, nisi Christi spiritus edoceat: nam pro salutaribus nonnunquam noxia petere consueuimus. At ille qui nos nostramque miseriam, tanquam oues pastor afflictas, fert humeris, ea suggerere non contatur, quae nobis magis expediunt, et conducunt. Ad hunc sane modum, nempe a spiritu Dei sancto edocti si petimus, scimus absque dubio nos iam impetrasse rogata. Scimus, inquit, quod habemus petitiones, quas postulauimus. Etenim tantae est benignitatis erga suos dominus IESUS, ut nihil quod intertrimento futurum illis sit et damno, rogare sinat. Et cum quidem utilia suggerit, ea omnino suggerit, quae sua ipse sponte nobis caeteroqui ad amplissimam diuini amoris copiam conniuentibus daturus est. Nam quae impossibilia sunt hominibus, possibilia sunt Deo.

{1555 p. 521}

Dempta itaque huiusmodi ab orante fiducia, quam tamen uitae morumque integritate ornatam esse uolumus, non uideo quae peti queant a Deo, quae firmis subnixa sint praesidiis. Clamant passim scripturae salutem animarum in fide IESU Christi sitam esse: tu uero ad congressus illos mirabiles, planeque diuinos cum Deo, absque \155.a\ fide, aut saltem nutanti ac dubio animo accedere praesumes? Tale quidem periculum non libenter subirem. At unde tam letalis emergerit morbus, luesque generalis adreperit, fere diuino. Odiis enim contaminati plerique, iniuriarum quoque acceptarum mole memoriaque et se ulciscendi desiderio grauati, qui suis unquam poterunt erratis Deum propitium orando sperare?

Tam enim odibilis Deo fit pertinax offensionum memoria, et ultionum libido, ut peccatum id esse ad mortem, nempe irremissibile ac deploratum, definiat Ioannes,

Attende quid asserat.

5.16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, et dabitur ei uita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut quis roget.

Cum quidem praecipuus epistolae huius scopus charitas sit, qua absente moritur anima, facile persuaderi mihi patior de odiis hic agi mutuis. Vult sane apostolus ad mutuam nos teneri beneuolentiam in his maxime quae ad religionem pertinent, ut sunt fere admonitiones, instructionesque a pio ductae animo sed in primis ad Deum pro salute mutua preces atque gemituum oblationes. Sint enim quamuis proximi nostri delicta grauia, addo et in alios efferat et saeua: modo peracti illum facinoris pudeat pigeatque, nostrae haudquaquam pro illius salute reiciuntur a Deo preces. At contra, si quem ita

{1555 p. 522}

memorem tenacemque iniuriarum uideris, ut nullis placari possit remediis, quin in ulciscendis sibi illatis contumeliis eo dirius incrudescat, quo mitius roges: uanae omnino sunt preces, si quas pro tali effuderis desperato: \155.b\ et sciens quidem et prudens in iam concepta perdurat malitia.

Tametsi enim Deus omni peccatorum genere offenditur: mirum tamen quam aegre ferat, si quid data opera et perseueranter in fratrem deliqueris.
Mirum quam in hoc toto genere ab omnibus ferme peccetur.
Vix inuenias qui fratrem non offendat. Verum facile huiuscemodi delentur notae, quae ab animo plerunque subita ira percito et fragili proficiscuntur, non a maligno et obstinato.
Multum adeo interest quo quis peccet animo: etenim offensiones quaedam sunt, quae etsi charitatem aliquantis per laedunt, non tamen extinguunt, ut fere illae extinguunt, quibus odia rixaeque, ac perpetuae, uel usque ad tumulum, comitantur discordiae.

Quis igitur pro sic turpiter affectis Deum rogare audebit? Est peccatum, inquit, ad mortem. En quo appellat nomine mortalium inimicitias: Non pro illo (scilicet peccato) dico ut roget quis. Causam uero qualem affers? Quoniam qui ita pertinaci uiuunt animo

ac truculento, ut mori malint, quam inulti esse, ac parcere, legem Dei consulto oppugnant, et quantum in se est demoliuntur: et ut uixere, sic mortem studiose oppetunt odiorum plenissimam, ac desperatam.

Homo homini reseruat iram, (clamat Salomon) et a Deo quaerit medelam? Ipse cum caro sit, reseruat iram, et propitiationem quaerit a Deo? quis exorabit pro delictis illius?

Vide quam indelebile atque omnium grauissimum peccatum sit odiorum tenacitas. Enimuero si quae hic scribenda essent, mandare literis non exhorrescerem, ampla mihi deesset dicendorum sylua, densa illa quidem, atque \156.a\ adeo molesta, ut quaquauersum me uertam, acutissimos inueniam du-

{1555 p. 523}

-mos, clauorumque eculeos. His itaque delibatis fateri non graue sit, absolutissimum illud esse opus fidei, pro fratre peccante Deum rogare: tantoque id sanctius peragi quanto ille infirmior est, ac nobis molestior. Indicium utique istuc est optime instituti animi, atque in his, quae Dei religionem ornant, affabre eruditi. Illud quoque fatendum, alienorum hic propterea mentionem fieri admissorum, quo nobis haud clam sit quanto armata ea esse debeat robore fiducia, quae non modo nostra, sed etiam aliena queat abolere delicta. Tantum id auet spiritus: ne, dum oramus, similes simus pelagi fluctibus, qui a uento mouentur, et circumferuntur. Qui certe ad hunc orat modum, animo uidelicet naufragante ac procelloso, et propter haesitationem et ambiguitatem fracto, ineptior quidem est, quam ut Dei spiritu obsignari possit. Quemadmodum maris fluctus non facile formam recipiunt ullam, eo maxime tempore quo a uentis exuscitantur, horrendumque in modum perfracti remugiunt: ita sane mugis potius quam oras, si anceps oras. At nunc alium inquiremus sensum, pertritum quidem illum, atque ab omnibus ferme sic intellectum. Volunt peccatum id esse ad mortem, pro quo sanando nefas omnino sit Deum rogari uoluntque illud intelligi, quod alias peccatum in spiritum sanctum nuncupari legimus: quodque definiunt ad illos pertinere, qui Christi fidem iam receptam deserunt, aut ultroneis commaculant superstitionibus, aut Christo penitus reiecto, illius amplius non parent legibus. Quandiu \156.b\ igitur in uoluntaria perseuerant a Deo defectione, conculcantque, ut ait Paulus, filium Dei: et sanguinem testamenti, in quo sanctificati sunt, pollutum dixerint, spirituique gratiae contumeliam fecerint: hoc est, gratiam quam in Christo esse norunt refutauerint, perdit omnino sunt, atque ulla sine spe ueniae a Deo repulsi. De his quidem illud dici existimo

{1555 p. 524}

in Hieremia: Tu noli orare pro populo hoc, nec assumes pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi, quia non exaudiam te. Nonne uides quid isti faciunt in ciuitatibus Iuda, et in plateis Hierusalem? Recedam ab eis, quia omnes adulteri sunt, et coetus praeuaricatorum: de malo ad malum egressi sunt. Ecce effigies suapte sponte recedentium a Deo iam cognito: en terrificam in illos comminatio (quasi impenitentes uocant) emissa. Non exaudiam, inquit, te. Caeterum Iudae ciuitas sancta est ecclesia.

Plateas uero Hierusalem, loca ea esse reor, in quibus pacem illam sublimem, qua sedatis prorsus appetentiis in animo effraenis, Deum contemplamur, suum habere domicilium par esset. Sed nonne uides, ait, quid isti faciunt nunquid spelunca latronum facta est domus ista? filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem. Atque hunc ad modum et parentum et liberorum uno facto uolumine omnes propemodum in id conspirant, ut polluant templum sanctum Dei. Pro huiusmodi igitur fidei contaminatoribus, ultroque perseuerantibus in malitia, atque ad hostes transfugis, quis nam sedate fidenterque orare unquam poterit? Non pro his, inquit, roget quis, sed pro illis tantum, quos uel ignorantia, \157.a\ uel imbecillitas ad casum impulit. Et quidem

5.17. Omnis iniquitas peccatum est, et est peccatum non ad mortem.

Tanta, inquit, est peccatorum diuersitas, ut in omni quanlibet parua legis transgressione peccatum incurramus: quicquid enim a suprema recedit iustitia, peccatum est: uerum non pauca esse peccatorum discrimina non ignoramus. Est quidem peccatum ad mortem, hoc est, quod admissum affert mortem, et condonari minime solet: ut de his loqui consueuimus, qui semel illuminati, ultro in

{1555 p. 525}

Spiritum sanctum iniurii sunt, peccantque de industria, atque ab agnita pridem ueritate sponte deficiunt. Est rursus peccatum non ad mortem, ut fere illa sunt, sine quibus in hoc uiui posse mundo non est qui in seipso non experiatur, atque haec ut perpetratu facilia sunt, ita quotidianis delentur precibus tum nostris, tum caeterorum, quibus cum degimus in fidei communicatione.

5.18. Sed scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat: sed generatio Dei conseruat eum, et malignus non tangit eum.

Generationem Dei, gratiam uocat, qua quis suffultus quomodo in morbum aliquem capitalem prolabi poterit? Gratia, inquit, Dei conseruat eum, quin et malignus non tangit eum: hoc est, ne leue quidem commertium cum domino illo maligno et impuris, nempe daemone peccatoque ad mortem habet. Cum quis ex Deo se natum esse intelligit, semenque diuinum in filia Dei per gratiam ingeneratum non aspernatur, perstat in acie intrepidus, nihilque tam horret in uita, quam ut dissimilis suo inueniatur parenti. Nam Christus per quem regenerati \157.b\ sumus ad uitam, semel mortuus est, ac reuixit non amplius moriturus: ita et nos a tam nobili non degenerantes stipite, mortui semel per baptismum, ad uitamque cum Christo experrecti ac exuscitati, illud ne iterum agemus, propter quid Christo esset iterum moriendum? Id plane nos uelle significamus, ubi nulla interposita requiete, ad perpetranda scelera promptiores sumus, quam ut ullo diuini timoris fraeno cohiberi posse uideamur. At tanta felicissimi huius est uirtus seminis, (seu gratiae, seu gratuita regenerationis appellare libeat) ut ea si quis donatus fuerit, uix

lubens, ex animoque ad peccatum accedat. Cum itaque omnis legis transgressio (ea est iniquitas) peccatum sit, omnes

{1555 p. 526}

ubique gentium homines in eundem offendant lapidem: danda est opera, simul ut omnibus connaturale antea factum sit ob uitiatam naturam, ut peccent, ne peccatis adeo tenaciter uoluptuoseque inhaereamus, ut absque fiducia ueniae hac ex uita demigrare necesse sit. Hoc peccati genus a morte proficisci, atque in mortem desinere quis non fateatur? Quapropter horrendam illam esse legis praeuaricationem ducimus, et mortiferam, cum quis ita in peccatis (illis praesertim quae in odiorum simultatumque pertinacia, nec non in dura et obstinata defectione a fide, ueritateque cognita uersantur) induruit, ut quemadmodum uiuens implacabilis fuit, sic moriens inexorabilem inueniat iudicem.

Pro eiusmodi deploratis animis quis Deum roget? Ergo pro his tantum orare conuenit, qui in Christi fide atque dilectione uitam cum morte commutauere. Hi quidem quantumuis \158.a\ blande ac saeue a mundi illecebris aut odiis ne firmo adhaereant Deo mentis robore, impetantur: a iam tamen concepta de Deo fiducia, persuasioneque et amore, ne pedem quidem secedunt: sed in dies aucti magis in Deo, cum apostolo illud quod sequitur de se quoque dici posse non dubitant:

5.19. Scimus quoniam ex Deo sumus, et mundus totus in maligno positus est.
5.20. Et scimus quoniam filius Dei uenit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus uerum Deum, et simus in uero filio eius.

Tria hic narrat apostolus. Primum quidem certitudinis persuasionem more suo asserit: deinde mundum totum innumeris obnoxium esse malis replicat: postremo quid e Christi aduentu sperandum fuit aperit. De certitudine nonnulla in superioribus et prolixo, et ut mea

{1555 p. 527}

fert opinio, necessario diximus: atque illam fuisse Ioannis mentem, nuncque esse ecclesiae existimamus. Ab huius sane iudicio ac censura pendere tum uolo, tum si qui sunt, quibus aliter persuasum sit, quibusque propria magis commenta arrident, quam ecclesiae definitiones, ac decreta, tam illorum execror ingenia et nouitates, quam quis alius. Magis quidem ecclesiae, quam ipsis meis alioqui charissimis ac piis parentibus debeo. Ab illis enim carnem hanc moribundam accepi, et mundum: ab ecclesia uero Christum. cum Christum dico, bonorum omnium aeternorum copiam cumulatissimam intelligo.

Caro enim per se ac mundus quid insidiarum? quid quocumque me uertam non obiiciunt rerum earum, quae ab innocentia me retrahant uitae? \158.b\ Verum ab istorum fascinatione atque praestigiis me Christus eximit: qui hac de causa mundum hunc perditum et malignum inuisit, quo nos attonitos, caecutientesque ac stupidos, e tenebris, atraque errorum caligine ac nocte extraheret: sensumque dudum, atque intellectum obtenebratum, diraque phantasmatum irruptione confusum, redintegraret: itaque restitueret, ut omissio mundo uerum illum esse Deum, qui in uero habitat, cognosceremus. Ipse quidem uerus est Deus, uerus est et Pater: uterque uerus atque unus Deus: quandiu enim per fidei doctrinam in Patre sumus, tandiu in eius sumus ac uiuimus unigenito. Siquidem

5.20. Hic est uerus Deus, et uita aeterna.

Deus quidem est, quia omnipotens. Verus item, quia unus: atque hic tam potens, tam uerus, tam unicus, ipsa est uita aeterna. Hoc est, ob id uenit in mundum, ut suo concessio lumine, tot inter mundi aduersa nihil aliud quam ipsummet quaereremus. Unde si quid nobis hac in pugna periculosa et cruenta cum mundo succe-

{1555 p. 528}

-dit ex animo, optatisque potimur, id totum sit Christi, qui Deus est uerus: caetera uero quae uel in mundo sunt, uel intra nos, et falsa, et caduca, et imbecilla, speramusne tam uitreis ac debilibus mediis, ut sunt mundi praesidia, aut humanarum uirium, addo et mentium effugia, posse nos aliquando tantas adipisci diuitias, ut est uita aeterna, absque Christo, qui ut fortissimus atque omnipotens est suorum tutor, ita praemium uerum est ac finis? Ipse nanque est uita aeterna. Ergo cum Christum, \159.a\ nostrum esse Deum, nostrum amorem, nostrum arbitrium, nostram uoluntatem, et uolumus, et fatemur: tum uitam eundem esse quoque aeternam, quam nostro amore, nostro arbitrio, nostra uoluntate adire cupimus, fatemur, et praedicamus. Ideo si quem uideris sua fide, suis uotis, suis sacramentis, suis uigiliis, suis eleemosynis uitam aeternam quaerere, sed a Christi uita et imitatione abhorrere: hunc dicas toto errare itinere. Nam nihil aliud aeternam esse uitam ducimus cum Ioanne, quam Christum ipsum. Eam ob causam ut quaerat aliam, nullam tamen tam compendiarum et necessariam ad assequendum quod optat inueniet uiam, quam si Christum induerit. Quare Paulus commemoratis semel quae ad mundum pertinent illecebris, remedium, quo effraenis illius libido coherceri possit, mox attulit: Induimini, ait, dominum IESUM Christum, et carnis curam ne feceritis in desideriis. Hinc, reor, infinitae illae ac multiuices sectarum opiniones non solum in regionibus ac regnis, sed etiam in paruis oppidulis et uicis emersere nostra hac tempestate, quod Christi uita posthabita per deuia a plerisque erratum sit. Etenim dum suam sibi quilibet statuere conantur iustitiam, iustitiae Dei, ut queritur Paulus, non sunt subiecti. Oro, quid nos aliud tam procul a praemonstrata uiae synceritate per Christum deturbauit? nonne cruoris eius, unde

{1555 p. 529}

nostra coorta est iustificatio et meritum, obliuio? Esto, uitam speras posse te aliquando beatam assequi: laudo, tuamque non sperno fidem. At tu interim \159.b\ uide quibus id tentas mediis. Si quidem tuae istiusmodi fidei annexus est Christus, iam tu beatus: quandoquidem nihil aliud uitam esse beatam atque aeternam definit Ioannes, (ut diximus) quam Christum habere.

Stultissimi sunt igitur homines, qui aeternam uitam efflagitantes quaerentesque, cuncta fere prius quam Christum admittant periclitantur. Unde aut sero, aut nunquam sui fiunt uoti compotes nonnulli ex his maxime, qui totam aetatem in asperitate uitae, legumque priuatarum iugo, alioqui honesto, commacerantes, nihil aliud quam cursum ullo absque prouentu consumunt.

Causa? Quoniam neglecta Christi uita, quae in mundanarum rerum despicientia uersatur in primis, suis illis solum delectantur uitae exterae mercimoniis, in illisque conquiescunt. Auesne, o amice, quae sit uita aeterna tibi exponi? Audi quid de Christo asserat Ioannes: Hic est uerus Deus, et uita aeterna. Visne breuiorem, etiamnum praeter haec tanquam laconismum, audire definitionem? Modum uero qualem nobis statuimus? Aut quid, quo tam sublimem nancisci queant uitam, profitebuntur homines? Vitam certe Christi.

Ergo ipse uia est, et ueritas, nedum uita. Nam ipse uerus est Deus, ut inquit Ioannes, est et lux. Imo sol ipse autor lucis, ex qua sensus datus est nobis, ut cognoscamus uerum Deum, (is est Pater) et simus, [« , » 1546] permaneamusque in uero filio eius. Siquidem ad ueram diuinorum cognitionem perueniri posse absque Dei luce ac ductu, quis unquam uel sibi uel aliis persuasit? Ad summam, \160.a\ ne agam de singulis, Christus uita ea est, ad quam adipiscendam contendunt hi, qui sanctis Ecclesiae ordinationibus seruatis et decretis, Christo solo nituntur. Hinc modus attingendi metam, illius est uita.

{1555 p. 530}

Quapropter si uitam aeternam expetimus, quem finem cursus intuebimur? nonne Christum? Si modum, si uiam, si rationem perueniendi inquirimus, num Christo quidpiam anteponemus? Errant itaque miserandum in modum qui diuerticula alia quaerentes, aut Christum praetereunt, aut illa cum Christo necessario coniungunt.

Ipse sane uia est solus, per quam tuto itur ad uitam, cuius autor ipse est, ac summa: imo absque illo nulla esset uita. Is unus itaque adorandus, unus quaerendus, unus amandus, quia sine illo non ulla potest esse uia, nisi obliqua. nulla uita, nisi misera, nullus amor, nisi foedus et exitialis, nullum bonum, nisi fictum. Ergo cum talis sit noster dominus ac Pater,

[Section above uses 1546 punctuation]

5.21. Filioli custodite uos a simulacris.

Quod de Vero in particula iam dicta edisserunt nonnulli, haud operaepretium mihi admodum uisum est huc afferre. Nam utrum ex Graecis Deum addas uel ne, quid ad sensum? Modo enim Patrem, iuxta et filium in uocibus illis (ut cognoscamus uerum Deum, et simus in uero filio eius) intelligamus, sat est. Diuus tamen Hilarius hunc ita locum ordinat, ut intelligamus uerum, et simus in uero, in filio eius IESU Christo, hoc est, per filium eius IESUM Christum non solum nouimus uerum, sed et in uero \160.b\ sumus. Et qui certe in uero manet perseueratque, in Deo ipse manet, siquidem Deus solus uerus est. Ac plus quidem est esse in uero, quam uerum nosse. Id fere compertum, partem primam ad Patrem pertinere, postremam ad filium. De quo illud est dictum, Hic est uerus Deus, et uita aeterna. Quanquam non desunt qui et hanc particulam ad Patrem referunt, Quem nouimus, in quo et sumus per filium. Verum nobis placuit de filio interpretari cum diuo Hieronymo. Sic ille in Esaiiae commentariis: Venit, in-

{1555 p. 531}

-quit, filius Dei, et dedit nobis mentem ut cognoscamus uerum, et simus in uero filio eius IESU Christo. Iste est uerus Deus, nempe Christus, et uita aeterna. Sed de his, quae ad sensum parum habent momenti, plusquam satis. Nunc quod restat epistolae, decurso iam studio, absoluamus. Filioli (inquit) custodite uos a simulacris. Amen. Tametsi enim de deorum cultura, de qua illud est, Et adulterabantur in ligno, Ioannem hic intellexisse arbitror: aliud tamen simulacrorum genus etiam, quam sit testaceum, aut ligneum, spectasse credo. Ab illo quidem suae tempestatis idololatrias potissimum deterrere uoluit, ab isto uero nostri aevi hypocritas, illosque de quibus cum Sardanapalo is potest esse tumulus, Ede, bibe, lude, post mortem nulla uoluptas. Hi sane omnes licet neque Veneri, neque Baccho, neque Cereri, fictiles erigunt statuas et simulacra: Venerem se tamen et Bacchum, et Cererem, et si quid turpius excogitauit antiquitas, pro Deo habere spurcissimis atque adeo superbis prae se ferunt moribus. De his puto sensisse dominum IESUM \161.a\ in diuitis parabola. Quid faciam (inquit) quia non habeo quo congregem fructus meos? [Luke 12.16-21.] Et dixit: Hoc faciam: Destruam horrea mea, et maiora faciam, et illuc congregabo omnia quae nata sunt mihi, et bona mea. Et dicam animae meae, anima habes multa bona, posita in annos plurimos, requiesce, comede, bibe, epulare. At tu diues auare ac sordide, uide et contremisce ad eam quam de te laturus est sententiam arbiter uniuersi: Stulte, ait, hac nocte animam tuam repetent a te, quae autem parasti cuius erunt? Nulli dubium quod sic male persuasis nummus deus est, ager item, horreum, penus, equorum seruorumque multitudo, et ipsa demum gemmarum arcula, quemadmodum aliis uel scortum, uel pusio, uel ipsa omnino uxor, pellexue uxoris. Cum rem quidem aliquam ita effraene

{1555 p. 532}

diligis, ut Deum pro illa adipiscenda seu potiunda offendere non uerearis: res ea tibi actutum pro Deo colitur, siue illa sit animata, siue inanimis: ut aurum est, dignitas, magistratus, signa, tabulae, atque id genus alia, in quibus uel ipsi nonnunquam insaniunt religiosiores. Hi quoque, qui ferunt clauem scientiae, ut ait Christus, Desuntne etiamnum idola in mundo? Restant hypocritae, quorum Deus propria est existimatio, ac mentita fucosaque sanctitatis aura, et opinio. Sunt et in hoc numero superstitiosi, uiriumque humanarum plusquam par est sagaces (ut sic loquar) metatores.

Hi enim uel arbitrium, uel uoluntatem, uel iustitiam propriam et merita non aliter colunt, fereque illis sacra faciunt, atque olim magnae Deae, priscae illae Romanorum \161.b\ foeminae adolere thura consueuerant. O stupidam mortalium ignorantiam: siccine in ipso beato solis limine caecutitur ac erratur?

At iam demum (ut finiam) Christus lumen est ac sol. Vita rursus, ac uia ad uitam: caetera autem, quae haud parui faciunt homines, uel superflua omnino sunt, uel gradus quidam ad uitam debiles: totum enim robur salutis in ipsa positum est uita, Christo IESU, ne quae debentur partes capiti, membris attribuamus. Habent nihilominus et membra suas functiones, suos gradus, sua officia: sed eousque tamen, ne quid capiti derogetur. Ab ipso quidem sumus, uiuimus, mouemur, alioqui saxa futuri, aut cespites, si uel paulum quidem ab ipso diuelleremur.

Amen.

Finis.

GB Folengo, *Commentaries on the First Epistle of John*, 1546

Donation Request Letter to Reginald Pole

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI, CHRISTI'que ecclesiae Cardinali domino domino
Reginaldo Polo, Iohannes Baptistae Folengius S. D.

Quod te diligam, pater, atque observem, in causa est tua integritas. quod te admirer, virtus, iunctaque cum amplitudine dignitatis mansuetudo. quod deinceps te veluti quoddam divinitatis simulacrum è coelo lapsum cum venerer, tum (ferè dixi adorem) amplectar, et exosculer, tua illa facit nota omnibus in adversis patientia, eventuumque humanorum alta quadam despectio, et risus. Postremo autem quod te, virum alioqui praeclarissimis in rebus occupatissimum, meo ipso quinquemestri partu audeam onerare, spes lucri est. At lucrum id esto mihi quamoptatissimum, si te adeo strictim devincire potero, ut tu mihi perpetuo partonus sis, ego cliens: seu mavis ex servis unus, quod aiunt, emptis de lapide. modo de tuis unus dicar, triumpho. Vale tui ordinis et fax, et sol. To the Most Illustrious Prince and Lord Cardinal of the Church of Christ, Lord Reginald Pole, Giovanni Battista Folengo sends greetings.

To the Most Illustrious Prince and Lord Cardinal of the Church of Christ, Lord Reginald Pole, Giovanni Battista Folengo sends greetings.

That I love/ esteem you, father, and respect [you], your integrity is the reason. That I admire you, [the reason is your] virtue and clemency joined with fullness of dignity. Then, that I not only revere you as a certain simulacrum of a divinity fallen from heaven, but also (I almost said I adore) I embrace [you] and kiss you tenderly, that patience of yours against all opponents makes known, and a certain lofty disdain for human events/ fate, and laughter. Finally also that I may dare to burden you, a man extremely busy in other extremely distinguished affairs, with this five month old offspring of mine, [the reason is] the hope of money. But no matter how very sought after this money may be by me, if I might hold you so closely, that you would be my patron forever, I your client, or if you prefer, one of your slaves, as they say, bought on an auction block. If only I may be called one of yours, I triumph.

Be well, flame and sun of your order.

INDEX from Giovanni Battista Folengo, *Commentaries on the First Epistle of John*, Venice, Sons of Aldus [Manutius], 1546.

The 1547 edition by Jan Van der Loe (Joannes Loeus), Antwerp, includes the same Index, with new page numbers.

In this table the 411 entries of the 1546 Index are cross-referenced with the pages of the later edition of the text in Folengo's *Canonical Epistles of the Apostles* (Lyons, Sebastien Gryphius, 1555), in which the Index itself does not appear.

	INDEX EORUM, QUAE TRACTANTUR (Index of those things which are treated)	1546 carta/ page	1555 page
1.	Ab Adam nascimur filii irae, a Deo autem filii gratiae.	88.a	{p. 405}
2.	Ab adventu CHRISTI ad nos data nobis est potestas, filios Dei fieri.	10.a	{p. 271}
3.	Ab intima nostri cognitione amor oritur erga proximum, ac nostri odium.	2.b	{p. 259}
4.	Absque armis fidei ad pugnam descendere cum hoste fortissimo, haud tutum est.	28.a	{p. 302}
5.	Absque vitae innovatione nulla est vis fidei.	15.b	{p. 280}
6.	Absurda quaedam de amoris gradibus partitio.	10.b	{p. 272}
7.	Absurdum minime est opinari partem illam corporis CHRISTI quae in coelis est, pro ea quae adhuc laborat in terris, Deum precari.	22.a	{p. 292}
8.	A CHRISTO statim alienatur qui peccat.	12.b	{p. 275}
9.	A CHRISTO vitae nostrae addiscenda est regula.	89.b	{p. 408}
10.	A Dei cognitione et amore oritur in nobis pax animi et quies.	26.a	{p. 299}
11.	A Dei ignoratione cuncta emergunt mala.	27.a	{p. 300}
12.	Adhortatio ad perseverantiam.	58.b	{p. 355}
13.	Adhortatio ad mundi fugam.	43.b	{p. 330}
14.	Admonitio Ioannis, quod Antichristus iam venit.	48.b	{p. 338}
15.	Adolescentium vita labilis est.	38.a	{p. 320}
16.	Ad rationem summi boni spectat, ut se summo modo communicet cum creaturis.	70.a	{p. 374}
17.	Adventus CHRISTI triplex.	60.a	{p. 358}
18.	Alget CHRISTUS in pauperibus.	2.a	{p. 259}
19.	Altare holocausti typus fuit CHRISTI in lege veteri.	32.b	{p. 310}
20.	Altius insident animo, quae fuerint saepius repetita.	31.b	{p. 309}
21.	Ambitosorum mores.	45.a	{p. 332}

22.	Ambitiosi, tanquam canes sunt ab oestris syrio ardenti puncti.	46.b	{p. 334}
23.	Amore cum Deo res suas pertractante silet intellectus.	7.b	{p. 267}
24.	Amore magis quam intellectu in Deum rapiuntur animae affectus.	7.b	{p. 267}
25.	Amoris magnitudo in Deo erga humanum genus describitur.	132.a	{p. 481}
26.	Amoris vehementia fit anima eadem cum Deo altitudo, profunditas, longitudo.	7.b	{p. 267}
27.	Amor mutuus ad assequendam beatitudinem necessarius	1.a	{p. 258}
28.	Amor mutuus, christianae religionis nodus, refrixit.	1.a	{p. 257}
29.	Amor occidit CHRISTUM.	109.a	{p. 442}
30.	<i>Anomos anomalos.</i> [Greek]	80.a	{p. 392}
31.	Ante vocationem nihil nostrum requisivit Deus, post vero vult, quicquid sumus, illi cooperari.	131.a	{p. 479}
32.	Antichristus, imo Antichristi, quales in Ioanne.	48.b	{p. 338}
33.	Antithesis de illis, qui mundo serviunt, et qui Deo.	46.b	{p. 335}
34.	Aperire et claudere viscera quid.	101.b	{p. 429}
35.	Arbitrium ad malum liberum per se non ad bonum, absque Dei ope.	103.a	{p. 431}
36.	Arbitrium humanum aequae est in anima, ac in aurogemma. Bern. [Bernard of Clairvaux]	3.a	{p. 260}
37.	Arcta est promissio eorum, quae promittuntur in baptismo, arcta et quae in coenobiis privatim.	61.b	{p. 361}
38.	Ardentis amoris in anima erga Deum signa et effectus.	111.a	{p. 446}
39.	Arma quibus tutantur Dei milites, et quibus eorum adversarii.	57.a	{p. 353}
40.	Artes variae daemonum.	47.a	{p. 335}
	B		
41.	Baptismi effectus singularis.	37.a	{p. 318}
42.	Baptismus et caetera sacramenta quibus exitio sunt.	30.a	{p. 305}
43.	Baptismus inter caetera quae secum affert bona, symbolum est fidei.	25.b	{p. 298}
44.	Beatitudinem maxima petendam esse veneratione et metu.	52.a	{p. 344}
	C		
45.	Cain ad Iudam imitantur invidi et maligni.	94.b	{p. 417}
46.	Causa dilectionis nostrae erga Deum, est ipse Deus.	139.a	{p. 493}
47.	Cerimoniis ornatur religio, modo adsit charitas.	34.b	{p. 314}
48.	Certissimum benevolentiae Dei erga nos, et mundi odii, signum.	95.b	{p. 418}
49.	Certissimum salutis signum, quale.	37.a	{p. 318}

50.	Charitas Dei atque illius notio tota est alienis in commodis.	1. 28.b	{p. 303}
51.	Charitas nunquam otatur.	30.a	{p. 306}
52.	Charitas queritur locum sibi in terris obscurum esse.	1.	{p. 257}
53.	Charitatis definitio et effectus.	29.a	{p. 304}
54.	Charitatis mandatum quomodo novum sit	32.b	{p. 310}
55.	Charitatis mutuae indicia.	102.a	{p. 430}
56.	CHRISTI charitas amplissima fuit, quando pro sceleratis mortuus est.	98.a	{p. 422}
57.	CHRISTI cruor res ea est, qua purificamur, Deoque unimur.	14.a	{p. 278}
58.	CHRISTI lux est generalis, cuius spiritu amor est.	14.b	{p. 279}
59.	CHRISTI nomen IESUS est.	108.b	{p. 440}
60.	CHRISTI nomen regium est, ac pontificale.	53.a	{p. 346}
61.	CHRISTI praesentiam solam corpoream intueri haud multum est, nisi ultra progrediaris.	8.a	{p. 268}
62.	CHRISTI professio non christianum facit, sed imitatio.	30.a	{p. 306}
63.	CHRISTI sanguini, cuius pretium etiam beati spiritus sentire, nostra debemus iustitiam.	14.a	{p. 278}
64.	CHRISTI spiritum quomodo extinguimus.	59.b	{p. 357}
65.	CHRISTI spiritus per se ignis est.	59.a	{p. 356}
66.	CHRISTUM amittit, qui fratrem odit.	35.a	{p. 315}
67.	CHRISTUM cognoscere, sed illius ignorare beneficia, ignoratio turpis est.	37.b	{p. 319}
68.	CHRISTUM induere quomodo intelligimus.	107.b	{p. 439}
69.	CHRISTUM lucem esse quomodo definitur.	87.b	{p. 405}
70.	CHRISTUS amor est, et charitas.	30.a	{p. 305}
71.	CHRISTUS bona omnia in nobis operatur, nos vero mala.	108.b	{p. 441}
72.	CHRISTUS caput electorum a Patre ordinatus.	31.a	{p. 307}
73.	CHRISTUS exemplum dilectionis.	110.a	{p. 444}
74.	CHRISTUS gloriae paternae splendor.	7.b	{p. 266}
75.	CHRISTUS nostris delectatur lamentis.	110.a	{p. 444}
76.	CHRISTUS purissimum divinitatis lumen.	110.a	{p. 443}
77.	CHRISTUS Rex fuit, sacerdos, et victima.	53.b	{p. 347}
78.	CHRISTUS res est universalis, estque omnia in omnibus.	5.a	Not in 1555
79.	CHRISTUS vitis est, pastor, convivator: nos palmites, oves, convivae.	1.b	{p. 258}
80.	CHRISTUS universalis fuit expiatio.	24.b	{p. 296}
81.	CHRISTUS tametsi bonorum omnium dator est, nostro tamen delectatur studio.	78.a	{p. 388}
82.	CHRISTUS ut homo noster est advocatus, ut Deus, una cum patre propiciator.	24.a	{p. 295}
83.	CHRISTO praesente vivit anima, absente vero moritur.	40.b	{p. 324}

84.	Comoediae inter christianos irritamenta sunt libidinum.	47.a	{p. 335}
85.	Concentus admirabilis inter Deum et arbitrium hominis.	106.b	{p. 438}
86.	Concilii celebrandi ratio.	68.a	{p. 371}
87.	Concilii celebrandi summa, est praesentia numinis.	83.b	{p. 398}
88.	Concilii dignitas in quibus maxime rebus versatur.	94.a	{p. 416}
89.	Concilio non defuturos patres, multo minus Deum.	87.b*	{p. 404}
90.	Concilium ab omnibus religioni faventibus expectatur.	91.a	{p. 410}
91.	Concilium generale necessarium esse, sed non omnes eundem spectare scopum.	68.a	{p. 371}
92.	Confessio interna peccatorum, alteram illam, quae fit sacerdoti, praevenire debet.	16.b	{p. 282}
93.	Confessionem crebro repetere, neque unquam CHRISTUM induere, parum utile.	19.a	{p. 287}
94.	Confessioni auriculari necessario praemittuntur lacrymae.	17.a	{p. 283}
95.	Congregationem illam hominum a Deo procul esse, quae litigiosa sit et ambitiosa.	9.b	{p. 270}
96.	Contemplationis definitio recens excogitata.	7.a	{p. 266}
97.	Cordium unitate tanquam symbolo signati sunt fideles.	9.b	{p. 270}
98.	Crux CHRISTI fuit Patris gloria.	28.b	{p. 302}
99.	Crux CHRISTI in quibus rebus versetur	28.b	{p. 302}
100.	Crux CHRISTI semper stultitia habita est a mundi sapientibus.	94.b	{p. 417}
101.	Cui hominum generi sua eroget munera Deus.	3.b	{p. 261}
102.	Cuius conditionis hi esse debent, qui ad concilium vocari possint.	94.b	{p. 416}
103.	Cuius sint vitae, qui CHRISTI timent adventum.	61.b	{p. 362}
104.	Cur CHRISTUS in terris vivere voluit.	81.b, 87.b, 89.b	{p. 395} {p. 404} {p. 408}
105.	Cur Deus dicatur lux et sol.	11.b	{p. 274}
106.	Cur diabolus vocetur malignus.	39.b	{p. 322}
107.	Cur Ioannes aliquibus videtur multus in repetendis sententiis.	36.a	{p. 317}
108.	Cur Iosue, non Moses, populum ad terram duxit promissam.	53.a	{p. 346}
109.	Cur patres antiqui solitudines frequentarunt.	67.a	{p. 369}
	D		
110.	Decuit CHRISTUM innocentem esse.	81.a	{p. 393}
111.	Dei ac hominis una fit per amorem voluntas.	112.a	{p. 447}
112.	Dei benignitas oceanus est gratiarum.	3.a	{p. 261}
113.	Dei et CHRISTI una est voluntas.	9.b	{p. 270}

114.	Dei gloriae intuitu nullam admittimus in amoris gradibus partitionem.	11.a	{p. 272}
115.	Dei mandatum quasi lapis est lydius et incusus.	112.a	{p. 447}
116.	Dei praecepta memoriter tenere, factis vero contra dicere, absurdum.	11.b	{p. 273}
117.	Dei spiritus cur spiritus sanctificationis a Paulo nuncupeter.	113.a	{p. 449}
118.	Dei spiritus lux est, ac lampas, qua illustratae animae, unius fiunt voluntatis cum Deo.	112.b	{p. 448}
119.	De iudicio non esse dubitandum, in quo Pater iudex est, frater noster assessor.	23.a	{p. 293}
120.	Delitiae illorum, qui CHRISTO merent, pressurae sunt, et erumnae.	74.a	{p. 382}
121.	Deo qualitate, non natura similes erimus in coelis.	76.b	{p. 385}
122.	Deo similes efficimur per charitatem.	1	{p. 257}
123.	Descriptio illorum, qui a Deo recesserunt.	20.b	{p. 289}
124.	Descriptio morum illius, qui odio in alium elatus, fit pene amens.	35.b	{p. 315}
125.	Descriptio pravorum antistitum.	23.b	{p. 294}
126.	Deum vidisse olim facie ad faciem antiquos Patres iudaeorum, quomodo intelligatur.	133.a	{p. 483}
127.	Deus curat nos, modo velimus.	3.b	{p. 261}
128.	Deus est, qui operatur omnia in nobis.	3.b	{p. 261}
129.	Difficillimum est errores in anima Dei charitate accensa, residere posse.	27.b	{p. 301}
130.	Dignitates illae, quae homines reddunt impudentes, sunt fugiendae.	45.a	{p. 331}
131.	Dilectionem nostram erga Deum ex custodia praeceptorum illius consideramus, non ex gustu, quem devotionem appellamus.	8.b	{p. 268}
132.	Dissimilitudo filiorum Dei, ac filiorum diaboli, cum peccant utrique.	89.a	{p. 407}
133.	Divinae est bonitatis vel ipsos fugitivos et rebelles trahere.	12.a	{p. 274}
134.	Divinitas et numero, et omni temporum consequentia, prior est.	6.a	{p. 264}
135.	Divinorum cognitio vix longa acquiritur exercitatione, et sudore.	5.b	{p. 263}
136.	Doctrinam omnem vanam esse absque Dei cognitione et gustu.	5b	{p. 263}
137.	Doctrina spiritus humilitate, mundique contemptu, tanquam columnis fulcitur aeneis.	3.a	{p. 260}
138.	Donorum Spiritus sancti enarratio.	113.b	{p. 450}
139.	Donum Consilii.	115.b	{p. 453}
140.	Donum Fortitudinis.	118.a	{p. 456}
141.	Donum Intellectus.	115.a	{p. 452}

142.	Donum Pietatis.	120.b	{p. 461}
143.	Donum Sapientiae.	114.a	{p. 449}
144.	Donum Scientiae.	120.a	{p. 460}
145.	Donum Timoris.	114.a	{p. 450}
146.	Duo sponsae oculi, seu pedes, fides est, et charitas.	108.b	{p. 441}
147.	Duobus modis de charitate Dei ratiocinari possumus.	129.b	{p. 477}
148.	Duplicis mundi definitio ac forma.	43.b	{p. 329}
	E		
149.	Ecclesia una est illorum qui in coelis sunt, et qui in terris.	22.b	{p. 292}
150.	Ecclesia CHRISTI servandorum omnium nutrix est, ac mater.	91.a	{p. 411}
151.	Ecclesiae pastores instar nummi aurei sunt, aut argentei.	91.b	{p. 412}
152.	Ecclesiae perfectionem, servandorumque cognitionem, in Dei nomine esse.	21.b	{p. 290}
153.	Effigies illorum, qui se sanctos fingunt.	16.b	{p. 282}
154.	Effigies male causas tractantium in foro iudiciali.	24.a	{p. 295}
155.	Effigies mundi illius, quem in maligno esse scribit Ioannes.	44.a	{p. 330}
156.	Effigies vitae christianae.	31.b	{p. 308}
157.	Eleemosynas abunde esse largiendas.	102.a	{p. 430}
158.	Emptae a CHRISTO animae, illius factae sunt iuris.	55.b	{p. 350}
159.	Eos pinguissimum habere animum necesse est, qui in curis libenter occupantur terrenis.	95.a	{p. 417}
160.	Episcopi veri consilium circa subditorum salutem.	61.b	{p. 360}
161.	Errant, qui asserunt se fidem absque vitae innovatione servare posse,	85.a	{p. 400}
162.	Errat, qui iustificationem se posse assequi sine CHRISTO opinatur.	13.b	{p. 277}
163.	Eruditio sine humilitate vana est.	3.a	{p. 260}
164.	Et CHRISTO et homini idem est nomen filii.	50.b	{p. 342}
165.	Ex Dei verbi custodia fit unum cum Deo anima.	30.a	{p. 305}
166.	Exemplum cuiusdam antistitis contra mollitiem vitae.	74.b	{p. 382}
167.	Exemplum cuiusdam interpretis scripturarum morientis.	40.a	{p. 323}
168.	Exemplum cuiusdam praelati impudici.	44.b	{p. 331}
169.	Exemplum episcopi morientis.	61.a	{p. 360}
170.	Exemplum monachorum cavensium contra ambitionem.	42.b	{p. 328}
171.	Exemplum senis obliviosi.	38.a	{p. 320}
172.	Extra ecclesiam non est salus.	9.b	{p. 269}
	F		

173.	Facies illius atque effigies, qui CHRISTI formis effectus sit.	31.b	{p. 308}
174.	Faciles a nobis sunt lapsus, surgere vero, id Dei est opus.	82.a	{p. 395}
175.	Facultates ecclesiae quorum sint in primis.	99.b	{p. 425}
176.	Fide, et actionibus, quae a dilectione prodeunt, conciliatur nobis Dei favor.	65.a	{p. 366}
177.	Fidei oculis videtur Deus in hoc mundo.	82.b	{p. 396}
178.	Fidei opera qua ratione exequi possumus.	82.a	{p. 395}
179.	Fides absque suis membris, ac fructibus, minime servat.	60.b	{p. 359}
180.	Fides et charitas tanquam ianitores sunt coelestium contemplationum.	26.a	{p. 299}
181.	Fiducia et amor uno proficiscuntur passu ad Deum.	104.a	{p. 434}
182.	Frustra fiunt omnia absque fide.	34.b	{p. 314}
	G		
183.	Gluten tenax est propriae existimationis opinio.	28.b	{p. 303}
184.	Gradus quidam excellens fidei.	134.a	{p. 485}
185.	Gradus quidam sublimis, quo purgantur animae.	40.b	{p. 324}
186.	Gratia CHRISTI universalis est, itidem et veniae promissio.	24.b	{p. 296}
187.	Gratia Dei duntaxat nos a peccatis immunes facit.	22.a	{p. 291}
188.	Gratiam et arbitrium, ob quorundam dicendi licentiam, hostes pene inter se factos esse.	1	{p. 258}
189.	Gustus omnis spiritualis suspectus esse debet, si vetus adhuc in nobis vivit Adam.	8.b	{p. 269}
	H		
190.	Hi continue peccant, qui diabolo adhaerent.	85.b	{p. 401}
191.	Hominem posse salutem, uti rem sibi debitam, a Deo petere.	18.a	{p. 285}
192.	Hominis parum prudentis est, velle antea Dei secreta rimari, quam carnis petulantia fraenetur.	5.b	{p. 263}
193.	Homo an iustus sit, anteaquam opus aliquod iustum operetur, an ex iusta operatione iustus evadat.	87.a	{p. 404}
194.	Humilitas tutissima via est, ac necessaria christiano.	3.a	{p. 260}
195.	Hypocritarum mos ac vita nepae comparatur.	27.b	{p. 301}
	I		
196.	Iam omnibus obvium factum est purgationis donum.	13.b	{p. 277}
197.	Id temporis ad pugnam attinet, non ad triumphum.	76.b	{p. 385}
198.	IESUS servatorem sonat, nomen sane aeternum ac vitale.	53.a	{p. 345}
199.	Ignavae mentis signum est, in adversis nimium atteri.	48.a	{p. 337}
200.	Imago Dei in nobis qualis sit.	86.a	{p. 402}

201.	Impossibile est, ut Deum quis diligat, si praecepta eius contemnit.	27.a	{p. 301}
202.	Improbi religiosi suo illo coacto servitutis iugo, nihil aliud quam damnationem acquirunt aeternam.	98.a	{p. 423}
203.	Inanis illius est fides, qui CHRISTI vita non aemulatur.	15.a	{p. 279}
204.	Indicia nonnulla perfectae charitatis inter homines.	10.b	{p. 271}
205.	Ingenii signum est vani ab incoepto facile desistere.	58.b	{p. 356}
206.	Ioannis tempore Spiritus sanctus etiam in specie visibili dabatur.	51,b	{p. 343}
207.	Iudicium universale quale futurum sit.	63.a	{p. 363}
208.	Iudicium universale subitum erit.	64.a	{p. 365}
209.	Iustificatio est donum Dei.	3.a	{p. 261}
210.	Iustificatio merum donum Dei est.	87.a	{p. 403}
211.	Iustificationis gradus et definitio.	17.a	{p. 284}
212.	Iustificationis origo.	132.a	{p. 481}
213.	Iustificationem etiam ob operibus, quae naturaliter unita sunt fidei, prodire.	14.a	{p. 280}
214.	Iustificationem non expectari debere sine fiducia.	60.a	{p. 358}
215.	Iustitia nostra unde ortum habeat.	85.b	{p. 401}
216.	Iustitia qualis in Deo.	17.b	{p. 284}
217.	Iustus quispiam dicitur iccirco, quoniam CHRISTO insitus est.	65.b	{p. 367}
	L		
218.	Lampas fidei quomodo ornari debeat.	60.b	{p. 359}
219.	Laudabilis senectus qualis.	37.b	{p. 319}
220.	Lex spiritus vitae in Deo, lex est amoris.	137.a	{p. 490}
221.	Lucta Jacob cum angelo quid protenderit.	50.a	{p. 341}
222.	Lux sancta est lex, ac mores probi.	11.b	{p. 274}
	M		
223.	Mala omnia in mundo nunc dominari propter ignorantiam scripturam.	42.b	{p. 327}
224.	Mala quae a proprii amoris contaminatione proveniunt.	1.b	{p. 258}
225.	Malus christianus pustula magis ac vomica est, quam Christi membrum.	51.b	{p. 343}
226.	Maranatha quid significet in Paulo.	53.a	{p. 346}
227.	Meditatio de puero IESU.	41.b	{p. 325}
228.	Mendacium quid sit apud Ioannem.	52.a	{p. 344}
229.	Mendicitas inter christianos vix ferenda.	67.b	{p. 370}
230.	Mores eorum, qui aut ignorant scripturas, aut ambitiose sciunt et docent.	42.b	{p. 327}
231.	Mors fuit peccati autoramentum.	88.a	{p. 405}
232.	Mundus iam suum perfecisset cursum, a motuque quievisset, si homo a peccato cessasset.	81.a	{p. 393}

	N		
233.	Nativitas nova animae qualis.	130.b	{p. 478}
234.	Natura humana ita est Deo unita, ut magis in illo sit, quam in sese.	70.a	{p. 375}
235.	Nemo est qui non peccat.	14.a	{p. 278}
236.	Nemo queri potest, se in tenebris derelictum.	14.b	{p. 279}
237.	Nemo queri potest, se non esse vocatum.	78.b	{p. 389}
238.	Nihil agunt homines in salutis negocio, si omissa cura proximi, et dilectione, etiam quaecunque iussit Deus, adimpleant.	90.a	{p. 409}
239.	Nihil aliud est contumelias pro CHRISTO pati, quam crucem ferre.	29.a	{p. 304}
240.	Nihil aliud est vita haec praesens, quam malorum acervus.	43.b	{p. 329}
241.	Nihil fallacius mundi effigie.	46.a	{p. 333}
242.	Nihil felicius purae conscientiae testimonio.	102.b	{p. 430}
243.	Nihil ferme est, quod cito transit.	48.a	{p. 337}
244.	Nihil pertimescunt Dei amantes, modo illius nomen exaltari contingat.	14.a	{p. 278}
245.	Nihil tam evidentem edocuit CHRISTUS in terris, quam mundi contemptum.	74.a	{p. 381}
246.	Nihil tam movet divinum iudicem, quam cordis humilitas.	3.a	{p. 260}
247.	Nihil tam officit Dei religioni, quam si nudata probitas.	52.b	{p. 345}
248.	Nobilissima pars fidei.	15.b	{p. 280}
249.	Nomen Dei, nomen est admirabile.	50.b	{p. 341}
250.	Nomen proprium Dei erga fideles, est pater.	50.b	{p. 342}
251.	Non est tam sanctum opus, quod non deturpet odium.	34.b	{p. 313}
252.	Non est tam delirus senex, cui suus non debeatur honos ob caniciem.	38.a	{p. 319}
253.	Non parum interest qualem quis habeat institutorem.	129.b	{p. 476}
254.	Norma brevis ad salutem.	3.b	{p. 262}
255.	Nosse pro amare positum a Ioanne.	27.a	{p. 301}
256.	Nulla hominis dignitas, aut virtus Deum unquam promeruit, sed ipse Deus per se animam, tanquam Hester Vasthi loco regnare voluit.	70.b	{p. 376}
257.	Nullam iam hostiam, praeter CHRISTUM, relinqui pro peccatis.	81.b	{p. 394}
258.	Nullae in Deo vicissitudines.	11.b	{p. 273}
259.	Nulla alio tam longo [sic, longo] seiungimur a Deo interstitio, quam desperationis.	60.a	{p. 358}
260.	Nullum tam parvum peccatum est, quin magni aestimandum sit.	21.a	{p. 290}
261.	Norma brevis sequendi CHRISTUM.	31.b	{p. 308}

	O		
262.	Odii mutui signa.	105.b	{p. 436}
263.	Odiosorum hominum effigies.	109.b	{p. 443}
264.	Oleum in lampade ferre quid sit.	60.a	{p. 358}
265.	Omnes peccato obnoxii sunt.	20.b	{p. 289}
266.	Omnibus propemodum connaturale factum est post Aadae lapsum peccare.	14.a	{p. 278}
267.	Omnis qui odit fratrem suum homicida est, quomodo intelligitur.	97.a	{p. 421}
268.	Operationes bonae haud aliter unitae sunt fidei, atque sunt baccae arbori, ac fructus.	1.b	{p. 258}
	P		
269.	Pallor honestus et temperata coloris ratio in homine, quid prae se ferat. quid etiam pinguedo.	44.b	{p. 331}
270.	Paraclaesis non inutilis.	2.b	{p. 260}
271.	Paraenesis Ioannis a peccati usu nos deterrens.	21.b	{p. 291}
272.	Parum profuisset nobis, si Deus in sua semper mansisset sublimitate.	6.a	{p. 264}
273.	Pastoris boni ac mali partes.	84.b	{p. 399}
274.	Patrem a filio inseparabilem esse in divinis.	51.a	{p. 342}
275.	Peccant letaliter homines, qui post CHRISTI adventum peccant, quam qui antea.	12.b	{p. 275}
276.	Peccata, quae a deliberato proficiscuntur animo capitaliora sunt, quam quae secus.	34.a	{p. 313}
277.	Peccati vox quid signet in Ioanne.	88.b	{p. 406}
278.	Peccati usu a Deo separamur.	79.a	{p. 390}
279.	Peccatum aequae menti est, atque oculis corporeis cataclysis.	84.a	{p. 398}
280.	Peccatum res est tenebrosa.	84.b	{p. 399}
281.	Periculosa nostri temporis conditio, in qua quilibet pene particularem sibi effingit religionem, unde ortae sunt haereses, atque scribentium multitudo.	26.b	{p. 300}
282.	Pellagii opinio de Dei gratia, atque hominis potestate.	79.b	{p. 391}
283.	Periculosum est vel Paulum a Deo deseri.	82.a	{p. 395}
284.	Periculum id ingens est, cum quis se absque peccato esse existimat.	16.a	{p. 281}
285.	Per labyrinthum vagatur, qui a CHRISTI vita discedit.	12.b	{p. 276}
286.	Philosophiam christianorum in charitate fundatam esse.	1.a	{p. 257}
287.	Pietatis cultus bonis ornatur operationibus.	34.a	{p. 313}
288.	Plurimi refert quo quis peccet animo.	88.b	{p. 406}
289.	Praeceptum charitatis vetus est.	32.a	{p. 309}
290.	Praelatorum gloriatio pro subditis, qualis esse debeat.	93.b	{p. 415}
291.	Proprium hominis est labi, Dei autem erigere.	14.b	{p. 279}

	Q		
292.	Qua ratione possumus aliquid ex nobis in re salutis.	78, 82.a	{p. 388}
293.	Qua ratione filius sit genitus a Patre, latet etiam angelos.	54.b	{p. 348}
294.	Qua ratione Deus fiat animae statio, atque anima Dei.	111.a	{p. 445}
295.	Quae ad rectores animarum spectant.	23.a	{p. 294}
296.	Quae a christianis requirentur in die iudicii.	63.b	{p. 364}
297.	Quae sint illa, quibus Dei filios a filiis diaboli discernimus.	89.a	{p. 407}
298.	Quae in conciliis potissimum tractari oporteat.	94.a	{p. 415}
299.	Quae maxime a curatore animarum requiruntur.	99.b	{p. 425}
300.	Qui fratrem suum odit, in tenebris versatur, et est absque Deo.	35.a	{p. 314}
301.	Qui monachum profitetur, nihil appetere debet, quod mundum sapiat.	43.a	{p. 328}
302.	Qui sint illi, qui negant CHRISTUM.	52.b	{p. 345}
303.	Qui sint illi, qui suis comparetur, et Antichristo.	51.a	{p. 343}
304.	Qui se ultro, libenterque curis onerant mundanis, ad divina percipienda fiunt inepti.	67.a	{p. 369}
305.	Qui mundum diligit, ex Deo non est.	67.a	{p. 369}
306.	Qui leges condunt, hi nihil aliud, quam Dei honorem spectare debent.	69.a	{p. 373}
307.	Qui peccat, diabolum imitatur.	85.a	{p. 401}
308.	Qui non diligit, manet in morte.	96.b	{p. 420}
309.	Quo modo restituta fuit homini similitudo Dei.	86.b	{p. 403}
310.	Quo tempore fluminis impetus laetificat civitatem Dei.	2.b	{p. 259}
311.	Quo modo videbitur Deus a nobis pro uti est.	76.b	{p. 386}
312.	Quo ducuntur itinere hi, qui se bonos existimantes mali sunt.	13.a	{p. 276}
313.	Quam ob causam Cain fratrem occidit.	94.b	{p. 416}
314.	Quid sit cuncta a Deo fieri in pondere, et mensura.	1.b	{p. 258}
315.	Quid incauta quorundam praedestinationis assertio pariat.	1.b	{p. 259}
316.	Quid sit in luce esse.	13.b	{p. 278}
317.	Quid sit tollere grabatum.	19.a	{p. 286}
318.	Quid sit simpliciter ambulare.	20.a	{p. 288}
319.	Quid sit Deum mendacem facere, cum nos absque peccato esse dicimus.	20.b	
320.	Quid sit induere CHRISTUM.	23.a	{p. 289}
321.	Quid sit cum fiducia ad thronum accedere.	23.b	{p. 295}
322.	Quid prae se ferat sacramentorum collatio.	15.b	{p. 280}
323.	Quid sit Christiformes fieri.	27.b	{p. 302}
324.	Quid mundi nomine intelligat Ioannes.	43.a, 44.a	{p. 329} {p. 330}

325.	Quid sit modo regnum CHRISTI, sacerdotium, et libatio.	53.b	{p. 347}
326.	Quid in baptismo polliceamur.	52.a	{p. 344}
327.	Quid de hospitio frequentando senserint ethnici.	64.a	{p. 365}
328.	Quid Philo de antiquis scripserit christianis.	67.a	{p. 370}
329.	Quid sit mundum in sinu ferre.	73.a	{p. 380}
330.	Quid mundus suis polliceatur, quid Deus suis.	96.a	{p. 419}
331.	Quid sit in Christi nomine petere.	107.a	{p. 439}
332.	Quid sit bestiam montem tangere et lapidari.	108.a	{p. 440}
333.	Qualis sit sancta hominum societas, qualis execrabilis.	10.a	{p. 270}
334.	Qualis sit Antichristus, nostra hac aetate.	52.b	{p. 345}
335.	Qualis est morientium status, talis et erit iudicii.	63.a	{p. 363}
336.	Qualis sit mundus, qui ignorat Deum.	72.a	{p. 378}
337.	Qualis fuit in CHRISTO erga homines vis amoris.	134.b	{p. 485}
338.	Qualis sit illorum sententia, qui asserunt posse hominem ad tam sublimen evehi gradum in Deo, quo nulla detineretur operandi lege.	150.b	{p. 514}
339.	Qualem in terris vitam vixerit CHRISTUS.	76.b	{p. 386}
340.	Quando Deus carnem assumpsit, non mutata fuit illius natura, sed nostra.	70.a	{p. 375}
341.	Quando Spiritus sanctus nostris delectatur scriptis.	40.a	{p. 323}
342.	Quandiu vivimus in hoc mundo, tanquam in freto iactamur undoso.	48.a	{p. 337}
343.	Quantum promoveat in nobis conatus proficiendi.	14.b	{p. 279}
344.	Quaecunque agunt homines in exercitio religionis, merum cyminum est et anetum absque charitate.	28.b	{p. 303}
345.	Quilibet sibi persuadere debet se Dei esse filium, ne semper haereat.	76.a	{p. 385}
346.	Quomodo efficitur Dei similes per beneficentiam etiam erga hostes.	14.a	{p. 278}
347.	Quomodo CHRISTI mors fiat nobis in ruinam et scandalum.	25.a	{p. 297}
348.	Quomodo finis mandatorum Dei sit charitas.	29.a	{p. 304}
349.	Quomodo alendi sunt adolescentes.	38.b	{p. 320}
350.	Quomodo Deus ignis sit consumens.	62.b	{p. 362}
351.	Quomodo intelligatur filium, splendorem esse gloriae, ac figuram substantiae patris in Paulo.	54.a	{p. 348}
	R		
352.	Religionem christianam non in graecismo sitam esse, sed in Dei lumine.	5.a	Not in 1555
353.	Res sacrae quomodo tractanda sunt, at edocendae	40.a	{p. 323}
354.	Res sacras dilucidare possunt qui Deum habent, etiam sine literis, aut linguarum cognitione.	5.a	Not in 1555
	S		

355.	Sacramenta, unde gratiae emergunt, a CHRISTI sanguine purificata.	53.b	{p. 347}
356.	Salus ad omnes pertinet, et qui non servantur, in causa ipsi sunt.	24.b	{p. 296}
357.	Sanctitas animarum unde deprehendi possit.	25.b	{p. 298}
358.	Sancti viri hunc mundum eo mirantur modo, quo mimos solent scaenicos.	76.a	{p. 385}
359.	Scopus illorum qui praesunt ecclesiae, qualis.	9.a	{p. 269}
360.	Scopus Patrum ad concilium vocandorum, qualis esse debeat.	131.b	{p. 480}
361.	Scitis, quid fecerim vobis? quomodo intelligendum contra superbos.	99.a	{p. 424}
362.	Se ipsi nunc alunt solum nostri pastores; ac, caeteris omissis, suos.	99.b	{p. 425}
363.	Semen Dei in nobis quale.	88.a	{p. 405}
364.	Semper necessaria fuit amoris lex.	90.a	{p. 409}
365.	Signum evidens an Dei verbum sit in nobis.	19.b	{p. 287}
366.	Signum efficax agnoscendi, an Deus habitet in nobis.	134.a	{p. 485}
367.	Si quid boni agimus, id agit Deus in nobis, nosque in Deo; si mali quidpiam, nos soli.	78.a	{p. 389}
368.	Spes unicuique esse debet adipiscendi, quae de futuris credit bonis.	77.a	{p. 387}
369.	Spiritus sancti appellationes variae. itidem et spiritus nequam.	113.b	{p. 449}
370.	Spirituales homines nihil non diiudicant.	50.a	{p. 341}
371.	Stultissima ea est sapientia, quae propria nititur existimatione.	26.a	{p. 298}
372.	Stultam esse nonnullorum audaciam in disquirendis supervacuis, omissis interim quae sciri debent.	2.a	{p. 259}
373.	Suas in nobis Deus coronat largitiones.	78.b	{p. 389}
374.	Symbolum cognoscendi CHRISTI discipulos.	96.b	{p. 420}
	T		
375.	Tantum non desit fiducia: in portu sumus.	87.b	{p. 405}
376.	Tantum possumus quantum vult Deus.	78.b	{p. 389}
377.	Tenebrae in spiritualibus quae sint.	11.b	{p. 273}
378.	Torpor in spiritualibus Deo odiosus.	139.a	{p. 491}
379.	Tota summa rei christianae in dilectione posita est.	64.a	{p. 365}
380.	Turpissimum illud est genus hominum, qui quempiam haereseos accusant, cum ab ecclesia nondum ille iudicatus sit.	27.a	{p. 300}
381.	Tyranni tantum in nos possunt, quantum nos volumus.	85.a	{p. 400}
	V		
382.	Vanum illius esse consilium qui credit, nec vitam interim corrigit.	15.a	{p. 279}

383.	Ubi non est charitas, ibi non CHRISTI est spiritus, vita scilicet animae.	96.b	{p. 420}
384.	Vae illis esse, qui in via Cain ambulant.	95.a	{p. 417}
385.	Vera dilectionis forma quae sit.	110.b	{p. 444}
386.	Verbi Dei est animas pascere, ac Deo unire.	19.b	{p. 287}
387.	Verbum Dei fons est sapientiae in excelsis.	19.b	{p. 287}
388.	Verbum Dei telum est, quo superantur daemones.	41.b	{p. 326}
389.	Vera salutis ratio in ferenda CHRISTI cruce, non in definienda illius maiestate versatur.	2.a	{p. 259}
390.	Verum pastoris animarum gaudium quale sit,	11.a	{p. 273}
391.	Vera dilectionis mutuae ratio.	33.b	{p. 312}
392.	Vi amoris sit anima Deiformis.	7.b	{p. 267}
393.	Vi fere invita animi peccant sancti.	88.a	{p. 406}
394.	Vincimus CHRISTO uniti, vincimur disiuncti.	45.b	{p. 333}
395.	Vinea domini qualis.	32.b	{p. 310}
396.	Virtute cruoris CHRISTI quotidiana etiam nostra occuluntur scelera.	14.b	{p. 279}
397.	Vita omnium Deus.	7.a	{p. 266}
398.	Vita haec praesens taedio sanctis est, atque oneri, non voluptati.	11.b	{p. 273}
399.	Vita beata qualis.	56.b	{p. 351}
400.	Vita concionibus respondere debet.	120.b	{p. 475}
401.	Vitae illius, qua CHRISTI spiritu animamur, ratio et definitio.	96.a	{p. 419}
402.	Vix pro iusto quis audet mori, quomodo intelligit Paulus.	98.b	{p. 423}
403.	Unde primus oriatur in nobis amoris gradus erga Deum.	7.a	{p. 266}
404.	Unde illuvies errorum dimanavit.	62.a	{p. 361}
405.	Unio fidelium necessaria.	9.a	{p. 270}
406.	Unio illa vera est, quae fit in CHRISTO.	10.a	{p. 271}
407.	Unum atque idem corpus est, CHRISTUS et ecclesia: quam qui non audit, nec CHRISTUM audire potest.	16.b	{p. 283}
408.	Voluntas Dei est animarum sanctificatio.	48.a	{p. 337}
409.	Voluntate hominis invita non fit unio cum Deo.	71.b	{p. 377}
410.	Vult Deus sua dona, nostra esse merita.	79.b	{p. 391}
411.	Vult etiam nostrum nescio quid Deus in re salutis interponi.	108.a	{p. 440}
	FINIS.		

COMMENTARII IN EPISTO=
lam Diui Ioannis primam, ad monachos so=
litudinis Casinensis, Ioanne Baptista
Folengio Mantuano Diui Bene=
cti monacho, autore.

PROLOGVS.

INTERPRETATURVS
uobis christianam philosophiam, quæ
dilectione, ac tum in Deum tum in
homines, qua potissimum Deo simi=
les efficimur, charitate nititur; à
uiro illo, atque eius scriptis, quem dominus IESVS
nobiscum uiuens tam charum habuit, ut matrem illi
suam moriens commendauerit, exordium sumam.
Rem arduam tento, atque eo difficiliorem, quo illi=
us uirtus à plerisque mortalium ignoratur: imo, quòd
narrationem impedit, & nota, & in oculis omnium
posita dissimulatur, ac tanquam res ludicra irride=
tur. Iam amor mutuus, nodus nimirum totius per=
fectionis christianæ, refrixit, atque odiosus factus est.
Omnes contra CHRISTI doctrinam quærunt, quæ
sua sunt: quod non agit charitas; quæ, ut inquit Pau=
lus, benigna est, nempe liberalis, & in alienis com=
modis tota posita. Quare illius religio, quæ amore
constat, queri merito posset, obscurum iam sibi locum
in terris etiam apud illos esse, qui uel carnis, uel re=
ligionis affinitate coniuncti, nihil tam horrent, quàm
amoris nomen. Et tamen sua passim in lege CHRI=
STVS necessarium eum esse ad assequendam bea

A

PROLOGVS .

titudinem ita frequenter inculcat, ut penè nihil aliud
 quàm uerbo, quàm uita docere uoluisse appareat . Vnde
 nō absque mysterio se uitem, nos palmites, se pastorem,
 nos oues, se patrem, se conuiuatorem nuncupat, nos
 filios & conuiuas . Quid, oro, hisce appellationibus
 affinius? quid coniunctius? uerum suauitate istiusmodi
 mutua, proprii amoris felle contaminata, sublimis il
 le rerum diuinarum gustus, quo anima in hoc æger=
 rimo uitæ statu alitur, ac in sponsi sinu deliciatur,
 deperit; fiuntq; amara omnia inter homines, aspera,
 difficilia, atque odiorum plenissima. Hinc porro rixæ
 istæ infinitæ bellorum, in coniugijs perfidia, in con=
 traetibus, in mercimonijs, in ipsaq; religionis, ne di=
 cam religionum persuasione discordia, ac lites, tan=
 quam lerneæ hydræ capita emerfere. Puto & hanc ob
 causam occultum illud uirus, quo uniuersus iam in=
 fectus est orbis, edisserendi, peruestigandiq; illa, quæ
 temeritatem omnino nostram latere uoluit altissimus,
 dimanasse. Nam omissa cura intelligendi, quæ Deus
 iussit, quæq; sua in religione seruari præcepit, in dis=
 quirenda diuinæ providentiæ ac uoluntatis abisso cun=
 cti ferè occupamur . Quid? nonne ex parum cauta,
 ne dicam arroganti, quorundam persuasione, & li=
 bertate, acerrimi iam facti sunt hostes inter se se gra=
 tia & arbitrium? Quantam, Deus bone, segni=
 tiem apud nonnullos, atque ad actiones illas, qui=
 bus fulcitur charitas, fidesq; tanquam arbor bac=
 cis & fructibus honestatur, ignauiam peperit præ=
 destinationis opinio nimium pertinax, ac suis nu=
 da membris præscientia . Cum omnia quidem à Deo

circa mortalium curationem facta sint, fiantq; in dies
 in pondere & mensura, id est, sapientissime, irre=
 prehensibiliq; ratione & iudicio, nihilo tamen minus
 usque eò nostra iam processit audacia, ut incredibili
 animarum iactura & damno ipsum ferè Deum in
 rerum administrandarum providentia cecutire, atque
 in distribuendis sui sanctissimi Spiritus donis hallucina
 ri uelimus. Qui cunctis calculis fauent arbitrio, uix
 gratiam admittunt. Qui gratia, ullo absque medio,
 aut donorum consideratione, etiam ipsum arbitrij no
 mē auersantur, prædestinationemq; ne dicam tantum
 opponunt, contenduntq; arbitrium humanum cum
 prædestinatione minime coire posse. In his igitur diffi=
 cillimis, atque hominum captum obruentibus distenti
 plerique, quæ sciri oportuit, omittunt. Proinde nescio
 qua sermonum nouitate, atque opinionum insolentia
 contenti, ne digitum quidem ad ueras pietatis actio=
 nes promouent. Alget CHRISTVS in paupe
 ribus, atque in squalore carceris pro his, qui alieno
 premuntur ære, & usuris, emoritur: fame, sitiq;
 enecatur horum loco, qui quadruplatorum obnoxij
 sunt delationibus, & cathenis; quique liberorum gre=
 gibus onusti, uix cibario uescuntur pane. Ad hæc in
 finitis cum irretiti sint homines uitiorum errorumq;
 nexibus, nos tamen tetra hæc spectacula crudelissimo
 prætereuntes animo stomachamur, si quis ueram sa=
 lutis rationem sitam esse memoret in abdicatione pro=
 prii amoris, ac studio conciliandi nobis CHRISTI,
 in ferendaq; eius cruce, non in discutienda definien=
 daq; illius maiestate, ipsi soli nota, atque illi, cui uo=

PROLOGVS.

luerit Pater reuelare . Est enim Patrum diffinitio ue-
ram contemplandi uiam non in scientia solum , aut
gustu illo suauis , qui cum pure orantibus communica-
tur , positam esse , sed in cognitione potissimum no-
stri , atque humili nostræ tenuitatis sensu ; unde amor
oritur ad proximum , ac nostri odium . Vere tunc qui-
dem fluminis impetus letificat ciuitatem Dei , cor scilicet
pium , & humile , non curiosum , sibiq; placens ,
procax , suspiciosum , & in his rimandis , quæ altissi-
ma obteeta sunt caligine in Deo , impudens , & in-
cautum . Quam ob rem si unquam nostris in studijs ,
atque actionibus fuit opus humilitate , nunc nostra
opus est tempestate , in qua non docti solum , uerum
etiam ij , qui lanificio , aut in tonstrinis , sutrinisq; ui-
Etum sibi comparant , de mysterijs ipsis arcanis , atque
omnino occultis disputant , ac alijs rem tantam uelut
hactenus ignoratam aperire cõtendunt . Erro . obnubi-
lant potius , atque cū iniuria sancti Spūs uitiant quic-
quid candoris inest sponsæ . At uos , qui sublimia Ca-
sini iuga colitis , seruatissq; Patrum nostrorum morem ,
qui per nemora montis ac cellulas sparsi , simplicissi-
mamq; , atque adeo sanctissimam agentes uitam , ab
omni procul aberant quemadmodum fastu , ita pra-
ua mentis persuasione , & curiositate , genus aliud
doctrinæ exercere par est . Ut enim uos olim à Patrū
institutis minime degenerasse uidi , sic , ð , non tan-
tum uos , sed etiam quotquot christianæ fauent reli-
gioni , quiq; humeros collapsæ penè fidei structuræ sup-
ponere desiderant , ad doctrinam illam capeendam ,
quæ tum humilitate , tum mundi , atque adeo nostri

pro Deo despicientia ac neglectu, tanquam aeneis columnis fulcitur, accensos uideam. Tutissima haec est uia spiritus, atque ad nanciscendos sponsi amplexus compendiariz. Sinamus, quaeso, Deum sua sapientissima prouidentia, quae condidit, moderari. Sinamus praedestinationem nobis nostrisque ingenijs inaccessam suos in Deo sortiri effectus. Sustinete, uos oro, dominum, atque illius dona, inter quae humanum est arbitrium, diuinum illud quidem, atque in anima aequae fulgens, ut diuus inquit Bernardus, ac gemma solet in auro, uenerabundi colite, Deique gratiam & misericordiam super omnia opera eius exaltate. Nihil enim tam mouet diuinum iudicem, quam cor contritum & humiliatum. Eruditionem certe, quae multa est in uobis, non reprehendo, sed illam absque humilitate nullam esse dico. Humilitas uero nihil altum de se sentit, tantum abest ut ad pompam, aut propriam gloriam, quae in spiritu hausit, blatteret. Dei praecipua in primis sint uobis cordi, sint animo, sint ipsis quoque medullis animae affixa. De cetero sinamus Patrem nostram operari iustificationem, quae a gratia ne, an ab arbitrio, an a fide, & operationibus illis, quae a charitate proueniunt, originem habeat, quid nostra interest belligerare, ac propterea cum charitatis scissura digladiari? Tantum illud fatendum, tam gratuitum donum a Patris benignitate, tanquam ab Oceano gratiarum per CHRISTVM, de cuius plenitudine nos omnes accipimus, oriri, perfici, et demum in animam nonnunquam aridam, solitariam, nihil ue minus quarentem, quam ut iusta sit, deriuat

PROLOGVS.

ri. Non quidem superuacanea illa est Prophetæ admo-
 nitio : iacta , inquit , cogitatum tuum in domino, et
 ipse te enutriet . Alio item loco : Ipse , ait , faciet .
 Nam ipse quidem est , qui omnia operatur in nobis :
 siquidem in ipso sumus , uiuimus , & mouemur . Il-
 li igitur cura est de nobis , ut ait Petrus , modo ueli-
 mus , modo nostri omni abiecta superuacua sollicitudi-
 ne ad illum , non ad uanissimam de nobis persuasio-
 nem confugiamus ; in illumq; neruis omnibus animæ,
 non in nos ipsos , aut in propriū sensum, intellectuq;
 ad diuina cæcutientem, feramur . Vultis'ne ad uitam
 ingredi:huc puto uestros labores omnes dirigi . Vultis,
 inquam,quod sit ad cœlum,iter non ignorare? serua-
 te mandata , ut uos hortatur CHRISTVS . Cæ-
 terum Spiritus dona à cœlesti Patre summa cum uene-
 ratione ac fide præstolemini . Dat enim quibus uult ,
 & qui in ipso , ac per ipsum accipere merentur , uel
 gratiam , uel salutem . Scilicet Dei uoluntati nostra
 de arbitrio ratiocinatio , aut fidei , aut iustitiæ defini-
 tio præfixit terminos . Deus , inquit sapiens,timendus
 est,atque eius præcepta seruanda,hoc est omnis homo .
 Sed de his satis , Dolor enim meus grauiissimus ob ea ,
 quæ nostra ætate circunferuntur , spargunturq; per
 uulgus , me sic sermoni de amore , quem dudum ue-
 strum in profectum parturio, præfari uoluit . Non qui-
 dem me præterit, quantum tum uobis, tum sacro ue-
 stro monti debeam . Dicam igitur quæ in felicissimo
 uestra Albaneta recessu didici . Alij scio , in erigendis
 ædificijs,temploq; , ubi cineres atque ossa diui Benedi-
 cti asseruantur,instaurando , perornandoq; occupan-

tur. Alij item, ne quid uestræ desit quieti ac otio, dilatan-
 tant fundos illud uerentes, ne anxia introducta quæ-
 rendi uictum solitudine disciplinæ rigor perlangue-
 scat. Non desunt etiam, qui ære soluto alieno uestras
 facultates ab omnibus ferè direptas, uestras faciant.
 Sunt & qui uos ad seruandos antiquos loci ritus, &
 ceremonias, moneant, cogant quoque, atque ad uigilias,
 ad ieiunia, ad silentium proborum nimirum delicias,
 hortentur. Ego, quod & illi faciunt, dilectionem, &
 charitatem mutua uobis suadere cupio. Imo scri-
 ba ipse spiritus in epistola, cuius expositionem medita-
 mur, & suadet, & (nisi cæcutio) persuadebit. Non
 quòd aliquid dicturum me sperem, quin sit à patribus
 & luculentius & elegantius expressum, sed hinc op-
 portunam me nactum occasionem lator: unde cala-
 mo, qui ore nequeo, meas possim uobiscum de amore
 illo, quem uos inter uos sanctissime colitis communica-
 re cogitationes. Ore certe debueram, sed ratio nescio
 quæ, ac necessitas meorum in psalmos commentario-
 rum me à tam charo secreuit secessu. Desuit certe mi-
 hi hac in re, ut in cæteris, tum mundus; at non desuit
 Deus, non deeritq; in posterum, spero. Cuius sanè ego
 fretus benignitate sui dilecti sermonem patrum sensu,
 & autoritate interpretari incipio. lectorem tamen ad-
 monens ne mea, si in commentarijs nihil aliud quàm
 nudum sensum autoris ac succinctum expetit, legat.
 nam multa quæ tempori seruire posse iudicauì, meis
 in commentarijs interspergere consueui, quàm uero
 feliciter ego postea uidero; prodesse certe non obesse mi-
 hi semper fuit animus. Atque illud interim, quod aliàs

PROLOGVS.

me dixisse memini, de me repetere non grauabor, tantilla me scilicet, imbutum Græcorum eruditione ad id scribendi genus, quod absolutissimum in literis omnibus requirit scriptorem, animum induxisse. Sic aiunt nonnulli, qui neglectis, seu potius non intellectis latinis autoribus græcos solum in sinu portant. Qui rem tantam, inquit, uti est diuinarum rerum interpretatio, ausus est is aggredi, cui uix prima græcorum sunt nota rudimenta? Oleum absque dubio perdit, et impensam. Hæc sanè ut sæpe audio de me à nonnullis, ut dixi, iactari, sic doleo diuitias spiritus in tam aræto ab illis concludi armariolo, ut penè affirmare ausint amplissimam rerum coelestium exuberantiam in nullo, quod græcum non sit, reponi posse scrinio, quod mens in homine est, capax nimirum CHRISTI, qui fons est sapientiæ, atque bonorum omnium origo. Verum illud quoque addant, multos propterea ex sanctioribus olim autoribus, à literis tum græcis, tum hebræis, abstinuisse, non quod omnino distlicerent, factasq; aut ingenium defuerit, sed erudita quadam, ut sic dicam, ignoratione, atque animosa de Deo fiducia delectati, an Dei spiritus, quæ arcana sunt, absque linguarum istiusmodi peritia, quod isti negant, per ora posset eloqui incirconcisa, & indocta, experiri uoluere. Tam sanctas quippe mentes non latuit, aliam omnino rem esse Platonis eloquentiam, atque, ut ipsi appellant, diuinitatem, admirari, in illiusq; lectione insensescere, aliam Paulum apostolum in obseruantibus græcanicis hallucinantem, utroq; balbutientem audire, gustare, pluriq; facere, quàm alios Xe

me
Lac
probi
S T I
cum gr
yiar e
hec na
in gra
haust
aniam
sine l
stium
terat
eare
re p
quib
cruc
rem
culcor
inqu
Or r
nis de
cus. S
dio
ne, m
adeo
pau
bere
C H
lect
de a

nophontem, aut acutissimum in paradoxis Zenonem.
 Latinus quidem sum, latinis faueo, latinos, modo
 prohi sint autores, & in ijs eruditi, quæ CHRIS-
 STI spiritū magis quàm Theocriti fabulas, ac, quod
 cum græculorum nostrorum uenia dixerim, βαττολο-
 γία expriment, deamo, & libentissime lego. Ad
 hæc nostræ prorsus religionis exordia, & perfectio, nō
 in græcismo certe, sed in Dei sita sunt lumine. quo
 hausto nihil est tam obstrusum, & reconditum, quin
 animæ sic illustratæ peruium fiat, ac lucidum, etiam
 sine literis. Magna profecto ea esset afflatuum coele-
 stium imbecillitas, si istiusmodi ineruditæ, ac tenui li-
 terarum cognitioni, & doctrinæ cogeretur ancillari
 tanta maiestas, ut sacra est lex, ac Dei notio. Qua-
 re per illos nobis liceat absque Homero, aut Euripide,
 quibus libenter caremus, CHRISTVM Iesum
 crucifixum nostris in scriptis profiteri, atque illius amo-
 rem, qui totus candidus est, & rubicundus, per in-
 cultos simplicium animos disseminare. Non reputatur,
 inquit, doctus, qui græcas ignorat literas. Audio,
 & rideo. Verum hi uideant, an huiusce existimatio-
 nis desiderium à uanitate animi proficiscatur, uel se-
 cus. Siccine impudenter nostro abutimur ocio, ac stu-
 dio? Libenter itaque in hac mea gloriabor ignoratio-
 ne, ut inhabitet in me uirtus CHRISTI, qui res
 adeo uniuersalis est, ut omnia sit in omnibus. Hæc
 pauca, non quidem in literarum uituperationem scri-
 bere libuit, sed in defensionem liberalitatis IESV
 CHRISTI. His igitur haud ab re delibatis ad di-
 lectum CHRISTI discipulum redeo, qui sic suam
 de amore orditur ad fideles concionem.

\1546 page 1.a\ {1555 p. 257}

IN DIVI IOANNIS EPISTOLAM PRIMAM IO. BAPTISTAE Folengii ad monachos
solitudinis Casinensis Commentarii.

Prologus

INTERPRETATURUS vobis christianam philosophiam, quae dilectione, ac tum in Deum tum in homines, qua potissimum Deo similes efficimur, charitate nititur; a viro illo, atque eius scriptis, quem dominus IESUS nobiscum vivens tam charum habuit, ut matrem illi suam moriens commendaverit, exordium sumam. Rem arduam tento, atque eo difficiliorem, quod illius virtus a plerisque mortalium ignoratur: imo, quod narrationem impedit, et nota, et in oculis omnium posita dissimulatur, ac tanquam res ludicra irridetur. Iam amor mutuus, nodus nimirum totius perfectionis christianae, refrinxit, atque odiosus factus est. Omnes contra Christi doctrinam quaerunt quae sua sunt: quod non agit charitas; quae (ut inquit Paulus) benigna est, nempe liberalis, et in alienis commodis tota posita. Quare illius religio, quae amore constat, queri merito posset, obscurum iam sibi locum in terris etiam apud illos esse, qui vel carnis, vel religionis affinitate coniuncti, nihil tam horrent, quam amoris nomen. Et tamen sua passim in lege Christus necessarium eum esse

{1555 p. 258}

ad assequendam beatitudinem \1.b\ ita frequenter inculcat, ut pene nihil aliud qua verbo, qua vita docere voluisse appareat. Unde non absque mysterio se vitem, nos palmites, se pastorem, nos oves, se patrem, se convivatorem nuncupat, nos filios et convivas. Quid, oro, hisce appellationibus affinius? quid coniunctius? verum suavitate istiusmodi mutua, proprii amoris felle contaminata, sublimis ille rerum divinarum gustus, quo anima in hoc aegerrimo vitae statu alitur, ac in sponsi sinu deliciatur, deperit: fiuntque amara omnia inter homines, aspera, difficilia, atque odiorum plenissima. Hinc porro rixae istae infinitae bellorum, in coniugiis perfidia, in contractibus, in mercimoniis, in ipsaque religionis, ne dicam religionum persuasione discordia, ac lites tanquam lerneae hydrae capita emersere. Puto et hanc ob causam occultum illud virus, quo universus iam infectus est orbis, edisserendi, pervestigandique illa, quae temeritatem omnino nostram latere voluit altissimus, dimanasse. Nam omissa cura intelligendi, quae Deus iussit, quaeque sua in religione servari praecepit, in disquirenda divinae providentiae ac voluntatis abyso cuncti fere occupamur. Quid? nonne ex parum cauta, ne dicam arroganti, quorundam persuasionem, et libertate, acerrimi iam facti sunt hostes inter se gratia et arbitrium? Quantam Deus bone, segnitiam apud nonnullos, atque ad actiones illas, quibus fulcitur charitas, fidesque tanquam arbor baccis et fructibus honestatur, ignaviam peperit praedestinationis opinio nimium pertinax, ac suis nuda membris praescientia. Cum omnia quidem a Deo \2.a\ circa mortalium curationem facta sint, fiantque in dies in pondere et mensura, id est, sapientissime, irreprehensibilique ratione et iudicio: nihilo tamen minus usque eo nostra iam processit audacia, ut incredibili animarum iactura et damno ipsum

{1555 p. 259}

fere Deum in rerum administrandarum providentia caecutire, atque in distribuendis sui sanctissimi Spiritus donis hallucinari velimus. Qui cunctis calculis favent arbitrio, vix gratiam admittunt. Qui gratiae, ullo absque medio, aut donorum consideratione, etiam ipsum arbitrii nomen aversantur, praedestinationemque (ne dicam fatum) opponunt, contenduntque arbitrium humanum cum praedestinatione minime coire posse. In his igitur difficillimis, atque hominum captum obruentibus distenti plerique, quae sciri oportuit, omittunt. Proinde nescio qua sermonum novitate, atque opinionum insolentia contenti, ne digitum quidem ad veras pietatis actiones promovent. Alget Christus in pauperibus, atque in squalore carceris pro his, qui alieno premuntur aere, et usuris, emoritur: fame, sitique enecatur horum loco, qui quadruplatorum obnoxii sunt delationibus, et catenis: quique liberorum gregibus onusti, vix cibario vescuntur pane. Ad haec infinitis cum irretiti sint homines vitiorum errorumque nexibus, nos tamen tetra haec spectacula crudelissimo praetereuntes animo stomachamur, si quis veram salutis rationem sitam esse memoret in abdicatione proprii amoris, ac studio conciliandi nobis Christi, in ferendaque eius cruce, non in discutienda definiendaque illius maiestate, ipsi soli nota, atque illi, cui \2.b\ voluerit Pater revelare. Est enim Patrum diffinitio veram contemplandi viam non in scientia solum, aut gustu illo suavi, qui cum pure orantibus communicatur, positam esse, sed in cognitione potissimum nostri, atque humili nostrae tenuitatis sensu, unde amor oritur ad proximum, ac nostri odium. Vere tunc quidem fluminis impetus laetificat civitatem Dei, cor scilicet pium, et humile: non curiosum, sibique placens, procax, suspiciosum, et in his rimandis, quae altissima obiecta sunt caligine in Deo, impudens, et incautum. Quam ob rem si unquam nostris in studiis, atque actio-

{1555 p. 260}

-nibus fuit opus humilitate, nunc nostra opus est tempestate, in qua non docti solum, verum etiam ii, qui lanificio, aut in tonstrinis, sutrinisque victum sibi comparant, de mysteriis ipsis arcanis, atque omnino occultis disputant, ac aliis rem tantam velut hactenus ignoratam aperire contendunt. Erro. obnubilant potius, atque cum iniuria sancti Spiritus vitiant quicquid candoris inest sponsae. At vos, qui sublimia Casini iuga colitis, servatisque Patrum nostrorum morem, qui per nemora montis ac cellulas sparsi, simplicissimamque, atque adeo sanctissimam agentes vitam, ab omni procul aberant quemadmodum fastu, ita prava mentis persuasionem, et curiositate, genus aliud doctrinae exercere par est. Ut enim vos olim a Patrum institutis minime degenerasse vidi, sic, o, non tantum vos, sed etiam quotquot christianae favent religioni, quique humeros collapsae pene fidei structurae supponere desiderant, ad doctrinam illam capescendam, quae tum humilitate, tum mundi, atque adeo nostri \3.a\ pro Deo despicientia ac neglectu, tanquam aeneis columnis fulcitur, accensos videam. Tutissima haec est via spiritus, atque ad nanciscendos sponsi amplexus compendiaria. Sinamus quaeso, Deum sua sapientissima providentia, quae condidit, moderari. Sinamus praedestinationem nobis nostrisque ingeniis inaccessam suos in Deo sortiri effectus. Sustinete, vos oro, dominum, atque illius dona, inter quae humanum est arbitrium, divinum illud quidem, atque in anima aequae fulgens, ut divus inquit Bernardus, ac gemma solet in auro,

venerabundi colite, Deique gratiam et misericordiam super omnia opera eius exaltate. Nihil enim tam movet divinum iudicem, quam cor contritum et humiliatum. Eruditionem certe, quae multa est in vobis, non reprehendo: sed illam absque humilitate nullam esse dico. Humilitas vero nihil altum de se sentit, tantum abest ut ad pompam, aut propriam gloriam, quae in spiritu hausit,

{1555 p. 261}

blatteret. Dei praecepta in primis sint vobis cordi, sint animo, sint ipsis quoque medullis animae affixa. De caetero sinamus Patrem nostram operari iustificationem, quae a gratiane, an ab arbitrio, an a fide, et operationibus illis, quae a charitate proveniunt, originem habeat, quid nostra interest belligerare, ac propterea cum charitatis scissura digladiari? Tantum illud fatendum, tam gratuitum donum a Patris benignitate, tanquam ab Oceano gratiarum per Christum (de cuius plenitudine nos omnes accipimus) oriri, perfici, et demum in animam nonnunquam aridam, solitariam, nihil ve minus quaerentem, quam ut iusta sit, derivari. \3.b\ Non quidem supervacanea illa est Prophetiae admonitio: Iacta, inquit, cogitatum tuum in domino, et ipse te enutriet. Alio item loco: Ipse, ait, faciet. Nam ipse quidem est, qui omnia operatur in nobis siquidem in ipso sumus, vivimus, et movemur. Illi igitur cura est de nobis, ut ait Petrus, modo velimus, modo nostri omni abiecta supervacua sollicitudine ad illum, non ad vanissimam de nobis persuasionem confugiamus; in illumque nervis omnibus animae, non in nos ipsos, aut in proprium sensum, intellectumque ad divina caecutientem, feramur. Vultis ne ad vitam ingredi? huc puto vestros labores omnes dirigi. Vultis, inquam, quod sit ad coelum, iter non ignorare? servate mandata, ut vos hortatur Christus. Caeterum Spiritus dona a coelesti Patre summa cum veneratione ac fide praestolemini. Dat enim quibus vult, et qui in ipso, ac per ipsum accipere merentur, vel gratiam, vel salutem. Scilicet Dei voluntati nostra de arbitrio ratiocinatio, aut fidei, aut iustitiae definitio praefixit terminos. Deus, inquit sapiens, timendus est, atque eius praecepta servanda, hoc est omnis homo. Sed de his satis, Dolor enim meus gravissimus ob ea, quae nostra aetate circumferuntur, spargunturque per vulgus, me sic sermoni de amore, quem dudum vestrum in

{1555 p. 262}

profectum parturio, praefari voluit. Non quidem me praeterit, quantum tum vobis, tum sacro vestro monti debeam. Dicam igitur quae in felicissimo vestrae Albanetae recessu didici. Alii scio, in erigendis aedificiis, temploque, ubi cineres atque ossa divi Benedicti asservantur, instaurando, perorandoque occupantur. \4.a\ Alii item, ne quid vestrae desit quieti ac otio, dilatant fundos illud verentes, ne anxia introducta quaerendi victum sollicitudine disciplinae rigor perlanguescat. Non desunt etiam, qui aere soluto alieno vestras facultates ab omnibus fere direptas, vestras faciant. Sunt et qui vos ad servandos antiquos loci ritus, et cerimonias, moneant, cogant quoque, atque ad vigiliis, ad ieiunia, ad silentium proborum nimirum delicias, hortentur. Ego, quod et illi faciunt, dilectionem, et charitatem mutuum vobis suadere cupio. Imo scriba ipse spiritus in epistola, cuius expositionem meditamur, et suadet, et (nisi caecutio) persuadebit. Non quod aliquid dicturum me sperem, quin sit a patribus et luculentius et elegantius expressum, sed hinc opportunam me nactum occasionem laetor: unde calamo, qui ore

nequeo, meas possim vobiscum de amore illo, quem vos inter vos sanctissime colitis, communicare cogitationes. Ore certe debueram, sed ratio nescio quae, ac necessitas meorum in psalmos commentariorum me a tam charo secrevit secessu.

Defuit certe mihi hac in re, ut in caeteris, tum mundus; at non defuit Deus, non deeritque in posterum, spero. Cuius sane ego fretus benignitate sui dilecti sermonem patrum sensu, et auctoritate interpretari incipio. lectorem tamen admonens ne mea, si in commentariis nihil aliud quam nudum sensum autoris ac succinctum expetit, legat. nam multa quae tempori servire posse iudicavi, meis in commentariis interspergere consuevi, quam vero feliciter ego postea videro; prodesse certe non obesse mihi semper fuit animus.

[Added below are the two pages of the Prologue which follow in the 1546 and 1547 editions, but were omitted in the 1555 edition.]

Atque illud interim, quod alias \4.b\ me dixisse memini, de me repetere non gravabor, tantilla me scilicet, imbutum Graecorum eruditione ad id scribendi genus, quod absolutissimum in literis omnibus requirit scriptorem, animum induxisse. Sic aiunt nonnulli, qui neglectis, seu potius non intellectis latinis autoribus graecos solum in sinu portant. Qui rem tantam, inquit, uti est divinarum rerum interpretatio ausus est is aggredi, cui vix prima graecorum sunt nota rudimenta? Oleum absque dubio perdit, et impensam. Haec sane ut saepe audio de me a nonnullis, ut dixi, iactari, sic doleo divitias Spiritus in tam arcto ab illis concludi armariolo, ut pene affirmare ausint amplissimam rerum coelestium exuberantiam in nullo, quod graecum non sit, reponi posse scrinio, quod mens in homine est, capax nimirum CHRISTI, qui fons est sapientiae, atque bonorum omnium origo.

Verum illud quoque addant, multos propterea ex sanctioribus olim autoribus, a literis tum graecis, tum hebraeis, abstinuisse, non quod omnino displicerent, facultasque, aut ingenium defuerit, sed erudita quadam, ut sic dicam, ignoratione, atque animosa de Deo fiducia delectati, an Dei spiritus, quae arcana sunt, absque linguarum istiusmodi peritia, quod isti negant, per ora posset eloqui incirconcisa, et indocta, experiri voluere. Tam sanctas quippe mentes non latuit, aliam omnino rem esse Platonis eloquentiam, atque, ut ipsi appellant, divinitatem, admirari, in illiusque lectione insenescere, aliam Paulum apostolum in observantiis graecanicis hallucinantem, ultroque balbutientem audire, gustare, pluriusque facere, quam alios Xe-\5.a\

-nophontem, aut acutissimum in paradoxis Zenonem. Latinus quidem sum, latinis faveo, Latinos, modo probi sint autores, et in iis eruditi, quae CHRISTI spiritum magis quam Theocriti fabulas, ac, quod eum graecolorum nostrorum venia dixerim, βαττολογία [battologian] exprimunt, deamo, et libentissime lego. Ad haec nostra prorsus religionis exordia, et perfectio, non in graecismo certe, sed in Dei sita sunt lumine. quo hausto nihil est tam obstrusum, et reconditum, quin animae sic illustratae pervium fiat, ac lucidum, etiam sine literis. Magna profecto ea esset afflatuum coelestium imbecillitas, si istiusmodi ineruditae, ac tenui literarum cognitioni, et doctrinae cogeretur ancillari tanta maiestas, ut sacra est lex, ac Dei notio. Quare per illos nobis liceat absque Homero, aut Euripide, quibus libenter caremus, CHRISTUM Iesum crucifixum nostris in scriptis profiteri, atque illius amorem, qui totus candidus

est, et rubicundus, per incultos simplicium animos disseminare. Non reputatur, inquiunt, doctus, qui graecas ignorat literas. Audio, et rideo. Verum hi videant, an huiusce existimationis desiderium a vanitate animi proficiscatur, vel secus. Siccine impudenter nostro abutimur ocio, ac studio? Libenter itaque in hac mea gloriabor ignoratione, ut inhabitet in me virtus CHRISTI, qui res adeo universalis est, ut omnia sit in omnibus. Haec pauca, non quidem in literarum vituperationem scribere libuit, sed in defensionem liberalitatis IESU CHRISTI. His igitur haud ab re delibatis ad dilectum CHRISTI discipulum redeo, qui sic suam de amore orditur ad fideles concionem.

{1555 p. 263} \5.b\

{1555 p. 257} \1546 page 1.a\	{1555 p. 257} \1546 page 1.a\
IN DIVI IOANNIS EPISTOLAM PRIMAM IO. BAPTISTAE Folengii ad monachos solitudinis Casinensis Commentarii.	Commentaries on the First Epistle of St John by Giovanni Battista Folengo to the monks of the hermitage of [Monte] Cassino.
Prologus	Prologue
<p>INTERPRETATURUS vobis christianam philosophiam,¹ quae dilectione, ac tum in Deum tum in homines, qua potissimum Deo similes efficimur, charitate nititur;² a viro illo, atque eius scriptis, quem dominus IESUS nobiscum vivens tam charum habuit, ut matrem illi suam moriens commendaverit, exordium sumam. Rem arduam tento, atque eo difficiliorem, quod illius virtus a plerisque mortalium ignoratur: imo, quod narrationem impedit, et nota, et in oculis omnium posita dissimulatur, ac tanquam res ludicra irridetur. Iam amor mutuus, nodus nimirum totius perfectionis christianae, refrixit, atque odiosus factus est.³ Omnes contra Christi doctrinam quaerunt quae sua sunt: quod non agit charitas; quae (ut inquit Paulus) benigna est, nempe liberalis, et in alienis commodis tota posita.⁴ Quare illius religio, quae amore constat, queri merito posset, obscurum iam sibi locum in terris</p>	<p>About to interpret Christian philosophy for you, which, with delight both in God and in men, depends on charitas by which we are made similar above all to God; from that man and his writings, whom Lord Jesus, while living with us, held so dear that, when dying, he commended his own mother to him, I take up the exordium. I am attempting an arduous thing, and the more difficult because the virtue of it is ignored by many mortals; nay, rather, because it impedes the narration, both recognized and laid before the eyes of all, it is disguised, and like a plaything, laughed at. At present mutual love, undoubtedly a node of total Christian perfection, has grown cold and has become odious. All people, contrary to the doctrine of Christ, seek what are their own things; because love does not act, which (as Paul says) is kind, generous to be sure, and posited entirely for the benefit of others. For this reason, the religion of that [man/one] which is based on love, could justly be criticized [as] being already a dark place for</p>

¹ Philosophiam christianorum in charitate fundatam esse. (Christian philosophy is founded on love/ charitas.)

² Deo similes efficimur per charitatem. (We are made similar to God through love/ charitas.)

³ Amor mutuus, christianae religionis nodus, refrixit. (Mutual love, the nexus of Christian religion, has grown cold cold.)

⁴ Charitas Dei atque illius notio tota est alienis in commodis. (The love of God and the whole notion of that is in regard to the benefits for others.) Repeated below, 1555 p. 303 \29.a\.

<p>etiam apud illos esse,⁵ qui vel carnis, vel religionis affinitate coniuncti, nihil tam horrent, quam amoris nomen. Et tamen sua passim in lege Christus necessarium eum esse</p>	<p>itself on earth even among those who, conjoined by affinity either of the flesh or of religion, are horrified by nothing so much as the name of love. And yet Christ here and there in his law so frequently inculcates [that] it is necessary</p>
<p>{1555 p. 258}</p>	<p>{1555 p. 258}</p>
<p>ad assequendam beatitudinem \1.b\ ita frequenter inculcat,⁶ ut pene nihil aliud qua verbo, qua vita docere voluisse apparet. Unde non absque mysterio se vitem, nos palmites, se pastorem, nos oves, se patrem, se convivatorem nuncupat, nos filios et convivas.⁷ Quid, oro, hisce appellationibus affinius? quid coniunctius? verum suavitate istiusmodi mutua, proprii amoris felle contaminata, sublimis ille rerum divinarum gustus, quo anima in hoc aegerrimo vitae statu alitur, ac in sponsi sinu deliciatur, deperit: fiuntque amara omnia inter homines, aspera, difficilia, atque odiorum plenissima.⁸ Hinc porro rixae istae infinitae bellorum, in coniugiis perfidia, in contractibus, in mercimoniis, in ipsaque religionis, ne dicam religionum persuasione discordia, ac lites tanquam lerneae hydrae capita emersere. Puto et hanc ob causam occultum illud virus, quo universus iam infectus est orbis, edisserendi, pervestigandique illa, quae temeritatem omnino nostram latere voluit altissimus, dimanasse.</p>	<p>for attaining beatitude that he appears to have wished to teach almost nothing else by [his] word and [his] life. Hence not without mystery, he calls himself the vines, us, the vine-shoots, himself the pastor, us sheep, himself the father, the banquet host, us children and banqueters. What, I pray, has more affinity than these labels? Is more congenial? To be sure, with mutual attraction of this sort, contaminated by the bile of self-love, that sublime foretaste of divine things with which the soul is nourished in this extremely unsound state of life, and is lured into the bosom of a bridegroom, is totally lost, and all things among men become bitter, harsh, difficult, and utterly full of hate. From this then those infinite skirmishes of wars have emerged, in the treacheries of spouses, in contracts, in merchandise, and in the very discords of religion — let me not say in the persuasion of religions — and disputes, like the heads of the Lernean hydra.* And I think for this reason that secret venom, with which the whole world has now been infected, for explicating and exploring those things which the most high preferred to escape the notice of our audacity altogether, has emanated.</p>

⁵ **Charitas** queritur locum sibi in terris obscurum esse. (Love/ **Charitas** complains that its place on earth is obscure.)

⁶ Amor mutuus ad assequendam beatitudinem necessarius. (Mutual love is necessary for achieving beatitude.)

⁷ CHRISTUS vitis est, pastor, convivator: nos palmites, oves, convivae. (Christ is the vine, the pastor, the dinner host; we are the shoots, the sheep, the dinner guests.)

⁸ Mala quae a proprii amoris contaminatione proveniunt. (The evils which come forth from the contamination of self-love.)

<p>Nam omissa cura intelligendi, quae Deus iussit, quaeque sua in religione servari praecepit, in disquirenda divinae providentiae ac voluntatis abysso cuncti fere occupamur. Quid? nonne ex parum cauta, ne dicam arroganti, quorundam persuasione, et libertate, acerrimi iam facti sunt hostes inter se se gratia et arbitrium?⁹ Quantam Deus bone, segnitiam apud nonnullos, atque ad actiones illas, quibus fulcitur charitas, fidesque tanquam arbor baccis et fructibus honestatur,¹⁰ ignaviam peperit praedestinationis opinio nimium pertinax, ac suis nuda membris praescientia.</p>	<p>For, with the concern for understanding laid aside, which God commanded and which he taught to be preserved in his religion, almost all of us are occupied with investigating divine providence and the abyss of desire. What? Isn't it because of the insufficiently cautious persuasion and outspokenness of some, lest I say of an arrogant [person], [that] grace and [free] will have now been made extremely bitter enemies of one another? Good God, how much inertia among some even for those actions by which love is supported and faith, like a tree, is adorned with berries and fruits, a too obstinate belief in predestination and a naked/ bare foreknowledge begets faintheartedness from its members.*</p>
<p>Cum omnia quidem a Deo \2.a\ circa mortalium curationem facta sint, fiantque in dies in pondere et mensura,¹¹ id est, sapientissime, irreprehensibilique ratione et iudicio: nihilo tamen minus usque eo nostra iam processit audacia, ut incredibili animarum iactura et damno ipsum</p>	<p>Since indeed all things \2.a\ have been created by God concerning the conduct of mortals, and from day to day are made in [his] weight and measure, that is, very wisely, and with irreprehensible reason and judgment; still, nonetheless, our audacity has now advanced to the point that with the incredible loss and damage of souls,</p>
<p>{1555 p. 259}</p>	<p>{1555 p. 259}</p>
<p>fere Deum in rerum administrandarum providentia caecutire, atque in distribuendis sui sanctissimi Spiritus donis hallucinari velimus. Qui cunctis calculis favent arbitrio, vix gratiam admittunt. Qui gratiae, ullo absque medio, aut donorum consideratione, etiam ipsum arbitrii nomen aversantur, praedestinationemque (ne dicam fatum)</p>	<p>we almost prefer to blind God himself in the providence/ foresight of administrative matters, and daydream about the gifts of his most holy Spirit to be distributed. Those who favor freewill with all votes/ unanimously, scarcely admit grace. Those who [favor] grace, without any intermediary or consideration of gifts, are opposed even to the very term of will, and they oppose</p>

⁹ Gratiam et arbitrium, ob quorundam dicendi licentiam, hostes pene inter se factos esse. (Grace and free will, on account of the outspokenness of some, have almost been made enemies between themselves.)* [Allusion to Luther.]

¹⁰ Operationes bonae haud aliter unitae sunt fidei, atque sunt baccae arbori, ac fructus. (Good works of faith are joined not at all differently than are berries and fruits of a tree.)

¹¹ Quid sit cuncta a Deo fieri in pondere, et mensura. (What does it mean that all things are made by God in [his] weight and measure.)

opponunt,¹² contenduntque arbitrium humanum cum praedestinatione minime coire posse. In his igitur difficillimis, atque hominum captum obruentibus distenti plerique, quae sciri oportuit, omittunt.¹³ Proinde nescio qua sermonum novitate, atque opinionum insolentia contenti, ne digitum quidem ad veras pietatis actiones promovent. Alget Christus in pauperibus,¹⁴ atque in squalore carceris pro his, qui alieno premuntur aere, et usuris, emoritur: fame, sitique enecatur horum loco, qui quadruplatorum obnoxii sunt delationibus, et catenis: quique liberorum gregibus onusti, vix cibario vescuntur pane. Ad haec infinitis cum irretiti sint homines vitiorum errorumque nexibus, nos tamen tetra haec spectacula crudelissimo praetereuntes animo stomachamur, si quis veram salutis rationem sitam esse memoret in abdicatione proprii amoris, ac studio conciliandi nobis Christi, in ferendaque eius cruce, non in discutienda definiendaque illius maiestate, ipsi soli nota, atque illi, cui \2.b\ voluerit Pater revelare.¹⁵ Est enim Patrum diffinitio veram contemplandi viam non in scientia solum, aut gustu illo suavi, qui cum pure orantibus communicatur, positam esse, sed in cognitione potissimum nostri, atque humili nostrae tenuitatis sensu, unde amor oritur ad proximum, ac nostri odium.¹⁶

predestination (lest I say fate) and they dispute that human will could join together in the least with predestination. Therefore, in these most difficult [matters], and most distended/ occupied with crushings of captive men, they neglect the things they should know.* So, with what novelty of discourse I know not, and they, content with the insolence of [their] opinions, would not even lift a finger for true actions of piety. Christ suffers cold in regard to the poor, and in the squalor of prison and on behalf of these who are pressed by debt and usury, he dies; with hunger and thirst he is killed in place of those who are guilty from the denunciations of informants and in chains, and who, burdened by the flocks of the out-spoken, scarcely feed on plain bread. Although men have been ensnared in these infinite nexuses of vices and errors, still we are fuming with most savage feelings at these disgraceful spectacles going by, if anyone remembers the true reason of salvation has centered on renunciation of self-love, and the pursuit of Christ's reconciliation with us, and on the carrying of his cross, not in discussing and defining his majesty, known to him alone and to that one whom the Father wished to reveal [it]. For it is the pronouncement of the Fathers for observing the true path [that] has been imposed not only in regard to knowledge, or to that gratifying taste, which is shared with those praying purely, but chiefly in regard to our understanding and the humble sense of our tenuousness, from

¹² Quid incauta quorundam praedestinationis assertio pariat. (What the incautious assertion of some on predestination may bring about.)

¹³ Stultam esse nonnullorum audaciam in disquirendis supervacuis, omissis interim quae sciri debent. (The audacity of some, in investigating superfluous matters, is foolish; meanwhile they have omitted what they ought to know.)

¹⁴ Alget CHRISTUS in pauperibus. (Christ suffers cold in regard to the poor.)

¹⁵ Vera salutis ratio in ferenda CHRISTI cruce, non in definienda illius maiestate versatur. (The true cause of salvation resides in bearing Christ's cross, not in defining/proclaiming his majesty.)

¹⁶ Ab intima nostri cognitione amor oritur erga proximum, ac nostri odium. (Love arises toward a neighbor from our intimate knowledge, and hatred of ourselves.)*

	which love arises for our neighbor, and hatred of ourselves.
Vere tunc quidem fluminis impetus laetificat civitatem Dei, ¹⁷ cor scilicet pium, et humile: non curiosum, sibique placens, procax, suspiciosum, et in his rimandis, quae altissima obiecta sunt caligine in Deo, impudens, et incautum. Quam ob rem si unquam nostris in studiis, atque actio-	Then indeed truly the impetus of the stream gladdens the city of God, that is to say, a pious and humble heart, not curious and giving pleasure to itself, wanton, suspicious, and in probing these matters – which, extremely deep, are concealed in the mist in regard to God – impudent and incautious. For which reason, if ever there was need
{1555 p. 260}	{1555 p. 260}
-nibus fuit opus humilitate, nunc nostra opus est tempestate, in qua non docti solum, verum etiam ii, qui lanificio, aut in tonstrinis, sutrinisque victum sibi comparant, de mysteriis ipsis arcanis, atque omnino occultis disputant, ac aliis rem tantam velut hactenus ignoratam aperire contendunt. Erro. obnubilant potius, atque cum iniuria sancti Spiritus vitiant quicquid candoris inest sponsae.	of humility in our efforts and our actions, it is necessary now in our time, in which not only the learned but actually even those who make a living in wool production, in barber shops and cobbler stalls, argue about these very arcane and altogether occult mysteries, and strive to explain to others so great a thing until now unknown. I digress. They obfuscate rather, and with assaults of the holy Spirit, debase whatever there is of the bride's purity.
At vos, qui sublimia Casini iuga colitis, servatisque Patrum nostrorum morem, qui per nemora montis ac cellulas sparsi, simplicissimamque, atque adeo sanctissimam agentes vitam, ab omni procul aberant quemadmodum fastu, ita prava mentis persuasione, et curiositate, genus aliud doctrinae exercere par est.	But you, who worship on the sublime peaks of [Monte] Cassino and keep the custom of our fathers, who, scattered through the mountain groves and cells, leading an extremely simple, and even an extremely sacred life, they kept far away from everything, as from haughtiness, so it is like practicing another kind of doctrine with a perverse persuasion and curiosity of the mind.*
Ut enim vos olim a Patrum institutis minime degenerasse vidi, sic, o, non tantum vos, sed etiam quotquot christianae favent religioni, quique humeros collapsae pene fidei structurae supponere desiderant, ¹⁸ ad doctrinam illam capescendam, quae tum humilitate, tum mundi, atque adeo nostri \3.a\ pro	For while I saw you formerly to have degenerated not at all from the institutions of [our] fathers, thus, oh, not only you, but also however many favor the Christian religion, and who desire to place their shoulders under the almost collapsed structure of faith while pursuing/ grasping that doctrine, sometimes with humility, sometimes \3.a\ with

¹⁷ Quo tempore fluminis impetus laetificat civitatem Dei. (At which time the impetus of the stream gladdens the city of God.) [Psalms 46.5]

¹⁸ Paraclaesis non inutilis. (Entreaty is not useless). [Not clear which passage is referred to.]

Deo despicientia ac neglectu, tanquam aeneis columnis fulcitur, ¹⁹ accensos videam. Tutissima haec est via spiritus, ²⁰ atque ad nanciscendos sponsi amplexus compendiaria.	contempt and neglect of the world and of ourselves, I would see them enflamed on God's behalf, as though it were supported by bronze pillars. This is the safest path of the spirit, and a quick route for obtaining the Bridegroom's embraces.
Sinamus quaeso, Deum sua sapientissima providentia, quae condidit, moderari. Sinamus praedestinationem nobis nostrisque ingeniis inaccessam suos in Deo sortiri effectus.	Let us, I ask, allow God, to regulate with his most wise providence, which he has restored. Let us allow predestination inaccessible to us and to our intellects to choose its effects in regard to God.*
Sustinete, vos oro, dominum, atque illius dona, inter quae humanum est arbitrium, divinum illud quidem, atque in anima aequae fulgens, ut divus inquit Bernardus, ac gemma solet in auro, ²¹ venerabundi colite, Deique gratiam et misericordiam super omnia opera eius exaltate. Nihil enim tam movet divinum iudicem, quam cor contritum et humiliatum. ²² Eruditionem certe, quae multa est in vobis, non reprehendo: sed illam absque humilitate nullam esse dico. ²³ Humilitas vero nihil altum de se sentit, tantum abest ut ad pompam, aut propriam gloriam, quae in spiritu hausit,	Sustain the lord, I pray you, and his gifts, among which is human will, indeed that divine [will], and, glowing in the soul as St. Bernard says, just like a gem usually [glows] in gold; worship in religious awe, and exalt the grace and mercy of God above all his works. For nothing moves the divine judge as much as a contrite and humbled heart. Certainly I do not reproach erudition, which is great in you, but I say that it is nothing without humility. But humility feels nothing lofty concerning itself: it is far from the case that it would blather concerning pomp, or its own glory, what it has drawn in, in regard to the spirit.
{1555 p. 261}	{1555 p. 261}
blatteret. Dei praecepta in primis sint vobis cordi, sint animo, sint ipsis quoque medullis animae affixa. De caetero sinamus Patrem nostram operari	Let the precepts of God be chiefly in your heart, let them be in your mind, let them also be affixed to the very marrow of [your] soul. Concerning the rest, let us allow our Father to work justification, which, whether it has

¹⁹ Doctrina spiritus humilitate, mundi que contemptu, tanquam columnis fulcitur aeneis. (Doctrine is supported by humility of spirit and contempt of the world, as though by columns of bronze.)

²⁰ Humilitas tutissima via est, ac necessaria christiano. (Humility is the safest/ a very safe path, and is necessary for a Christian.)*

²¹ Arbitrium humanum aequae est in anima, ac in auro gemma. Bern. (Human will in the soul is the same as a gem set in gold, Bernard of Clairvaux [1090-1153].)

²² Nihil tam movet divinum iudicem, quam cordis humilitas. (Nothing moves divine judgment so much as humility of the heart.)

²³ Eruditio sine humilitate vana est. (Erudition without humility is empty.)

justificationem²⁴ quae a gratiane, an ab arbitrio, an a fide, et operationibus illis, quae a **charitate** proveniunt, originem habeat, quid nostra interest belligerare, ac propterea cum **charitatis** scissura digladiari? Tantum illud fatendum, tam gratuitum donum a Patris benignitate, **tanquam ab Oceano gratiarum per Christum**²⁵ (de cuius plenitudine nos omnes accipimus) oriri, perfici, et demum in **animam** nonnunquam aridam, solitariam, nihil ve minus quaerentem, quam ut iusta sit, derivari. \3.b\ Non quidem supervacanea illa est Prophetiae admonitio: Iacta, inquit, cogitatum tuum in domino, et ipse te enutriet. Alio item loco: Ipse, ait, faciet. **Nam ipse quidem est, qui omnia operatur in nobis siquidem in ipso sumus, vivimus, et movemur.**²⁶ **Illi igitur cura est de nobis, ut ait Petrus, modo velimus,**²⁷ modo nostri omni abiecta supervacua sollicitudine ad illum, non ad vanissimam de nobis persuasionem confugiamus; in illumque nervis omnibus **animae**, non in nos ipsos, aut in proprium sensum, intellectumque ad divina caecutientem, feramur. Vultis ne ad vitam ingredi? huc puto vestros labores omnes dirigi. Vultis, inquam, quod sit ad coelum, iter non ignorare? servate mandata, ut vos hortatur Christus. Caeterum Spiritus dona a coelesti Patre summa cum veneratione ac fide praestolemini. **Dat enim quibus vult, et qui in ipso, ac per ipsum accipere merentur, vel gratiam, vel salutem.**²⁸ Scilicet Dei voluntati nostra de arbitrio ratiocinatio, aut fidei, aut iustitiae definitio praefixit terminos. Deus, inquit sapiens, timendus est, atque eius

originem from grace or free will or faith, and from those works which come forth from **charitas**, what concern is it of ours to fight and to struggle fiercely on this account with the tearing/ cleft of **charitas**. Only that ought to be confessed, such a free gift to arise from the Father's mercy as from an Ocean of graces through Christ (of whose fullness we all partake), and be completed, and finally — in the soul sometimes arid, solitary, striving nonetheless, as is right — to be diverted/ drawn off.* \3.b\ Indeed, that warning of the Prophet is not superfluous: Cast, he says, your consideration on the Lord, and he himself will sustain you. Likewise in another passage: He himself, he says, will do it. For indeed it is he who works all things in us, since we are in him and live and move [in him]. He takes care of us, as Peter says, if only we be willing, if only we would flee from superfluous, debased solicitude to him, not to extremely vain persuasion concerning us; and in him that **with all the nerves of the soul**, not in us ourselves, or in our own perception and intellect we are carried to divine [things]. Do you want [him] to enter your life? I think all your struggles are directed here. Do you wish, I say, to not disregard the path to heaven? Keep the commandments as Christ exhorts you. As for the rest, we stand ready with veneration and faith for the supreme gifts of the Spirit from the celestial Father. For he gives to those [whom] he wishes, and who in him and through him deserve to receive either grace or salvation. To be sure our reasoning concerning the will of God, or the definition of either faith or justice fixes the terms/ limits. God, says the wise man, is to be revered, and his precepts are to be kept, this means every man. But that is enough about

²⁴ Iustificatio est donum Dei. (Justification is God's gift.)

²⁵ Dei benignitas oceanus est gratiarum. (God's mercy is an ocean of graces.)

²⁶ Deus est, qui operatur omnia in nobis. (It is God, who performs everything in us.)

²⁷ Deus curat nos, modo velimus. (God takes care of us, if only we wish it.)

²⁸ Cui hominum generi sua erogat munera Deus. (The sort of men to whom God gives out his presents.)

<p>praecepta servanda, hoc est omnis homo. Sed de his satis, [sic, “.” in 1547] Dolor enim meus gravissimus ob ea, quae nostra aetate circunferuntur, spargunturque per vulgus, me sic sermoni de amore, quem dudum vestrum in</p>	<p>these [things], for my pain is very heavy on account of these [things], which in our age are circulated and spread about among the people, it wished me to mention beforehand thus with a discussion about love, which I bring forth just now for your success/ progress.</p>
<p>{1555 p. 262}</p>	<p>{1555 p. 262}</p>
<p>profectum parturio, praefari voluit. Non quidem me praeterit, quantum tum vobis, tum sacro vestro monti debeam. Dicam igitur quae in felicissimo vestrae Albanetae recessu didici. Alii scio, in erigendis aedificiis, temploque, ubi cineres atque ossa divi Benedicti asservantur, instaurando, perorandoque occupantur.²⁹ \4.a\ Alii item, ne quid vestrae desit quieti ac otio, dilatant fundos illud verentes, ne anxia introducta quaerendi victum sollicitudine disciplinae rigor perlanguescat.</p>	<p>It does not pass me by, how much I owe both to you and to your sacred mountain. Therefore, let me say those things which I learned in the very blessed retreat of your Albaneta. Some, I know, are occupied in erecting buildings, and in resuming and bringing to an end a temple/ church, where the ashes and the bones of St. Benedict are preserved. \4.a\ Others likewise, fearing lest anything be lacking in your quiet and rest, broaden the estates, [and] lest with anxious solicitude having been introduced regarding seeking a living, the rigor of discipline might languish utterly.</p>
<p>Non desunt etiam, qui aere soluto alieno vestras facultates ab omnibus fere direptas, vestras faciant. Sunt et qui vos ad servandos antiquos loci ritus, et cerimonias, moneant, cogant quoque, atque ad vigiliis, ad ieiunia, ad silentium proborum nimirum delitias, hortentur. Ego, quod et illi faciunt, dilectionem, et charitatem mutuam vobis suadere cupio. Imo scriba ipse spiritus in epistola, cuius expositionem meditatur, et suadet, et (nisi caecutio) persuadebit. Non quod aliquid dicturum me sperem, quin sit a patribus et luculentius et elegantius expressum, sed hinc opportunam me nactum occasionem laetor: unde calamo, qui ore nequeo, meas possim vobiscum de amore illo, quem vos inter vos</p>	<p>And too, not lacking are those who, your resources having been plundered by almost all, with debt paid off, make them your [resources].* There are even those who advise you and compel [you] to conserve the ancient rites of the place, and ceremonies, and they exhort [you] to night vigils, to fasts, to silence, no doubt the delights of good [people]. I desire to persuade you that they too make for pleasure and mutual love. Rather the scribe, the very spirit in the letter whose exposition we are meditating, persuades, and (if not for blindness) will convince [you]. Not that I might hope to say something which has not been expressed more brilliantly and elegantly by the fathers, but I am glad that from this I have gotten a suitable opportunity, whence with the pen, what I am unable [to do] with</p>

²⁹ Norma brevis ad salutem. (A brief rule for salvation.) [Reference to the Rule of St. Benedict.*]

<p>sanctissime colitis, communicare cogitationes.</p>	<p>my mouth, I can share with you my cogitations concerning that love, which you cherish among yourselves in a most holy way.</p>
<p>Ore certe debueram, sed ratio nescio quae, ac necessitas meorum in psalmos commentariorum me a tam charo secrevit secessu.</p>	<p>Surely I ought to have been [able] by mouth, but I don't know what reason, and necessity of my commentaries on the psalms, separated me from such a precious retreat.</p>
<p>Defuit certe mihi hac in re, ut in caeteris, tum mundus; at non defuit Deus, non deeritque in posterum, spero. Cuius sane ego fretus benignitate sui dilecti sermonem patrum sensu, et auctoritate interpretari incipio. lectorem tamen admonens ne mea, si in commentariis nihil aliud quam nudum sensum auctoris ac succinctum expetit, legat: nam multa quae tempori servire posse iudicavi, meis in commentariis interspergere consuevi, quam vero feliciter ego postea videro; prodesse certe non obesse mihi semper fuit animus.</p>	<p>At that time certainly the world abandoned me in this matter, as in others, but God did not abandon [me] and will not abandon [me] in the future, I hope. So, relying on his beloved kindness, I begin to analyze the discourse with the authority and meaning of the fathers. Yet, warning the reader that he not read my [writings], if in [my] commentaries he should desire anything other than the naked and succinct sense of the author. For I was in the habit of interspersing in my commentaries much that I judged able to serve at the time, but how felicitously I will see afterwards; to be sure, I always had in mind to be helpful not hurtful.</p>
<p>[Below are the two pages of the <i>Prologue</i> which follow in the original 1546 edition and the other two editions, 1547 and 1559, but were omitted in the 1555 edition.]</p>	<p>[Below are the two pages of the <i>Prologue</i> which follow in the original 1546 edition and the other two editions, 1547 and 1559, but were omitted in the 1555 edition.]</p>
<p>Atque illud interim, quod alias \4.b\ me dixisse memini, de me repetere non gravabor, tantilla me scilicet, imbutum Graecorum eruditione ad id scribendi genus, quod absolutissimum in literis omnibus requirit scriptorem, animus induxisse. Sic aiunt nonnulli, qui neglectis, seu potius non intellectis latinis autoribus graecos solum in sinu portant. Qui rem tantam, inquiunt, uti est divinarum rerum interpretatio ausus est is aggredi, cui vix prima graecorum sunt nota rudimenta? Oleum absque dubio perdit, et impensam. Haec sane ut saepe audio de me a nonnullis, ut dixi, iactari, sic doleo divitias Spiritus in tam arcto ab illis concludi armariolo, ut pene affirmare ausint amplissimam rerum coelestium exuberantiam in nullo, quod graecum non</p>	<p>And meanwhile that style of writing, imbued to be sure with a little Greek erudition, which, \4.b\ I remember having said elsewhere — I will not hesitate to repeat myself — because it requires a writer most fully developed in all letters, to have influenced the soul. Thus say some, who, having neglected or rather not understood Latin authors, carry only the Greeks in their breasts. Who, they ask, has dared to undertake such a thing as the interpretation of divine matters, having scarcely learned the first rudiments of Greek [authors]?* Without a doubt he wasted oil, and expense. Indeed these things, as I said, I often hear tossed around about me, by certain people, thus I am pained [that] the riches of the Spirit are closed up in such a narrow little cabinet by them that they almost dare to assert the very ample abundance of celestial</p>

<p>sit, reponi posse scrinio, quod mens in homine est, capax nimirum CHRISTI, qui fons est sapientiae, atque bonorum omnium origo.</p>	<p>matters is able to be stored in no box that is not Greek, which in man is the mind, doubtlessly capable of Christ, who is the fount of wisdom and the origin of all good things.</p>
<p>Verum illud quoque addant, multos propterea ex sanctoribus olim autoribus, a literis tum graecis, tum hebraeis, abstinuisse, non quod omnino displicerent, facultasque, aut ingenium defuerit, sed erudita quadam, ut sic dicam, ignorance, atque animosa de Deo fiducia delectati, an Dei spiritus, quae arcana sunt, absque linguarum istiusmodi peritia, quod isti negant, per ora posset eloqui incircumcisa, et indocta, experiri voluere.</p>	<p>In fact, they also add that for this reason in the past many of the holier authors abstained, both from Greek letters, and from Hebrew, not because [these] were altogether displeasing, and ability or talent was lacking, but in fact delighted by a certain erudite, I might say it thus, ignorance, and an ardent trust concerning God, they wished to find out whether the spirit of God could utter [words] which are arcane, through mouths uncircumcised and unlearned and without expertise of this sort in tongues/ languages, which these people deny.**</p>
<p>Tam sanctas quippe mentes non latuit, aliam omnino rem esse Platonis eloquentiam, atque, ut ipsi appellant, divinitatem, admirari, in illiusque lectione insensescere, aliam Paulum apostolum in observantiis graecanicis hallucinantem, ultroque balbutientem audire, gustare, plurisque facere, quam alios Xe-</p>	<p>Naturally it does not escape such holy minds, [that] it is one thing to be sure to admire Plato's eloquence and divinity, as they label it, and grow old in the reading of that, another [thing] for Paul the apostle fantasizing on Greek observances/ observations, and to willingly listen to stuttering, to taste and value more than others [do] Xenophon,</p>
<p>\5.a\ -nophontem, aut acutissimum in paradoxis Zenonem. Latinus quidem sum, latinis faveo, latinos, modo probi sint autores, et in iis eruditi, quae CHRISTI spiritum magis quam Theocriti fabulas, ac, quod eum graeculorum nostrorum venia dixerim, βαττολόγια [battologian] exprimunt, deamo, et libentissime lego. Ad haec nostra prorsus religionis exordia, et perfectio, non in graecismo certe, sed in Dei sita sunt lumine³⁰ quo hausto nihil est tam</p>	<p>\5.a\ or in paradoxes the extremely sharp Zeno.** Indeed I am Latin, I favor the Latins, but only let Latin authors be honest, and erudite in regard to these [matters], which express the spirit of Christ more than the stories of Theocritus, and, because I pleaded with the indulgence of our Greeks, stammering [βαττολόγια battologian], I dearly love and read most willingly.* For these prefaces of ours of religion, and perfection, certainly have been centered not on Atticism/ Greek ideology but on the light</p>

³⁰ Religionem christianam non in graecismo sitam esse, sed in Dei lumine. (Christian religion is not centered in Atticism [i.e. Greek ideology] but in the light of God.)

* battologian (stammering): the word is used by Erasmus in his discussion of pronunciation of ancient Latin and Greek, *De recta latini graecique sermonis pronuntiatione dialogus*, 1528, an issue important to Aldo Manuzio (whose press published this text, twice).

<p>obstrusum, et reconditum, quin animae sic illustratae pervium fiat, ac lucidum, etiam sine literis. Magna profecto ea esset afflatuum coelestium imbecillitas, si istiusmodi ineruditae, ac tenui literarum cognitioni, et doctrinae cogeretur ancillari tanta maiestas, ut sacra est lex, ac Dei notio.³¹</p>	<p>of God. With that having been drawn off, nothing is so abstruse and hidden, that it would not become penetrable and clear to the soul thus enlightened even without letters. Certainly it would be a great weakness of celestial inspiration, if such majesty were compelled to act as handmaid to this sort of lack of erudition, and feeble investigation of letters and doctrine, as law is sacred, and too the notion of God.</p>
<p>Quare per illos nobis liceat absque Homero, aut Euripide, quibus libenter caremus, CHRISTUM Iesum crucifixum nostris in scriptis profiteri, atque illius amorem, qui totus candidus est, et rubicundus, per incultos simplicium animos disseminare.</p>	<p>For which reason those without Homer or Euripides, from whom gladly we are free, let it be permitted for us to profess Jesus Christ crucified in our writings, and the love of that one which is all white and red, disseminating by means of the uncultivated souls of simple [things].*</p>
<p>Non reputatur, inquit, doctus, qui graecas ignorat literas. Audio, et rideo. Verum hi videant, an huiusce existimationis desiderium a vanitate animi proficiscatur, vel secus. Siccine impudenter nostro abutimur ocio, ac studio? Libenter itaque in hac mea gloriabor ignoratione, ut inhabitet in me virtus CHRISTI, qui res adeo universalis est, ut omnia sit in omnibus.³² Haec pauca, non quidem in literarum vituperationem scribere libuit, sed in defensionem liberalitatis IESU CHRISTI. His igitur haud ab re delibatis ad dilectum CHRISTI discipulum redeo, qui sic suam de amore orditur ad fideles concionem.</p>	<p>He who is ignorant of Greek literature, they say, is not considered learned. I hear [this] and laugh. In fact, let them see, whether a desire of this estimation may proceed from the vanity of the soul, or otherwise. Do we thus shamefully abuse our leisure, and our devotion. So I will willingly glory in this ignorance of mine, so that the virtue of Christ will dwell in me, which is so universal a thing, that it may be all [things] to all [people]. These few [words], it was pleasing to write not indeed in criticism of literature, but in defense of the liberality/ generosity of Jesus Christ. Therefore, though these [matters] touched upon were hardly out of place, I return to the beloved disciple of Christ who begins his sermon to the faithful thus:</p>

³¹ **Res sacras** dilucidare possunt qui Deum habent, etiam sine literis, aut linguarum cognitione. (Those who have [regard for] God, are able to elucidate sacred matters, even without letters or the knowledge of languages.)

³² CHRISTUS res est universalis, estque omnia in omnibus. (Christ is a universal cause, and is all things to all people.)

Color Commentary to Accompany the Prologue of Giovanni Battista Folengo, *Commentaries on the First Epistle of John* 1546, 1555

GB Folengo starts right off with more than a hint of naughtiness by telling the reader that Christian philosophy depends on “charitas” (love/ charity, often spelled caritas in English), \1546 page 1.a\, 1555 p. 257. The Italian word *carità* is used by writers drawing on the erotic lexicon to signify the charitable offering of ones own body (see Toscan, pp. 1042-7). The first six Index entries strongly reinforce this meaning. Toscan defines philosophy as *sodomie*.

“when dying, he commended his own mother to him”: mother, although rarely, was used to designate the back end. Off hand I can think of only a couple of references that may illustrate this designation: Teofilo Folengo’s poem, *Ad matrem virginem* (*Varium poema*, 3), and Berni’s “Capitolo a Messer Baccio Cavalcanti sopra la gita di Nizza” vv. 103-9. The verb *morire* (to die) is well-attested in writings of the era with various acceptations related to sexual activity, Toscan explores some of these, pp. 499-502.

Rem arduam *tento, atque eo difficiliorem, quod illius virtus a plerisque mortalium ignoratur*: “I am attempting **an arduous thing**, and the more difficult because the **virtue of it** is ignored by many mortals”: the meaning of ***rem arduam*** (the **arduous thing**) becomes something more than its antecedent [the interpretation of Christian philosophy] would indicate, once it is “recognized and laid before the eyes of all, it is disguised, and like a plaything (***res ludicra***), laughed at,” [*res ludicra* could also be translated comic act]. It is not just a thing, but **that thing/ thang**. It is so great a thing (***rem tantam***), until now, unknown. Our author strives to explain it to others, \2.b\ p. 260. And ***rem tantam***, again below: “Who, they ask, has dared to undertake **such a thing** as the interpretation **of divine matters** (***divinarum rerum***), having scarcely learned the first rudiments of Greek [letters]?, \4.b\, not in 1555. Following close upon **divine things, celestial things**:

sic doleo divitias Spiritus in tam arcto ab illis concludi armariolo, ut pene affirmare ausint amplissimam rerum coelestium exuberantiam in nullo, quod graecum non sit, reponi posse scrinio.

(thus I am pained [that] the riches of the Spirit are closed up in such **a narrow little cabinet** by them, that they almost dare to assert the very ample abundance of **celestial matters** is able to be stored **in no box** that is not **Greek**)

\4.b\, not in 1555

Wily **res** even makes a brief cameo in the final sentence of the Prologue, *His igitur haud ab re delibatis...* (Therefore, though these [matters] were hardly **out of place**...). Folengo does not hesitate to pull apart idiomatic expressions and exploit each defenseless word.

quod illius virtus (the virtue of that [thing]): translated as virtue, yet *virtus* could also be manliness, vigor, aptitude or excellence.

\1.b\ {1555 p. 258}

“...himself the pastor, us sheep...” In many passages throughout his works, Folengo objected to these sorts of comparisons between God and humans.

“almost all of us are occupied with investigating divine providence and the abyss of desire. What?” **Quid?** often signals a passage with loaded words. Here, it draws the reader’s attention not so much to the abyss of desires which preceded it, but to what follows: a veiled reference to Martin Luther.

The sentence beginning, “Then indeed truly the impetus of the stream gladdens the city...” does not require commentary.

{1555 p. 259}

veram... viam: the expression seems innocent enough, but not when one has seen *via* used a hundred times to designate a specific pathway in the body, as in *Dirige cor tuum in viam rectam* (Direct your heart on the right path, 1555, Peter, p. 251). And, *Non cadam, inquit, quandiu sperauero. Non elabar. Non, ne minimum quidem, in uia iustitiae titubabo* (I will not fall, he says. I will not slip away. No, not even a little bit will I wobble in the path of justice), Folengo, *Psalms*, pdf 201).

{1555 p. 260}

Folengo fusses at the prevalence of discussions about arcane matters among not just the learned (*docti*: experienced in sexual practices) – those who worship on Monte Cassino [home of the famous Benedictine monastery] – but also among wool-workers, barbers and cobblers: trades marked in code for sexual activity. “They all strive to explain so great a thing (**rem tantam**) until now unknown. I digress.” For further examples and analyses to learning (doctrine, erudition, etc.), see Toscan, pp. 1251-1284.

quique humeros collapsae pene fidei structurae supponere desiderant (and who desire to place their shoulders under the almost collapsed structure of faith): note the juxtaposition of *collapsae* and *pene*, the latter is not just a shortened form of the adverb *paene* meaning nearly or almost, *pene* is also Italian for penis.

{1555 p. 262}

“Yet, warning the reader that he not read my [writings], if in [my] commentaries he should desire anything other than the naked and succinct sense of the author.” *Nudum* is well-served by naked, but *succinctum* has additional meanings: hiked up to the waist, as a robe; strapped on like a sword. Folengo does signal his intentions clearly here, as he did in the Preamble to his first published work, where he explained his predilection for naked praise of vice: *nuda... elogia vitiorum* (*Pomiliones*, p. 5/ p. A iii).

Folengo concludes that he always had in mind to be helpful not hurtful: *prodesse certe non obesse mihi semper fuit animus*.

Greek erudition

The last pages of the 1546 Prologue are included in both the 1547 and 1559 editions, but omitted from the 1555. I do not think the omission was a mere oversight. I think these two pages – loaded as they are with references to Greeks, Greek erudition, carrying Greeks in one's breast, storing celestial things in Greek boxes – were too obvious. And there may be more going on in these pages than just an exuberant do-si-do with The Unspeakable Vice of the Greeks: Folengo reiterates that he himself is not steeped in Greek letters. At any rate, the ten occurrences of Greek (*graec-*) in these two pages compel the reader to perceive the erotic parallel text.

GB Folengo *Commentary on the First Epistle of John* (1546) 1555

An extravagant use of superlatives is one of the features of the erotic code which GB Folengo enjoys (one could compare a similarly exaggerated use of superlatives in *Gli Asolani* by Pietro Bembo).

Two lists of the Superlatives found in just the one work, the *Commentary on John*, the second list is almost identical but provides English translations.

1. absolutissimum
2. acerbissimis
3. acerrimi
4. acutissimum
5. aegerrimo
6. aequissimo
7. altissima
8. amantissimus
9. amplissimam
10. apertissimo
11. aptissima
12. arctissime
13. arrogantissimum
14. astutissime
15. auspicatissimum
16. beatissimis
17. bellissime
18. benignissimus
19. brevissimam
20. celeberrimum
21. certissimum
22. charissimi
23. citissimae
24. clementissimo
25. compertissimam
26. confusissime
27. constantissime
28. consummatissimo

29.   contaminatissimum

30. convenientissime
31. copiosissima
32. corruptissimus
33. creberrimis
34. crudelissimo
35. cruentissimi
36. cumulatissimam
37. decentissime
38. delicatissimi
39. densissima
40. difficillimis
41. dilectissimi
42. diligentissima
43. disertissime
44. dissimillimis
45. dissimillimis
46. divinissimi
47. durissimos
48. efficacissimo
49. egentissimus
50. evidentissime
51. excellentissimum
52. exoculatissimi
53. extremus
54. familiarissime
55. felicissimo
56. feracissima
57. ferventissimum
58. fidissimi
59. firmissimis
60. flagrantissimo
61. foedissimis
62. formosissimam
63. fortissimis
64. frequentissima

65. fugacissimos
66. gloriosissime
67. gravissimus
68. huberrima
69. illibatissimam
70. immanissimo
71. immundissimo
72. imprudentissime
73. impudentissimae
74. infelicissimo
75. infestissimos
76. ingeniosissime
77. ingenuissimi
78. ingratisimum
79. inquietissimum
80. inquinatissimi
81. integerrimis
82. intime
83. intimus
84. ipsissimis
85. iucundissimum
86. iustissimus
87. laboriosissimis
88. lenissimo
89. levissima
90. libentissime
91. liberalissimo
92. longissima
93. mansuetissimus
94. maxime
95. maximus
96. minime
97. minimus
98. miserrimus
99. mitissimum

100. modestissimi
101. molestissimum
102. mundissimo
103. munificentissimis
104. nefandissimum
105. nequissimo*
106. nobilissimum
107. novissimis
108. obscurissimas
109. oculatissimis
110. odoratissima
111. officiosissimi
112. optime
113. optimus
114. paratissimi
115. patientissime
116. perfectissimis
117. periculosissima
118. perniciosissimo
119. persuasissimi
120. pertinacissime
121. perversissimi
122. pervicacissimi
123. pessimus
124. pientissimus
125. pinguissimum
126. placidissimo
127. plenissimas
128. plurimum
129. potentissimus
130. potissimum
131. praeclarissimi
132. pretiosissimo
133. primus
134. profligatissimo

135. profundissima
136. proximus
137. prudentissime
138. pudicissimae
139. pulcherrimum
140. purgatissima
141. purissimo
142. quietissimus
143. religiosissime
144. remotissimi
145. saevissime
146. sanctissimi
147. sapientissime
148. sceleratissimis
149. scelestissimum
150. secretissimos
151. securissimum
152. servantissimus
153. severissimum
154. simillimis
155. simplicissimam
156. sincerissimo
157. solertissimus
158. spurcissima
159. stultissima
160. stupendissimo
161. suavissima
162. sublimis
163. summus
164. supremum
165. tenuissima
166. tumidissimae
167. turbulentissima
168. turpissimum
169. tutissimum

ultimo

- 170. validissime
- 171. vanissimam
- 172. vastissimum
- 173. vehementissima
- 174. velocissimus
- 175. verissimum
- 176. versutissimum
- 177. vigilantissimus
- 178. vilissimum

Superlatives

1. absolutissimum
absolutus, absoluta -um, absolutior -or -us, absolutissimus -a -um fluent;
fully developed, complete, finished; perfect, pure; unconditional
2. acerbissimis
acerbus, acerba -um, acerbior -or -us, acerbissimus -a -um harsh,
strident, bitter, sour; unripe, green, unfinished; grievous; gloomy
3. acerrimi
acer, acris -e, acrior -or -us, acerrimus -a -um sharp, bitter, pointed,
piercing, shrill; sagacious, keen; severe, vigorous
4. acutissimum
acutus, acuta -um, acutior -or -us, acutissimus -a -um sharp, sharpened,
pointed/ tapering; severe; glaring; acute, wise; high-pitched
5. aegerrimo
aeger: sick, unsound, injured, corrupt
6. aequissimo
aequus, aequa -um, aequior -or -us, aequissimus -a -um level, even,
equal, like; just, kind, impartial, fair; patient, contented
7. altissima
altus, alta -um, altior -or -us, altissimus -a -um high; deep/ profound;
shrill; lofty/ noble; deep rooted; far-fetched; grown great
8. amantissimus
amans, amantis (gen.), amantior -or -us, amantissimus -a -um loving/
fond/ affectionate; beloved/ dear to; friendly/ kind; having love/ affection
9. amplissimam
amplus, ampla -um, amplior -or -us, amplissimus -a -um great, large,
spacious, wide, ample; distinguished, important, honorable
10. apertissimo
apertus, aperta -um, apertior -or -us, apertissimus -a -um open/ public/
free; uncovered/ exposed/ opened; frank/ clear/ manifest; cloudless

11. aptissima
aptus, apta -um, aptior -or -us, aptissimus -a -um suitable, adapted;
ready; apt, proper; tied, attached to; dependent on
12. arctissime
arcte, arctius, arctissime closely/ tightly; briefly, in a confined space,
compactly
13. arrogantissimum
arrogans, (gen.), arrogantis arrogant, insolent, overbearing; conceited;
presumptuous, assuming;
14. astutissime
astutus, astuta -um, astutior -or -us, astutissimus -a -um clever, astute,
sly, cunning; expert
15. auspicatissimum
auspicatus, auspicata -um, auspicatior -or -us, auspicatissimus -a -um
consecrated/ approved by auguries, hollowed; auspicious/ fortunate/
lucky/ happy
16. beatissimis
beatus, beata -um, beatior -or -us, beatissimus -a -um happy, fortunate,
bringing happiness; rich, wealthy, copious, sumptuous
17. bellissime
bellus, bella -um, bellior -or -us, bellissimus -a -um pretty, handsome,
charming, pleasant, agreeable, polite; nice, fine, excellent
18. benignissimus
benignus, benigna -um, benignior -or -us, benignissimus -a -um kind,
favorable, obliging; kindly, mild, affable; liberal, bounteous
19. brevissimam
brevis, breve, brevior -or -us, brevissimus -a -um short, little, small,
stunted; brief, concise, quick; narrow, shallow; humble
20. celeberrimum
celeber, celebris -e, celebrior -or -us, celeberrimus -a -um famous,
celebrated, renowned; honored, distinguished; famed; notorious
21. certissimum
certus, certa -um, certior -or -us, certissimus -a -um fixed, settled, firm;
certain; trusty/ reliable; sure; resolved, determined
22. charissimi
charus, chara -um, charior -or -us, charissimus -a -um dear, beloved;
costly, precious, valued; high-priced, expensive
23. citissimae
citus, cita -um, citior -or -us, citissimus -a -um quick, swift, rapid;
moving/acting/passing/occurring quickly, speedy; early;
24. clementissimo
clemens, (gen.), clementis merciful/ loving; lenient/ mild/ gentle; quiet/
peaceful, easy, moderate; compliant
25. compertissimam

compertus, comperta, compertum ascertained, proved, verified; [res ~ => fact; male ~ => bad character]; comperio, comperire, comperi, compertus
DEP: comperior, comperiri, compertus sum learn/ discover/ find (by investigation); verify/ know for certain; find guilty;

26. confusissime

confusus, confusa -um, confusior -or -us, confusissimus -a -um mixed together/ jumbled/ disordered; in disorder; indistinct; inarticulate; confused/ perplexed, troubled; vague/indefinite, obscure; embarrassed/ blushing; confusissime ADV confuse, confusius, confusissime in a confused/disorderly/perplexed way, fumblingly; indiscriminately; vaguely;

27. constantissime

constans, constantis (gen.), constantior -or -us, constantissimus -a -um constant, unchanging; steadfast, resolute; steady, stable; immovable; secure

28. consummatissimo

consummatus, consummata -um, consummator -or -us, consummatissimus -a -um complete, perfect, nothing lacking; perfect/consummate (people);

29. contaminatissimum

contaminatus, contaminata -um, contaminator -or -us, contaminatissimus -a -um contaminated, polluted, adulterated; used, second-hand, soiled by use; profane; impure, vile, defiled, degraded; morally foul, guilt stained; ritually unclean;

30. convenientissime

conveniens, convenientis (gen.), convenientior -or -us, convenientissimus -a -um fitting; appropriate; comfortable; internally consistent, harmonious

31. copiosissima

copiosus, copiosa -um, copiosior -or -us, copiosissimus -a -um plentiful/ copious/ abundant; well supplied/ equipped, w/ ample resources; prolific

32. corruptissimus

corruptus, corrupta -um, corruptior -or -us, corruptissimus -a -um rotten/ decayed; infected, corrupt; degenerate/ decadent; depraved/ venal

33. creberrimis

creber, crebra -um, crebrior -or -us, creberrimus -a -um thick/ crowded/ packed/ close set; frequent/ repeated, constant; numerous/ abundant

34. crudelissimo

crudelis, crudele, crudelior -or -us, crudelissimus -a -um cruel/ hardhearted/ unmerciful/ severe, bloodthirsty/ savage/ inhuman; harsh/ bitter

35. cruentissimi

cruentus, cruenta -um, cruentior -or -us, cruentissimus -a -um bloody/ bleeding/ discharging blood; gory; blood red; polluted w/ blood-guilt

36. *cumulatissimam*
cumulatus, cumulata -um, cumulator -or -us, cumulatissimus -a -um
 heaped (up), abounding in; great/ abundant/ vast; increased/ augmented;
 full
37. *decentissime*
decenter, decentius, decentissime appropriately/ decently, with good
 taste; becomingly, pleasingly, gracefully
38. *delicatissimi*
delicatus, delicata -um, delicatior -or -us, delicatissimus -a -um
 luxurious/ sumptuous, addicted to pleasure; self-indulgent/ comfortable;
 pampered
39. *densissima*
densus, densa -um, densior -or -us, densissimus -a -um thick/ dense/
 solid; crowded/ thick planted/ packed/ covered
40. *difficillimis*
difficilis, difficile, difficilior -or -us, difficillimus -a -um difficult,
 troublesome; hard; hard to please/ manage/ deal with/ carry out
41. *dilectissimi*
dilectus, dilecta -um, dilectior -or -us, dilectissimus -a -um beloved, dear;
 loved
42. *diligentissima*
diligens, diligentis (gen.), diligentior -or -us, diligentissimus -a -um
 careful; diligent, scrupulous; accurate; industrious; assiduous
43. *disertissime*
disertissime ADV disertus, diserta, disertum eloquent; skillfully
 expressed;
44. *dissimillimis*
dissimilis, dissimile, dissimilior -or -us, dissimillimus -a -um unlike,
 different, dissimilar
46. *divinissimi*
divinus, divina -um, divinior -or -us, divinissimus -a -um divine, of a
 deity/god, godlike; sacred; divinely inspired, prophetic; natural;
47. *durissimos*
durus, dura -um, durior -or -us, durissimus -a -um hard, stern; harsh,
 rough, vigorous; cruel, unfeeling, inflexible; durable
48. *efficacissimo*
efficax, efficaxis (gen.), efficacior -or -us, efficacissimus -a -um effective,
 capable of filling some function; (person/medicine); legally valid;
49. *egentissimus*
egens, (gen.), egentis needy, poor, in want of; destitute (of);
50. *evidentissime*
evidenter, evidentius, evidentissime clearly, obviously/ manifestly/
 evidently; vividly, giving realistic impression
51. *excellentissimum*

- excellens, excellentis (gen.), excellentior -or -us, excellentissimus -a -um distinguished, excellent
52. exoculatissimi
exoculo, exoculare, exoculavi, exoculatus blind, put out/deprive of eyes/sight;
53. extremus
extremus,: outermost, utmost, extreme, farthest, last; exter, externa -um, exterior -or -us, extremus -a -um outer/ external; outward; on outside, far; of another country, foreign; strange
54. familiarissime
55. felicissimo
felix, felicitas (gen.), felicior -or -us, felicissimus -a -um happy; blessed; fertile; favorable; lucky; successful, fruitful
56. feracissima
ferax, feracis (gen.), feracior -or -us, feracissimus -a -um fruitful, fertile. prolific
57. ferventissimum
fervens, (gen.), ferventis red hot, boiling hot; burning; inflamed, impetuous; fervent/zealous;
58. fidissimi
fidus, fida, fidum faithful, loyal; trusting, confident;
59. firmissimis
firmus, firma -um, firmior -or -us, firmissimus -a -um firm/ steady; substantial/ solid/ secure/ safe; strong/ robust/ sturdy/ stout/ durable
60. flagrantissimo
flagrans, flagrantis (gen.), flagrantior -or -us, flagrantissimus -a -um flaming, fiery, blazing; hot, scorching; in the ascendant
61. foedissimis
foedus, foeda -um, foedior -or -us, foedissimus -a -um foul; filthy, unclean; disgusting, loathsome, ghastly, beastly; hideous, ugly
62. formosissimam
formosus, formosa -um, formosior -or -us, formosissimus -a -um beautiful, finely formed, handsome, fair; having fine appearance/ form
63. fortissimis
fortis, forte, fortior -or -us, fortissimus -a -um strong, powerful, mighty, vigorous, firm, steadfast, courageous, brave, bold
64. frequentissima
frequens, frequentis (gen.), frequentior -or -us, frequentissimus -a -um crowded; numerous, full, frequented, populous; repeated, frequent, constant
65. fugacissimos
fugax, (gen.), fugacis flying swiftly; swift; avoiding, transitory;
66. gloriosissime
gloriosus, gloriosa -um, gloriosior -or -us, gloriosissimus -a -um glorious,

- full of glory; famous, renowned; boastful, conceited; ostentatious
67. gravissimus
gravis, grave, gravior -or -us, gravissimus -a -um heavy; painful;
important; serious; pregnant; grave, oppressive, burdensome
69. huberrima
uber, uberis (gen.), uberior -or -us, uberrimus -a -um fertile, rich,
abundant, abounding, fruitful, plentiful, copious, productive;
70. illibatissimam
illibatus, illibata, illibatum intact, undiminished, kept/left whole/entire;
unimpaired;
71. immanissimo
immanis, immane, immanior -or -us, immanissimus -a -um huge/ vast/
immense/ tremendous/ extreme/ monstrous; inhuman/ savage/ brutal/
frightful
72. immundissimo
immundus, immunda, immundum dirty, filthy, foul; (morally); unclean,
impure; untidy/slovenly/squalid; evil;
73. imprudentissime
imprudens, imprudentis (gen.), imprudentior -or -us, imprudentissimus -
a -um ignorant; unaware; unintentional, unsuspecting;
foolish/incautious/unthinking; imprudentissime ADV imprudenter,
imprudentius, imprudentissime rashly, unwisely; carelessly, unmindfully;
unintentionally, without design;
74. impudentissimae
impudens, (gen.), impudentis shameless, impudent;
75. infelicissimo
infelix, infelicis (gen.), infelicior -or -us, infelicissimus -a -um
unfortunate, unhappy, wretched; unlucky, inauspicious; unproductive
76. infestissimos
infestus, infesta -um, infestior -or -us, infestissimus -a -um unsafe,
dangerous; hostile; disturbed, molested, infested, unquiet
77. ingeniosissime
ingeniosus, ingeniosa -um, ingeniosior -or -us, ingeniosissimus -a -um
clever, ingenious; naturally suited; having natural abilities/ talents
78. ingenuissimi
ingenuus, ingenua, ingenum natural, indigenous; free-born; noble,
generous, frank;
79. ingratisimum
ingratus, ingrata, ingratum unpleasant; ungrateful; thankless;
80. inquietissimum
inquietus, inquieta -um, inquietior -or -us, inquietissimus -a -um
rest/sleep-less, finding/taking no rest; constantly active/in motion;
unquiet;
81. inquinatissimi

inquino, inquinare, inquinavi, inquinatus daub; stain, pollute; soil;
"smear"

82. integerrimis

integer, integra -um, integrior -or -us, integerrimus -a -um untouched,
entire, whole, complete; uninjured, sound, fresh, vigorous

83. intime

intra, interius, intime within, inside, on the inside; during; under; fewer
than

84. intimus

intimus, intima, intimum inmost; most secret; most intimate

85. ipsissimis

ipsissimus, ipsissima, ipsissimum own very self

86. iucundissimum

jucundus, jucunda -um, jucundior -or -us, jucundissimus -a -um
pleasant/ agreeable/ delightful/ pleasing; congenial

87. iustissimus

justus, justa -um, justior -or -us, justissimus -a -um just, fair, equitable;
right, lawful, justified; regular, proper

88. laboriosissimis

laboriosus, laboriosa, laboriosum laborious, painstaking;

89. lenissimo

lenis, lene, lenior -or -us, lenissimus -a -um gentle, kind, light; smooth,
mild, easy, calm

90. levissima

levis, leve, levior -or -us, levissimus -a -um light, thin, trivial, trifling,
slight; gentle; fickle, capricious; nimble

91. libentissime

libenter, libentius, libentissime willingly; gladly, with pleasure

92. liberalissimo

liberalis, liberalis, liberale honorable; courteous, well bred, gentlemanly;
liberal; generous;

93. longissima

longus, longa -um, longior -or -us, longissimus -a -um long; tall; tedious,
taking long time; boundless; far; of specific length/ time

94. mansuetissimus

mansuetus, mansueta, mansuetum tame; mild, gentle; less harsh/severe;

95. maxime ADV especially, chiefly; certainly; most, very much;

96. maximus

maximus, maxima, maximum greatest/ biggest/ largest; longest; oldest;
highest, utmost; leading, chief;

97. minime ADV too/ very little, not enough/ so good, insufficient; less;
(SUPER) not at all;

98. minimus

parvus, parva -um, minor -or -us, minimus -a -um small, little, cheap;

unimportant; smallest, least

99. miserrimus

miser, misera -um, miserior -or -us, miserrimus -a -um poor, miserable, wretched, unfortunate, unhappy, distressing

100. mitissimum

mitis, mite, mitior -or -us, mitissimus -a -um mild, meek, gentle, placid, soothing; clement; ripe, sweet and juicy

101. modestissimi

modestus, modesta, modestum restrained, mild; modest; reserved; disciplined;

102. molestissimum

molestus, molesta -um, molestior -or -us, molestissimus -a -um annoying; troublesome; tiresome

103. mundissimo

mundus, munda -um, mundior -or -us, mundissimus -a -um clean, cleanly, nice, neat, elegant, delicate; refined, pure

104. munificentissimis

munificens, (gen.), munificentis bountiful, generous, liberal, munificent;

105. nefandissimum

nefandus, nefanda, nefandum impious, wicked; abominable;

106. nequissimo*

nequeo, nequire, nequivi(ii), nequitus be unable, cannot;

107. nobilissimum

nobilis, nobile, nobilior -or -us, nobilissimus -a -um noble, well born; aristocratic; outstanding; important/ prominent

108. novissimis

novus, nova -um, novior -or -us, novissimus -a -um new, fresh, young; unusual, extraordinary

109. obscurissimas

obscurus, obscura -um, obscurior -or -us, obscurissimus -a -um dim, dark, obscure; dusky, shadowy, only faintly/ dimly seen; dingy; gloomy

110. oculatissimis

oculatus, oculata, oculatum having eyes; catching the eye, conspicuous;

111. odoratissima

odoratus, odorata, odoratum smelling, having smell/odor/scent; fragrant/perfumed/sweet smell

112. officiosissimi

officiosus, officiosa, officiosum dutiful, attentive; officious;

113. optime

bonus, bona -um, melior -or -us, optimus -a -um good, honest, brave, noble, kind, pleasant, right, useful; valid; healthy

114. optimus

bonus, bona -um, melior -or -us, optimus -a -um good, honest, brave, noble, kind, pleasant, right, useful; valid; healthy

115. paratissimi
paratus, parata -um, paratior -or -us, paratissimus -a -um prepared;
ready; equipped, provided
116. patientissime
patiens, patientis (gen.), patientior -or -us, patientissimus -a -um patient/
long-suffering; tolerant/ easy-going; submissive/ liable/ susceptible to
117. perfectissimis
perfectus: perfect, complete; excellent
118. periculosissima
periculosus, periculosa -um, periculosior -or -us, periculosissimus -a -um
dangerous, hazardous, perilous; threatening
119. perniciosissimo
perniciosus, perniciose, perniciosum destructive, dangerous, pernicious;
120. persuasissimi
persuadeo, persuadere, persuasi, persuasus persuade, convince (with
dat.)
121. pertinacissime
pertinax, (gen.), pertinacis persevering, obstinate; pertinacious;
122. perversissimi
perversus, perversa, perversum askew, awry; perverse, evil, bad; pervertio,
pervertere, perverti, perversus overthrow; subvert; destroy, ruin, corrupt;
123. pervicacissimi
pervicax, (gen.), pervicacis stubborn, obstinate; firm, steadfast;
124. pessimus
pessimus, pessima, pessimum worst, most incapable; wickedest; most
disloyal/ unkind; lowest in quality/ rank
125. pientissimus
piens, pientis (gen.), pientior -or -us, pientissimus -a -um dutiful;
conscientious; affectionate, tender; pious, patriotic; holy, godly;
126. pinguissimum
pinguis, pingue, pinguior -or -us, pinguissimus -a -um fat; rich, fertile;
thick; dull, stupid
127. placidissimo
placidus, placida, placidum gentle, calm, mild, peaceful, placid;
128. plenissimas
plenus, plena -um, plenior -or -us, plenissimus -a -um full, plump;
satisfied
129. plurimum
multus, multa -um, -, plurimus -a -um much, many, great, many a; large,
intense, assiduous; tedious
130. potentissimus
potens, potentis (gen.), potentior -or -us, potentissimus -a -um powerful,
strong; capable; mighty
131. potissimum

- potissimus, potissima, potissimum chief, principal, most prominent/
powerful; strongest; foremost
132. praeclarissimi
clarus, clara -um, clarior -or -us, clarissimus -a -um clear, bright,
gleaming
133. pretiosissimo
pretiosus, pretiosa -um, pretiosior -or -us, pretiosissimus -a -um
expensive, costly, of great value, precious; rich in
134. primus
primus, -a, -um first
135. profligatissimo
profligatus, profligata, profligatum profligate, depraved; profligo, -are:
overthrow, rout
136. profundissima
profundus, profunda, profundum deep, profound; boundless; insatiable;
137. proximus
proximus, proxima, proximum nearest/ closest/ next; most recent,
immediately preceding, last; most/ very like
138. prudentissime
prudens, prudentis (gen.), prudentior -or -us, prudentissimus -a -um
aware, skilled; sensible, prudent; farseeing; experienced
139. pudicissimae
pudicus, pudica, pudicum chaste, modest; virtuous; pure;
140. pulcherrimum
pulcher, pulchra -um, pulchrior -or -us, pulcherrimus -a -um pretty;
beautiful; handsome; noble, illustrious
141. purgatissima
purgo, purgare, purgavi, purgatus make clean, cleanse; excuse;
142. purissimo
purus, pura -um, purior -or -us, purissimus -a -um pure, clean, unsoiled;
free from defilement/ taboo/ stain; blameless, innocent
143. quietissimus
quietus, quieta -um, quietior -or -us, quietissimus -a -um at rest; quiet,
tranquil, calm, peaceful; orderly; neutral; still; idle
144. religiosissime
religiosus, religiosa, religiosum pious/ religious/scrupulous;
superstitious; taboo/sacred; reverent/ devout; COMP religiosiores 6x
145. remotissimi
remotus, remota, remotum remote; distant, far off; removed, withdrawn;
removed/freed from; removeo, -ere
146. saevissime
saevus, saeva -um, saevior -or -us, saevissimus -a -um savage; fierce/
ferocious; violent/ wild/ raging; cruel, harsh, severe; vehement
147. sanctissimi

- sanctus, sancta -um, sanctor -or -us, sanctissimus -a -um consecrated, sacred, inviolable; venerable, august, divine, holy, pious, just
148. sapientissime
sapiens, sapientis (gen.), sapientior -or -us, sapientissimus -a -um rational; sane, of sound mind; wise, judicious, understanding; discreet
149. sceleratissimis
sceleratus, scelerata -um, sceleratior -or -us, sceleratissimus -a -um criminal, wicked; accursed; lying under a ban; sinful, atrocious, heinous
150. scelestissimum
scelestus, scelesta, scelestum infamous, wicked; accursed;
151. secretissimos
secretus, secreta -um, secretior -or -us, secretissimus -a -um separate, apart; private, secret; remote; hidden
152. securissimum
securus, secreta, securum secure, safe, untroubled, free from care;
153. servantissimus
servans, servantis (gen.), servantior -or -us, servantissimus -a -um ready to maintain
154. severissimum
severus, severa -um, severior -or -us, severissimus -a -um stern, strict, severe; grave, austere; weighty, serious; unadorned, plain
155. simillimis
similis, simile, similior -or -us, simillimus -a -um like, similar, resembling
156. simplicissimam
simplex, (gen.), simplicis single; simple, unaffected; plain;
157. sincerissimo
sincerus, sincera -um, sincerior -or -us, sincerissimus -a -um lean, pure, uninjured, whole; sound, genuine, truthful, candid, sincere;
158. solertissimus
sollers, sollertis (gen.), sollertior -or -us, sollertissimus -a -um clever, dexterous, adroit, expert, skilled, ingenious, accomplished;
159. spurcissima
spurcus, spurca, spurcum dirty, foul; morally polluted;
160. stultissima
stultus, stulta, stultum foolish, stupid;
161. stupendissimo
stupeo, stupere, stupui, - be astounded;
162. suavissima
suavis, suave, suavior -or -us, suavissimus -a -um agreeable, pleasant, gratifying, sweet; charming, attractive
163. sublimis
sublimis, sublime, sublimior -or -us, sublimissimus -a -um high, lofty; eminent, exalted, elevated; raised on high; in high position
164. summus

- summus, summa, summum highest, the top of; greatest; last; end of
165. supremum
superus, supera -um, superior -or -us, supremus -a -um above, high; higher, upper, of this world; greatest, last, highest
166. tenuissima
tenuis, tenue, tenuior -or -us, tenuissimus -a -um thin, fine; delicate; slight, slender; little, unimportant; weak, feeble
167. tumidissimae
tumidus, tumida, tumidum swollen, swelling, distended; puffed up with pride or self; confidence;
168. turbulentissima
turbulentus, turbulenta -um, turbulentior -or -us, turbulentissimus -a -um violently disturbed, stormy, turbulent; unruly, riotous; w/ violent unrest
169. turpissimum
turpis, turpe, turpior -or -us, turpissimus -a -um ugly; nasty; disgraceful; indecent; base, shameful, disgusting, repulsive
170. tutissimum
tutus, tuta -um, tutior -or -us, tutissimus -a -um safe, prudent; secure; protected
- ultimo
farthest, latest, greatest, highest
171. validissime
validus, valida, validum strong, powerful; valid
172. vanissimam
vanus, vana, vanum empty, vain; false, untrustworthy;
173. vastissimum
vastus, vasta -um, vastior -or -us, vastissimus -a -um huge, vast; monstrous
174. vehementissima
vehemens, vehementis (gen.), vehementior -or -us, vehementissimus -a -um violent, severe, vehement; emphatic, vigorous, lively
175. velocissimus
velox, velocis (gen.), velocior -or -us, velocissimus -a -um swift, quick, fleet, rapid, speedy
176. verissimum
verus, vera -um, verior -or -us, verissimus -a -um true, real, genuine, actual; properly named; well founded; right, fair, proper
177. versutissimum
versutus, versuta, versutum full of stratagems or shifts wily cunning, adroit;
- (178. vicissim
vicissim in turn, again)
179. vigilantissimus
vigilans, vigilantis (gen.), vigilantior -or -us, vigilantissimus -a -um

watchful, vigilant, alert; wakeful, wide awake

180. vilissimum

vilis, vilis, vile cheap, common, mean, worthless

Giovanni Battista Folengo *Commentaries on the First Epistle of John*, 1546

Transition words and filler words; numbers of appearances are approximate.

1. **adeo:** <John approx. ~ 85x> ADV
2. **alioqui:** <John ~ 35x> otherwise, besides, else; in other respects, in itself; yet, but, moreover
3. **alioquin:** <John ~ 9x> otherwise, besides, else, in general, in any case, in other respects
4. **aliquando:** <John ~ 18x> sometime (or other), at any time, ever; finally; before too late; at length
5. **aliter:** <John ~ 18x> otherwise, differently; in any other way
6. **atque:** <John ~ 691x> CONJ and, as well as, as soon as; together with; and moreover, and too, also, now; yet
7. **atque adeo:** <John ~ 30x> and even, and so, and too, and indeed
8. **atqui:** <John ~ 16x> but, yet, however, rather, but now; and yet, still
9. **autem:** <John ~ 87x> but, on the other hand; while, however; moreover, also;
10. **certe:** <John ~ 92x> surely, **certainly**, without doubt, really, at any rate, in all events
11. **caetera:** <John ~ ?x> otherwise, in all respects (also **caeteroqui**)
12. **caeterum:** <John ~ 40x> but yet, moreover; still, for the rest, besides; in other respects;
13. **dein/ deinde:** <John ~ 7x> **then**, next, afterward, henceforth, from there
14. **deinceps:** <John ~ 2x> in order/ succession/ turn; one after another, successively; thereafter
15. **demum:** <John ~ 27x> finally, at last; at length, in the end, eventually; [tum demum = only then]; only/alone
16. **denique:** <John ~ 3x> **finally**, to sum up, and the
17. **dudum:** <John ~ 9x> a little while ago; just now, formerly
18. **dum:** <John ~ 3x> while, as long as, until; provided that;
19. **duntaxat** <John ~ 17x> to this extent, so far; merely; in so far as; no more than, only, precisely; at any rate
20. **enim:** <John ~ 217x> namely (postpos.); indeed; in fact; **for**; I mean, for instance
21. **enimvero:** <John ~ 12x> yes indeed, to be sure, certainly, on the other hand
22. **eo:** there, to that place, to that purpose; so far; **eo quod:** because
23. **ergo:** <John ~ 60x> **therefore**, well, then, now
24. **et:** <John ~ 1800x> and, and even; also, even; (et ... et: both ... and)
25. **etenim:** <John ~ 27x> **and indeed**, for, since, because, as a matter of fact
26. **etiam:** <John ~ 182x> **and also**, besides, furthermore, as well; actually, likewise
27. **etiamnum:** <John ~ 9x> **even now**, still, yet
28. **ferè** <John ~ 42x> **almost**, about, generally; w/ negative: hardly ever
29. **forsan:** <John ~ 17x> perhaps
30. **forsitan:** <John ~ 3x> perhaps, possibly, probably
31. **fortasse:** <John ~ 2x> perhaps, possible, probably
32. **forte:** <John ~ 7x> perhaps; it happened that

33. **haud**: <John ~ 66+3x> not, not at all, by no means
34. **hinc**: <John ~ 32x> from here, from now on; for this reason
35. **iccirco**: <John ~ 38x> therefore, **on that account**
36. **ideo**: <John ~ 25x> therefore, for the reason that, **for that reason**
37. **igitur**: <John ~ 82x> therefore, **so then**, accordingly
38. **imo** [immo]: <John ~ 57x> on the contrary, rather, more correctly; indeed,
39. **inde**: <John ~ 2x> thence; from that place, cause; **thereupon**
40. **interdum**: <John ~ 17x> sometimes, **now and then**
41. **interea**: <John ~ 1x> **meanwhile**
42. **interim**: <John ~ 30x> **in the meantime**, however, meanwhile
43. **itaque**: <John ~ 74x> and so, and thus, and accordingly, therefore, consequently
44. **maxime**: ADV very, most, especially, particularly; precisely, just; by all means; tum maxime: just then
45. **mirum**: <John ~ 22x> wonderful, strange, remarkable, amazing, surprising, extraordinary;
46. **nam**: <John ~ 102x> **for**, on the other hand, for instance;
47. **nempe**: <John ~ 65x> **truly**, certainly, of course
48. **nihilominus**, nihilo minus: <John ~ 11x> nevertheless, likewise, as well
49. **nimirum**: <John ~ 71x> without doubt, evidently
50. **nonnunquam**: <John ~ 19x> sometimes, occasionally, a few times
51. **nunquam**: <John ~ 21x +1> at no time, **never**; not in any circumstances
52. **omnino**: altogether, wholly, entirely; in all; by all means
53. **pene**, paene: <John ~ 54x> nearly, **almost**; mostly; penis
54. **perinde**: <John ~ 19x> in the same way, **just as**, equally; likewise
55. **plerumque** (plerumque): <John ~ 8x> on most occasions, usually, generally, often, frequently
- 56.
57. **plurimum w/ ut**: <John ~ 6x> for the most part, commonly, usually
58. **porro**: <John ~ 38x> henceforth, furthermore, **then**, next, **moreover**, farther on
59. **posthac**: <John ~ 4x> after this, in the future, from now on; from then on
60. **praeter**: <John ~ 25x> besides, except, in front of, more than; contrary to
61. **in primis**: <John ~ ~40x; **above all**, chiefly, in the first place, greatly; primo: at first; in the first place
62. **praeterquam**: <John ~ 10x> besides, except, contrary to
63. **profecto**: <John ~ 30x> indeed, certainly, surely
64. **proinde**: <John ~ 36x> **hence**, so then; in the same manner, degree,
65. **propterea**: <John ~ 30x> therefore, **for this reason**
66. **prorsus**: <John ~ 35x> forwards, absolutely, **utterly, by all means**
67. **qua**: <John ~ 180x> ADV at which place, where; by what way, how, in what way; to what extent; as, as far as, in the capacity of; PRON **used for quae** from quis: who, what; qua... qua: partly... partly; both x and y
68. **quam ut**: <John ~ 24x> than, than that, as though
69. **quamvis**: <John ~ 14x> although, as much, however
70. **quanquam**: <John ~ 16x> though, **although**, yet, nevertheless
71. **quandoquidem**: <John ~ 8x> since, seeing that

72. **quapropter**: <John ~ 11x> on which account, **wherefore**, why
73. **quare**: <John ~ 45x?> on which account, therefore, **for this reason**, wherefore
74. **quemadmodum**: <John ~ 40x> in what way, how; as, just as; to the extent that;
75. **quippe**: <John ~ 25x> **of course**, as you see, obviously, **naturally**, by all means
76. **quoad**: <John ~ 8x> as long as, until
77. **quocirca**: <John ~ 16x> **on account of which**; wherefore
78. **quoque** : <John ~ 70x> ADV likewise, besides, also, too; not only; even, actually;
79. **saltem**: <John ~ 12x> ADV at least, at all events, anyhow
80. **sane**: <John ~ 132x> reasonably, certainly, truly, however, yes, of course, **surely**
81. **scilicet**: <John ~ 51x> **naturally**, it is evident, **namely**; ironice: of course
82. **secus**: <John ~ 27x> **otherwise**, contrary to what is right/ expected; differently; with negative: not otherwise (*haud secus* = in the same way), *sin secus* = on the contrary, even so, just so; PREP ACC: by, beside, alongside, in accordance with
(**secus**: undeclined: **sex**; also: **secius**)
83. **sed**: <John ~ 310x> but, but also; yet; however, but in fact; not to mention; yes but
84. **siquidem**: <John ~ 42x> **accordingly**; **if indeed**, if in fact, even supposing; since
85. **subinde**: <John ~ 8x> ADV immediately after, **thereupon**; constantly, repeatedly
86. **tamen**: <John ~ 125x> **yet**, still, nevertheless
87. **tametsi**: <John ~ 18x> **even if**, although
88. **tandem**: <John ~ 33x> finally; at last, in the end; eventually; at length
89. **tum**: <John ~ 33x> ADV then, next; besides; at that time; cum... *tum* = not only... but also; CONJ moreover; *tum... tum* = both _ and _; not only _, but also _, now ... now, at one time ... at another; partly _, partly _
90. **tunc**: <John ~ 29x> **then**, thereupon, at that time
91. **utique**: <John ~ 15x> **at any rate**, assuredly, without fail
92. **utpote, ut pote**: <John ~ 10x> as, in as much as, namely
93. **vere**: <John ~ 22x; *verius*: <John ~ 5x> really, **truly**, actually, indeed; rightly, exactly; truthfully
94. **vero** : <John ~ 112x> yes; in truth; certainly; **truly**, to be sure; however;
95. **verum**: <John ~ ~ 53x> certainly, to be sure, but, **but yet**, but even;
96. **verumetiam**, *verum etiam*: <John ~ 31x> **but also**
97. **videlicet**: <John ~ 12x> of course, clearly, **namely, naturally**

Additional adverbs:

- assidue*: <John ~ 6x> continually, constantly, regularly
- consulto*: <John ~ 3x> deliberately, expressly, on purpose
- etiam atque etiam*: incessantly, repeatedly, over and over, urgently
- gratuito*: <John ~ 6x> gratuitously, for naught, freely, wantonly

oppido: <John ~ 1x> exceedingly, altogether